

Başlarken...

Murat Yülek 2010.05.09

Dünya ekonomisi ilginç bir dönemden geçiyor. Öncelikle, 1970 ve 1980'lerdeki petrol krizlerinin ardından, 1990'ların başındaki Meksika pezo kriziyle birlikte giderek sıklaşan finansal krizlerle karşı karşıya kaldık. Asya, Rusya, Arjantin derken, 2000'li yılların sonlarında krizler gelişmiş ABD ve AB ekonomilerine de yayıldı. Buna, 1990'lı yıllardan itibaren durgunluğa giren ve hâlâ ancak ihracatla ayakta kalabilen Japon ekonomisini eklemeyi unutmamak gerekiyor.

Bu makroekonomik trendden daha önemlisi kalıcı trendler. Dünya ekonomisi, bir yandan AB ve Amerika'nın zayıflamasına, diğer yandan ise Doğu ve Güney Asya ekonomilerinin önlenemez yükselişine sahne oluyor. 1978'den itibaren dünya ekonomisine entegre olma sürecini başlatan Çin ve 1990'lardan itibaren de Hindistan, dünya ekonomisine daha önce yaşamadığı tecrübeleri yaşıyor.

Krize yaklaşırken sık sık ziyaret edilen 'küresel dengesizlikler' söylemi önümüzdeki dönemde daha da popüler olacak; Çin'in cari fazlası 2014 yılında 700 milyar dolara yaklaşacak. Dolayısıyla, bu dev ekonomiler gelişmiş ve gelişmekte olan tüm hemcinslerine hem fırsatlar hem de büyük tehditler sunuyor.

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, işçiden yöneticiye, mühendisten doktora, öğrenciden ev hanımına diğer ülkelerle birlikte Türkiye'yi de doğrudan etkileyecek. Zira, Çin ya da ABD'de olanlar Türk halkının gelir seviyesini, satın alma gücünü, devlet bütçesini ve dolayısıyla vergi oranlarını, şirketlerin rekabet gücünü, dolayısıyla tatmin edici ücretlerden iş bulma şansını, doğrudan ya da dolaylı, belirliyor.

Bu çerçevede, her pazar birlikte olacağımız bu köşenin önceliği dünya ekonomisi ve Türkiye'nin önümüzdeki dönemin tehdit ve fırsatlarına nasıl tepki vermesi gerektiği olacak.

Köşe yazıları bir gözlemcinin notları niteliğini taşır. Bu köşe de istisna değil. Dahası, her köşe gibi bu da okuyucunun ilgisi ve desteği kadar var olacak.

Europe: The Sick Man (Avrupa: Hasta Adam)

The Sick Man of Europe-Avrupa'nın hasta adamı' Avrupa'nın sevdiği deyimlerden birisidir. Avrupa alaycılığının ürettiği hasta adam tanımlaması genellikle sistemi bozulmuş hatta 'ölümün eşiğindeki' manasında kullanılır. 19. yüzyılın sonlarında, bu şirin tanımlama Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir zevkle kullanılırdı. 2008 krizinden sonra deyim tekrar hortladı: 'Batan' Londra finansal merkezi ve genelde İngiltere için. Şimdilerde ise, 'PIGS'ler, 'STUPID'lerle birlikte Avrupa'daki bazı devletler için kullanılıyor. Yunanistan'ı ölüm döşeğinde değil, çoktan mezara konulmuş addederek 'hasta adam' tanımlamasının bu açıdan hatalı olduğunu düşünenler de var!

Sorun, ülkeler kadar Avrupa'nın genelinde hatta 'Avrupalı'lıkta'.

Açıklayalım. Önce ülkeler. Avrupa ekonomisi, 2000 yılında uygulamaya konulan Lizbon Stratejisi'ne göre, 2010'da dünyanın en rekabetçi, dinamik, bilgi temelli ekonomisi haline gelecekti. Bugün Çin'in patent ya da Ar-Ge istatistikleri Avrupa'dan daha iyi. Grafikten de görüleceği gibi, Avrupa (özellikle Batı Avrupa) ekonomisi dünyanın, dinamizmi en düşük ekonomileri arasında. Dahası, Yunanistan'dan öğrendiğimiz gibi, Avrupa'da

'bilgi temelli' ekonomi olmayı bırakın, resmi istatistiklerine dahi güvenemediğimiz ekonomilerle karşı karşıyayız. Avrupa Komisyonu'nun Yunanistan'ın istatistikleriyle ilgili raporunda şunlar söyleniyor: (Report on Greek Government Deficit and Debt Statistics, European Commission, 8.1.2010 COM-2010): "Yunan hükümetinin bütçe açığı ve borç istatistiklerinin güvenilirliği uzun zamandan beri gündemde olan bir konudur. 2004 yılında Eurostat, Yunanistan'ın bütçe açığı ve borç istatistikleriyle ilgili olarak kapsamlı bir rapor hazırlamış ve 1997-2003 yılları arasında Yunan otoritelerinin bu istatistikleri yanlış bildirdiğini belirtmiştir.

Son incelemeler, Yunanistan mali istatistiklerinin (ve genel olarak bütün makroekonomik istatistiklerin) güvenilmezliğinin bir göstergesidir ve ülkede mali istatistiklerin toplanması, Eurostat'ın 2004 yılından beri gösterdiği bütün hassasiyete rağmen, diğer Avrupa Birliği üye ülkelerinin kalitesine ulaşamamıştır."

Geliştirilmesinde Goldman Sachs'ın başrol oynadığı türev enstrümanlarını 'mahirce' kullanması sebebiyle Yunanistan'ın kamu borcu ve maliye istatistikleri konusunda hâlâ kesin bir rakama sahip değiliz. IMF ve AB tarafından yapılan taahhüt geçen hafta konuşulan 120 milyar Euro mertebesinde 10 milyar Euro daha eksik. Avrupa'nın seçkin 27 ekonomilerinden birisinin içine düştüğü durumu bir düşünün: GSYİH'sinin yüzde 40'ına denk mali destek ihtiyacı.

Peki ya Avrupa'nın kendisi? Şu an Güney Avrupa'nın zayıf ekonomilerine yoğunlaşan spekülasyon spotlarının yakında kuzeye yönelmesi muhtemel. İlk hedef hem finans hem konut piyasasından ağır darbe yiyen ve büyüme potansiyeli oldukça sınırlı ve kırılgan olan İngiltere. Dahası, önümüzdeki dönem, Avrupa'da büyük ülkelerin dahi borçlanmada sıkıntı yaşamaları muhtemel. Bir taraftan, AB'nin bir birlik olarak devam edebilmesi için 'güçlü' ülkelerin Yunanistan, Portekiz ve hatta İspanya gibi nispeten zayıf ülkelerin borçlarını öyle veya böyle finanse etmeleri gerekiyor. Bu da, Doğu Almanya ile birleşmesinin mali yükünden hâlâ belini doğrultmaya çalışan Almanya başta olmak üzere nispeten büyük ve iyi durumdaki Avrupa ekonomileri üzerine ilave yük manasına geliyor. Diğer yandan, AB istatistik standartları bazı ülkeler tarafından (finans mühendislerinin de yardımıyla) bu kadar 'önemsiz' hale gelmişse, birilerinin aklına "Ya güçlü ülkeler?" sorusu geliyor.

2007-2008 yıllarında 500 milyar dolar bütçe açığı veren Avrupa'nın dört büyük ekonomisi (Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere) 2010-2011 yıllarında 1,5 trilyon dolarlık bütçe açığı verecek. Buna borç itfaları ve 5 trilyon doları bulan ABD-Japonya bütçe açığını ekleyince soru daha anlamlı hale geliyor. 'Exit / krizden çıkış' söylemi altında dolar-Euro (ve yen) likiditesi azaltılacak olursa, borç stokunun patladığı bir ortamda faizler üzerindeki baskı, gelişmiş ülkelerin borç maliyetlerini artıracak, dolayısıyla bütçe açıklarına ve finansman ihtiyacına yansıtacak.

Bu, işin makroekonomik tarafı. Avrupa daha evvel de ölçek olarak daha küçük de olsa benzer problemler yaşadı. Problem, ekonomik alanın dışını da kapsıyor:

AB karar alma mekanizmaları verimli çalışmıyor.

Lizbon Stratejisi tecrübesinde görüldüğü gibi uygulamada da problem büyük.

Demografik trendler Avrupa'nın lehine değil.

Avrupa güçlü liderler üretilmiyor.

Tüm bunlar, makroekonomik meseleler bir yana, Avrupa'da ekonomik rekabet gücünü artırıcı güçlü bir reform sürecinin başlatılması ve başarıyla uygulanması ihtimalini düşürüyor. Avrupa hasta...

Euro: 1992 sterlin krizinden dersler

Avrupa Merkez Bankası Başkanı Trichet'nin geçen perşembe günü yaptığı basın toplantısının temelini spekülörler oluşturdu. Trichet, kısaca Avrupa Merkez Bankası'nın Yunanistan ile ilgili hiçbir şey yapmayacağını, Portekiz ve İspanya'nın durumunun Yunanistan'dan çok daha iyi olduğunu söyledi ve spekülörleri suçladı. Basın toplantısında gelen "AB'nin kurtarma operasyonlarını gerçekleştirecek parası var mı?" sorusuna da Avrupa Merkez Bankası'nı ilgilendirmediği gerekçesiyle cevap vermedi.

Oysa, piyasada İspanya'yı bırakın, İngiltere'nin bile durumu tartışılıyor. Bu aşamada spekülatif görünse de Euroda risk altında.

Euro cephesinde yaşananlar 1992 sterlin krizini hatırlatıyor. İngiltere, isteksizce girdiği Avrupa Kur Mekanizması'nı (ERM), 16 Eylül 1992 tarihinde (Kara Çarşamba) terk etmek zorunda kalmıştı. Zira, poundun aşırı değerlendiğini ve İngiltere Merkez Bankası'nın taahhüdünü yerine getiremeyeceğini fark eden başta George Soros olmak üzere spekülörler pound'u 'shortladılar' (yani sattılar). Bu da spekülörlere milyarlarca dolar para kazandırırken poundu çökertti (üstteki grafik).

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Elektrik geleceğin sektörü, ancak...

Murat Yülek 2010.05.16

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde elektrik tüketiminin büyüme hızı, ekonominin genel büyüme hızının çok üzerinde seyretti.

1923 yılında Türkiye'de kişi başına yıllık net elektrik tüketimi 3,3 kWh idi. 2008'de 2.264 kWh'ye yükseldi. Bu, yılda ortalama yüzde 8'lik büyüme manasına geliyor. Aynı dönemde GSYİH yılda ortalama yüzde 4,5 yükseldi. Yani elektrik tüketimi reel ekonomik büyüme hızının neredeyse iki katı seviyesinde oldu.

Elektrik tüketiminin önümüzdeki on yıllarda da hızla büyümesini bekliyoruz. Sebepleri basit. Yaşam tarzı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de değişiyor. 30 yıl önce televizyon, su sebili, klima hatta buzdolabı sahibi olan evlerin sayısı ve toplama oranı ile bugünkü bir değil. Bir başka deyişle tüketim, elektrik tüketim yoğunluğu gittikçe artıyor. Elle yıkanılan çamaşırların makineye transfer edilmesini bir tarafa bırakın, şimdilerde, kışın ortasında elektrikli ısıtıcılarla ısıtılmış açık hava kafelerinde çaylarımızı yudumlama lüksünü yaşıyoruz. Tüketime ilave olarak, hızla büyüyen bir ülkede üreticilerin elektrik talebi de artmaya devam edecek.

Dahası, Türkiye'de hem üretim hem tüketim Avrupa ve ABD'nin çok gerisinde. OECD ülkeleri arasında Türkiye kişi başına elektrik üretimi açısından Meksika ile birlikte son iki sırayı paylaşıyor. Türkiye'de kişi başına üretim OECD ortalamasının üçte birinden daha düşük. Kurulu kapasite ise OECD ortalamasının dörtte birine yaklaşıyor.

Bu uluslararası karşılaştırmaları temel alırsak, Türkiye'nin kişi başına üretim kapasitesini bugünkü OECD ortalaması seviyesine 30 yılda çıkartacağını varsaysak yılda ortalama yüzde 6 civarında büyüme (yani yatırım) gerekiyor.

Tüm bunlar güzel. Genelde enerji, özelde elektrik sektörünün geleceğinin açık olduğunu gösteriyor. Geçtiğimiz günlerde HES özelleştirmelerine olan yüksek talebi de açıklıyor. Ancak hikaye burada bitmiyor. Üç konunun altının çizilmesi gerekiyor.

Birincisi, ülkenin genel ekonomik rekabet gücünün en önemli belirleyicilerinden biri haline gelen enerji maliyeti Türkiye'de orta uzun vadede düşürülebilecek mi?

İkincisi, Türkiye enerjide yurtdışına bağımlılığını azaltabilecek mi? Bir başka deyişle enerji güvenliğini sağlayabilecek mi?

Üçüncüsü, tüketimde beklenen büyüme ve yatırım ihtiyacı manasına geldiğine göre santrallerin gerektirdiği ekipmanların büyük kısmı ithal edilmeye devam edilecek mi? Bir başka deyişle, Türkiye'nin enerji yatırım ihtiyacı Avrupa'dan Çin'e üretici firmaların yüzlerini mi güldürecek? Enerji ithalatı gibi enerji santrali ithalatçısı olamaya devam edecek miyiz?

İlk iki soru zaten gündemde. Biz üçüncüsünün altını çizelim: Enerji Bakanlığı'nın, DPT'nin ve büyük özel şirketlerin özellikle üçüncü başlık için bir stratejisi var mı? Türkiye, önümüzdeki on yıllar boyunca devam edecek olan büyük yatırım talebini bir enerji ekipman üreticisi haline gelerek olumlu yönde değerlendirecek mi?

İstanbul Atatürk Havalimanı idaresi düzelecek mi?

-Havaalanları yurtdışından ülkemize gelen ziyaretçilerin Türkiye tecrübelerinin başlangıç ve sonunu oluşturuyor. Bu açıdan havaalanında ziyaretçilere yaşattığınız tecrübe önemli. Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkanlar'daki prestiji çok yüksek. Geçenlerde sadece Türkiye'yi yakından tanımak için Ankara ve İstanbul'a dört günlük bir ziyaret yapan Birleşik Arap Emirlikleri'nden önemli bir bankacı dostumun bir gözlemini paylaşacağım. Dört günün sonunda dostumun Türkiye ile ilgili tek negatif yorumu havaalanıyla ilgiliydi: Havaalanında pasaport sırasında tam bir saat beklemişti (biz de dışarıda). Avrupa'nın en iyi havaalanlarından olan Atatürk Havalimanı'nın idaresinin hızlı büyüyen trafiğe uygun gelişmesi gerekiyor. Pasaport kontrol (yabancılar tarafı) sırasından, havaalanına girişte oluşan uzun güvenlik-arama sıralarının kısaltılmasına; THY yer görevlilerinden güvenlikçilere, emniyet görevlilerinden temizlikçilere tüm çalışanların ziyaretçilere güler yüz gösterilmesine kadar yapılacak küçük düzeltmeler havaalanını eski standartlarına yükseltebilir. En önemlisi ise hizmet performansının sistematik olarak izlenmesinin sağlanarak bu tür yazılara gerek bırakılmaması.

Değişen tüketim kalıplarımız

-Türkiye ilginç bir ülke. Genelde dünyaya kapalı bir ülke olmasına rağmen hayat tarzının küçük detayları dahi çok hızlı değişebiliyor.

İşte bazı örnekler. Dünyanın kişi başına en çok çay tüketen ülkelerinden olan Türkiye çayla tanışalı kabaca 60 yıl oldu. Türkiye, kredi kartı sahipliği artışında dünyanın en hızlı ülkeleri arasında. Kendilerini 'Yaşam Merkezi' olarak adlandıran alışveriş merkezleri İstanbul ve Ankara'da rekor hızla yaygınlaşıyor. Değerli halkımız da, hayatlarını bu yaşam merkezlerinde harcamayı kültür ya da spor mekanlarına veya tabiat gezilerine tercih ediyor.

Eğer TÜFE sepetini temel alırsak, harcama sepetimizde 1987'den bu yana en ilginç değişim haberleşme alanında yaşanmış. 1987'de aile bütçemizin yüzde 1'i pay alan haberleşmeye artık yüzde beş oranında para harcıyoruz. Bu, sağlık harcamalarımızın iki katı civarına denk geliyor. Eğitim, eğlence ve kültür harcamalarına da denk bir harcama kalemi. Bu değişimi öngören Çukurova Grubu, son dönemin ülkemizdeki en büyük şirketlerinden birisini, Turkcell'i geliştirdi. Arkasından Telsim geldi. Özelleşmeden sonra canlanan Türk Telekom da yakın zamanda sektördeki yarışa tekrar girdi.

Her zaman mantıklı ve 'faydalı' olmayabilen kalıp değişikliklerini öngörebilen şirketler diğerlerinden bir adım öne geçme şansına sahip oluyor. Değişen hayat tarzını öngöremeyen şirketleri ise ortadan kalkma riskiyle karşı karşıya kalıyor. Siz bu denklemin neresindesiniz?

Kahraman çöpçüler

-Aynı misafirim en önemli övgüsü ise hem İstanbul hem de Ankara'nın temizliğineydi. Gerçekten, Türkiye'de yerleşim merkezleri estetik problemleri, standartsızlıkları, düzensizlikleri bir yana dünyanın en temizleri arasında.

Halkımız evlerindeki temizlik standartlarını ortak mekanlara pek taşımazlar. Yedikleri çekirdeklerin kabuklarını hiç rahatsızlık duymadan sokağa atanlarımız, meyve kabuklarını lüks araba pencerelerinden otoyola boca edenlerimizin sayısı ihmal edilemez büyüklükte. Bu da, temizlik görevlilerimizi; sorumsuz vatandaşların hatasını fedakarca temizleyen içimizdeki isimsiz kahramanları alkışlamamızı gerektiriyor. Sokakta onları gördüğünüzde lütfen teşekkür edin. Daha iyisi, sigara paketinizi sokağın ortasına atmadan önce bir kez daha düşünün!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ekonominiz güçlü değilse dünyada sözünüz bir yere kadar geçer

Murat Yülek 2010.05.23

Son yılların popüler dış ilişkiler deyimi "yumuşak güç/soft power." Yumuşak güç, bir ülkenin uluslararası etki gücünün askerî ve ekonomik zorlayıcı ("sert"/"reel" güç") unsurlar yerine, değerlerinin, kurumlarının, hayat tarzının; kültürünün vasıtasıyla artırılması olarak tanımlanıyor.

Joseph Nye, kavramı 1990'lı yıllarda ortaya attığında ABD'nin Mickey Mouse/Mc Donald kültürünün zirve, Sovyetler'in ise çöküş dönemi olması tesadüfi değildi. Dünya ABD'ye benzemeye çalışıyordu...

Türk hariciyesinin uzun süre soft power kavramından habersiz kaldığını söylemek mübalağa sayılmamalı. Ekonomik bir terimi kullanırsak, Türkiye dış ilişkilerini uzun süre atıl kapasiteyle yürüttü. Şimdi ise Ahmet Davutoğlu'nun dışişleri bakanlığı döneminde durum değişmeye başladı. Davutoğlu, güven, iyi niyet ve Türkiye'nin "tarihî sermayesine" dayalı bir yumuşak gücün etrafında Türkiye'nin uluslararası ilişkiler alanında mevcut kapasitesini daha iyi kullanmaya, yani "kapasite kullanım oranını" yükseltmeye çalışıyor. Bu çerçevede, Türk hariciyesi Balkanlar'dan Ortadoğu'ya kendi bölgesinde gittikçe aktifleşirken diğer taraftan, daha önceden siyasi ilişkilerin minimal seviyede tutulduğu Latin Amerika gibi bölgelere uzanmaya çalışıyor. Dış faaliyetteki yoğunlaşmaya paralel olarak, Mardin toplantısı gibi araçlarla hariciyecilerimizin doğrudan halkla olan yakınlaşması da güçlendirilmeye çalışılıyor. Şunun da altını çizmek gerekiyor ki Türkiye'nin son iki senelik dış

siyasetinin yumuşak gücünü kullanımının, Mickey Mouse kültüründen güç alan ABD yaklaşımından önemli bir farkı var. Türkiye partnerlerine "eşitler" olarak yaklaşıyor ve kazan-kazan sonucu öneriyor. Ancak, yumuşak gücün de sınırları var.

İşletmelerde kapasite kullanım oranı yükseldiğinde yeni yatırımlar konuşulmaya başlanır. Gözle görünür neticelerin alınmaya başlandığı halihazırdaki aktif dış politika yaklaşımının da artık uzun vadeli sürdürülebilirliğini tartışmaya başlamalıyız. Bir başka deyişle, "mevcut kapasitenin daha iyi kullanılmasından" "kapasite artırımı" fazına geçmenin zamanı geliyor. Türkiye olarak yeni tanışmaya başladığımız yumuşak güç dış politikanın önemli bir aracı olsa da "sert"/"reel" güç ile birleşmediğinde etkisinin sınırlı kalacağı bellidir. En önemli ve belirleyici "reel" güç kaynağı ise ekonomik güç ve kapasitedir. Ekonomik güç, ülkenin uluslararası siyasi gücünün artırılmasında tek başına yeterli olmasa da (Avrupa ve Japonya örneklerini hatırlayalım) gerekli bir şart, hatta önşarttır. Zira, ekonomik gücün sürdürülebilir savunma gücünün en önemli belirleyicisi olmasını bırakın, Türkiye ve birçok diğer örnekten bildiğimiz gibi, ekonomik gücünüz olmadan büyükelçilik ve temsilciliklerinizin sayısını dahi artıramazsınız.

GÜÇLÜ EKONOMİ KRİTERLERİ

Dolayısıyla, Türkiye'nin dünyada etkinliğinin artması ekonomisinin güçlenmesinden geçiyor. Türkiye'nin son dönemde sağladığı makroekonomik istikrar ekonomik gücün unsurlarından sadece biri.

Sağlanması gerekli diğer önemli unsurlar, büyüme potansiyelinin hızla yükseltilmesi, sektörel yapının rekabetçi ve yenilikçi hale getirilmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılmasıdır:

Yüzde 5 seviyesindeki orta vadeli büyüme hızı hedefi Türkiye açısından oldukça iddiasız bir hedeftir. Hedefin teorik olarak mümkün olan en azından yüzde 7 seviyesine çekilmesi ve gerçekleşmesi sağlanmalı. Bunun için faktör girdilerinin artırılması ve teknolojinin özümseme ve geliştirilme süreçlerinin güçlendirilmesi gerekiyor.

Kişi başına gelirin artırılmasının en prestijli yolu teknolojik gelişme olsa da Türkiye açısından en atıl kaynak olan istihdamın artırılması esasında ilk önceliktir. Uluslararası karşılaştırmalar, Türkiye'de 10 ile 15 milyon arasında yeni iş sahası geliştirmesi gerektiğini gösteriyor. İlk önce ülkemizde uzun yıllardır bir yapısal problem haline gelmiş olan düşük işgücü katılımı (emek arzı tarafı) ve istihdam (emek talebi tarafı) sorununun çözülmesi gerekiyor.

Sektörel yapı ise yoğun rekabet ve kur baskısı altında bir dönüşümden geçiyor. Ancak dönüşüm oldukça yavaş. Türkiye'de sanayi üretiminin sektörel yapısı şu anda büyük ölçüde Çin'in "kapsama alanı" içinde; yani, risk altında. Gerekli dönüşümünü gerçekleştirilememiş bu yapı içindeki şirketlerimiz açısından hayat önümüzdeki dönemde daha da zorlaşacak. Bu baskılardan kurtulmak için yerli işletmelerin Çin'in üretmediği şeyleri üretmesi ve/veya Çin'in ürettiği şeyleri üretmesi gerekiyor.

Kısaca, Türk ekonomisi güçlü bir dönüşümü gerçekleştirmeden dünyada sözümüzün tam olarak geçmesi zor.

Türk cumhuriyetlerine bakma zamanı geldi mi?

Özellikle Soğuk Savaş döneminden itibaren Orta Asya'daki Türk cumhuriyetleri yönlerini zorunlu olarak Moskova'ya çevirdiler. Aynı dönemde, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan yüzünün münhasıran Batı'ya dönük olması ve "Sovyet korkusu" Sovyetler Birliği'nin Türk cumhuriyetleriyle Türkiye arasındaki ilişkilerin kesilmesi politikasına güçlü bir fiili destek verdi. Türkiye, Sovyetlerin çökmesiyle bölgeyle ilişkilerine önem vermeye başladı. Özellikle, Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanlıkları döneminde Türk

cumhuriyetleriyle olan ilişkilere Türkiye'nin kapasitesine oranla ciddi yatırım yaptı. Son dönemde Türk dış politikası gittikçe aktifleşiyor. Ancak Türk cumhuriyetleri ile ilişkiler ve politika koordinasyonu aynı hızda ilerlemiyor. Böyle olunca büyük siyasi gelişmelere gebe Orta Asya'yı Türkiye tamamıyla Rusya, İran ve ABD başta olmak üzere diğer güçlerin eline bırakmış oluyor. "İlgisizliğin" sadece Türkiye'den kaynaklanmadığının altını çizmek gerekiyor; ancak inisiyatifin Türkiye'den gelmesi gerektiği kesin. Ne dersiniz, Türkiye-Suriye ve Türkiye-Yunanistan ile olduğu gibi Türkiye-Azerbaycan'dan başlayarak ortak Bakanlar Kurulu toplantılarını Orta Asya'ya genişletme zamanı gelmedi mi?

Avrupa'da moraller bozuk zikzaklara hazırlıklı olun

Avrupa ekonomisindeki gelişmeler iki hafta evvel bu köşede yazılanlara paralel gidiyor. "Güçlü"/"büyük" ekonomiler de açıktan tartışılmaya başlandı. Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) müdahalesi ilk haftadan itibaren piyasaları tatmin etmemeye başladı; zira kurtarma operasyonunun parasal genişlemeyi ortadan kaldırmak için geri çekilebilmesi birçokları tarafından gerçekçi bulunmuyor. Öte yandan özellikle güçlü ülkelerin piyasaya güven vermek için mali sıkılaştırmaya gitmesinin yeni bir durgunluk sürecini başlatabileceği de açıktan tartışılmaya başladı.

Piyasalar ve halkı, Avrupa ülkeleri yönetimlerine karşı acımasız. İki hafta önceki köşeye bakarsanız pek de haksız değiller. Avrupa karar alıcılarının, eski problemlerine (bankacılık ve finans sektörünün istikrarı, kriz döneminde genişleyen para arzının daraltılması, maliye politikalarının sıkılaştırılması) bir de yenisi eklendi. O da büyük ekonomilere olan güven sarsıldı. Financial Times'ın geçen hafta yayınladığı anket sonuçları (grafik), Avrupa genelinde hanehalklarının Avrupa'nın önde gelen ülkelerinin iflas riskini ciddi bir ihtimal olarak gördüklerini ortaya çıkardı. Fransa'da oran yüzde 50'nin üzerinde. Dolayısıyla sorun AMB'nı da aştı. Avrupa'nın önümüzdeki yakın dönemde beklenti ve güveni iyi yönetmesi gerekecek. Piyasalarda zikzakların devamına hazır olun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çin Türkiye kadar ihracat yapıyordu, ya şimdi...

Murat Yülek 2010.05.30

Türk ekonomisi 1980'li yıllarda dışa açıldı. Bunun ardından, dalgalı da olsa iki dönemde hızlı ihracat artışı yaşandı.

Birincisi 1980-1987 arası dönemdi. Bu dönemde, 1980 öncesi oluşmuş sınai üretim kapasitesinin ihracata yönlenmesi kur tarafından da desteklenince (reel kur grafiğine bakınız) Türk ekonomisi hızlı ihracat artışları gerçekleştirdi. Dahası, ihracatın içindeki sanayi malları payı hızla yükseldi. Türkiye, bu sektörel kaymayla birlikte sanayi malı ihracatçısı haline geldi.

İkinci hızlı yükseliş dönemi 2002 sonrasıydı. Türkiye'nin bu dönemde ihracata dayalı bir ekonomiye dönüşmeye yüz tuttuğu söylenebilir. Bu dönemdeki artışlar daha az dalgalıydı. Kurlar ihracatçı açısından destek değil köstek olduğu için ihracatın artışını sektörel kaymalar, yeni ihracat piyasaları, kâr marjındaki aşınma ve verimlilik artışlarıyla açıklayabiliyoruz.

Ve 2008'de küresel kriz ihracatı vurdu

Reel etkilerini 2008 yılından itibaren göstermeye başlayan küresel finansal kriz, en büyük reel etkisini ihracat üzerinde gösterdi. Yüzde 90 civarında sanayi mallarından oluşan ihracat 2009'da yüzde 22 oranında düştü. İç piyasa da daraldığı için özellikle sanayi üreticileri 2009'da büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı.

1980'lerin başında ihracatı Türkiye'ye yakın seviyede olan Çin, geçen sene dünyanın en büyük ihracatçısı haline geldi. Dolayısıyla Çin ihracata fazlasıyla dayalı bir ülke.

Krizle birlikte dış talebin daralması Çin'i de vurdu. Ancak Çin, ihracat açısından dünya ekonomisindeki daralmadan nispeten daha az yara alarak çıktı. 2009 yılında Türkiye'nin ihracatı yüzde 22 düşerken Çin ihracatındaki düşüş yüzde 14'te kaldı.

İhracatın aylık seyrine bakıldığında da Çin'in ihracatındaki iyileşmenin Türkiye'den daha güçlü olduğu görülüyor. Türkiye'nin 2010 Nisan ayı ihracatı, Nisan 2008'e göre yüzde 17 daha düşükken Çin'inki yüzde 18 daha yüksek; Çin, Nisan 2010'da Türkiye'nin 2009'da yaptığı toplam ihracattan yüzde 20 daha büyük ihracat yaptı.

2009 yılı boyunca Türkiye'nin ihracatındaki daralma son iki ay (ve bu senenin ocak ayı) hariç Çin'dekinden çok daha yüksekti. Son üç aydaki toparlanmada da, özellikle şubat ve mart aylarında, Çin'deki toparlanmanın Türkiye'ye oranla hayli yüksek olduğu görülüyor.

Soru şu: Aynı küresel kriz, iki ihracatçı ülkeden birisini neden daha fazla etkiledi? Konuya haftaya devam etmek üzere okuyucunun görüşlerini bekliyorum.

Komşu ülkelerde okul kitaplarının gözden geçirilmesi gerekiyor

Türkiye'nin komşularıyla geliştirmeye başladığı iyi ilişkilerin kalıcı olabilmesi için bu ülkelerdeki ders kitaplarının Türkiye ile ilgili kısımlarının gözden geçirilmesi gerekiyor. Benim gözlemim, çevremizdeki birçok ülkede, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla İngiliz veya Fransız yönetimince işgal edilen ülkelerde, siyasi müdahaleyle şekillenmiş tarih kitaplarıyla karşı karşıyayız. Dışişleri Bakanlığı'na büyük görev düşüyor.

Açığa satma (short selling) ve çıplak açığa satma (naked short selling) nedir?

Bu sorular Alman bankacılık ve sermaye piyasası düzenleyici kurulunun (Bafin) 18 Mayıs'taki kararından sonra sık sık soruluyor.

Açığa satma (örneğin bir hisse senedini), sahibi olmadığınız 'ancak borçlandığınız' varlığı satmak (nakite çevirmek) manasına geliyor. Eğer varlığın fiyatının ileride düşmesini bekliyorsanız birisinden (aracı kurumunuzdan ya da onun aracılığıyla başkasından) borç alıp piyasaya spot olarak satıyorsunuz. Varlığın fiyatı düştüğü zaman, düşük fiyattan piyasadan alıp borcunuzu ödüyorsunuz (pozisyonu kapatıyorsunuz).

Türkiye'de açığa satış uygulamaları Batı'daki-lerden daha güvenli bir yasal çerçevede işliyor. Doç. Dr. Turan Erol'un SPK başkanı olduğu 2008 yılında, açığa satışın yasaklanmasıyla ilgili bir tartışma çıkmıştı. SPK konuyu incelemiş ve içinde bulunulan durumun açığa satışın yasaklanmasını gerektirmediği ve yapılması durumunda Türk sermaye piyasalarında güven ve likidite kaybı yaşanabileceğini de göz önüne alarak açığa satış uygulamasını yasaklamamıştı.

George Soros 1992'de sterlini 'shortlamıştı'. Sterlin ERM'e (European Exchange Mechanism) 2,95 Alman Markı etrafında stabilize etmek taahhüdüyle sokulmuştu. Aşırı değerlenmeyi fark eden piyasa güçlerine karşı İngiltere

Merkez Bankası, 44 milyar dolar değerindeki döviz rezervlerinin 15 milyar dolarlık kısmını harcadı ve faizleri yükseltti. Ancak düşüşü önleyemedi.

'Saldırıyı' başlatan, ortaya atan ünlü spekülâtör George Soros pozisyonunu çoktan almış ve (eldeki bilgilere göre) yaptığı 10 milyar dolara denk gelen borçlanmayla planını gerçekleştirmişti. Sterlinin değeri Alman Markı karşısında gerileyince elindeki Alman Markı'yla, ucuzlamış olan sterlin borcunu ödedi ve birkaç günde 1 milyar dolarlık kâr gerçekleştirdi. Piyasaya bakılırsa 'sterlin fethedilmişti'.

Ancak hikâye burada bitmiyor. Zayıflayan sterlin, sonraki yıllarda İngiliz ekonomisini güçlendirdi. 1992'de İngiltere resesyonu atlattı. 1993 ve 1994 yıllarında büyüme daha da hızlandı. 1997'de muhafazakârlar iktidarı Tony Blair'e, Fransa ve Almanya'ya göre büyüme performansı daha iyi bir ekonomi teslim etti.

Çıplak açığa satışta, varlığı borçlanmanıza da gerek kalmıyor. Yani, istendiği zaman bulmak ve teslim etmek vaadiyle varlığı 'havadan' borçlanıp satıyorsunuz. Eğer varlık geri istendiği zaman piyasadan tedarik edemiyorsanız takas sisteminden borçlanma yoluna gitmek zorunda kalıyorsunuz. Çıplak açığa satış şu anda Batı ülkelerinde serbest ancak Almanya 18 Mayıs'ta Euro ülkelerinin devlet bonolarının ve bunlara dayalı CDS'lerin çıplak açığa satışını yasaklamıştı. Türkiye'de çıplak açığa satış kanuni değil.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İhracat nasıl artar? Bakınız Çin

Murat Yülek 2010.06.06

Geçen hafta Çin ve Türkiye'nin ihracat performanslarını sorgulamıştım. Bu hafta iki soruya cevap arayacağız. Çin nasıl kısa sürede dünyanın en büyük ihracatçısı haline geldi? Ve neden?

Birinci soru, geçen haftaki yazıya gelen okuyucu mesajlarında (özellikle Bahreyn'den bankacı dostum Hakan Günay ve Fatih Erdoğan) kapsamlı şekilde ele alınmış: Çin'in ihracat ürün gamının genişliği, Türkiye'deki siyasi çekişmeler, Çin'in ihracatçılara sağladığı destekler, girdi maliyet avantajları ve nihayet kurlar.

Benim üzerinde duracağım, bunların en basiti ve en önemlisi: Kur.

Kurların ihracatçıya ne ölçüde destek verdiğini anlamanın çeşitli yolları var. En popülerinden bahsedelim: Big Mac İndeksi. The Economist dergisinin icadı olan bu ilginç gösterge, 'metalaşmış'/ standartlaşmış bir ürün üzerinden, satın alma gücü mantığını kullanarak, ülkeler arasındaki kur farklılıklarını kolayca göstermeyi amaçlıyor.

Sağlığınızdan fedakarlık yapıp Big Mac'i tercih ettiğinizde dünyanın neresinde olursanız olun hemen hemen aynı muhtevada ürünü satın alıyorsunuz. Bu durumda, Big Mac'in iki ülke arasında dolar cinsinden fiyat farkının

o iki ülke arasındaki (büyük ölçüde) kur farklılıklarının göstergesi olduğu söylenebilir: "Eğer Big Mac'i pahalıya yiyorsanız aynı ürünü rakibinize göre daha pahalıya üretiyorsunuz demektir." benzeri bir mantık...

Grafikte The Economist tarafından mayıs ayında yayımlanan en son Big Mac İndeksi'ni görüyorsunuz. Takip edilen ülkeler arasında en pahalı Big Mac'i Norveçliler, en ucuzunu Çinliler yiyor. Türkiye, pahalı ülkeler arasında. Yani, yuan Çin ihracatçısını destekliyor. Ancak TL, Türk ihracatçısını desteklemiyor.

Big Mac fiyat farklarında diğer maliyet unsurlarının etkisi yok mu diyeceksiniz. Haklısınız, Big Mac oldukça kusurlu bir gösterge ancak kur farklılıklarıyla birlikte daha geniş maliyet unsurlarını da kapsıyor. Ülke maliyetleri arasındaki en kolay ve kısa vadeli uyum mekanizması ise kur. Big Mac gibi endeksler ve daha sofistike ekonometrik metotlar kurların nominal seviye farklarını göstermeye yarıyor. Ancak yıllar itibarıyla 'reel kurların' seyri de kurların ihracatçıların rekabet gücüne olan etkisinin nasıl değiştiğini gösterdiği için önemli.

Çin, yuanı dolara karşı 1980'lerin başından 1994'e kadar kademeli olarak değer 'kaybettirdi'. 1994'te yüzde 34'lük büyük devalüasyondan sonra yuan, 2005'e kadar 8,3 yuan/dolar seviyesi yakınlarında tutuldu. Baskıların artırılmasıyla 2006 yılından itibaren yuana tedrici olarak değer kazandırıldı. 2008'den itibaren 6,83 yuan/dolar seviyesinde tutuluyor.

Bu politikanın sonucu reel seviye olarak yuanın 1990'ların başından itibaren istikrarlı tutulması manasına geliyor. Oysa

aynı dönemde örneğin TL'nin reel değerinde yüzde 60'ların üzerinde yükselme var. Yani, Çin ihracatçısı reel olarak istikrarlı bir kurla karşı karşıya kalmışken Türk ihracatçısı zorlu bir tepeye tırmanmış.

NEDEN UCUZ YUAN?

Yazının başında bahsedilen kapsamlı bakış altında Türk ihracatçısı Çin ihracatçısına göre her açıdan dezavantajlı. Benzer durum, dünyanın diğer birçok ülkesi için de geçerli. ABD'yi ve diğer G-7 ülkelerini yuanın değer kaybetmesi için Çin'e baskı yapmaya yönlendiren durum da bu.

Peki, tüm diğer avantajlarına ve baskılara rağmen Çin neden yuanı düşük değerli tutmaya devam ediyor?

Cevap başka bir alanda: Çin, senelerdir büyük bir sosyal ve ekonomik transformasyon sürecini gerçekleştirmeye çalışıyor ve daha önünde uzun bir yol var.

Çin, sayısını tam olarak bilemediği, ancak bir buçuk milyar olarak kabul edilen ve ağırlıklı yoksul köylülerden oluşan nüfusunu büyük ölçüde sanayi işçisi haline getirmeye çalışıyor. Köyünde aylık ortalama sayısallaştırılmış geliri (diyelim) 10 dolar olan yüz milyonlarca insanın, aylık geliri 140 dolar olan sanayi işçisi haline dönüşmesi projesi.

Demografi uzmanlarına göre, önümüzdeki 15-20 yıl içinde Çin'in sanayi kesimine sağlayacağı 250 milyon civarında işgücü var. Bu, Türkiye'nin toplam istihdamının 10 katına tekabül ediyor. Bu istihdamın sağlanabilmesi için birilerinin Çin mallarını tüketmesi gerekiyor. O kahraman tüketiciler en başta ABD ve AB'de yaşıyor. Sürecin başarıyla devam ettirilmesi için ise tüm şartlarla birlikte yuanın ucuz kalması gerekiyor.

Yani, ucuz yuan, değerli TL olacak ki Çin'de istihdam (Türkiye aleyhine) artacak. Bilmem anlatabildim mi?

En büyük 10 icadı kim yaptı?

İngiltere'de son 10 yılın en büyük icadı 10 buluşu ile ilgili bir anket yapılmış. En büyük buluş Facebook olarak belirlenmiş. İkinci sırada iPhone var.

Anket, metodolojisi yanlış olmakla birlikte (açık uçlu soru yerine deneklere hazır bir liste verilerek seçim yapmaları istenmiş) ilginç bir gözlemi ortaya çıkıyor: En büyük buluşların hemen hepsi ABD'de yapılmış. Amerika hâlâ dünyanın en dinamik ekonomileri arasında. Özellikle yenilikçilik konusunda.

Ancak bir nokta daha var: Bu yeniliklerin çok azı ABD'ye ihracat geliri kazandırıyor. ABD, yenilikçi ancak dünyanın en büyük cari açığını veren 'tüketici' bir ülke.

Geri zekalı canilerin yönettiği ülke

Hangi ülke olduğu belli. Yöneticileri "geri zekalı" olarak tanımlayan ülkenin kendi basını. "Cani" nitelemesini eklemeyi unutmuşlar. 19 yaşındaki bir genci yakın mesafeden yüzü de dahil olmak üzere beş yerinden vurarak öldürme hadisesini gerçekleştiren askerleri oraya göndermek bir yana, bunu savunabilen devlet yöneticilerine hafif sayılabilecek bir tanımlama.

1492'de Yahudileri Katolik zulmünden korumak neyse, 2010'da Filistinlileri İsrail zulmünden korumak aynı şey. Tarih değişiyor. Zalim ve mazlum değişiyor. Biz aynı noktadayız. Değişmemek bazen güzel.

TİM Başkanı: Ticaret başka, siyaset başka

TİM Başkanı, "İsrail ile ticari ilişkilerimiz devam edecek; ticaret başka, siyaset başka." demiş. Doğru. Ya "insanlık?"

Kırık kanatlarımızı tedavi edelim, enginlere açalım

Gördüğüm kadarıyla kırık kanatları kendilerini Türkiye'den ancak Fransa'ya kadar taşıyabildiği için, bildiğim kadarıyla hayatlarını orada devam ettiren gazete yazarlarımız var. Uzun süre yurtdışında kalmanın beraberinde getirdiği, kendi ülkesini unutmama/tanıyamama sorununu yakından bilirim. Dışarıdan bakmanın avantajıyla, kendi ülkeleriyle ilgili bazen güçlü gözlemler yaparlar. Bazen de bilgi eksikliği her cümlelerinde kendini belli eder.

Yazarımız geçen haftaki bir yazısında "İsrail 100. yılını kutlayamaz." demiş. Bu gidişatla belki de haklı.

Bir de demiş ki: "Bu ülkenin okula yalın ayak giden, ... vardıği okulda sıcak bir soba bile bulamayan çocukların yaşadığı Doğu'suna Güneydoğu'suna bir kamyoncu insani yardım göndermeyi düşünmeyenler, Gazze'ye insani yardım olsun diye üç gemi kaldırdılar."

Ayıp etmiş. Çanakkale'de yaralı Fransız askerle erzağını paylaşan bir askere sahip bu millet, vergi gelirlerinin ciddi kısmını Doğu ve Güneydoğu'ya ayırıyor. Verimli oluyor, olmuyor... Başarılı oluyor, olmuyor ama bunu yapıyor. Karşısında ise bölgede en başta ekonomik kalkınmayı baltalamaya çalışan terör örgütü var. Sivil toplum örgütleri, şirketler de bu durumda.

Bir de, yazarımız bu problemi fark ettiyse, bu boşluğu ortadan kaldırmak için Kırık kanatlarını sonuna kadar açıp insanları neden bu konuda daha önce yönlendirmedir?

Misreporting: Şimdi de Macaristan

Geçen ay yazmıştık. Bir devletin standartlarının en düşük olabileceği nokta makroekonomik rakamlarını kasıtlı olarak yanlış bildirmektir. Fransız maliye bakanı, geçen ay, "İspanya Yunanistan'dan farklı; yalancı değil." demişti. Şimdi de Macaristan. Anlaşılan, Maastricht Kriterleri'ni böyle tutturmak daha kolay bulundu Avrupa'da. Schumacher ve Monnet, AB'nin hükümler üyelerinin birbirlerine yalan söylediği düşük standartlı bir topluluk haline gelmiş olduğunu iyi ki görmediler.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Euro'nun hali: W, U ve testere...

Murat Yülek 2010.06.13

Geçen hafta Kilis'ten arayan eski bir dostum hem Zaman Gazetesi'nde yazı yazmaya başlamam sebebiyle tebrik etti hem de portföyünü döviz bazında nasıl yönlendirmesi gerektiğine dair tavsiyelerimi sordu.

Prensip olarak, portföy konusunda tavsiye vermediğimi söyledim. Neden böyle bir prensibim var?

Birincisi: Temel iktisat nosyonlarından hareketle eğer portföy öngörülerime tam olarak güveniyorsam, rasyonel bir yaratık olarak, bunu insanlarla paylaşmak yerine kendi paramı o yönde yatırıma yönlendirmem daha mantıklı olurdu. Bu açıdan baktığınızda, TV'lerde size portföy ya da TL/döviz tavsiyeleri yapan yorumculara temel sorumuz şu olmalı: 'Sen de şu an itibarıyla portföyünü o yönde değiştirdin mi?' Aksi takdirde, tüm o yorumcuları, hayırsever kahinler olarak görmemiz gerekir.

İkincisi ve daha önemlisi: Birçok 'rasyonel' oyuncunun olduğu bir piyasada sizden başka en az onlarca oyuncunun sizin gördüğünüzü sizden önce görmüş olması ve riski almış olması muhtemel. Bu, o öngörünün, siz onu duyduktan sonra size para kazandırma ihtimalinin sıfıra indiği manasına geliyor. Buna piyasanın verimliliği (efficiency) diyorlar. Yani, doğru öngöründen öte, şans faktörü devreye giriyor.

O halde, piyasada söylenenlerin hiçbir değeri yok mu? Finans piyasalarında piyasa ortalamasının üzerinde para kazanılmaz mı? Evet kazanılır. Ancak bu genellikle başkalarının görmediğini görmekle oluyor. Bir de, rasyonel ve herkesin görmediğini 'keşfeden' analizden sonra kalabalıktan önce elini taşın altına sokmakla (risk almakla) oluyor. Risk alındığı zaman da, kazanabildiğiniz gibi kaybedebiliyorsunuz da.

Bu köşede daha önce bahsedilen 'Soros 1992' olayı bunun tipik örneklerinden birisi. Soros, yıllarını verdiği piyasa tecrübesini analitik düşünce ve risk almayla birleştirdiğinde 1992'de İngiliz Sterlini'ni çökerterek EMU dışına çıkmaya zorlamış ve bir dönemin en güçlü merkez bankasıyla girdiği bilek güreşinde galip gelmiş, milyar dolar seviyesinde para kazanmıştı. Neydi Soros saldırısı ardındaki basit mantık? İngiliz Sterlini'nin EMU'ya aşırı değerli bir seviyeden kaydolduğu ve bunun sürdürülemez olduğu. Soros bunu gördü ve risk aldı.

***

Pariteye geri dönelim. Euro/dolar paritesi de dahil, geleceğe dönük ekonomik öngörüler içinde bence en ciddiye alınmaları gerekeni 'makro' olanları. Dahası, pariteyle ilgili benim de öngörüm var. Size para kazandırır mı bilmem ama belki risklerinizi hafifletir.

İlk bakışta biraz 'anlaşılmaz' ve olduğundan daha önemli görünmesi için, 2008 yılı sonundan beri olduğu gibi, önümüzdeki dönem için parite öngörümün 'düşük frekanslı testere dişi formasyonu' şeklinde devam ettiğini ifade edeyim.

Bu bilinçli 'esoterik' anlatımdan kasıt basit; önümüzdeki dönemde, aylarla ölçülen süreler boyunca paritenin iniş çıkışlar yaşamaya devam etmesi kuvvetle muhtemel. Sebebi de basit; kısa-orta vadede ABD ekonomisi Avrupa'dan, Avrupa ekonomisi de ABD'den daha fazla umut vaat etmiyor. Şu anda AB ülkelerinde sıcak riskler yaşıyoruz ancak bazılarının zannettiği gibi ABD bütçesi ve ekonomisinin durumu ortadayken doların gerçek bir 'güvenceli liman' olduğunu iddia etmek gülünç görünüyor. Daha bir sene evvel FED'in ABD'de muhtemel bir borç krizinden bahsettiğini unutmayalım.

Yani,

Şu anda Atlantik'in iki tarafında da 'güvenli liman' yok.

Dahası, tavan yapan altın fiyatlarının gösterdiği gibi bir kaostan içindeyiz.

Sermaye hareketlerinin serbest olmaya devam ettiği ortamda paranın Atlantik'in iki tarafı arasında gidiş geliş, makro beklentiler ve bunların üzerinde yuvalanan ve belli aralıklarla birbirini teyit eden günlük veri akışı ile belirlenecek. Bu da, parite açısından uzun dönemli dengeye ulaşmaya kadar 'testere dişi' şeklinde ancak düşük frekanslı (yani aylarla ölçülen sürelerde) iniş çıkışların devam etmesi manasına geliyor.

Geçen cuma günü Amerika'dan gelen negatif verilerin bir süre diğer verilerle devam ettiğini ve yerel yönetimlerce ihraç edilen tahvillerdeki ödeme sıkıntılarının arttığını düşünün. Sizce ABD güvenli liman olmaya devam eder mi?

Tavsiyem mi?

Yale'den Barry Nalebuff'ın sık sık tekrar ettiği gibi 'çeşitlendirme (diversification)' işini tam olarak bilememenin cezasıdır. Geleceği bilmiyorsanız yumurtalarınızı bir sepete koymayın. Daha az para kazanırsınız ama daha fazla kaybetme riskinizi hafifletmiş olursunuz. Hele bu ortamda.

Türkiye'nin ekseni kaydı!

Önce International Herald Tribune'dan (9 Haziran 2010) Sabrina Tavernise ve Michael Slackman'a kulak verelim: "On yıllar boyunca Türkiye, ABD'nin en yumuşak başlı müttefiklerinden birisi oldu. Ortadoğu'nun kıyısında ABD politikasını sadakatle takip eden bir ülkeydi. Ancak son zamanlarda yeni bir yaklaşım getirdi. Kendi menfaatlerini takip ederken kullandığı kelime ve yöntemler Washington'u tahrik edecek gibi görünüyor.

CFR'dan Steven Cook, "Washington artık Türkiye'yi Ortadoğu'da büyük güçlerin istekleriyle çatışan bir politika izlediğini düşünüyor." diyor. Cook'a göre, Washington'da "Türkiye'yi nasıl [onlara uygun gördüğümüz] kendi kulvarlarında tutabiliriz?" sorusu soruluyor.

Bir açıdan doğru; Türkiye'nin ekseni kayıyor. 'Yurtta sulh cihanda sulh' düsturunun yanlış anlaşılıp yozlaştırılmasıyla çöpe atılan 'pasif' eksenimizden 'aktif' ve 'karakterli' bir eksene kayıyor Türkiye. AB'nin

kapısında bekletilen, sadık müzmin şamar oğlanı, kendi kendine tüm alternatiflerini, tüm asetlerini sıfırlamış duran (ve dolayısıyla pazarlık gücü olmayan) bir Türkiye'den, durumunu ve alternatiflerini yeniden değerlendiren, etrafında bir ateş değil barış alanı oluşturmaya çalışan, Latin Amerika'dan Hindistan'a kadar güçlü ilişkiler kurmaya çalışan bir Türkiye, birilerini rahatsız ediyor.

Yunanistan-Macaristan

Macaristan'da, önceki hafta yeni hükümet tarafından ülkede durumun Yunanistan'dan daha kötü olduğu ve önceki hükümetin makroekonomik istatistikleri saptırdığı şeklindeki açıklamalar yapılmıştı. Geçen hafta, bu açıklamalarla (iddia doğru da olsa yanlış da) işlerin daha kötüye gideceği anlaşıncaya geri adım atıldı ve yeni bir mali konsolidasyon programı açıklandı.

Program hedeflerinin piyasalara güven verdiği konusunda şüpheler ortadan kalkmadı. Bu aşamada Yunanistan-Macaristan arasında hızlı bir karşılaştırma yapıldığında iki sonuç ortaya çıkıyor:

Reel göstergeler açısından Macaristan, Yunanistan'a göre genel olarak daha zayıf. Kriz öncesinde ve 2009'da Macaristan'ın büyüme performansı Yunanistan'dan sistematik olarak daha düşük kaldı. Yunanistan'ın borç krizine girmesini müteakiben 2010'da Macaristan'ın performansı Yunanistan'a göre düzeldi. Sanayi üretimi de benzer trend izlerken istihdam açısından Macaristan kriz öncesindeki nispi avantajını krizde kaybetti.

Bütçe ve dış denge açısından ise Macaristan, Yunanistan'a göre daha güçlü ancak Macaristan istatistiklerinin 'teyit' edilmesi gerekiyor. Yunanistan hem kamu hem özel tasarrufları açısından büyük sıkıntı yaşadı. Sonuçta, kriz öncesinde büyük cari açıklar verildi. Macaristan rakamları Yunanistan'a göre daha iyi gözüküyor. Nitekim, kamu borç oranları Yunanistan'da yüzde 120'leri aşmışken Macaristan'da yüzde 70'ler seviyesinde (rakamları doğruysa!).

Heron'lar

Basına yansıyan haberlere göre İsrail insansız hava aracı Heron'larla ilgili eğitim personelini geriye çekmiş ve Heron'ların uçuşları zora girmiş. Sormak istiyorum (bir kısmının cevabını biliyorum):

Heron'lara ne kadar para ödendi?

Performans düşüklüklerinin cezası kontrat uyarınca İsrail'deki tedarikçi firmaya kesildi mi?

Eğer bundan sonra Heron'lar istenen performansta uçamazsa, kontratta bunlarla ilgili tedarikçiye kesilecek bir ceza var mı? Hukuki bir süreç izlenecek mi?

Yoksa, boşuna para mı ödedik İsrail'e?

Ayrıca, uçakların kalite problemleri de ortadayken ilk fırsatta kontrata aykırı davranan İsrailli tedarikçilerle bundan sonra işbirliği yapılacak mı? Yapılacaksa bu tür ahlaki zafiyete karşı ne tür önlemler alınacak?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kapitalizm çatırdıyor mu?

Küresel krizin başlarında "Kapitalizm çöküyor mu?" tartışmaları yoğundu.

Sonradan bu tartışmaların ardı kesildi. Oysa, son altı ayda yaşadıklarımız, bu tartışma açısından 2008-2009 yıllarındakilerden çok daha önemli. Zira, krizin tetikleyicisinin sadece birkaç hırslı bankacıdan oluşmadığı, büyük ölçekli bir güven/ahlak bunalımı yaşandığı ortaya çıktı.

Önce, kapitalizmin 'sonunun gelmediği', buna daha çok zaman olduğu konusundaki inancımı belirteyim. Bunun basit bir sebebi var; dünyada iki yüz elli yıllık bir birikimin getirdiği kapital/sermaye bolluğu ve aynı zamanda da ABD'den Çin'e dünyanın tüm ülkelerinde kapital açlığı. Hem yoğun arzı hem yoğun talebi bulunan bir unsuru üreten sistemin sonuna geldiğimizi söyleyebilmek zor. Dahası, fazla veren oyunculardan açığı olan oyunculara akan sermaye trafiğini düzenleyen finans sektörünün altın çağını daha muhtemelen görmedik.

Ancak, bir sistem olarak kapitalizmin insanları mutlu ettiğini söyleyebilmek de zor. Dolayısıyla, insanlığın arayışı devam edecek; tarihin sonuna daha çok var.

Kapitalizm çökme yolunda değil ancak bir değişim süreci içine girmek zorunda.

Son dönemde olanları hatırlayalım:

Krizin sonuna gelindi derken, Yunanistan sorunuyla karşılaştık. Sorun, standart bir maliye krizi ya da hükümrân iflas durumundan ibaret değildi. Anlaşıldı ki, Yunanistan devleti, başta maliye (gelir, gider, kamu borcu vs.) olmak üzere makroekonomik göstergelerini bilinçli olarak yıllarca saptırmış; Fransız Maliye Bakanı'nın dediği gibi, yalan söylemişti. Yanlış bilgiler, üyesi olduğu ve standartlarıyla övünen AB ile birlikte tüm dünyayı yanıltmıştı.

Daha sonra, krizden güçlenerek çıkan Goldman Sachs'ın müşterilerini çürük olduğunu bildiği, daha doğrusu bilinçli olarak seçtiği, ipotek ürünlerini müşterilerine sattığı ortaya çıktı. Yine Goldman'ın Yunanistan'ın borç rakamlarını gizlemesini sağlayan finansal ürünleri geliştirdiği ortaya çıktı.

Bundan sonra, 2 Haziran'da ABD Başkanı tarafından kurulan Finansal Kriz Araştırma Komitesi'nde (FCIC) Moody's derecelendirme şirketinin eski çalışanları batacağı belli mali varlıklara en üst dereceleri vermek üzere baskı gördüklerini ifade etti. Moody's'in ana ortaklarından Warren Buffet şirketi savundu.

Reyting şirketleri modern finans sisteminin en önemli unsurlarındandır. Temel görevleri ve uzmanlıkları da güvenli ile güvensiz mali varlıkları ayırt etmektir. Yatırımcılar mali varlıkları reyting şirketlerinin notlarına göre fiyatlarlar. Bu açıdan, derecelendirme şirketi 'mantığının' kendisi büyük bir buluştur. Piyasayı bir piyasa oyuncusuna denetletmek.

FCIC'ye çağrılan Moody's yetkilileri, piyasa paylarını kaybetmemek için kendilerine değerlendirmeleri için sunulan mali enstrümanlara (CDO'lar) yapmaları gereken incelemeyi gereğince yapmadan en yüksek dereceleri vermek zorunda kaldıklarını, bu konuda baskı gördüklerini söyledi. Bu, piyasa açısından pek iç açıcı bir itiraf değildi.

3 Haziran'da Amerika'nın ikinci büyük bankası JP Morgan'ın İngiltere'de müşteri fonlarıyla kendi fonlarını gerektiği gibi ayırmadığı ortaya çıktı. İngiliz düzenleme kurumu FSA, JP Morgan'a 33 milyon poundluk ceza yazdı. JP Morgan yetkilileri açıklama yapmadılar ancak gayriresmi olarak bunun münferit bir olay olduğu şeklinde savunuldu.

FCIC yetkilileri Goldman Sachs'ı da 'sorgulamak' istediler ancak Goldman Sachs yetkilileri bu çağrılara çeşitli yöntemlerle (örneğin sorulara cevap vermek yerine komitenin okumasına imkan olmayan milyarlarca -evet milyarlarca- sayfalık doküman göndererek) olumlu cevap vermediler. Sonuçta FCIC, mahkeme kararıyla bu ay sonunda Goldman yetkililerini dinleyecek.

Bunlar son altı ayda ortaya çıkan gelişmeler.

Kapitalizmin en önemli direği güvendir. Mülkiyet haklarından tutun paraya ve birikim yöntemlerine, hepsi güven unsuru üzerinde yükselir. Son altı ay gösterdi ki, krizi sadece hırslı bankacılar üretmemiş. Suç ortakları varmış. Ülkeler yalan söylemiş; bankalar yalan söylemiş; reyting şirketleri yalan söylemiş. Bana kalırsa kapitalizm sadece ekonomik olarak değil felsefi olarak da 1929'dan çok daha büyük bir kriz yaşıyor.

Yönetimde 'Peter prensibi' ve 'eş-dost prensibi'

Kurumlarda (ya da hiyerarşilerde) orta ve üst düzeylerde neden çoğu zaman yetkinliği düşük insanları görürüz?

University of Southern California'dan Dr. Laurence Peter 1969'da yayınlanan kitabında 'Peter prensibi'ni ilan etmişti. Peter prensibine (her çalışan yetkinliklerinin yetersiz olduğu noktaya kadar yükselir) göre, çalışanlar hiyerarşilerde başarılı oldukça terfi alır. Bu şekilde, başarısız oldukları noktaya kadar yükselirler. O noktadan sonra terfi alamadıkları için o makamda kalırlar ve o makam düşük yetkinlikteki insan tarafından işgal edilmiş olur.

Durum kamuda özel sektöre göre daha kötü. Zira kamu kesiminde hem terfi hem görevden alma süreçleri çok daha uzun. Esasında göreve gelme süreçleri gerekirse hızlanıyor ancak çoğu zaman bu yükselmeler yetkinlik bazlı değil, hemşerilik, siyasi görüş vs. bazlı oluyor. Hükümetten hükümete de bu prensip pek değişmiyor. Zamanında, "Neden hep siyasi yandaşlarınızı işe aldınız?" sorusuna "Ne yani karşıt partileri mi alacaktım?" diyen bakanlarımızı hatırlayalım.

Siyasi partiler kendi içlerinde de bu açıdan sorun yaşıyor. Yakın zamanda anamuhalefet partisinde yaşananlar bunun bir örneği. Tek bir insanın milyonlarca insanın oy verdiği bir yapıyı tek başına daha da güdük hale getirebilmesi, parti içi kadrolaşmada başarı, yetkinlik gibi kavramlar yerine şahsi yakınlığın veya rekabetin temel alınması ürkütücü bir gelişme.

Eurovizyon'a kiminle katılsak?

Türkiye bu sene Eurovizyon'a bir İngiliz dansçının eşliğinde, İngiliz koreografların danışmanlığında, İngilizce şarkı söyleyen bir Türk rock grubuyla katıldı. İkinci oldu.

Seneye birinci olmak istiyorsak, şarkıcıları ve besteyi de yurtdışından getirmeliyiz!

Yunanistan yatırımcı arıyor

Yunanistan, makroekonomik bilgilerini çarpıtarak büyük bir skandala sebebiyet vermişti. ABD'nin Lehman Brothers'da yaptığı hatayı yapmak istemeyen başta Almanya olmak üzere AB ülkeleri ve IMF, 110 milyar Euro'luk kurtarma paketini oluşturdu. Ancak Yunanistan ödeme problemlerini yine de aşmış görünmüyor.

Yeni Başbakan Papandreu son dönemde Libya ve Çin ile yoğun görüşmeler yapıyor. Amaç Yunanistan'a yatırım çekmek. Şu anda Avrupa'da ne şirketler ne de bankalar Yunanistan'da yatırım yapmayı bir tarafa bırakın 'Yunanistan' kelimesini duymak bile istemiyor. Dolayısıyla kaynak için Papandreu'nun yeni kıtalara açılması gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

AB'nin karıncaları, ağustos böceklerini kurtarabilecek mi?

Murat Yülek 2010.06.27

Krizde, Avrupa Birliği üyesi olan Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu IMF desteği almak zorunda kaldı.

Bunlardan Macaristan, Polonya gibiler daha krizin başında, 2008 yılında, Fon'un kapısını çaldı. Yunanistan ise bu sene AB ve IMF'den 110 milyar Euro'luk destek sözü aldı. Portekiz ile artık gelişmiş ülkeler safında yer alan İspanya ise belirsizlikle karşı karşıya.

Oysa, AB, üye ülkelere ve bölgelere uzun yıllardır çeşitli mali yardımlar yapıyor. Bu yardımlar, temelde AB içindeki 'fakir' üye ülkelerin ve 'fakir' bölgelerin gelişiminin hızlandırılmasını amaçlıyor. AB bütçesinden yapılan bu yardımlar milyarlarca Euro'yu buluyor. Örneğin, Yunanistan 2000-2006 döneminde 21 milyar Euro'luk yapısal fon (1999 fiyatlarıyla), 3 milyar Euro'nun üzerinde de uyum fonu kullandı. Bu benim hesaplarıma göre 2010 fiyatlarıyla 34 milyar Euro'ya karşılık geliyor. Nüfusa oranladığınız zaman, Türkiye'nin 6 senede 270 milyar Euro'ya yakın yardım almasına denk geliyor. Yunanistan'a, 2007-2013 döneminde de AB bütçesinden toplam 18 milyar Euro'luk ilave yardım sözü verilmiş.

Yunanistan, AB'den yardım alma konusunda yalnız değil. İspanya ve Portekiz de son 10 yılda büyük yardımlar aldı. Yine Portekiz, Yunanistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Yunanistan, Polonya, Slovakya gibi ülkeler 2013'e kadar nüfuslarına göre dev yardımlar almaya devam edecekler.

Rakamların büyüklüğü, akla iki soruyu getiriyor.

Birincisi; fakir AB üyesi ülkeler yıllardır aldığı desteklerden sonra neden ilk önemli krizde yıkıldılar? İkincisi, bu fonlar zengin AB ülkelerinden, özellikle Almanya'dan geldiğine göre, daha ne kadar devam edebilir?

Kalkınma sorunsalının bir gazete yazısıyla çözülebilecek kadar basit olmadığı aşıkâr. Ancak yıllar süren milyarlarca Euro'luk yardımdan sonra Yunanistan, Portekiz gibi ülkelerin geldiği nokta da belli:

-Makro çerçeveleri zayıf kalmış;

-AB içindeki ve küresel rekabet altında sürdürülebilir bir kalkınma çizgisi yakalayamamışlar;

-Brüksel'in sık sık atıfta bulunduğu 'AB standartlarını' birçok alanda yakalayamamışlar. Örneğin Yunanistan makroekonomik rakamlarını çarpıtmış.

An Elusive Quest for Growth isimli eserinde eski Dünya Bankası ekonomisti (şu anda Columbia Üniversitesi'nde) W. Easterly, Zambia örneğinden hareketle Dünya Bankası'nın ve diğer donörlerin bu ülkenin tasarruf açığını kapatmak için yıllar boyunca akıtılan sermayenin, mekanik hesaplarla ülkeyi getirmesi gereken noktaya ülkenin gerçekte nerede olduğunu karşılaştırır. AB üyesi ülkeler şimdi iktisatçılara, 'dış yardımların etkinsizliği' alanında daha göz alıcı başarısızlık örnekleri sunuyor.

İkinci soru da önemli. Almanya gibi AB'nin (az sayıdaki) çalışkan ülkeleri, tembel üyeleri daha ne kadar sırtlarında taşıyacaklar? Anlaşılan o ki, yıllar boyu süren yardımlar Yunanistan gibi AB'nin güney ülkelerinde

memur maaşlarının şişmesine ve diğer desteklerle birlikte sürdürülemez bir tüketim ekonomisinin oluşmasına sebep olmuş. Yunanistan'da mevcut hükümet, durumu reforme etmeye çalışıyor. Ancak en başta devlet memurları ve emeklilerin tepkisiyle karşılaşılıyor. Bu da karıncalar gibi çalışarak Yunanistan'daki ağustos böceklerini finanse etmekten bıkan Almanları kızdırıyor. Acaba, fakir ülkelerdeki reformlar bir taraftan kısa dönemde toparlanmayı başarırken, Almanya'yı sürdürülebilirlik açısından ikna edecek mi?

Bir başka problem alanı da dış yatırımlar. AB üyesi olmak, fakir ülkeye zengin üyelerden yatırım akışına sebep oluyor. Bu yatırım akımı İspanya'ya olan yoğun gayrimenkul ve turizm yatırımlarından Macaristan gibi ülkelerdeki otomotiv yatırımlarına kadar bir yelpaze içine yayılıyor. Soru şu: Kamu yardımları bir tarafa bu özel sektör yatırımlarının daha etkin olması beklenmez miydi?

Çin yuanın değerini yükseltmek istemiyor

Çin Merkez Bankası, 19 Haziran'da, 'yuanın esnekliğinin artırılacağı' yönünde beklenmeyen bir açıklama yaptı. Açıklamada, 2008 yılı ortalarından beri devam eden dolara karşı sabitlemeden, bir kur sepetinin referans alındığı yönetilen dalgalı kur sistemine geçildiği söyleniyor. 2007 yılından beri geçerli olan yüzde 0,5'lik bantda korunacak. Yuanın yeni döneminin ilk haftasında dolara karşı değeri de yüzde 'yarım'dan az değişti. Yani eski sistemdeki bantların içinde kaldı.

Çin'in açıklaması, önce IMF ve ABD'den olumlu tepki alırken, gözlemcilerin çok azını memnun etti. Uzun süredir ABD'nin Çin'e yuanın değerini yükseltmesi için baskı yapması gerektiği yönünde çağrı yapan Paul Krugman, Çin'in açıklamasını göz boyamacılık olarak nitelendirdi. Steven Hanke ise Çin'in ful konvertibiliteye geçmesini önermeye devam ediyor. Şu anda yuan ticari açıdan konvertibl, sermaye hareketleri açısından ise Türkiye'de 1980 öncesinde olduğu gibi konvertible değil.

Bu köşeyi izleyenler biliyor ki Çin, sistem isimlerini değiştirse de yuanın değerini yükseltmek istemiyor. ABD'nin elinde Çin'e, kısa vadede baskı yapabileceği araçlar yok. Yuanın değer kaybı konusundaki baskısını, Amerika ancak siyasi karar alarak artırabilir. Bu yönde Kongre'de hareketlenmeler uzun süredir var. Ancak bu siyasi kararın ABD Başkanı'nın da desteğini alarak aksiyona dönüşmesi çok zor.

Diyelim ki siyasi baskılar sonuç verdi; Çin'deki kur sisteminin değişerek yuanın konvertibl hale gelmesi yine de uzun zaman alır. Dahası, kur sistemi tamamen liberalize edilse bile yuanın ne kadar değer kazanacağı meçhul. Ayrıca yuan değer kazansa bile Çin'in Amerika'ya karşı maliyet avantajı, başta işçilik olmak üzere devam edecek.

Sözün özü, yuanın değer kazanmasına kimse bel bağlamasın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Almanya AB'yi sırtlayabilecek mi?

Murat Yülek 2010.07.04

Geçen Yunanistan'ın fiilen iflas etmesi, bunun ardından İspanya üzerindeki baskıların artması Euro ve hatta AB'nin geleceğini tartışmaya açtı. Bu da, birliğin en önemli ekonomisi olan Almanya'yı ve onun ekonomik ve

mali gücünü daha önemli hale getirdi.

Geçen hafta, AB'nin zayıf ekonomilerinin yıllardır aldıkları milyarlarca Euro'luk yardıma rağmen hem makroçerçeve açısından hem genelde rekabetçi bir ekonomi oluşturmada zorluk yaşadıklarını tartıştık. Bu hafta da Avrupa Birliği'nin en güçlü ekonomisini mercek altına alalım.

İtalya, İngiltere ve Fransa'daki zorluklar, AB ekonomisinin ve Euro'nun önümüzdeki dönemde savrulmamasını sağlayan çipinin Almanya olması gerektiğini gösteriyor. Alman ekonomisi büyüme zorlukları yaşıyor ama yine de güçlü. Neden?

Alman ekonomisinin gücü

Alman ekonomisi geçen seneye kadar dünyanın en büyük ihracatçısıydı. İhracatın toplam GSYİH'ya oranı 1990'ların başında yüzde 25'ler civarındayken 2007'de yüzde 47'ye kadar yükseldi. İhracatın ulaştığı bu nisbi değer, gelişmiş ekonomiler açısından rekor bir seviyeye işaret ediyordu ve Almanya'da ekonomik motorun durmamasını sağlayan en önemli faktör oldu. Zira, iç piyasa 2000'li yıllar boyunca zayıf kaldı.

Alman iç piyasası neden hareketsiz? Çünkü Alman halkı tüketmiyor. Tersine, Alman halkı kendi kategorisindeki ülkeler arasında tasarruf oranları en yüksek olanlardan birisi. Geçtiğimiz dönemde, İngiliz ve Amerikalılar çok düşük tasarruf oranları gerçekleştirirken (İngilizler son yıllarda negatif tasarruf oranları yaşadı) Almanlar harcanabilir gelirlerinin ortalama olarak yüzde 11'i oranında tasarruf yaptılar. AB ortalaması ise yüzde 7'lerin üzerinden yüzde 6'larına altına indi.

Ancak Almanya'nın tasarrufunun tek kaynağı hanehalkı değil. İşletmeler ve devlet de yüksek tasarruf oranları sağlıyor. Alman hükümetlerinin muhafazakarlığı sadece geleneksel enflasyon korkusundan kaynaklanmıyor. Maliye politikaları da geleneksel olarak para politikaları kadar muhafazakar yürütülüyor. Bu da kamu açıklarıyla birlikte borç oranlarının da idare edilebilir seviyede kalmasını sağlıyor.

Hanehalkı, işletmeler ve hükümetin eli sıkılığı birleşince, Almanya'nın toplam milli tasarruf oranları yükseliyor. Son 5 yılda Almanya'nın milli tasarruf oranı ortalama olarak yüzde 24 olurken Euro bölgesi yüzde 21'de, ABD ise yüzde 14'te kaldı.

Yüksek tasarruf yapan bir ülkenin yüksek yatırım yapması beklenir, ancak bu, son dönemde Almanya için geçerli değil. Almanya'nın ülke içi yatırımları düşük. Yüksek iç tasarruflar ve düşük iç yatırımlar Almanya'nın son yıllardaki rekor cari fazlasının sebebinin oluşturuyor (Alman ekonomisinin verdiği cari fazla 2008 yılında yüzde 8'e yaklaştı).

Sonuç olarak, Avrupa'nın karıncaları Almanlar çok çalışan, az harcayan ve bu arada az yatırım yapan bir ekonomi oluşturdular. İç piyasadaki durgunluğu, yurtdışına yaptıkları ihracatla aşıyorlar. Anahtar burada. Ama bir nokta daha var. Almanya, pahalı ürünlerin ihracatçısı. Euro'nun değeri dahi geçtiğimiz yıllarda Alman ihracatını vuramadı. Mercedes alırsanız Almanya'ya yönelmek zorundasınız. Bu da gelir seviyesini yükseltiyor.

Almanya'nın geleceği

Alman ekonomisinin ihracata bağımlılığı önemli bir riski de beraberinde getiriyor. Geçen sene dünya ekonomisindeki daralmayla birlikte Almanya'nın ihracatı önemli bir gerileme yaşadı (yüzde 18). Bu da Alman ekonomisinin yüzde 5 oranında daralmasına sebep oldu. Bu rakam dünya ekonomisinin yaşadığı yüzde 2'lik oranın çok üzerinde.

Almanya'nın iç piyasasını canlandırmayı başarabilmesi zor gözüküyor. Alman halkının yüksek tasarruf oranının en önemli sebeplerinden birisi, gelecekle ilgili kuşkuları; tasarruf ederek geleceklerini garanti altına almaya çalışıyorlar. Yaşlanan nüfusun sosyal güvenlik sistemine yaşatacağı sıkıntının farkındalar. İşletmelerin durumu da farklı değil. Dünyanın en büyük ihracatçısının düşük yatırım yapmasının açıklaması bu.

Bir başka soru daha var. Alman ekonomisinin en güçlü aktörü olan sanayi ihracatçısı inovasyona dayalı bir atılım yapabilecek mi? Yoksa geleceğini, geleneksel mühendislik yeteneğinin, kalite ve dayanıklılık standartlarının ve geçmişte oluşturulan marka güvencesine dayandırmaya devam mı edecek? Sonuç, Avrupa'nın en muhafazakar ve en güçlü ülkesinin önünde önemli açmazlar var. Dolayısıyla AB'nin de.

Lenin ve Stalin'den bugüne Sovyet Türklerinin acı kaderi

Kırgızistan'daki Özbek katliamlarını tesadüf sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Hem Çarlık Rusyası hem de Sovyet Rusya'nın yazılı olmayan en önemli politikalarından birisi Türki kökenden gelen toplulukların birbirleriyle siyasi-askeri işbirliği yapma ihtimalinin azaltılmasıydı; parçala ve yönet politikasının Rus versiyonu. Lenin yönetimindeki Rusya, bir taraftan özellikle İngilizleri zayıflatacağını düşündüğü için Türk Kurtuluş Savaşı'na (bir ölçüde) destek verirken diğer taraftan 11. Kızılordu eliyle 1920'de Azerbaycan'ı fazla zorlanmadan ele geçiriyordu. Zira, Azeri petrolü yeni Rusya için kritik bir kaynaktı.

Sovyet yönetimi, Orta Asya'daki diğer Türki cumhuriyetlerin ele geçirilmesinden sonra hızlı bir kültür transformasyonu başlattı. Bu transformasyon, bir taraftan sosyalist birlik temasına dayanırken diğer yandan ise mikro milliyetçilik öğelerini içeriyordu. Örneğin, Sovyetler'in ilk dönemlerinde 70'in üzerinde Türkçe lehçesine milli dil statüsü verildi. Amaç, İngiliz ya da Fransızların Batı Afrika'daki yaptıklarından farklı değildi. Ortak dil rakipsiz olarak Rusça olmalıydı. Nitekim öyle de oldu. Bugün hâlâ, Orta Asya cumhuriyetlerinin hemen hepsinde teknik ve siyasi ortak dil Rusçadır. Uluslararası toplantılarda bu ülkelerin temsilcilerini kendi dillerinde konuşma yaparken göremezsiniz. Rusça daha kolay gelir.

Geçtiğimiz sene kaybettiğimiz büyük Azeri şair Bahtiyar Vahapzade, bir defasında genç şairler olarak Nazım Hikmet'i Bakü Havaalanı'nda karşıladıklarında, Nazım Hikmet'in "Mir" (Barış) sloganı yazılı levha dahil havaalanındaki tüm yazıların Rusça olduğunu gördüğünde yüzünü ekşittiğini anlatmıştı bir keresinde.

Stalin bu sürece bir de zorunlu göç boyutunu getirdi; yüz binlerce Kırımıyı, Ahıska Türkü'nü Orta Asya'ya trenlerle gönderdi. Nereye gittiklerinden habersiz, son durağa ulaşabilenler zor ve mülkiyet haklarının olmadığı bir belirsizlik ortamında 60 yıldır yaşıyorlar. Bu şekilde, Stalin Orta Asya'da göçler ve uzlaştırılması güç dengesizlikler bıraktı.

Bu tarihi arka plan, Sibiry'a'dan Orta Asya'ya Türk dünyasını, basına yansıyan ve yansımayan acılarla ve belirsizliklerle karşı karşıya bırakıyor. En azından farkında olalım.

Türkiye'deki MBA programları sıralaması

Emrah Çipil, "Hangi MBA" ekibinin Türkiye'deki MBA programlarının bir sıralamasını yaptığı konusunda bilgi göndermiş. Bildiğim kadarıyla ülkemizde bu tür bir sıralama ilk defa yapılıyor. Sıralamanın puanlama metodolojisinin daha açık yapılması gerekiyor. Ancak takdire değer bir proje; incelemenizi tavsiye ederim (www.hangimba.net).

İşletme idaresi master programları, değişik konularda lisans eğitimi alanları iş dünyasında daha uyumlu, verimli ve daha başarılı hale getiriyor. Türkiye'de bu tür bir programı ilk defa İstanbul Üniversitesi, Harvard Üniversitesi'yle işbirliği yaparak 1960'lı yıllarda başlatmıştı.

Şu anda, Türkiye'de iki senelik tam zamanlı programlar olduğu gibi yarı zamanlı programlar da var. ABD'de hâlâ devam eden, "Kariyer açısından iki senelik iş tecrübesi mi yoksa iki senelik MBA öğrenciliği mi daha değerli?" tartışmasında iş tecrübesi tarafındaysanız yarı zamanlı programları tercih edin.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

En doğru fiyatı piyasa belirler, ancak ihracat için döviz kurunu başıboş bırakmamak lazım

---

Murat Yülek 2010.07.11

İhracatçılarla Merkez Bankası arasında 'döviz kuru' konusunda tartışma sürüyor. İhracatçılar, TL'nin döviz karşısında değerli tutulmasının ihracatı baltaladığı görüşünde. Bu konuda daha sağlıklı bir görüşe ulaşmak için akla takılan noktaları soru-cevap şeklinde açıklayalım.

İhracat faydalı bir şey midir? Ne işe yarar?

İhracat faydalı bir şeydir. Ülkeye döviz kazandırır; bu sayede ülkenin makroekonomik açıdan risklere karşı daha dayanıklı olmasını ve halkın üretmediği şeyleri ithal ederek tüketebilmesini sağlar.

İhracat, şirketler için ciro, çalışanlar için ücret, şirket ortakları için kâr geliri, devlet için ise vergi geliri manasına gelir. Dahası, ihracat, ülkeye yabancı ekonomilerden sağlanan bir ekonomik sübvansiyon görevi görür. Zira, ihracat, kendi ekonomik dinamiklerinin ürettiği 'iç talebe' ilave olarak ülke dışından sağlanan ciro ve istihdam kaynağıdır. Ayrıca, ülke şirketlerinin hem teknik hem de yönetim açısından daha verimli ve rekabetçi hale gelmesini sağlar; zira yurtdışı pazarlarda rekabet edebilmek için şirketler standartlarını yükseltmek zorunda kalır.

İhracat neden zordur?

Öncelikle, uluslararası rekabet zordur. Ürünü başka ülkelerdeki rakibinizden daha iyi veya daha ucuza üretemiyorsanız malınızı yurtdışında satmak zordur. Ancak daha da büyük bir zorluk vardır. Bilmediğiniz, tanımadığınız ülkelerin pazar yapısını araştırmak, o pazarlarda ürününüzü tanıtmak, müşteri memnuniyetini sağlamak, dağıtım ağını kurmak, dış ticaret işlemlerini gerçekleştirmek, o ülke standartlarının tanınması ve ona uyum sağlanması zordur.

İhracat kısa vadeli bir uğraş mıdır?

İhracat uzun vadeli bir uğraştır. Bugün karar verdim yarın ihracat yapayım diyemezsiniz. Yeni bir pazarın tanınması, dağıtım ağı ve tanıtım sisteminin kurulması, standartlara uyumun sağlanması şirket açısından

önemli bir yatırımdır. İşletmeler bu yatırıma, bir yıllık bir satış programı için girmek istemez. Kısacası, ihracatçı müşterisiyle uzun dönemli bir ilişkiye girmek ister. Bunu yapabilmek için para ve zaman harcar. Dolayısıyla, yurtdışı piyasalarda kendisine yer edinmiş bir şirket değerli bir şirkettir.

Hangi tür malın ihracatı ehvendir?

İster yurtiçine satış yapın ister yurtdışına, 'pahalı' malın ihracatı daha ehvendir.

'Pahalı mal' nedir?

Markalı, kâr marjı yüksek ürünler; rakibinizin az olduğu ürünler; Ar-Ge muhtevası ve katma değeri yüksek ürünler.

Katma değer nedir? Neden önemlidir?

Şirketler ham ya da yarı mamul malları ve diğer girdileri tedarikçilerinden satın alır. Kendi çalışanları eliyle o malı 'dönüştürür' ve dolayısıyla 'değer katar'. Katma değer, nihai ürünün imal edilmesinde görev alan şirket çalışanlarına ödenen ücretler ve şirketin yaptığı kârın toplamı olarak tanımlanır. Önemlidir çünkü yüksek katma değerli ihraç ürünleri olan ülkeler çalışanlarına (dolayısıyla halkına) ve müteşebbislerine daha yüksek gelir sağlamış olur. Ülkede maddi hayat standartları yükselir.

Türkiye, ne tür mallar ihraç etmektedir?

Genellikle düşük fiyatlı malları.

O halde ihracat yapmakla zarar mı etmektedir?

'Kârdan zarardadır'. Esas olan pahalı malı satmaktır. Ancak bunu yapamıyorsanız zarar etmemek şartıyla ucuz malı ihraç etmekten başka çareniz yoktur. Düşük fiyatlı mal ihraç etmek, hiç mal ihraç etmemekten iyidir. Zira, düşük fiyatlı da olsa kârlı olduğu sürece ihracat en azından ülkenize istihdam ve gelir sağlar.

Zayıf TL, ihracatı artırır mı?

Evet. Zayıf TL yabancı para cinsinden ihracat fiyatlarını düşürür. İhraç ürünlerini fiyat açısından rekabetçi hale getirir.

O halde ihracatımızı zayıf kurla ilelebet artırabilir miyiz?

Hayır. Aşırı zayıf kur enflasyonist süreç başlatır. Hem ülke içinde fiyat seviyesi yükselme riski taşır hem de ihraç ürünlerinin içindeki ithal muhteva sebebiyle ihracatı birebir artırmayabilir. Kurla oynayarak ihracatınızı potansiyelin üzerine uzun süreler boyunca çıkartamazsınız. Dahası, ekonominizin diğer dengelerini bozarsınız.

O halde kurların ve kur politikasının ihracat açısından önemi yok mudur?

Hayır, zayıf TL ile ihracatı 'ilelebet' artırmaya çalışmak beyhudedir. Ancak, ihracatçınızı yüksek TL'nin verdiği dezavantajla da uzun süre karşı karşıya bırakmamalısınız. Böyle yaparsanız ihracatınız 'potansiyelin' altında kalır. Dahası ithalatınız ve dolayısıyla ticaret açığınız gereğinin üzerinde artar. Ülkeniz tüketen ve borçlanan bir ülke haline gelir. Bu, dengeleri bozar; ekonominiz yeni dengesine doğru yol alırken ülkenizde çok can yanar.

TL'nin değeri nasıl 'belirlenmelidir'?

Esas olan, her fiyat gibi kurların da bürokratlar yerine piyasa tarafından ayarlanmasıdır. Piyasa, kurun değerini Merkez Bankası'nda çalışanlardan muhtemelen daha iyi biliyordur. Ancak piyasalar kördür. Herhangi bir

sebepten ülkenize gereğinden fazla para akışı olması yerel parayı güçlendirir. Buna bir örnek 'Hollanda hastalığıdır'. Hollandalılar, 1970'lerde Kuzey Denizi'nde zengin gaz yatakları bulduklarında çok sevinmişlerdi. Ancak zamanla, gaz ihracatından sağladıkları para girişinin kuru güçlendirdiğini ve sanayi malları ihracatını zayıflattığını fark ettiler. Dolayısıyla kurun fiyatını yakından izlemeniz gerekir. Eğer piyasa şartları kuru gerektiğinden fazla güçlendiriyorsa seyretmeyi bırakıp önlem almanız gerekir.

Kurun 'yönlendirilmesi' Türkiye'yi kurtarır mı?

Türkiye, kısa-orta vadede, yani mevcut ihracat ürünü kompozisyonuyla, ihracatını olabildiğince yükseltirken, uzun vadede ihracat kompozisyonunu 'pahalı' mallara doğru değiştirecek yapısal önlemleri almalıdır. Kısa, orta vadede, yukarıda bahsedildiği gibi, aşırı değerli TL ihracatın (mevcut kompozisyonunda) düşmesine ya da yükselebileceği kadar yükselmemesine sebep olur. Uzun vadede Türkiye dönüşümünü gerçekleştirdiği zaman, ihracat kurun etkisinden daha bağımsız hale gelir. Değerli Euro, Alman ihracatına değerli TL'nin Türk ihracatına verdiği zarar kadar zarar vermiyor. Zira Almanya'nın ihracat ürün kompozisyonu Türkiye'ninkinden farklı. Almanya 'pahalı mal' ihraç ediyor.

Türkiye benzer bir dönüşüm yaşamış mıdır?

Daha mütevazı bir ölçekte evet. Türkiye 1980'li yıllarda yurtdışına açıldığı dönemde sanayi ürünlerinin toplam içindeki payını hızla artırmaya başlayarak bugünkü seviyelere (yüzde 90'ın üzerine) çıkartmıştır. Ancak ihracatta 'ucuz üründen' 'pahalı ürüne' geçiş tarım ürününden sanayi ürününe geçişten de zordur.

TL'nin aşırı değerli olması ne demektir? Nasıl anlaşılır?

Ekonominin genel dengesi yerli parayla yabancı para arasında bir 'denge' kurunu doğurur. Ancak yurtdışından ekonominin 'emebileceğinden' daha fazla yabancı para girmesi ticarete konu olmayan malların fiyatlarını yükseltebilir. Bu da TL'nin yabancı para karşısındaki nominal değerini (yani piyasadaki şu andaki kur seviyesi) artırır.

TL'nin yabancı para karşısındaki aşırı değerlenmiş olup olmadığının çeşitli yolları var. Birincisi, sektör sektör ihraç ürünlerinin yurtiçi üretim maliyetiyle yurtdışı fiyatları arasındaki farktan hareket edilerek hesaplamadır. Bu zahmetli bir hesaplama türüdür. O açıdan analizlerde pek kullanılmaz.

İkincisi reel kurun kullanılmasıdır. Yıllarla ölçülen belli bir süre içinde, yurtiçi-yurtdışı enflasyon farklarının gelişimiyle nominal kur gelişimine dayanır: Bu dönemde yerli parayı yabancı paraya bağlanan nominal kur iki ülke arasındaki enflasyon farkını azaltacak yönde hareket etmiş midir? Bu yöntemin de zayıflıkları vardır. Bunların başında, verilecek hükmün hesaplama süresine bağımlı olması gelir.

Üçüncü yol, 'temel denge döviz kuru' hesaplama yöntemi, ekonometrik hesaplamalara dayanıyor. Denge döviz kuru, ülkenin orta vadeli 'sürdürülebilir iç ve dış dengesini' sağlayan kur demeti olarak tanımlanıyor. Piyasa kurlarının orta vadede denge kurlara doğru hareket edeceği düşünülüyor. 'Sürdürülebilir iç ve dış dengeyi' basit anlatımla ülke içinde yüksek istihdamı sağlayan cari denge seviyesi ve bunu finanse eden sıcak olamayan sermaye hareketleri miktarı olarak düşünebilirsiniz. Hesaplamalarda büyüme oranları, diğer ülkelerle verimlilik farkları, cari denge gibi değişkenler kullanılıyor. Bu yöntemde de elde edilen sonuç elinizde ne kadar olduğuna, data kalitesine, kullanılan dönemlere bağımlılık göstermektedir. Ayrıca, hesaplamaları yaparken araştırmacı normatif kararlar vermek zorunda olması da yöntemi zayıflatıyor.

Esasında herkesin ayrı 'doğru kuru' var. Kurlar, ihracatçının rekabet gücünü etkilerken şirketlerin bilanço ve gelir tablolarını, devletin yerel para cinsinden borç geri ödeme miktarını (borç servisi), enflasyonu ve insanların

psikolojilerini aynı anda etkiliyor. Dolar cinsinden borcu olan devlet ve şirketler TL'nin güçlü olmasını isterken, ihracat yapan şirketler ve işe girmek isteyen halk TL'nin zayıflamasını istiyor. Bu, diğer ülkelerde de böyle.

Ben istihdam tarafından bakıyorum. Bana sorarsanız TL, mevcut dolar-Euro paritesinin muhafaza edileceği varsayımıyla en az yüzde 25 civarında aşırı değerli.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

AB, Türkiye'nin standartlarını yükseltecek mi?

Murat Yülek 2010.07.18

Avrupa Birliği, trend yönü yukarı değil aşağı dönük bir ülkeler topluluğu. O halde Türkiye AB'ye neden girmek istiyor? Bunun muhtemel ekonomik sebepleri arasında, AB'den alınacak yardımlar, AB ile ticaretin artması, yabancı yatırımların artması ihtimali bulunuyor.

Ancak bu ekonomik sebeplerin Türkiye'nin AB'nin kapısında beklemesine yetmediği belli. AB'nin, üye olması durumunda, önceden Yunanistan, İspanya, Polonya gibi ülkelere sunduğu mali imkânları Türkiye'ye sunmayacağı belli. Öte yandan, Türkiye, Gümrük Birliği'ne zaten girdi ve bundan şu ana kadar net olarak faydalanan taraf AB oldu. Türkiye'nin AB'ye girmesinin, yabancı yatırımları ne kadar artıracığı şüpheli. Zira, AB ile gümrük birliğine gitmiş bir ülkede son 15 yılda AB'den gelen doğrudan yatırımlar çok sınırlı kaldı.

Bu açıdan bakınca, Türkiye açısından AB'ye giriş isteği için tek sebep kalıyor: Girişin, ya da sonucu belirsiz de olsa, sürecin kendisinin Türkiye'nin "standartlarını" yükselteceği "inancı."

Batılılaşma maceramız

En az iki yüz yıldır "Batılılaşmaya" çalışıyoruz. Bu uğurda, tanzimat fermanları, ıslahat fermanları yayınladık. Batı ülkelerine öğrenci yolladık. Mühendis mektepleri açtık. Meşrutiyet ilan ettik. Cumhuriyet'i kurduk. Kanunlarımızı Batı'dan tercüme ettik. Alfabe ve kıyafetlerimizi değiştirdik.

Sonuçta görünüş olarak Batı'dan farkımız kalmadı. Yine de istediğimiz noktada değildik ki, 20. yüzyılın ortalarında, bir bakıma "böyle olmayacak, Batı'nın resmi üyesi olalım" dedik. 21. yüzyılın başlarında "aday Batılı" haline geldik. Son iki yüzyılın en hummalı kanun tercümesi ("uyarlaması" değil "tercümesi") döneminin içine girdik. Şimdi, AB kanunlarını tercüme edip Meclis'imizden geçirince Batılılaşma maceramızın mutlu sona ulaşacağına inanıyoruz.

Gerçek çözümler dışarıdan mı gelir içeriden mi?

Batılılaşma çabamız güçlü teknik adam ve futbolcuları üreteceğimiz doğru sistemi kurmak yerine her yıl yurtdışından teknik adam ve futbolcu arayan futbol kulüplerinden farklı değil. Oysa tarih ancak "yerli çözümlerin" başarılı olduğunu gösteriyor. Son iki yüzyıllık tarihimiz de bunun abidevi bir ispatı; "tercüme" ve "şekilsel" Batılılaşma maceramızın istediğimiz sonuçları verdiğini göremediğimiz için AB üyeliğine soyunmadık mı?

Batılılaşma maceramızın başarısız olması, Batılılaşmayı, "doğru soruları sorup doğru cevapları arama anlayışında" değil, şekilde aramamızdan kaynaklandı. Oysa "şekil" başka bir toplumun sorduğu soruların cevaplarından doğmuştu. Bizim de kendi sorularımızı sormamız ve cevaplarını aramamız gerekiyordu. Bu

süreçte yabancı tecrübe ve bilgilerden faydalanmak gerekliydi mutlaka; ancak "fits all sizes," ya da "tercüme" çözümlerinin işe yaramadığı da kesin.

Türkler "life style" geliştirmiş bir millet (idi)

Farkında değiliz ama birkaç nesil öncesine kadar Kuzey Afrika'dan Balkanlar'a, bugünkü Suriye'den Mısır'a hayat tarzı geliştirmiş bir millettik. Balkanlar'da, Sırbistan'dan Arnavutluk'a hâlâ çarşafa çarşaf, yorgana yorgan, böreğe börek diyorlar. Ortadoğu ülkelerinde Türk kadınlarının "evlerini çekip çevirmeleri" (yani Türk hayat tarzı) bir efsane. Yine farkında değiliz ama Kastamonu'dan Saraybosna'ya Türk ev mimarisi müziği ve temizlik anlayışından mahremiyetine "ev kültürü" ihraç etmişiz. Bu "ihracat" zorla yapılmamış; kültür ve medeniyetin gücünden kaynaklanmış.

Hayat tarzı ihracı tesadüfen yapılmaz. Sadece son beş yüz yıldaki örnekler dahi Türk devlet adamlarının sanat ve bilime öncelik ve büyük destek sağladığını, bunun da toplumda karşılık bulduğunu gösteriyor. Fatih Sultan Mehmet'in dünyanın en önemli metropolü olan İstanbul'u topraklarına kattıktan kısa süre sonra içinde hastaneden imarete, medreseden kervansaray, Bizans İmparatorluğu başkentinin alışıktı olmadığı yepyeni bir medeniyet merkezi olan Fatih Külliyesi'ni yaptırması, fethin bir iyi savaşan bir göçebe beylik tarafından değil, bir medeniyet iddiası olan millet tarafından yapıldığını gösteriyordu. Binlerce kilometre ötede, Fatih'ten daha önce Uluğ Bey'in Semerkand'a kazandırdığı rasathane ve birçok bilim yuvası bu anlayışın bir tesadüf değil, Türk hükümet etme sanatının unsurlarından olduğunu gösteriyor.

Ve kafa karışıklığımız

Çözümleri dışarıda aramamız önemli bir sorun. Bu sorun biraz da sıradan bir millet olmamamızdan kaynaklanıyor! Büyük bir tarihin ardından yaşadığımız hemen her alandaki nispi gerileme kafamızı karıştırıyor.

Airbus-Boeing savaşında yeni perde

Günümüzde, "pahalı malların" başında yolcu uçakları geliyor. Uçak sanayii ülkeye büyük katma değer yani para kazandırıyor. Bunu fark eden Avrupa ülkeleri, 1970'lerden itibaren havacılık sektörünü desteklediler. Sonuçta ortaya başarılı bir ortak proje çıktı: Airbus. Zamanla, ABD'de sektör Boeing'in altında konsolide olunca, ortaya müthiş bir ABD-Avrupa rekabeti çıktı.

Hem Avrupa, hem ABD bu önemli ihracat kaynağına müthiş destekler veriyor. Her iki şirket kendi hükümetlerinin desteğiyle, birbirlerini bu desteklerden dolayı Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) şikâyet ediyor. Haziran sonunda, uzun süren bir süreçten sonra DTÖ bir ara karar alarak A380 projesinde AB devletlerinin Airbus'a DTÖ kurallarına uygun olmayan destekler verdiğini söyledi. Boeing de saldırılarını artırarak Airbus'a projeye ilgili sağlanan 3 milyar Euro'nun üzerindeki kredilerin geri çağırılması gerektiğini bildirdi. Airbus ise asıl Boeing'in ABD hükümetinden araştırma desteği adı altında aldığı sübvansiyonların durdurulması gerektiğini söylüyor. İşin özü, hem AB hem de ABD bu iki şirkete milyarlarca dolaylık destek veriyor. İhracat gelirleriyle ve teknolojik kazanımla bu desteklerin ülkelere geri döneceğini düşünerek...

Başarılı medya

Yeni çıkan önemli kitapları ve başarılı medya mecra ve ürünlerini yeri geldikçe hatırlatıyorum. Bu hafta iki örnek vereceğim. Birincisi, eski Adana milletvekili ve eski Avrupa Konseyi üyesi Cevdet Akçalı tarafından çıkartılan haftalık Dünya Gündemi gazetesi. Dünya Gündemi, geniş bir yelpazede yabancı basını çok yakından izleyen ve titizce tercüme eden bir haftalık gazete. Özellikle Türkiye'yi ilgilendiren yurtdışı gündemi izlemek isteyenlerin mutlaka takip etmesi gereken bir yayın.

İkincisi, NTV'de yayınlanan Perşembe'nin Geliş programı. NTV'de yayınlanan programı hazırlayıp sunan Ali Perşembe, zor konuları, hem piyasa bilgisi hem de geniş entelektüel birikimiyle harmanlayıp eğlenceli bir biçimde izleyiciye aktarıyor. Öğrencilerden işadamları ve bürokratlara geniş bir kitleye tavsiye ediyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

AB banka dayanıklılık testleri piyasayı neden tatmin etmedi?

Murat Yülek 2010.07.25

AB banka dayanıklılık testleri sonuçları cuma günü açıklandı. Sonuçlar çok iç açıcıydı ancak piyasanın sonuçlara ilk tepkisi oldukça şüpheli oldu. Neden?

İlk sebep kriterlerin hafifliği, sonuçların biraz fazla "Alis harikalar diyarında" tarzında olmasıydı. Ancak asıl sebep, karar alıcılar tarafından sürecin yanlış yönetilmesi idi.

ABD'de karar alıcılar (merkez bankası ve hükümet) krizin başında önemli hatalar yaptı: Krizi tetikleyen 2004 faiz artırımları, 2007'nin sonlarına kadar gelmeyen faiz indirimleri, emlak balonunun bankacılık sektöründe oluşturduğu hasarın uzun süre algılanamayışı, Lehman Brothers'ın batış süreci gibi. Fakat ABD yönetiminin krizin etkilerinin daha açık ortaya çıkmaya başladığı 2008'den itibaren "hızlı öğrendiği" ve 2009'dan itibaren doğru kararlar almaya başladığı söylenebilir.

AB karar alıcılarının güzellik uykuları ise görüldüğü kadarıyla hâlâ devam ediyor. Avrupa Merkez Bankası (AMB), ABD Merkez Bankası FED'in faiz artırımını durdurduğu 2006 ortasından 2008'in sonuna kadar "enflasyon riski" ezberciliğiyle faizleri artırmaya devam etti. Bu sayede zaten hasta olan makroekonomisini iyice sıkıntıya soktu. Ardından 2008 Ekim ayında krizi artık herkes gördüğünde AMB de fark edip üç ay içinde faizleri yüzde 4,25'ten yüzde 2'ye indirdi. Önlemin yetersiz kaldığını görünce bu kez mayıs başında faizleri bugünkü seviyesi olan yüzde 1'e düşürdü ve ABD'nin icat ettiği "quantitative easing", yani piyasayı paraya boğma silahına sarıldı. Yine 2009 Mayıs'ında ABD banka dayanıklılık testlerini tamamladığında AB'de bankaların sağlığının test edilmesi tartışılmıyordu bile.

Konu, ancak bu yıl içinde, AB üyeleri iflas riskiyle karşı karşıya geldiğinde gündeme alındı. Fakat ele alınış biçimi ve ardından da fazla iyimser sonuçları piyasaya güven vermedi. Sonuçta ileriki günlerde kendine güvenen bankaların portföylerinde tuttukları Yunan, İspanyol ve Portekiz bonolarının miktarını açıklamaları bence kesinleşti. Bu ise bir kaosa sebep olabilir. Zira bazı bankaların bu bilgileri açıklamak istemeyecekleri kesin. Bu da bu bankaların risklerini ortaya çıkartarak güven problemine sebep olur.

ABD'de yapılan dayanıklılık testleri

ABD'de geçen senenin ilk yarısında yapılan dayanıklılık testleri piyasaya güven verici bir süreç içinde gerçekleşti. Sonuçları da yüzde 100 olmasa da piyasayı tatmin etti.

Testlerin amacı 2010 ve 2011 yıllarında bankaların ekonomik durgunluğun devam etmesi durumunda uğrayacakları zararları emecek ve bankacılık faaliyetlerini sağlıklı olarak devam ettirebilmelerini sağlayacak sermaye ihtiyaçlarının hesaplanmasıydı. Teste, büyüklük olarak ABD bankacılık piyasasının üçte ikisini temsil

eden, toplam varlıkları 100 milyar doların üzerindeki 19 banka dahil edildi. Bankaların iki ayrı makroekonomik senaryo altında ilave sermaye ihtiyaçları hesaplandı.

Temel senaryoda GSYİH'nin 2009 yılında yüzde 2 küçülürken 2010'da yüzde 10 büyüyeceği, işsizliğin her iki yılda da yüzde 8,5 civarında seyredeceği, buna karşılık gayrimenkul fiyatlarının 2009'da yüzde 14, 2010'da bir yüzde 4 daha düşeceği varsayılıyordu. "Kötü" senaryoda ise gayrimenkul fiyatlarının 2009'da yüzde 22, 2010'da ise yüzde 7 düşeceği öngörülüyordu. GSYİH da temel senaryoya göre daha çok düşürülmüştü (2009'da yüzde 3,3 daralma 2010'da yüzde 0,5 yükselme). Bu varsayımlar AB'dekilerin aksine piyasayı tatmin etti.

Süreç iki ana adım altında ayrıntılarıyla tasarlanmıştı. Birinci adımda bankalar tüm faaliyetlerini kapsayacak şekilde yukarıdaki iki ortak senaryo altında 2010 ve 2011'de uğrayabilecekleri zararları hesaplayarak FED'e sundular. İkinci aşamada FED murakıpları verilen bilgileri incelediler; gerekli yerlerde bankalardan düzeltmeler istediler ve bilgileri toplulaştırdılar.

Sonuçta, muhtemel risklerin hafifletilmesi için 2010-2011'de söz konusu 19 bankanın toplam 75 milyar dolarlık ilave sermayeye ihtiyacı olduğu hesaplandı. Bu, 19 bankanın toplam ana sermaye tutarının yüzde 9'una tekabül ediyordu. 75 milyar dolarlık toplam sermaye açığının 64 milyar doları 4 bankadan (Bank of America, Wells Fargo, Citibank, GMAC) kaynaklanıyordu.

Piyasa beklentilerinin altındaki sonuçların ekonomik iyileşme umutlarının da yeşerdiği Mayıs 2009'da açıklanmasıyla piyasalarda olumlu hava esti. Belirsizlik endeksi düştü ve dayanıklılık testleri amacına ulaşmış oldu. Bunda, piyasanın tatmin edici oranda bilgilendirilmesini de kapsayan sürecin iyi tasarlanması ve yönetilmesi önemli rol oynadı.

AB usulü banka dayanıklılık testi

AB banka dayanıklılık testlerinin sonuçları güzeldi (91 bankadan sadece 7'si sorunlu ve 3,5 milyar Euro sermaye açığı. Oysa piyasadaki beklentiler 100 milyar Euro'ya kadar çıkıyordu) ancak piyasayı tatmin etmedi.

Her şeyden önce AB'nin yürüttüğü süreç piyasaya güven vermedi. AB karar alıcıları piyasa ve ABD'nin baskısıyla yaptıkları dayanıklılık testlerini piyasayla paylaşp paylaşmamak konusunda uzun süre kararsızlık yaşadılar. Sonuçları kamuoyuyla paylaşma kararının ardından ise ABD'nin aksine, AB karar alıcıları test kriterleri ve sürecin işleyişini bırakın, hangi bankaların teste tabi tutulacağını dahi açıklamadılar. AB karar alıcıları içinde en saygıdeğerlerinden olan Fransız Maliye Bakanı La garde, daha bu ayın başındaki bir açıklamasında, test kriterlerinin, teste tabi tutulacak bankaların "yakında açıklanacağını" sonuçların da Temmuz 23'te kamuoyuyla paylaşılacağını belirtmişti. Tüm bunlar piyasanın güvenini sarstı. Bunlara bir de varsayımların (GSYİH büyümesi oranlarının yükseliği, devlet bonolarının değer kaybının düşüklüğü ve hükümler iflas ihtimalinin göz önüne alınmayışı) fazla iyimser olması da eklenince piyasanın beklentileri yeterince karşılanmadı.

İsrail, bağımsız Filistin ekonomisini engelliyor

Gazze, sorunun sadece bir bölümü. Sorun, İsrail'in Filistinlilere kendi ülkelerinde hayatlarını devam ettirebilecekleri ekonomiyi oluşturmalarını engelleme politikası. İsrail'deki Filistinliler çiftçilik ve hayvancılık yapamıyorlar, şirket, fabrika kuramıyorlar, yeterli eğitim alamıyorlar, su kuyusu açamıyorlar, bina yapamıyorlar. Kısacası bağımsız bir ekonomi oluşturamıyorlar ve dış yardıma muhtaç modern konsantrasyon kamplarında yaşamaya mahkûm edilmiş oluyorlar.

Haaretz gazetesinde yayımlanan habere göre 27 Haziran'da İsrail ordusu güvenlik sebepleri öne sürülerek bir Filistin köyünü daha yok etti. Köyün suyu önceden kesilerek halkın köyü terk etmesi emri verilmişti. Tabii halka taşınabileceği yer konusunda herhangi bir yardım yapılmadı; canlarını kurtardıklarına sevinmeleri istendi.

İsrail ordusunun bu eyleminin resmi sebebi 10 hanelik köyün oluşturduğu riskti! Haaretz, İsrail ordusunun bu gibi önlemlerle yüzlerce köyü boşalttığını söylüyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hocam Tobin'in sıcak paraya vergi teorisi Türkiye'ye ne kadar uygun?

Murat Yülek 2010.08.01

James Tobin, öğrencisi olduğum çok önemli bir Keynezyen iktisatçıydı. İktisat ve finans literatürüne büyük katkılar yaptı.

Bugün sokaktaki insanın ismini bilmesini sağlayan önerisi olan "Tobin vergisi", uzun akademik hayatında geliştirdiği politika önerilerinden muhtemelen en önemsiz olanlarındandı.

1971 yılında yıkılan Bretton Woods sisteminde ana döviz kurlarının birbirlerine ve altına karşı olan değerleri sabitti. 1947'den beri yürürlükte olan bu sistemde, sabit kurların ekonomileri istikrarlı kılacağı, birbirleri arasındaki mal ticaretini kolaylaştıracağı ve bunlar sayesinde dünya ekonomisinin daha hızlı büyümesini sağlayacağı düşünülüyordu. Muhtemelen haklılardı da.

Ancak unutulmuş bir şey vardı. Kurların nominal değerinin sabit tutulduğu (ya da bir patikaya oturtulduğu) dönemlerde ülkeler arası verimlilik ve enflasyon farkları bazı ülkelerin kurlarının reel değerinin yükselmesine sebep oluyordu. Bu da o ülkelerin ticaret ve cari açık vermesine yol açıyordu. IMF kısa dönemli cari açıkların finanse edilmesi için kurulmuştu, ancak bu trendlerin uzun süreye yayıldığına gerekli olan yapısal değişikliklerin yapılmasını sağlayamıyordu.

James Tobin, sonradan Tobin vergisi olarak adlandırılan önerisini, Bretton Woods sisteminin yıkılmasından hemen sonra, 1972 yılında yaptı. Tobin'e göre önerinin sebebi ve işleyişi basitti. Kurların piyasa güçlerince belirlendiği bir ortamda sermayenin ülkeler arasında hızla kayması döviz piyasalarının aşırı dalgalanmasına ve belirsizliklerin artmasına sebep olacaktı. Bu hızlı akışın durdurulması, hızlı para akışlarının "tekerine çomak sokulması" gerekiyordu. Döviz alım satımına örneğin yüzde 0,5'lik bir vergi konulması spekülasyon hareketi yavaşlatabilirdi.

O günden bugüne neler değişti?

Tobin'in önerisini yaptığı 1972 yılında 1000 insandan 999'u bilgisayar kelimesini henüz duymamıştı. Tobin'in "hızla hareket edeceğini" düşündüğü paranın o günkü hızıyla bugünkü "hızı" arasındaki fark iki bin yıl önceki bir pulluğun hızıyla bugünkü yarış arabalarının hızları arasındaki farktan çok daha büyük. O dönemde dünya ülkelerinin birçoğu sermaye hareketlerine kapalıydı; para hareketinin en önemli sebebi ticaret ya da doğrudan yatırımlardı. Dünyanın birçok ülkesinde şirketler hisse senedi ihraç etmiyorlardı. Şanghay borsası henüz kurulmamış, İstanbul Borsası ise kapalıydı. Türkiye, Polonya ya da Hindistan'da hazine bonosu ya da tahvili yok sayılacak durumdaydı. Devlet gerektiğinde çeşitli yöntemlerle merkez bankası ya da ticari bankalardan borçlanırdı.

Bir başka deyişle Tobin, esasında önerisini gerektiğinden çok daha erken bir dönemde yapmıştı.

Tobin vergisi işler mi?

Gelelim bugüne. Para ve sermayenin dünya tarihinde en bol olduğu dönemde yaşıyoruz.

Batı ekonomilerinin sanayi devriminden itibaren devam eden 250 senelik sermaye birikimine, geçen yüzyıldan itibaren daha da hızla artan verimlilik ve bundan doğan geliri ekleyin. Bu gelirden pay alan Rusya, Suudi Arabistan gibi tabii kaynak zengini ülkelerin elindeki likiditeyi ve buna ilave olarak Çin, Japonya ve Hindistan gibi "merkantilist" ülkelerde biriken sermayeyi de göz önünde tutun.

Bugün, bu birikimin akabileceği yerlerin sayısı 1970'ler öncesinde olduğu gibi sınırlı değil. Dünyanın hemen hemen tüm ülkeleri portföy ve doğrudan yatırım sermaye hareketlerine açık. Yatırım bankaları, yatırım danışmanları, aracı kurum uzmanları, emekli fonlarından multimilyarder tekil yatırımcılara Botswana'dan Vietnam'a kadar çok geniş bir yelpazede yatırım menüsü sunabiliyorlar.

Böyle bir ortamda da Türkiye gibi ülkelere giren sermaye yerel kurun değerlenmesine sebep oluyor. Değerli kur sistemdeki fiyatlardan birisinin "yanlış" olmasına sebep oluyor. Ekonomi bir genel denge içinde, bir nevi bileşik kaplar düzeneği gibi seyrettiği için, sistemdeki bir "yanlış" fiyatlama en az bir başka noktada da dengesizlik ve yanlış fiyatlama manasına geliyor.

İşte bu noktada soru: Tobin vergisi dengesizlikleri düzeltir mi?

Cevap, en azından şu anda "bilmiyoruz"; ancak muhtemelen düzeltmez. Belki canlı örneklerden ipucu alabiliriz. Haftaya, geçen ekim ayında kendisine göre bir Tobin vergisi uygulaması başlatan Brezilya örneğine bakacağız.

Türkiye kaynağı olmayan değil, kaynağını iyi idare edemeyen bir ülke: Kaldırımlar

Basında çıkan bir habere göre İstanbul'da son beş senede kaldırım yapım ve onarımına 183 milyon TL harcanmış. Haber metninden anlaşılan bu rakam sadece Büyükşehir Belediyesi'ne ait. İlçe belediyeleri dahil değil. Dahası, verilen bilgilere göre toplam rakam, olması gerektiği gibi kaydedilmiyor ve izlenemiyor.

Yine de bu rakamı temel alalım. 183 milyon TL'ye TÜİK rakamlarına göre 632 bin metrekare okul inşaatı, 414 bin metrekare hastane ve 750 bin metrekare fabrika inşaatı yapılabiliyor.

Belediyelerin en sevdiği faaliyetlerin eski kaldırım taşlarını kaldırıp yeniden döşemek olduğunu biliyoruz. Aktif görünmenin en kolay yolu. Harcanan para da başkasına ait olunca iş daha da kolaylaşıyor.

Soru şu: Avrupa'da kaldırımın ömrü 20 ile 50 yıl arasında değişirken neden Türkiye'de 3-5 yılda kaldırım kullanılmaz hale geliyor? Ve milyonlarca, hatta milyarlarca liralık değerli kaynak neden bu şekilde heba ediliyor?

Cevap, belediyeciliğimizin insan ve sistem olarak kalite seviyesinden geçiyor.

Türkiye olarak kaynak fakiri bir ülke değiliz. Ancak kaynaklarını kaynak zengini ülkelere çok daha hovardaca harcıyoruz.

Yöneticilerin kapitalizmi-managerialism

BP'nin CEO'su Tony Hayward banka genel müdürlerine benzer bir şahsi performansla, şirketine 13 milyar poundluk fatura çıkartan çevre felaketinden sonra işinden ayrılıyor. Ancak pek mutsuz da değil. Zira, eline 4 milyon pound değerinde nakit ve BP hissesine tekabül eden tazminat ve buna ilave olarak 11 milyon poundluk emeklilik fonu geçecek.

Marx Das Kapital'i yazdığında kapitalizm henüz emekleme aşamasında bile değildi. Yani Marx'ın göreceği daha çok şey vardı. Bugünü yaşasaydı nasıl bir Das Kapital yazardı Marx acaba?

Üzerinde duracağı şeylerden biri üst düzey yöneticilerin hükümranlığı (hükümdarlığı?) olurdu muhtemelen. Özellikle borsaya kote şirketlerdeki yönetim sorunu gittikçe içinden çıkılmaz hale geliyor. Binlerce küçük hissedar şirket yönetiminin performansı, bonusları ve harcama denetimi gibi konularda hiçbir söz hakkına sahip değil. Yani sermaye sahipleri tarafından değil, onlar adına ve onlara rağmen şirketi yönetenler tarafından yönlendiriliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tobin vergisi: Brezilya tecrübesi

Murat Yülek 2010.08.08

(Geçen haftadan devam.) Bu hafta Tobin vergisinin en canlı örneği olan Brezilya'daki gelişmelere bakacağız. Brezilya geçen sene ekim ayında sadece portföy girişlerine olmak üzere (yani doğrudan yatırımlar kapsam dışında bırakılarak) yüzde 2 oranında bir işlem vergisi koydu. Bu ülke örneği Tobin vergisinin öncesi ve sonrası bu politikanın etkinliği konusunda bize bazı ipuçları veriyor.

Brezilya niçin Tobin vergisi koydu? Çünkü sermaye girişleri artıyordu. Brezilya'ya sermaye akımları krize rağmen sürdü. Toplam yabancı yatırımcı portföyü 2008 yılı sonunda 288 milyar dolardan 2009 Eylül ayında 490 milyar dolara kadar yükseldi. Sermaye girişleri özellikle hisse senedi tarafında oldu.

Buna paralel olarak Bovespa dünya borsalarına paralel olarak yükseldi ve uluslararası rezervler 2009'un ilk 9 ayında 28 milyar dolar artarak 222 milyar dolara ulaştı. Brezilya parası (real) değer kazanıyordu. 2009 yılı ilk dokuz ayında real, dolara karşı yüzde yirmi beş civarında değer kazandı. Reel kurlar da buna paralel olarak yükseldi. İhracat hızla daralmaya başlamıştı.

Hem dış talepteki daralma hem de değerlenen kurun etkisiyle ihracat daralıyordu. Ancak, ithalat da daraldığı için dış ticaret fazlası 12 aylık bazda 2006 ve 2007'nin oldukça gerisinde kalmakla birlikte, 2008'deki seviyenin altına düşmedi.

Yılın üçüncü çeyreğinde yerel kur realin daha da değer kazanmasının imalat sanayii ihracatını daha da olumsuz etkileyeceği ve istihdam kaybına yol açacağı yolundaki algı güçlenmişti. Bu da hükümet üzerinde baskı oluştuyordu. Sonuçta, ekim ayında Maliye Bakanı, portföy sermaye girişlerine yüzde 2 oranında vergi konulduğunu açıkladı.

VERGİ KONULUNCA RAKAMLAR NE OLDU?

Ara başlıkta 'Tobin vergisi başarılı oldu mu?' yerine 'vergi sonrasında ne olduğu' soruluyor. Zira karmaşık bir ekonomik yapıda politikalarla sonuçlar arasındaki sebepsellikler üzerinde kısa dönem verilerinden yararlanarak kesin yargıya varmak zor. Tobin vergisi konulduktan sonra sermaye girişi yavaşlamakla birlikte devam etti. Brezilya merkez bankası, Eylül 2009 ile Mart 2010 arasında toplam portföy yatırımı stokunun 77 milyar dolar daha arttığını hesaplıyor. Buna paralel olarak, uluslararası rezervler de 34 milyar dolar daha artarak 256 milyar dolara çıktı.

Nominal kurun (yani günlük piyasa kuru) değerenme süreci durdu ancak tersine dönmedi. Ekim 2009'dan itibaren real-USD (nominal) kuru aşağı yukarı aynı seviyede devam etti. Ancak enflasyon farkları dikkate alınınca, reel kurun değerenme süreci hafifleyerek de olsa devam etti. Ekim 2009-Haziran 2010 döneminde reel yüzde 3 oranında daha reel değeri kazandı. Bovespa, Nisan 2010'a kadar yükselme trendini devam ettirdi. Sonrasında yatay seyir izledi. İhracat, yılın ilk 7 ayında 2009'a oranla yüzde 27 oranında arttı. Ancak ithalat çok daha hızlı, yüzde 45 oranında yükseldi. Sonuçta, 12 aylık dış ticaret fazlası 2009 Eylül ayına göre 5 milyar dolar düştü.

Sonuç olarak, Brezilya'da geçen ekim ayında konulan Tobin vergisi akabinde, sermaye girişinin devam ettiği, trendin yavaşladığı, yerel kurun değeri kazanması sürecinin yavaşladığı, ihracatın canlanma trendine girdiği ancak buna rağmen dış ticaret fazlasının düştüğü görülüyor.

Kısacası; Brezilya tecrübesinden Tobin vergisinin reel kurlar ve dış ticaret üzerinde güçlü bir olumlu etkisi olduğunu söyleyemiyoruz. Ancak, Tobin vergisi konulmasaydı reel kurların daha da değerenmesinin devam etmesi ve dış ticaret dengesinin daha da menfi etkilenmesi söz konusu olabilirdi. Tekrar altını çizelim; tüm bu gelişmeler ile Tobin vergisi arasında doğrudan bir sebebsellik ilişkisi kurabilmek için daha teknik çalışmalara ihtiyaç vardır. Yani, Tobin vergisinin karışık bir performansı var ve "nihai" çözüm değil.

Türkiye, Tobin vergisini kullanabilir mi? Buna da gelecek hafta cevap bulmaya çalışalım.

Brezilya gerçekten Tobin vergisine geçti mi?

Cevap teknik olarak hayır. Profesör James Tobin'in orijinal önerisi döviz alım satımıyla alakalıydı; döviz alım satımının pariteleri dalgalandıracağını, bunun da uluslararası ekonomik istikrarı bozacağını düşünüyordu. Bugünkü tartışma sermaye girişlerinin bir ülkenin yerel parasını diğerlerine oranla daha değerli hale getireceği, bunun da o ülkenin ihracatını (daha net bir ifadeyle ticaret dengesini) kötüleştireceği ve dolayısıyla diğer ülkelere karşı yükümlülüklerini (borçlarını) artıracığı üzerinde yoğunlaşıyor.

Bu konuda diğer iktisatçılar ne diyor?

Tartışma devam ediyor. Steve Hanke gibi klasik görüşe yakın iktisatçıların bu tür bir vergiye olumlu bakmayacakları belli. Ancak tanınmış Keynesyen iktisatçılar arasında dahi Tobin vergisinin etkinliği konusunda görüş birliği yok. Örneğin, Paul Krugman, Tobin vergisi lehinde olumlu görüşler bildirdi. Ancak yine önemli bir Keynesyen iktisatçı olan Greg Mankiw, verginin etkinliği konusunda şüpheli olduğunu bildiriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Alaturka mali kural

Murat Yülek 2010.08.15

-Mali kural nedir?Mali kural, bütçe disiplininin ve inandırıcılığının artması amacıyla bütçe veya kamu borcu rakamları üzerine konulan sınırlamalar manasına geliyor. Dünyada seksenin üzerinde ülkede mali kural uygulanıyor.

Mali kural değişik şekillerde uygulanabiliyor:

Gelirler veya harcamaları sınırlayan kurallar kamu gelirlerini ya da harcamalarının artışına tavan ya da taban belirliyor.

Kamu borçlanmasını ya da trendlerini sınırlayan kurallar kamu borçlanmasına ya da artışına limitler koyuyor. Örneğin Avrupa Birliği'nin kullandığı yüzde 60 sınırı gibi.

Bütçe açığını sınırlayan kurallar dolaylı yoldan borçlanmaya limit getiriyor. Ancak doğrudan borç sınırlamaları kadar iddialı değil.

Uygulamaya bakıldığında yukarıdakilerden birden fazla kuralı aynı anda kullanan çok sayıda ülke var. Bunlar, Avrupa ülkelerinden Arjantin'e, Burkina Faso'dan Şili'ye kadar geniş bir yelpazeye yayılıyor.

Ancak, mali kuralların sihirli çözümler olmadığını da eklemek gerekiyor. Avrupa Birliği mali kurallarının (Maastricht Kriterleri) Yunanistan'ı bırakın Fransa gibi büyük ülkeler tarafından bile ne ölçüde uygulan(ma)dığını hatırlayın.

Mali kural: Türkiye örneği

Esasında Türkiye daha önce de mali kural uygulamıştı. Son IMF programındaki faiz dışı fazla şartı bir mali kuraldı. Amacı ise bütçe açıklarını kısıtlayarak mali disiplini sağlamak ve borç/GSYİH oranını düşürmekti. Başarılı da oldu. Yüzde altı buçukların üzerindeki faiz dışı fazla vermek Türkiye açısından ızdıraplı oldu (bu büyüklükteki faiz dışı fazlanın başka ülkelerde ikinci örneği henüz yok) ancak kamu borç oranlarının düşmesini bu sağladı.

Yeni mali kural IMF sonrası dönemde ekonomi yönetiminin inandırıcılığını güçlendirmesi için düşünüldü. Maliye dengelerinin 2002 sonrasında düzelmiş olması bir mali kuralın oluşturulması açısından uygun ortamı sağlıyordu. Zira, bu tür bir ortamın varlığı mali kuralın başarıyla oturtulması için ön şart niteliği taşıyor.

Geliştirilen formülde, gelecek senenin genel yönetim bütçe açığı bu seneki açığın hedef (yüzde 1) açıktan farkının üçte biri kadar kısıyor. Dolayısıyla, formülde, hızlı büyüyen dönemlerde bütçe açığının kısılması da sağlanıyor. Büyüme oranı yüzde 5'in üzerine çıkarsa, bütçe açığı aradaki farkın üçte biri kadar kısıyor.

Hem konjonktürü hem de geçmiş bütçe açıklarını kapsamaları açısından olumlu ancak nispeten "iddiasız" bir formülasyona sahipti. Neden? Birincisi bütçe açığı katsayısının yüzde 33 alınması, "uyum sürecini" uzatıyordu. Kastettiğimiz şey şu: Mali kural tasarısı bu yıl yasalaşsaydı, bütçe açığının yüzde 1,5'in altına inmesi 2015'i, yüzde bire yaklaşmasıysa 2020'leri bulacaktı. Bu açıdan, basına yansıyan, icracı bakanların endişeleri esasında pek de yerinde değildi. Bu katsayının daha da gevşetilmesi mali kuralın fiilen ortadan kalkmasına sebep olacaktı.

İkincisi, doğrudan borç oranına atıf yapılmak yerine bütçe açığının sınırlanmasının tercih edilmesiydi. Teknik olarak bütçe açığının sınırlanması kamu borcunu azaltıcı etki yapar ancak birçok ülkede (örneğin AB'deki borç/GSYİH tavanı) mali kuralın iddiasını artırmak için kurala borçlar da dahil ediliyor.

Üçüncüsü, büyüme/konjonktür faktörü. Formülde hedef büyüme oranı yüzde beş alınmasıydı. Bu durumda, Türkiye'nin hedeflemesi gereken yüzde 7 civarındaki büyüme oranlarına ulaşabileceğimizi varsayarsak, bu durumda mali kural gereksiz sıkılaştıran bir bütçe disiplini gerektirecekti. Ayrıca, bir ekonomik yavaşlama sonrası ekonominin baz etkisi sebebiyle hızla büyümesi ancak yine de ekonomik yavaşlamadan önceki seviyeden daha düşük kalan bir yılda mali kuralın uygulanması bütçe açığını ekonomiye zarar verici şekilde sıkılaştırmayı gerektirecekti.

Mali kurala ne oldu?

Kısacası, mali kural daha geniş çevrelerle tartışılmalı gerektiği yerde (konjonktür) daha esnek gerektiği yerde daha sıkı bir formülasyona (örneğin borç oranlarını kapsayan) ulaşılabilirdi. Ancak eksikliklerine rağmen bu tür

mali kuralın Türkiye'de bir hükümet tarafından uygulanmaya konulması çabası takdire şayandı.

Hükümetin kendi geliştirdiği ve başbakan yardımcısı tarafından kamuya duyurulan mali kuralın basına aksettiği kadariyle icracı bakanlar tarafından rafa kaldırılması konunun kabinede de yeterince tartışılmadığını gösteriyor. İlginç olan, icracı bakanlar mali kuralın kendi 'harcama isteklerine' yukarıda anlatılan sebepten fazla zarar vermeyeceğini anlayamamışlar.

Yaşadığımız mali kural sürecinde hükümetin ekonomik konulardaki koordinasyonu ve inandırıcılığı açısından iyi bir puan aldığı söylenemez.

Almanya yıldızlaşıyor ama dikkat!

Hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde durum hâlâ çok sıkıntılı. ABD'de FED ekonomik canlanmadan duyduğu endişeyle piyasa likiditesini aynı seviyede tutacağını açıkladı. Çin, ekonomik büyümenin zayıflamasıyla (kendi standartlarında) yakında para politikasını tekrar genişletmeye başlayacak gibi gözüküyor. Alman ekonomisi ise 'harika performans gösteriyor' ve AB ekonomisini sırtlamaya devam ediyor. Bir yerlerde yanlışlık var. Anglo Saksonlar "too good to be true" diyorlar ya, Almanya'da durum, benim beklentimin de ötesinde, biraz fazla iyi gözüküyor gibi. Bunu lütfen not edin.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Eğitim para içindir!

Murat Yülek 2010.08.22

Eğitim, kalkınmanın ve zenginleşmenin temel itici gücüdür. Dahası, gelir dağılımını iyileştirmenin en güçlü araçlarından birisidir. "Eğitim en iyi eşitleyicidir." diye boşuna dememişler.

Ancak, eğitim aynı zamanda önemli bir ekonomik sektördür. İstihdam ve gelir sağlar; Ar-Ge sisteminin temel oyuncularındandır ve bir ihracat kaynağıdır.

İngiltere'nin eğitim ihracatı

University of Strathclyde'dan akademisyenler İngiltere'de yükseköğrenimin ekonomik etkisini inceleyen bir araştırmayı geçen sene yayımladılar. Çalışma ilginç rakamlar içeriyor.

İngiltere üniversiteleri 2008 yılında 315.000 kişiyi doğrudan istihdam etmiş. Buna karşılık 354.000 kişiye de dolaylı olarak tam zamanlı iş sahası açılmasına sebep olmuş. Yani, yükseköğrenim kurumları 650.000 kişinin üzerinde tam zamanlı istihdam sahası üretmiş. Üniversitelerin toplam gelirleri 23 milyar pound olarak hesaplanmış. Buna ilave olarak üniversiteler diğer sektörlerde 32 milyar poundluk mal ve hizmet üretilmesini sağlamış. Çalışmada, ürettiği hizmetlerle, üniversitelerin GSYİH'ye yaptığı katkının 33 milyar pound olduğu hesaplanmış.

Dahası, İngiliz eğitim sistemi, ülke açısından göz ardı edilmeyecek bir ihracat kaynağı. Harçlar, konaklama, yemek, eğlence, ziyaretçiler gibi kalemler birleştiği zaman, İngiliz yükseköğrenim kurumları ülkeye 5,3 milyar pound (2008 kurlarıyla yaklaşık 10 milyar dolar) ihracat geliri sağlıyor. İngiltere'de eğitim görenlerin sonradan ülkelerinin İngiltere'yle ilişkilerini güçlendirici rol oynayacağı ve İngiltere ekonomisine olumlu katkı yapacağı da belliyken çalışma bu katkırı hesaplamamış.

Dünyada eğitim ihracatı artıyor

Gelir artışı, ekonomik ve kültürel entegrasyon, seyahat ve haberleşme maliyetlerindeki düşüşle birlikte yurtdışı eğitim daha cazip hale geliyor. Yurtdışı eğitim talebi büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerden geliyor. Eğitim kurumunun bilinirliği önemli olduğu için gelişmiş ekonomiler gittikçe artan sayıda yabancı öğrenciye ev sahipliği yapıyorlar. Ancak talep sadece tanınmış üniversitelere de gelmiyor. "İngiltere ya da Amerika'da olsun da" yaklaşımı, gelişmiş ülkelerdeki tanınmamış birçok üniversiteye de yabancı öğrencilerin akın etmelerine sebep oluyor. The Economist dergisi, OECD rakamlarından hareketle 1997 ile 2007 yılları arasında yurtdışında eğitim gören öğrencilerin sayısının 1 milyondan 1,8 milyona çıktığını hatırlatıyor.

Artan öğrenci mobilitesinden faydalanmak için üniversite yatırımları artıyor. Tanınmış Batı üniversitelerinin yerel kampüsleri ya da eşleştirme programları kuruluyor. Katar devletinin, "Eğitim Şehrini" Cornell Üniversitesi'nin bir kampüsünü kurması ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde kurulan Sorbonne kampüsü gibi örnekler ortada.

İngiltere rakamlarından hareketle yaptığım basit hesaba göre dünyada yurtdışı üniversite eğitimi pazarı, ikincil gelirlerle (konaklama vs.) 51 milyar dolar seviyesinde bir büyüklüğe sahip. Yani, yabana atılır bir piyasa değil.

Ya Türkiye

Eğitim sektörü Türkiye için bir ihracat kaynağı olabilir mi?

Sorunun olumlu cevaplanmasını sağlayacak bazı temel avantajlara sahibiz:

Yakın coğrafyamızda yoğun nüfus (bir kısmı yüksek gelirli)

Yurtdışından erişim (ulaşım) altyapısı

Ancak önemli dezavantajlarımız da var:

Kaliteli ve dil bilen akademisyen eksikliği.

Fiziksel altyapı (yeterli derslik, laboratuvar vs.).

Bir kaliteli eğitim merkezi olarak bilinirlik.

Kaliteli eğitim programları ve uluslararası bilinirliği olan üniversiteler.

Zor görünüyor ama imkânsız değil. İleride konuya devam edeceğim.

Potas piyasasında neler oluyor?

Potas, toprağı besleyici özelliğı olan önemli bir gübre hammaddesi. Tarımın öneminin arttığı bir dönemde önemli bir girdinin üretildiğı piyasadaki hızlı değişim Türkiye açısından önemli. Geçen sene, krizin de etkisiyle potas piyasası sıkıntılıydı. Bir taraftan düşük kullanım, diğer taraftan eriyen potas stoklarının etkisiyle, piyasa gözlemcileri bu sene trendin olumluya döndüğünün altını çiziyorlar.

Ancak sektörde yaşananlar, potasın daha önemli ve uzun vadeli bir dalganın başında olabileceğinin işaretini veriyor. Dünyanın en büyük madencilik şirketi BHP Billiton bu sene Athabasca Potash şirketini satın alarak sektöre girdi. Bu küçük ölçekli satın almanın ardından, İngiliz-Avustralya şirketi geçtiğimiz hafta da dünyanın en büyük gübre üreticisi olan Kanadalı Potash Corp'u almak üzere 39 milyar dolarlık bir teklif verdi. Süreç devam ediyor.

Öte yandan dünyanın ikinci büyük maden şirketi olarak bilinen Vale de 4 milyar dolarlık bir işlemle Bunge Ltd'nin Brezilya'daki fosfat ve gübre üretim tesislerini satın aldı.

Son olarak, Rus işadamı Süleyman Kerimov geçen haziran ayında Rusya'nın ikinci büyük pota üreticisi olan Uralkali'yi satın aldı. Bunun ardından piyasalara, Kerimov'un yüzde 25 hissesine sahip olduğu Silvinit'teki payını yüzde 50'nin üzerine çıkaracağı haberi düştü. Kerimov'un sözcüleri bu haberi yalanladılar. Ancak doğru olduğunun yakında ortaya çıkması muhtemel. Zira benzer bir yalanlama Vale'nin satın alma işleminde de yaşanmıştı.

Potas piyasasındaki tüm bu hareketlenme büyük oyuncuların pazardaki etkinliklerini artırmak istediklerini gösteriyor. Potas piyasası büyük oyuncuların piyasası olacak. Türk çiftçilerine, devlet yöneticilerine, gübre üreticilerine duyurulur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Tabii kaynaklar imparatorluğu komşumuz Rusya

Murat Yülek 2010.08.29

Dr. Ertan Yülek'in 1991 yılında az sayıda basılan "Kapı Komşumuz Sovyetler Birliği" kitabında çökmeye yüz tutan Sovyetler Birliği'nin Türkiye açısından önemi işleniyordu.

Benim redakte ettiğim kitapta Sovyetler'in, özellikle Rusya'nın, büyük tabii zenginliklere sahip olduğunun altı çiziliyordu. Ayrıca, hem Azerbaycan, Özbekistan gibi Sovyet cumhuriyetlerdeki hem de Rusya Federasyonu'nun içindeki Türki ve Müslüman toplulukların Türkiye'ye olan doğal bağlarının oluşturduğu ilişki potansiyeli ortaya konuyordu.

Aradan geçen süre zarfında Rusya Federasyonu gerçekten tabii kaynaklara, özellikle enerji kaynaklarına dayalı bir güç ve gelişme politikası uyguladı. Rusya'da ilk başlarda oldukça dağınık devam eden liberasyon süreci kontrol altına alındı ve bugün büyük kamu ve özel şirketler eliyle işletilen enerji ve tabii kaynaklar imparatorluğu haline geldi. Bu değişim tesadüfi değil; ardında Vladimir Putin'in vizyonu ve yönetimi var. Putin döneminde Rus ekonomisinin büyüklüğü 260 milyar dolardan 1,7 trilyon dolara çıktı. IMF projeksiyonları, Rus GSYİH'sinin 2014'te 3 trilyon doları aşacağına işaret ediyor.

Putin'in 1999 makalesi

Kariyerine KGB ajanı olarak başlayan Putin'in doktora tezi ve bilindiği kadarıyla yayınladığı tek makalesi tabii kaynakların idaresi üzerineydi. Özellikle 1999 yılında yayınladığı makalesi bugünkü Rusya'yı anlamamıza yardımcı olacak fikirlerini özetliyor; Putin'in Rusya vizyonu geniş tabii kaynaklar ve işleyen dev şirketlere ve devlet desteğine dayanıyor.

Makale kısaca şunları söylüyor:

Rusya çok zengin tabii kaynaklara sahiptir. Putin makalesinde nikel, doğalgaz, petrol, altın, kömür ve diğer birçok tabii kaynakta Rusya'nın dünyanın en büyük ilk üç rezervine sahip olduğunun altını çiziyor; 1999 fiyatlarıyla Rusya'nın tabii kaynaklarının değerinin 28 trilyon dolara denk geldiğini; 'kârlı' rezervlerin değerinin ise 1,5 trilyon dolar olduğunu söylüyor.

Bu zenginliğe rağmen tabii kaynaklar sektöründeki şirketler faaliyetlerini genişletecek ve yaşlı altyapılarını yenileyecek mali güce sahip değildir.

Bunların gerçekleşebilmesi için devlet desteğine ve Batılı rakipleriyle baş edebilecek güce sahip olan dev şirketler kurulmalıdır. Bu şirketler tabii kaynakların çıkartılması, işlenmesi ve satılması sürecini kapsamalıdır.

Kamu sektörü dev şirketlere destek vermelidir. Bu destek mali kaynak takviyesinden düzenlemelere kadar geniş bir alana yayılmalıdır.

Tabii kaynaklar ve işleme sektörleri Rusya'daki işsizlik sorununa doğrudan çözüm sağlayamaz; ancak

Ortaya çıkardığı gelir Rus halkının hayat standartlarının yükselmesinde olumlu rol oynar ve 'sosyal dengeyi' güçlendirir.

Kamu gelirlerinin ve döviz girdilerinin artmasını sağlar (Putin tabii kaynak gelirlerinin dolaylı ve doğrudan yollarla Rus devlet gelirlerinin yüzde 70'ini oluşturduğunu söylüyor).

Rusya'nın askeri gücünün artmasını sağlar.

Bugünkü Rusya

Putin 1999 yılında, başbakan olduğu yıl yayınlanan makalesinde aşağı yukarı bugünkü Rusya'yı anlatmış diyeceksiniz. Doktora tezi hakkındaki intihal tartışması (bazı kısımların iki Amerikalı yazarın kitabından birebir alınmış olması), çok üzerinde durduğu tabii kaynaklar sektöründeki bazı şirketlere yakınlığı ve yolsuzluk söylentileri bir tarafa, Putin (ve Medvedev) hemen kuzeyimizde bir tabii kaynaklar imparatorluğu kurdu. Gelirlerin bir bölümünün halka yansması siyasi ve sosyal dengeyi en azından orta vadede sağlam kılıyor. Gerekli zaman da Rus gizli servislerinin ağır eli devreye giriyor. Sonuçta istikrarlı bir yapı ortaya çıkıyor.

Meta ürünlerin dünya ekonomisi üzerindeki öneminin arttığı ve paralel olarak fiyatlarının arttığı bir dönemde bu güçlü komşuyla ilişkilerimizin seyri gittikçe daha önemli hale gelecek.

Futboldaki cari açığımız...

Türkiye'nin asıl sorununun kaynaklılık değil kaynaklarının verimsiz kullanımında yattığını bu köşede daha evvel tartışmıştım. Dahası kaynaklarını etkin kullanmayan sadece kamu sektörü de değil. Fenerbahçe ve Galatasaray ön eleme maçlarında kendilerinin onda biri civarında maliyetlerle kurulmuş takımlara elendiler. Bu 'hezimeler' sorunun sadece kamu sektöründe olmadığını gösteren en bariz örnekler.

Spor uluslararası rekabetin en yoğun olduğu alanlardan bir tanesi; spor sektörü uluslararası rekabete ihracatçılardan da fazla açık. Atletizmden futbola, her sene defalarca diğer ülkelerdeki rakiplerinizle ve dolayısıyla o ülkelerin 'sistemleriyle' karşı karşıya gelip rekabete giriyorsunuz.

Öte yandan sporun hemen hemen tüm alanlarında başarı(sızlık) seviyemiz, uluslararası müsabakalarda aldığımız sonuçlarla belli. Başarısız performansımızın konjonktürel olmadığı, 'sistemik' olduğu da rahatlıkla fark ediliyor.

Futbola geri dönelim. Türk futbolunun uluslararası arenada hemen hemen hiçbir başarısının olmadığı 1970'li ve 1980'li yıllarda UEFA ya da milli maçları seyretmenin işkence olduğunu hatırlarsınız. Neden başarısızlık diye sorulduğunda o yılların klişeleşmiş cevaplarının başında 'tesis yok' gelirdi.

O günden bugüne futbola milyarlarca dolarlık kaynak aktardık. Şükrü Saracoğlu Stadı gibi dünya çapında tesisler yapıldı. 100 milyon Euro'nun üzerinde değeri olan takımlar kuruldu. Dolayısıyla Türkiye'de futbola ayrılan kaynak az değil; dünya çapında tesislerden, dünyanın en tanınmış teknik direktörleri ve yabana atılmayacak yabancı futbolcularına ödenen milyonlarca Euro'ya; haftanın her günü prime time'da 'futbol allamelerinin' arasındaki saatlerce süren futbol tartışmalarına futbola ciddi kaynak aktarıyoruz.

DOĞRU HARCAMAYLA SHAKHTAR GİBİ TAKIMLAR OLUŞTURULABİLİR

Tüm bunlara rağmen örneğin Avrupa futbolundan ben diyeyim 30 siz deyin 50 sene gerideyiz. Her akşam izlediğimiz derinlemesine analizleri ve tekil başarıları bir tarafa bırakın; ortalamanın altındaki Avrupa takımlarına, Young Boys'lara, Karpaty'lere, PAOK'lara elenen Fenerbahçe ve Galatasaray bunun en göze çarpan göstergesi.

Kısacası, sporda da, ekonomide de sorun kaynak değil, kaynağın doğru ve uzun vadeli bir perspektif içinde harcanmasında. Bursaspor'un başarısı bunun göstergesi. 17 milyon Euro'luk Ukrayna takımına elenen 120 milyon Euro'luk Galatasaray da.

Her sene milyonlarca Euro'ya 'kullanıp attığımız' tanınmış yabancı futbolcu ve teknik adamlara harcanan kaynakla Türk takımları kaynaklarını doğru harcasa en azından Shakhtar gibi takımlar oluşturabilir, futbolcu ve teknik adam ihracatçısı bir ülke olabilirdik.

Tekrarlayalım. Kaynakların verimsiz kullanılması Türkiye'de sadece kamu sektörünün sorunu değil. Futbolda bu konuda üç büyüklerde umut gözükmüyor. Belki, Trabzonspor ve Bursaspor gibi Anadolu takımları kısıtlı kaynaklarını doğru harcamayı ve uzun vadeli düşünmeyi başarırlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Big Bang' sanayi politikaları: Embraer'den öğreneceklerimiz

Murat Yülek 2010.09.05

"Mitolojik uçucu" İkarus'u bir tarafa bırakırsak dünyanın ilk uçan insanlarını bizim kültürümüz üretti: Hezarfen Ahmet Çelebi ve Lagari Ahmet Çelebi. Bu açıdan, pratik manada hâlâ bir uçak sanayiine sahip olmamamız pek de gururlanabileceğimiz bir durum değil.

Bu konuda ilginç bir başarı öyküsü Brezilya'dan geliyor: Dünyanın dördüncü büyük ticari uçak üreticisi Embraer. Embraer, teknoloji geliştiren ve bu alanda uç noktada bulunan bir şirket. Tabii kaynak zengini Brezilya'nın meta fiyatları yükselmeden önce en büyük ihracatçısı olan Embraer'in kriz öncesinde 2008 yılındaki çalışan sayısı yirmi üç binin üzerindeydi ve 21 milyar dolarlık siparişe sahipti. Krizde çalışan sayısı on altı binlere (yan şirketler hariç) düşse de 2010 yılının ikinci yarısı itibarıyla 15 milyar doların üzerinde siparişe sahip. Çalışanlarının yüzde 35'i lisans veya lisansüstü eğitime sahip ve kalanlar da en az lise mezunu. Dolayısıyla Brezilya ekonomisinin lokomotiflerinden birisiyle karşı karşıyayız. Dahası Embraer "pahalı mal" üreten bir şirket.

"Embraer nasıl bu hale geldi?" sorusu çeşitli açılardan önemli:

Birincisi; Embraer bir devlet şirketi olarak kuruldu. Bir "Bing Bang ürünü" olarak adlandırabiliriz. Bir sanayi politikası aracı olarak tanımlayabileceğimiz "Big Bang" kamunun bir sahaya maddi ve beşeri kaynaklarını yoğunlaştırarak orada "kapasite" oluşturması manasına geliyor. Amaç, tabii seyirle 50-100 yılda alacağınız

mesafeyi 10-20-30 yılda almaya çalışmak olarak düşünebilirsiniz. Kaynakları Liszt'e kadar giden "bebek endüstriler" tezinin bir devamı. Tabii olarak bu tür politikalar başarılı olabildiği gibi onlarca başarısız örneği de var iktisat tarihinde. Bu yüzden başarılı örneklerin ayırt edici özelliklerini belirlemek önemli.

İkincisi; Embraer teknoloji edinimi, geliştirilmesi ve yönlendirici noktada bulunabilen bir gelişmekte olan ülke şirketi. En baştan itibaren kendi tasarımlarını geliştirmek ve önce bölgesel piyasa sonra da dünya piyasasında söz sahibi olma hedeflerini belirlemiş. Malzeme bilimi gibi anahtar alanlarda yoğunlaşırken bir uluslararası tedarik zincirini kurarak işletmeyi başarmış. Boeing ve Airbus gibi ortak komponentlere sahip "uçak aileleri" geliştirmiş. Kimse kırılmasın ancak sadece havacılık alanında değil, Türkiye'de bu niteliklere sahip hemen hemen hiçbir şirketimiz yok. Dolayısıyla "Embraer bu özellikleri nasıl kazandı?" sorusu Türkiye açısından önemli.

Üçüncüsü; Embraer, mali sıkıntıya girdikten sonra 1994 yılında özelleşti. Şu anda ortakları arasında yerli ve yabancı (genellikle ABD) yatırım fonları ve özel şirketler var. Özelleştikten sonra şirketin büyüme süreci hızlandı. Ancak bu önceki dönemdeki insan kaynakları ve "teknolojik bağımsızlık" temeli üzerinde gerçekleşti.

Embraer'in kısa tarihi

Brezilya'da uçak sanayii uzun vadeli bir plan ile havacılık alanında "teknolojik bağımsızlık" kazanmak amacıyla kuruluyor. Süreç tamamıyla devlet önderliğinde ve yürütücülüğünde, Ar-Ge faaliyetleri güden, beşeri sermaye yani insan yetiştiren ve imalat yapan kuruluşların birlikte, koordinasyon halinde kurulmasıyla yürütülüyor. "Big Bang" dediğimiz şey bu.

Brezilya'da uçak sanayiinin kurulma çalışmaları 1940'lı yıllara kadar gidiyor ve nihai amaç milli bir uçak sanayii geliştirmek iken önce insan kaynaklarını geliştirmeyi hedefliyor. Brezilya hükümeti 1941 yılında Havacılık Bakanlığı'nı, 1945 yılında da Havacılık Teknoloji Merkezi'ni (CTA), 1947'de de CTA altında, mühendis yetiştirmek üzere Havacılık Teknoloji Enstitüsü'nü (IPD) kuruyor. Bu kuruluşların kurulmasında Boston'daki mühendislik üniversitesi MIT'ten destek alınıyor. 1954 yılında, IPD'de yetişen mühendisler ilk iddialı projelerini gerçekleştirerek dikey havalanan bir prototip uçak geliştiriyorlar.

İnsan kaynaklarının geliştirilmesini müteakip, 1969'da Embraer bir devlet şirketi olarak kuruluyor. Yüz elli kişilik ilk teknik kadro tamamen CTA'dan transfer ediliyor. Mavi yakalılar ise otomobil sanayiinden transfer ediliyor.

Kurulumundan hemen sonra, 1970'li yıllarda Embraer ABD'li (Piper) ve İtalyan (Aeromacchi) uçak üreticilerinin lisansı altında küçük sivil uçaklar üretiyor. 1970'li yılların sonundan itibaren ise kendi tasarımı olan uçakları üretmeye başlıyor. 1980'lerin sonunda ise ilk jet uçağı olan ERJ-145'i üretiyor. 1990'ların başında Embraer kendi segmentinde dünya piyasasının yüzde kırklık payına sahip oluyor. Kanadalı Bombardier şirketi de yine yüzde kırklık payla Embraer'in en güçlü rakibi oluyor.

1990'ların ortasında Embraer bir taraftan havacılık piyasasındaki diğer taraftan ise Brezilya ekonomisindeki sorunlar altında sıkıntıya giriyor. Bu baskılar altında kamu şirketi olmasının bu kez dezavantajlarını yaşıyor. Brezilya bütçesindeki sorunlar şirketin mali kaynaklarını kurutuyor. Bir kamu şirketi olarak piyasadan borçlanma sorunları ve borçlanma maliyetlerinin artması durumu kötüleştiriyor. Sonuçta şirket 1994 yılında Brezilyalı özel sektör şirketleri ve fonlara özelleştiriliyor. Özelleştirmeden kısa süre sonra 1996 ve 1997 yıllarında İngiltere ve Fransa'daki havacılık fuarlarında tarihinin en büyük siparişini alıyor.

Teknoloji ve yabancı yatırımlar

İktisat literatüründe, yabancı doğrudan yatırımların ev sahibi ülke şirketleri ve ekonomisine en önemli katkılarının birisinin "teknolojik taşmalar" olduğu düşünülür. Yani, "Yabancı şirketler, ev sahibi ülkeye kendi ülkelerinde geliştirdiği üretim ve yönetim teknolojilerini taşırlar. Bu teknolojiler, yabancı şirketlerde çalışan insanlar aracılığıyla yerli şirketlere yayılır ve onların uluslararası rekabet gücünü artırır." denilir.

Embraer'le ilgili bu köşedeki bilgilerin büyük kısmının kaynağı olan UNCTAD'ın 2003 yılında yayınladığı "Transfer of Technology for Successful Integration into the Global Economy" çalışmasında bu görüşün tersi savunuluyor.

Çalışmada, Brezilya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde, ekonomik liberasyona paralel olarak hem özel hem de kamu sektörünün Ar-Ge harcamalarında düşüş olduğunun altı çiziliyor. Bunun, dünya ticaretine konu olan malların en dinamik alt kesimlerinde Brezilya'nın rekabet edememesine sebep olduğu sonucuna varılıyor. Aynı çalışmada, Brezilya'daki doğrudan yatırımların yeni işyerleri, fabrikalar açmak yerine mevcut şirketlerin satın alınmasına yöneldiği ve buradaki Ar-Ge faaliyetlerinin büyük ölçüde yurtdışına kaydırılmasıyla sonuçlandığı söyleniyor.

Bilenlerin bileceği gibi, UNCTAD yaklaşımı genelde bu paraleldedir. Ancak bahse konu çalışmada yabana atılmayacak rakamlara yer verildiği de bir gerçek.

Çin 'ucuz mal üreticisidir' diyenlere inanmayın: ZTE de Huawei'nin yolunda

Geçen hafta Çin'in büyük haberleşme teknolojisi şirketi ZTE, Telenor'un Macaristan'daki şirketinin açtığı 250 milyon dolarlık ihaleyi kazandı. On dört ülkede faaliyet gösteren Telenor, dünyanın en büyük telekom şirketlerinden birisi ve hem sabit hem mobil telekom hizmetleri ve bunun yanında data başta olmak üzere geniş bir hizmet yelpazesi var. Norveç şirketi Telenor, ZTE'nin Avrupa'daki ilk müşterisi değil; yakın geçmişte İspanyol Telefonica'ya ve başka Avrupa şirketlerine de tedarikçilik yapmıştı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Dünyada bankacılık sektöründe parametreler değişiyor, Türkiye avantajlı

Murat Yülek 2010.09.12

Avrupa bankaları üzerinde yapılan stres testlerinin piyasaları tatmin edemediğini bu köşede 25 Temmuz 2010 tarihinde tartışmıştık.

Avrupa'da yapılan stres testlerinin en önemli eksikliği, sürecin yanlış yönetilmesi idi. Hangi bankaların testlere tabi tutulacağı bile uzun süre açıklanamadı. Sonuçta, stres testlerinin detaylarıyla sonuçları aynı gün açıklandı. ABD'deki stres testlerinin aksine gözlemcilerin, geniş çevrelerin test kriterlerini tartışacağı ortam oluşturulmadı. Buna ilave olarak, açıklanan kriterlerin zayıflığı ve sonuçların fazla iyimser olması, unutulmuş görünen kâbusun dönüp dolaşıp piyasaları tekrar endişelendirmesine sebep oldu.

Şu anda sorun, piyasanın Alman-ya'da Deutsche Bank başta olmak üzere bazı özel bankaların ve kamu bankaları olan Landes Bank'ların sermayelerini güçlendirmeleri gerektiğine inanmasından kaynaklanıyor. Deutsche Bank'ın sermaye yeterlik rasyosu (tier-1) yüzde 11'in üzerinde ancak sermayesini 9 milyar Euro

artırmak istiyor. Bir kısmını Alman PTT bankasının (Postbank) satın alınmasında kullanacağını açıklasa da, bu rakam mevcut piyasa değerinin (30 milyar Euro) yüzde 30'una tekabül ediyor. Yani ciddi bir büyüklük.

Diğer bankalarla birlikte, Alman Bankalar Birliği, Alman bankalarının ilave sermaye ihtiyacının 105 milyar Euro olduğunu hesaplıyor. Bunlar, içinde olduğumuz dönemde sermaye piyasaları açısından kolay rakamlar değil. Özellikle söz konusu sermaye arayışı bankalardan geliyorsa.

Avrupa Birliği finansal sektöründe yeni düzenleyici kurumlar

Avrupa Birliği, finans sektörünün genelinde etkili olacak, ülkeler-üstü seviyede düzenleyici kurumlar oluşturuyor. Bu çerçevede, gelecek senenin başında üç kurum faaliyete geçecek. Bunlar; bankacılık sektörünü (European Banking Authority), sermaye piyasalarını (European Securities and Markets Authority) ve sigortacılık ve emekli fonları sektörünü (European Insurance and Occupational Pension Authority) kapsayacak.

Yeni kurumlar, en azından şu an için, tek tek ülke ve kurumları denetlemeyecek. Bunun yerine AB genelinde ortak kurallar oluşturmaya çalışacak. Buna rağmen, Avrupa basınına bakılırsa özellikle İngiltere'de devlet ve banka seviyesinde rahatsızlıklar var. Zira İngilizler yeni kurumların İngiliz finans piyasasının gelişmesini engelleyeceğinden ve kontrolün ülke dışına çıkacağından endişe ediyorlar.

Basel sermaye yeterliliği toplantısı

Almanya ve Avrupa genelinde bunlar olurken Basel Komitesi bu hafta sonu önemli bir toplantı yapıyor. Toplantıda, bankaların minimum sermaye yeterlik oranlarının yükselmesi kararlaştırılacak. Bankaların sermaye yeterlik oranlarının yükseltilmesinin amacı, kontrolsüz kredi genişlemesinin engellenerek yeni kriz risklerinin azaltılması. Temmuz ayından itibaren tartışmaya açılan önerilen uygulamada kredi genişlemesi arttıkça bankaların sermaye yeterliliği oranı da artacak. Rakamlar yarın açıklanacak ancak yüzde üç civarında artışlar olası. Sadece Avrupa Birliği bankacılık sektörünün toplam büyüklüğünün 40 trilyon dolar civarında olduğunu düşünürseniz önümüzdeki birkaç senede karşılanması gereken ilave sermaye ihtiyacı konusunda bir fikriniz olur.

Türkiye açısından şu anda büyük zorluk görmüyorum zira sermaye yeterlik oranları zaten çok yüksek seviyelerde seyrediyor. Kârlılıkları da yüksek. Dolayısıyla, bu gelişmelerin Türk banka hisseleri üzerinde olumlu etki yapması kuvvetle muhtemel.

Yükselen sermaye yeterliliği oranı finansal istikrarı geliştirecek ancak bir yandan bankacılık (fon aracılık) maliyetlerini artıracak diğer yandan ise temettü verimlerini düşürecek. Bu da Avrupa banka hisselerinin en azından kısa vadede fiyatlarının düşmesini sağlayacak. Nitekim geçen hafta Almanya'daki gelişmelerle birlikte piyasa oyuncuları sonuçları pazartesi günü açıklanacak Basel toplantısını hatırlayınca banka hisseleri darbe yemeye başladı.

Uzun vadede ise eğer alınan önlemler bankacılığın daha güvenli bir sektör olduğuna inanılırsa banka hisseleri daha gözde varlıklar haline gelecek. Bu da bankacılık sektörü açısından iyi bir şey.

Madencilikten havayollarına birleşme devralmalara devam

Krizin başından bu yana, birleşme devralma faaliyetlerinin 2010 yılından itibaren hızlanacağını beklediğimi savunuyorum. Bunun sebebi, krizin bankaları ve ülkeleri çökertmesine, borsalara zarar vermesine rağmen, sermaye birikimini ortadan kaldırmayacağıydı. Mantığım şöyle işliyordu: Şirket, bankaların ve ülkelerin inandırıcılık sorunu yaşadığı bir ortamda sermaye büyük ölçüde "yerinde" duruyor. Aynı zamanda, krizin tüm şirketleri aynı oranda vurmadığını da unutmayalım. Temelleri güçlü şirketler büyümeye devam ediyor.

Bilançoları güçlü, sektörlerinde iyi durumda olan şirketler "zamanın geldiğini" düşündükleri zaman, inorganik büyüme kararları vermeye başlayacaklar; bankalar ve sermaye piyasaları da bu tür "mantıklı" işlemleri fonlamada sıkıntı yaşamayacaklar" diye bekliyordum.

İki hafta önce potas piyasasındaki şirket satın alma kavgasından bahsettim. Avustralya-İngiliz Şirketi BHP, Kanadalı Potash Corp'u 40 milyar dolara yakın bir meblağa satın alma sürecine girdi. Aradan geçen süre içinde, Çinliler de resmin içine girdi. Kavgaya devam ediyor. Bu arada, geçen hafta, Financial Times, British Airways'ın Iberia ile birlikte dünyanın 12 değişik havayolunu satın alma hazırlığında olduğunu duyurdu. Gelecek günlerde piyasa dinamiklerine paralel olarak bu tür haberleri daha çok duymamız muhtemel. Türk şirketleri ne yapıyorlar acaba?

Ankara'nın trafik ve kamera direkleri

Ankara'nın her tarafına kamera direkleri dikiliyor. Hummalı bir faaliyet var. Bu kameralar nasıl kullanılacak, trafik kazalarını önleyecek mi bilmiyorum. Zira, dört şeritli Eskişehir yolunda dahi hızın 70 km/saat'e indirilmesi isteniyor. Arabalar da kameralara yaklaşırken gülümseyerek hızlarını düşürüyorlar. Kameralar geçildikten sonra da hız tekrar yükseliyor. Trafik sorunlarına bu şekilde yaklaşmak ve sonuç almak çok zor. Çözüm çok daha bütüncül yaklaşımlardan geçiyor. Yetkililerin bunu fark edebilmesi için daha biraz zaman geçmesi gerekecek.

Yine de kameraların dikilmesini destekliyorum. "Doğru" kullanıldıkları takdirde etkili olabilirler. Ancak sorun direklerde. Zira, Ankara'da sanırım dünyanın en çirkin kamera direği yarışmasını kazanan tasarımlar kullanılmış. Bravo!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Merkez bankaları neden rezerv biriktirir?

Murat Yülek 2010.09.19

Ülkeler neden uluslararası rezerv biriktirir? Getirileri ve maliyetleri nelerdir? Bunları iyi anlarsak karar alıcılarımızın aldıkları kararlar daha kaliteli hale gelir ve ülkenin kaynakları da daha iyi değerlendirilmiş olur. Neden rezerv tutulur?

Uzatmaya gerek yok. Uluslararası rezervler tek önemli sebeple biriktirilir; ekonomik krizlere karşı bir tedbir olarak. Daha açalım; bir ülke, rezerv birikimi gerektirecek iki farklı kategoride krizle karşılaşabilir. Birincisi; ülke ithalat için gerekli döviz sağlayacak ihracatı yapamamaktadır ve hayatini sürdürmesi için çeşitli alanlarda ithal mallara hayati ihtiyacı vardır. Böyle bir durumda devlete ait olan uluslararası döviz rezervleri ithalatçıya kullanılır ve ithalatın kesintisiz sağlanması mümkün olur. Bu yüzden, eski tüfek iktisatçılar rezervlerin yeterliliğini ölçmek için 'kaç aylık ithalata denk olduğu' şeklinde bir ölçüt kullanırlar. 1978-79 döviz krizini yaşamış bir ülke olarak bu tür bir krize düşme ihtimalini yadsıyamayız ve eski tüfek iktisatçılara hak vermek durumunda kalabiliriz.

Uluslararası rezervler ikinci bir sebepten daha biriktirilir: Dış borç krizine girmemek için. Ülkenizin dış borcu varsa, vadeler geldiğinde hazinenizin dövizle erişimi gerekecektir. Hazine döviz piyasadan toplayabilir. Ya da doğrudan merkez bankası rezervlerinden faydalanabilir. Yani hazinenin yerel para kaynaklarıyla yabancı para değiş tokuş yapılır ve borç taksiti 'servis edilir'. Böyle bir durumda hazine döviz bulamama durumuyla karşılaşırsa ülkeniz reputasyon kaybeder. Dolayısıyla, tedbiren merkez bankanız rezerv tutar. Eski tüfek

İktisatçıların bu amaçla tutulan rezervlerin büyüklüğünü ölçmek için kullandıkları ölçüt, kısa vadeli dış borçların (yani o yıl içinde vadesi gelen tüm dış borçların) rezervlere oranıdır.

Neden rezerv tutulmaz?

Madem bu kadar gereklidir neden dünyada birçok iktisatçı uluslararası rezerv tutmayı yanlış bulur? Yüksek uluslararası rezerv tutmanın hangi zararları vardır?

Cevap, maliyettir.

Merkez bankaları pek de iyi varlık yöneticileri değildir; genellikle rezervlerini en güvenli ve dolayısıyla az getirisi olan varlıklarda tutarlar: 'Rezerv para' (yani Amerikan Doları) ya da altın. Eğer şanslılarsa merkez bankası rezervlerinin büyük kısmını tuttıkları para (dolar) diğer paralara göre değer kazanır. Ancak, ülkenin dış borçları da genellikle dolar ise pek de kazanç olmaz. Rezervler içinde nispeten düşük paya sahip olan altın için de genellikle benzeri durum geçerlidir.

Dolayısıyla, rezerv tutmak bir ülke açısından önemli bir maliyettir. Gelişmenizi finanse edebileceğiniz bir kaynak merkez bankasının kasasında veya yabancı bankalardaki düşük faizli hesaplarda atıl olarak beklemektedir.

'Üçüncü sebep'

Rezerv üçüncü bir sebepten daha biriktirilebilir. Yerli parayı zayıflatarak ihracatı, büyümeyi ve istihdamı artırmak istiyorsanız piyasadan yabancı para toplarsınız. Bunu Çin ve Doğu Asya ülkeleri uzun süredir yapmaktadır. Bugünlerde iyice güçlenen 'yen'i zayıflatmak için Japon Merkez Bankası da aynı yola başvurmaktadır. Bu yolla başarılı olması ise zor görünmektedir. Başarılı bir operasyonu, krizin başlarında İsrail Merkez Bankası yapmıştır. Krizin başladığı dönemde İsrail'e akan büyük montanlı sermaye girişinin şekel üzerindeki değer kazandırıcı etkisini durdurmak için İsrail Merkez Bankası ucu açık büyük alımlar yapmıştır ve şekeli zayıflatmak konusunda başarılı da olmuştur.

Rezerv biriktirmek prestij kaynağı mıdır?

Esasında tam tersidir. Rezerv biriktirmeye ihtiyacınız yoksa, ülke reputasyonunuz yerindeyse, rezerv biriktirmeye gerek duymazsınız. Rahmetli Sakıp Sabancı'nın yanında para taşımadığı söylenir; benzer bir durumdur. Yandaki grafikte rakamlar bu durumu biraz daha iyi açıklayabilir. Grafikte dünyanın en yüksek rezervlerine sahip 25 ülkesinin uluslararası rezervlerinin 2009 ithalatlarına oranları veriliyor.

İthalatın ölçüt olarak kullanıldığı grafikte yer alan, dünya ülkeleri arasında en yüksek rezerve sahip 25 ülkeyi rezerv biriktirme sebebi olarak kabaca üç gruba ayırabiliriz.

Tabii kaynak zengini ülkeler. Libya, Cezayir gibi yüksek tabii kaynaklara sahip olup henüz dünyaya açılmadığı için fazla ithalat yapmayanlar ya da Brezilya gibi sanayileştiği halde tabii kaynakları ve tarımsal ihracatı olan ülkeler. Bu tür ülkeler genellikle ithalatlarına oranla nispeten yüksek rezervlere sahipler.

Mecburen rezerv biriktirenler. Çin ya da Tayvan gibi, kurunu zayıf tutmak için rezerv biriktirenler. Bunlar da yüksek rezervlere sahipler.

Gelişmiş ülkeler. ABD ve Almanya başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin rezerv biriktirmeye ihtiyaç duymadığı görülüyor. Japonya farklı bir durumda. Mecburen rezerv biriktirenler grubuna daha yakın görünmüyor. Bir taraftan yüksek ihracat yapıyor. Diğer taraftan deflasyon riskinden kurtulmak için uzun süredir genişleyici para politikası izliyor. Bu ikinci faktör Japonya'yı Almanya'dan farklı kılıyor.

Türkiye'nin şu anki sıralamada güçlü ekonomilere daha yakın durduğunun altını çizelim. Rezervler arttıkça gelişmemiş ülkelerin tarafına doğru kayacağız...

Rezervleri neden artıralım?

Rezervlerimizi artırmalı mıyız yoksa bu maliyetten kurtulmalı mıyız? Yukarıdaki mantığı takip edersek şu aşağıdakilerden korkuyorsak rezervlerimizi artırmalıyız:

Döviz krizine girerek ithalat yapamamaktan korkuyorsak rezervlerimizi daha da yükseltmeliyiz: İthalat yükselme trendine devam edecekse ve cari açık yükselmeye devam edecekse rezerv biriktirmeye devam!

Döviz krizine girerek dış borçlarımızı servis edememekten korkuyorsak rezervlerimizi daha da yükseltmeliyiz: Dış borçların GSYİH'ye oranı 2002'den itibaren hızla düştü. Seviye olarak da şu anda 80 milyar dolar civarında. Yani, rezervlerimiz sadece kısa vadeli dış borçları kapsamakla kalmıyor. Toplam dış borcumuzun yüzde 80'inden fazlasına denk rezervlerimiz var.

Eğer ülkemizin reputasyonunu artıracığını düşünüyorsak rezervlerimizi daha da yükseltmeliyiz. Grafikte ithalata oranla rezerv sıralamasında ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkeler en sonda yer alıyor. ABD'nin dış rezerv rakamı (neredeyse tamamı altın) GSYİH'sinin yüzde 1'inin altındayken Türkiye'ninki yüzde 10'un üzerinde. Kısacası, rezerv reputasyon getirmiyor. Dahası, Çin ve Asya rezervleri 'küresel dengesizliklerin' kaynağı olarak görülüyor.

TL'yi zayıflatarak ihracat pazarlarındaki rekabet gücümüzü artırmak istiyorsak rezervlerimizi daha da yükseltmeliyiz. Bu durumda önce Merkez Bankası Kanunu'nun 4. maddesinin (amaç maddesi) değişmesi gerekiyor.

Kısacası, rezerv biriktirme maliyetli bir şeydir. Kıt kaynaklara sahip bir ülkede atıl kaynak manasına gelir. Eğer faydası maliyetinden fazlaysa rezerv biriktirilir.

Kale F-35'lere parça üretecek

Basına yansıyan haberlere göre Kale Grubu, Pratt&Whitney ile birlikte F-35'ler için 300'e yakın parça üretecek. Kale Havacılık'a ve başındaki Osman Okyay'a tebrikler. Türk ekonomisi 'pahalı mal' üreterek zengin olabilir ancak.

Koca Seyit havaalanı

Hürriyet gazetesinde Yalçın Bayer'in köşesine İlhami Güven tarafından gönderilen bir mektupta Balıkesir'in Edremit ilçesi yakınlarında inşa edilen havaalanına 'Koca Seyit' havaalanı adı verilmesi öneriliyor. Konunun bölgede daha evvel de tartışıldığı anlaşıyor. Bu teklifi eminim benim gibi bölge halkı da Türkiye geneli de destekliyor. Koca Seyit ve tüm Çanakkale şehitlerine saygımızı yenileyen küçük bir hediye olur.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Finans merkezleri arasındaki rekabet artıyor

Finans merkezi olmaya çalışan çok sayıda dünya şehri var. Şehirlerini finans merkezi haline getirmeye çalışan çok sayıda ülke olduğu gibi.

Dolayısıyla İstanbul ve Türkiye'nin bu yarışta Kuzey Amerika'dan Uzakdoğu'ya uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmış ciddi rakipleri var. İlginç olanı, bazı göstergeler sanayiden sonra bu uluslararası yarışta da Asya'nın öne çıkmaya başladığını gösteriyor.

'Finans merkezleri' finansal hizmet talebiyle arzının bir araya getirildiği mekânlar. Bu yüzden, bir şehrin finans merkezi haline gelebilmesi için büyük bir 'ekonominin' içinde yer alması gerekiyor. Şehrin içinde olduğu ülke büyük bir ekonomiye sahipse (örneğin Japonya, ABD ya da İngiltere) finans merkezi için doğal hizmet talebi doğrudan kendi ülkesinden geliyor. Stockholm, Johannesburg, hatta Paris'i bu sınıflamaya dahil edebilirsiniz. Ancak küçük ekonomiler içinde yer almakla birlikte dolaylı veya doğrudan yurtdışı müşterilerine büyük hacimli finansal hizmetler sunan finans merkezleri de var; Singapur, Hong Kong, Zürih gibi. Her ikisini de birleştiren New York ya da Londra gibi büyük merkezler de var.

Finansal merkez olma yarışında Asya hızlı gidiyor

Bir İngiliz kuruluş (Long Finance) tarafından bu ay yayımlanan rapor (Global Financial Centers Index-GFCI) bu amansız yarışta Asya ülkelerinin öne çıktığının üzerinde duruyor; en azından 'algı' olarak. Rapor 2007 yılından itibaren her altı ayda bir benzer metodolojiyle düzenli olarak yayımlandığı için eğilimleri de gösteriyor. GFCI finansal merkez olarak tanımladığı, içlerinde İstanbul'un da olduğu 75 ayrı şehrin rekabetçi gücünü ve performansını ölçmeyi amaçlıyor. Dolayısıyla sıralamalar işlem hacmi ya da büyüklük açısından yapılmıyor. Ancak sıralamada en yukarıda yer alan merkezler, dünya finansal işlem hacimlerinin de büyük kısmına ev sahipliği yapıyor.

Bu ay yayımlanan en son raporda ilk üç sıra değişmedi: Londra, New York ve Hong Kong. Ancak Hong Kong'un puanı hızla yükselerek New York'a çok yaklaştı. Öyle ki, bir finansal merkez olarak Hong Kong, şu anda GFCI'da New York'a eşdeğer bir merkez olarak görülüyor. Hong Kong, yukarılarda yer alan tek Asya finansal merkezi değil; ilk altı finansal merkezin dördü Asya'da yer alıyor (Hong Kong, Singapur, Tokyo, Şanghay). Taipei, Seul, Pekin, Şenzen gibi kentler de ilk 25'in içinde. İlk 25 ülke içinde Avrupa'dan sadece Londra ile birlikte sadece 6 şehir var (Paris, Zürih, Cenevre, Frankfurt, Lüksemburg). Dahası, yapılan ankette finans kuruluşlarının yeni ofis açmayı düşündüğü ilk altı şehrin tamamı Asya'da. Yeni ofis açılması düşünülen şehirler şunlar: Şenzen (Çin), Şanghay (Çin), Singapur, Seul (G.Kore), Pekin (Çin) ve Hong Kong.

Nasıl finans merkezi olunur?

Ülkeler/şehirler neden finans merkezi olmak ister? Cevabı basit; neden sağlık merkezi olmak isterlerse aynı sebepten. Finans kuruluşları (eğer doğru çalıştırılırsa!) yüksek kâr eden ve yüksek ücretli insan çalıştıran birimlerdir. 2006'da Londra'daki bir toplantıda zamanın belediye başkanı Ken Livingston Canary Wharf'ın ilave 80 bin bankacıya daha ev sahipliği yapacak alana sahip olduğunu anlatarak yabancı bankaları bir kez daha yatırıma davet etmişti. 80 bin yüksek maaşlı çalışanın üreteceği ekonomiyi Londra'ya kazandırmak istiyordu. Tabii, idare edilecek fonların getirdiği ekonomiyi ek olarak.

Kısacası, şehirler/ülkeler ekonomilerini geliştirmek için finans merkezlerine sahip olmak istiyor. Ancak İTO Başkanı Murat Yalçıntaş'ın söylediği gibi 'zahmetsiz rahmet olmuyor'. Ülke/şehir yönetimlerinin önce gerekli ortamı oluşturup sonra finans kuruluşlarını davet etmeleri gerekiyor. Bu şartlar oluşmadan finans merkezi olmaya çalışmak yersiz.

Finans merkezi olmak için hangi çok sayıda faktörün bir araya gelmesi gerekiyor? Bunların başında kaliteli insan gücü geliyor. İş ortamı, vergi ve diğer devlet düzenlemeleri önemli faktörler arasında. Ancak bunlar da yeterli değil. Yaşam kalitesi, şahsi gelir vergileri gibi faktörler de önemli.

Yani, finans merkezi olmak istiyorsanız finansın dışına fazlasıyla taşan çok kapsamlı bir planınız olması ve bunu sıkı bir disiplinle uygulamanız gerekiyor. Finans merkezi olma konusunda rekabetçilik kazanma faktörleri aşağıdaki tabloda görülüyor.

Ve Türkiye

İstanbul'un en azından bölgesel bir finansal merkez olması için çok sayıda sebep var. Öncelikle Rusya'dan Suudi Arabistan'a, Almanya'dan İran'a büyük bir sermaye birikimi ve ekonomik havzanın tam ortasında. Bin yıllara uzayan bir ekonomik faaliyet merkezi ve dünyanın halen en renkli kentlerinden birisi. Güçlü bir fiziksel altyapıya sahip. Çok sayıda üniversitesi, büyük nüfusu ve nitelikli eleman potansiyeli var.

İstanbul, bu sene GFCI sıralamasında puanı (+26) ve sıralaması (+4) en hızlı yükselen şehirlerden birisi oldu. Ancak sıralamaya alınan 75 şehir içinde 70. sırada yer alıyor. Yani yapılması gereken çok şey var. Uluslararası yarışın hızlandığı bir dönemde, hükümetin İstanbul'un finansal merkez olma konusundaki kararı önemli. İş, kararın sıkı bir disiplinle uygulanmasında ve dinamik olarak stratejinin gözden geçirilmesine kalıyor. Bu da kolay değil. Zira İstanbul'un çekici bir uluslararası (en azından bölgesel) finans merkezi haline getirilebilmesi çok boyutlu ve siyasi bir sürecin idare edilmesini gerektiriyor.

İstanbul Finans Zirvesi ve İstanbul'da Finans Haftası

İstanbul yarından itibaren önemli uluslararası finans ve ekonomik toplantılara ev sahipliği yapacak. Bir Türk organizasyonu olan İstanbul Finans Zirvesi'nde uluslararası finans dünyasının önemli isimleri bir araya gelerek düzenlemelerden para politikalarına, enerji ve altyapı finansmanından şirket evliliklerine dünya gündemindeki güncel konuları tartışacak. Bir Alman organizasyonu olan Global Economic Symposium'da ise ekonomik ve sosyal konular ele alınacak. Merkez bankacılarından yatırım bankacılarına, düzenleyicilerden ekonomistlere çok sayıda önemli aktör İstanbul'da olacak.

1001 İcat Sergisi

İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda ağustos ayından beri açık olan 1001 İcat Sergisi'ni gezmediyseniz süreniz azaldı. Birçok uluslararası ödül alan sergi, kitap ve kısa film, Avrupa kıtası için 'karanlık çağlar' olan 'orta çağların' İslam coğrafyasında dünya tarihinin şu ana kadar gördüğü en parlak dönem olduğunu ve krank şaftından optiğin temellerine, katarakt ameliyatından şehir planlamaya kadar Batı'nın gelişimine nasıl birincil derecede etki ettiğini anlatıyor. Sergi 5 Ekim'de kapanacak. İnşallah organizatörler sergiyi uzatırlar ve diğer şehirlerimizde de gerçekleştirirler.

Mardin'de defile

Medrese ve camide defile yapılır mı? Yapılmaz. Sanat faaliyeti gerçekleştiriyor olmanız size göre olmasa da muhataplarınızın saygısızlık olarak gördüğü bir şeyi, kararı haklı çıkartmaz. Cemil İpekçi, bu toprakların renklerine sahip çıkan bir modacı. Keşke yer seçiminde daha dikkatli olsaydı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul Finans Zirvesi'nde dünya ekonomisi konuşuldu

Murat Yülek 2010.10.03

Geçen hafta gerçekleştirilen ilk İstanbul Finans Zirvesi'nde dünya ekonomisinin önemli isimleri bir araya geldi. Böyle olunca finansal sistemin geleceğiyle ilgili önemli ipuçları yakalama fırsatı oldu.

Düzenlemeler

Eski SPK Başkanı Turan Erol'un yönettiği ilk oturumda konuşan Jochen Sanio, Basel III ile birlikte Avrupa bankalarının sermaye ihtiyacının artacağına üzerinde durdu. Alman sermaye ve bankacılık piyasalarını düzenleyen ve denetleyen BaFin Başkanı Sanio, uyum süresinin 2019 yılına kadar uzamasının banka sermayelerinin güçlenmesi için yeterli süre olduğunu da ekledi. Bildiğiniz gibi uyum süresi komitedeki tartışmalar sırasındaki önemli tartışmalardandı.

Sürenin uzamasının avantajları var ama dezavantajları da var. Avrupa bankaları uzun süre şüphe altında yaşayacak. Kendilerine güvenen bazıları (Deutsche Bank gibi) kısa zamanda sermaye artırımını gerçekleştirmek isteyecek. Ancak tüm sistemin aynı anda, hele şu şartlarda, sermaye piyasalarına girmeleri, risk doğuracağı için çoğu süreci zamana bırakacak, bu da en azından temettü dağıtımında sıkıntıya yol açacak.

Öte yandan SPK Başkanı Vedat Akgiray'ın hatırlattığı gibi, düzenleyicilerin gözü hep 'SIFI'lerin (Systemically Important Financial Institutions - Sistemik Açidan Önemli Finansal Kuruluşlar) yani devrildiğinde tüm sistemi riske atabilecek büyüklükteki kuruluşların üzerinde olacak. Bankaların kontrolsüz büyümesine izin verilmeyecek. Basel III'ün en önemli prensibi de zaten bu.

BDDK Başkanı Tefvik Bilgin, bağımsız kurulların, denetleyen ancak denetlenmeyen/hesap vermeyen kuruluşlar olmadığını altını çizdi. BDDK, finansal krizde Türk bankacılık sektörünün yara almamasında önemli rol oynadı. Bilgin'in deyişiyle "günlük güneşlik zamanlarda" kötü gün için hazırlığını yaptı. Türkiye'deki bankacılık düzenlemelerinin bazı açılardan dünyanın epey ilerisinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Para politikaları

TCMB Başkanı Durmuş Yılmaz'ın yönetiminde gerçekleştirilen para politikaları oturumunu Akşam Gazetesi'nde Deniz Gökçe'nin yazılarında ayrıntısıyla okuyabilirsiniz. Ben, bu oturumdan hareketle yavaş yavaş görünür hale gelen bir 'evrimleşmenin' altını çizmiş olayım.

Meksika, Hindistan ve Brezilya merkez bankaları başkan yardımcıları ve Polonya Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyesinin katıldığı oturumda merkez bankalarının enflasyon hedefleme yaklaşımından memnun olduğu söylendi. Ancak özellikle Hindistan Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Subir Gokarn'ın konuşmasından, önümüzdeki dönemde 'amaçlar hiyerarşisinin' gözden geçirilebileceği de görüldü. Yani, şu anda resmi olarak kabul edilmese de 'finansal istikrar' ve 'büyümenin' amaçlarının fiilen merkez bankası politikalarında önem kazanması önümüzdeki (uzun) dönemde daha resmi bir hüviyet kazanabilir.

Finans merkezleri

Finans merkezlerinin geleceğiyle ilgili oturumda, Fransız finansal merkez otoritesi Europlace'ın Başkanı Arnaud de Bresson kendi ülkelerinin politika ve tecrübelerini anlatırken İstanbul'un bir finansal merkez haline gelme şansının yüksek olduğunun altını çizdi. Citibank yetkilisi Seth Thomas ise İstanbul açısından bizlerden daha

heyecanlıydı. Başta lokasyon olmak üzere İstanbul'un sahip olduğu avantajları anlatırken karar alıcıların en çok atladıkları noktayı da vurguladı: Beceri seviyesi yüksek insan kaynaklarının önemi.

Türkiye'de finans merkezi olunmasında en önemli şartların arsa ya da ulaşım altyapısı gibi fiziksel sermaye unsurları olduğu sanılıyor. Oysa, altyapı gibi 'sert' veya vergi / mevzuat gibi 'yumuşak' unsurlardan daha kritik faktör beceri sahibi insan gücü. Yol inşası insan yetiştirmeye göre çok daha kolay bir yatırım; beşeri sermaye getirileri de fiziksel sermaye getirisine göre çok daha yüksek.

Dünya ekonomisinin geleceği

Citigroup baş ekonomisti görevini kabul ettikten sonra Financial Times'taki blogunu donduran Willem Buiter, renkli ancak kötümser bir konuşma yaptı. Buiter, Carmen Reinhart gibi araştırmacılara paralel olarak, ekonomik aktivitede 'aşağı yönlü risklere' dikkat çekerek, Batı ekonomilerinin büyüme performansının daha uzun süre zayıf kalacağını söylüyor.

Bu köşeyi takip edenlerin bileceği gibi benim düşüncem de krizin başından itibaren aynı paralelde. Buiter ile ayrıldığımız nokta Çin. Buiter, Çin'in 'kalitesiz' ve 'yanlış' büyüdüğünü söylüyor. Oysa, Çin bu köşede daha evvel bahsedilen 'büyük transformasyonu' gerçekleştirmeye çalışıyor. Bilinçli bir politika. Bu politikanın en önemli (gönülsüz) destekleyicisi ise ABD.

Dahası, düşük faizlerin hüküm sürdüğü ortamlarda para politikasının etkinliğinin zayıfladığının altını çiziyor. Buna karşılık, tüketicilerin borçlarını azalttığı bir ortamda maliye politikalarının zorunlu ya da gönüllü olarak sıkılaştırılmasının zaten kısılmış olan tüketim üzerindeki ters etkisinin güçsüz olacağını söylüyor. Dolayısıyla, kamu borçlarının rekor seviyelerde olduğu Batı ekonomilerinde maliye politikalarının sıkılaştırılmasının ekonomi üzerinde yapacağı menfi etkilerin sınırlı kalabileceğini söylüyor.

Buiter, Türkiye'nin büyüme performansının düşeceğini düşünüyor. Bu konuda haklı. Artan dinamizmimize rağmen hem baz etkisi hem de kurun etkisiyle ikinci yarıda performansımız düşecek. 2011 ise seçim yılı olacak. Hükümetin 'seçim yılı popülizmi' karnesi pek kötü değil; maliye politikasının seçime kadar bir miktar açılacağı kesin olsa da Ali Babacan ve Mehmet Şimşek ikilisinin sorumluluk sahibi siyasetçiler olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla seneye büyüme performansında aşağı yönlü baskılar muhtemel. Kur etkisi de bunun tuzu biberi olabilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Kur savaşları ve Türkiye'ye politika önerisi

Murat Yülek 2010.10.10

Şu sıralarda ekonomi basınının en önemli magazinsel konusu 'kur savaşları'. Bir 'kur savaşına' doğru gidiyor değiliz; tam içindeyiz. İktisatçı Joan Robinson 1930'lu yıllarda benzer durumu açıklamak için, o sırada uygulanan politikaları 'beggar-thy-neighbour' şeklinde tanımlamış ve bu tanım sonra ekonomi ders kitaplarına girmişti.

Robinson'un 'Beggar-thy-neighbour' kavramını, İngiltere'de oynanan bir kart oyunundan esinlenerek icat ettiği söylenir. Bir oyuncunun diğer oyuncuyu 'üterek' onun aleyhine gelir elde etmesi üzerine kurgulanmış olan bu tür oyunlara biz bugün 'sıfır toplamli oyun' diyoruz. Yani bir kazanan varsa mutlaka bir kaybedenin de olacağı oyun. İktisatta, beggar-thy-neighbour tipi politikalar, ticaret fazlası vererek diğer ekonomiden 'istihdam ithal etmeyi' amaçlayan politikalar olarak tanımlanıyor.

Gelelim bugüne. Çin'in ABD'ye karşı verdiği ticaret fazlalarının büyük meblağlara ulaşması 2001 yılından sonra oldu. Bu ticaret fazlasının rekor seviyelere ulaştığı son beş yılda ABD'de renminbi'nin düşük değeriyle ilgili şikayetler arttı. Bu trende geçen hafta, bu sene G20 başkanlığını alacak olan Fransa da katıldı. Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, Çin ile 'politika koordinasyonu' konusunda görüşmeler yapacağı meyanında bir açıklama yaptı. Yine geçen hafta International Finance Institute tarafından yapılan bir açıklamada önemli ülkelerin bir araya gelerek dengeli bir uluslararası kur sistemi üzerine anlaşmaya varmaları gerektiği söylendi. Çin'in kur politikasının sebebinin, yürüttüğü ekonomik transformasyonu finanse etmek olduğunu bu köşeyi takip edenler yakından biliyor. Geçen çarşamba günü Çin Başbakanı'nın Avrupa seyahati sırasında yaptığı açıklama (ya da 'tehdit') bu açıdan sürpriz değil. Çin Başbakanı, "Çinli şirketlerin ihracatçı rekabet gücünün balık sırtında olduğunu; eğer renminbi değer kazanırsa ihracatın yavaşlayacağını; bu durumda milyonlarca Çinli'nin sanayi işçisi olarak çalıştıkları şehirlerden köylerine geri döneceğini; bunun da Çin'de sosyal ve ekonomik bir türbülans meydana getireceğini; bunun da dünya için bir felaket olacağını" söyledi.

Ne oluyor?

Soru: 'Kur savaşları' neden çıktı?

Cevap: Birincisi, durgunluk hemen hemen bütün dünyada devam ediyor. İşsizlik artıyor ya da yükseldiği noktadan bir türlü düşmüyor. Her ülkedeki siyasetçiler istihdamı artırmanın yollarını arıyor. Mali ve parasal genişleme yeterli olmuyor. İç pazarın durduğu bir ortamda her ülke diğerinin pazarına girmenin yolunu arıyor; "diğer ülke halkının borçlanarak benim ülkemin malını alması işime geliyor." İkincisi; piyasaya akan trilyonlarca dolar. Ülkeler dolar fazlalığının kendi paralarını güçlendirdiğini fark ettiği için merkez bankaları yabancı parayı (büyük ölçüde dolar) topluyor. Bu da diğer para birimlerinin arzının da artması manasına geliyor.

Soru: Piyasaya neden bu kadar çok dolar aktı?

Cevap: 2008'in sonlarından itibaren ABD'de müthiş bir parasal genişleme yaşandı. Yıllardır istikrarlı giden ABD Merkez Bankası (Fed) bilanço büyüklüğü 2008'in son üç ayında iki buçuk katına çıktı. Bu para hâlâ geriye toplanamadı. Fed'den gelen en son açıklamalar da dolar arzının uzun süre böyle süreceğini gösteriyor.

Soru: Bu dolarlar şu anda kimlerin elinde?

Cevap: Esasında bu paraların büyük kısmı harcamaya dönüşmedi; ABD'deki banka ve şirketlerin elinde duruyor. Bankalar durumu güvenli görmedikleri için likit kalıyor. Şirketler de bilanço kârları yüksek olduğu halde yatırım yapmıyor. Bunun yerine her iki aktör de para ve likit varlıklarda pozisyon alıyor. Hanehalkı ise borcunu geri ödemeye çalışıyor. Yani elindeki tasarrufu bankalara geri ödüyor. Tüm bunlar ve Fed'in tutumu ABD'de faizleri aşağıda tutuyor.

Türkiye ne yapmalı?

Son dönemde Türkiye'ye gittikçe artan miktarda yabancı para girişi var. Bu para girişini 'sıcak para' olarak tanımlıyor ve geldiği gibi hızla çıkmasının ekonomiyi sıkıntıya sokacağını düşünüyorduk. Buna literatürde 'sudden stop' deniyordu. Bu doğru ancak diğer bir boyutu daha göz önünde tutmamız gerekiyor. Gelen para dışarı 'aniden' çıkmasa da, TL'nin aşırı değerlenmesiyle ekonomi açısından suni, büyük ve kalıcı maliyetler oluşturuyor. Girişin desürmesi durumunda liranın dolara karşı değer kazanması sürecinin durması sadece 'negatif' tesadüflere/şoklara bağlı. Bu tür kötü şokları da zaten istemeyiz! Öte yandan, gelen sıcak yabancı paranın hem borsa hem de devlet kâğıtlarına yöneldiği görülüyor. Birkaç yılda ABD ve diğer gelişmiş ekonomiler yukarıda anlatılan trendleri yaşamaya devam edecek. Bu ülkelerde faizler düşük kalacak ve hisse senedi borsalarının da bugünkü seviyelerinden sonra para kazandırma potansiyeli yüksek değil. Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelere para girişinin önümüzdeki dönemde sürmesi muhtemel. Bu durumda,

Türkiye'nin iyi para ile kötü parayı ayırması gerekiyor. Borsa'ya giren paranın 'ne kadar iyi para olduğunu' biraz düşünelim. Likidite açısından iyi bir borsaya sahibiz. Türkiye'ye akan yabancı paranın 250-300 milyar dolarlık bir kapitalizasyona sahip ve 100 milyar dolarlık hisse senedinin alışverişinin yapıldığı İMKB'yi 'şişireceği' kesin. 'Faydasız sermaye girişinin' desteklediği TL'nin değerlenme sürecini yavaşlatmak için şu anda Türk karar alıcılarının elindeki araçlar sınırlı. Kısa vadede göz önüne alabileceğimiz bir politika demetinin ana unsurları şunlar olabilir:

Kısmi 'Tobin vergisi'. Öneri şu; hisse senedi yatırımı için gelen paralara yüzde 2,5 ile 4 arasında bir vergi konulsun. IPO'lara (birincil halka arz) gelen yatırımlarda oran yüzde sıfır olsun. Bu sayede yeni halka açılmalara yönelen yabancı sermayeyi çekelim ancak Borsa'yı şişirecek sermayeyi yavaşlatalım (8 Ağustos yazısını "Türkiye Tobin vergisini kullanabilir mi?" diye bitirmiş ancak dönecek zaman bulamamıştım. Burada Tobin vergisi olarak geçirek de o yazıda da anlatıldığı gibi teknik olarak bu bir Tobin vergisi değil.)

Kamu kağıtlarına yapılan yatırımlara (yeni ihraçlar ya da ikinci el piyasa) vergi yine yüzde sıfır olsun. Faizlerin düşme trendini desteklemek için kamu kağıtlarına giren yatırımları desteklemek ve Borsa'ya oranla teşvik etmek şart.

Merkez Bankası, kurların 'temellerden bağımsız olarak değerlendirilmesi' konusunda seyirci kalmayacağını piyasaya duyursun ve müdahalelerini güçlendirsın.

Hükümet TL'nin 'temellerden bağımsız olarak değerlendirilmesini' ekonominin geleceği açısından doğru bulmadığını net olarak açıklasın. Tezatlî sinyallerden uzak dursun.

Bunlar yapılırken orta vadeli araçlar üzerinde çalışılsın.

2010 İktisat Nobel Ödülü tahminim

2010 Nobel İktisat Ödülü alan iktisatçının ismi muhtemelen gelecek hafta duyurulacak. Benim tahminim Robert Shiller. Shiller, finansal iktisada çok katkı yapmış bir ekonomist. En önemli katkısının finans teorisine ve pratiğine davranışsal ekonominin kavramlarını sokması olduğu söylenebilir. Önceden Nobel İktisat Ödülü'nü alan Kahneman ile birlikte de ödül alabilirdi; 'Irrational Exuberance' (Akılsız Çoşku) kitabı finansal balonu en iyi anlatan eserlerdendir. Kendimi düzeltiyim. Shiller'in ödülü alması tahminden çok temenni. Piyasaların yaygınlaşması ve bu sayede risklerin daha iyi dağıtılması ile ilgili Macromarkets kitabının araştırma asistanlığını yaptım. Taraflıyım. Ancak araştırırsanız haklı olduğumu göreceksiniz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

QE2 yaklaşıyor, Türkiye'nin kendisini koruması gerekiyor

Murat Yülek 2010.10.17

Krizin görünür hale geldiği 2008 sonlarından itibaren yazılarımda, ABD başta olmak üzere gelişmiş ekonomilerin iki görünür alternatifi olduğu söylenegeldi.

Birincisi, 'krizi zamana yedirmek' idi. Yani, Japonya'nın 1990'lardan beri yaşadığı deflasyonun dönemini (kâbusunu!) yaşamak. Bu sayede şişmiş balonu patlatmak yerine zamana yayarak etkisini azaltmak.

Deflasyonları ikiye ayırmak gerekiyor; mal fiyatı deflasyonu ve varlık fiyatı deflasyonu. Japonya birincisini yaşıyor. İkincisini, varlık fiyatlarındaki şişmeyi ise diğer ülkelerdeki enflasyona ve kendi ülkesindeki gelir enflasyonuna (kiralara ve şirket karlarındaki nominal artışlar) yedirerek borsadaki F/K oranlarını ve gayrimenkuldeki kira kârlılığı oranlarını (cash yield) makul oranlara getirmeye çalışıyor.

Esasında yukarıdaki söylenen tam olarak değil. Zira, Japonya yukarıdaki duruma zorunlu olarak düştü. Japonya, 1990'ların ortalarından itibaren enflasyon ve dolayısıyla ekonomik aktivite üretmeye çalıştı. Ancak başarılı olamadı. Devlet harcadı; bütçe açıkları patladı; ancak özel sektörün harcama istahsızlığından doğan toplam talep eksiği karşılanamadı. Bu kez Japon merkez bankası 'bedava para' dağıtarak insanları para harcamaya yöneltmeye çalıştı. Bu da başarılı olamadı. Zira, Japon halkı büyük ölçüde geleceğini güvenli görememekten dolayı yeterince tüketmedi. İhracat pazarları (özellikle ABD) Japon şirketlerine büyük fayda sağladı. Ancak o da yeterli olmadı. Dahası para Japonya'dan "dışarı sızdı" (carry trade).

Bu, sadece ABD ya da AB'deki siyasetçiler için değil herhangi bir ülkedeki siyasetçi için de bir kâbus senaryosu. Halk ve şirketler için de öyle.

İkinci alternatif ise benim tabirimle 'balonu yeniden şişirmek' ya da 'balonu daha da şişirmek' idi. Yani para basarak talebi artırmaya çalışmak (QE2). ABD'de ilk parasal genişleme 2008'de gerçekleştirildi (QE1- Quantitative Easing). ABD'de deflasyon riski şu sıralarda bayağı ciddiye alınıyor. FED kurul üyelerinin para politikası en son toplantısında ve dışarıda yaptıkları konuşmalardan FED'in de bu konuda oldukça ciddi olduğu ve kurul üyeleri arasında görüş birliğinin güçlendiği anlaşıyor. FED ikinci bir para genişleme döngüsünü başlatacak gibi görünüyor (QE2- Quantitative Easing 2).

Yukarıda anlatıldı; Japonya esasında bunu yapmaya çalıştı. Başarılı olamadı. QE2 tartışmalarında ABD'ye (ve AB'ye) kötü haber de burada. Buna rağmen, FED'deki görüş birliği önümüzdeki dönemde QE2'nin realiteye dönüşeceğini gösteriyor.

Bu, ABD'de bankalara akan doların artması manasına geliyor. Bankalara para akıtılmasının asıl sebebi bu paranın banka dışına çıkması umudu. Hedef tüketiciler. Oysa ABD'de tüketicilerin morali bozuk ve gelecekle ilgili endişeleri yüksek. Dahası ABD'de tüketici kesiminin ilk önceliği borçlarının geri ödenerek yükümlülüklerin düşürülmesi. Dolayısıyla para bankalardan tüketiciye erişse bile harcanması zor olacak. Öte yandan ABD'de şirketler kesimi oldukça likit ancak bu likidite yatırıma dönüşmüyor. Kısacası, tüketiciler ve şirketlerden yakın gelecekte umut yok.

Gelelim Türkiye'ye. ABD'de, Japonya'da (ve muhtemelen Avrupa Birliği'nde) artacak olan parasal genişleme, Türkiye gibi ülkelere olan para akışının artması manasına geliyor. Bu beklenti, yazılarımda 2008 yılı sonundan itibaren dile getiriliyor. İF'in en son projeksiyonlarındaki iyimserlik de bu beklentinin bir sonucu.

Dünyadaki likiditenin büyüklüğü yanında Türkiye'ye bundan sonra girebilecek rakamlar oldukça küçük. Ancak yine de son haftalarda gördüğümüz gibi TL'yi hızla güçlendirecek kapasiteye sahip. Ayrıca İMKB'de şişmeye başlayan balonun gösterdiği gibi bu tür para girişleri diğer riskleri de beraberinde getiriyor. Dahası, tek başına Merkez Bankası alımlarının etkisiz kalma ihtimali büyük. Zira TCMB piyasaya girip dolar almaya başladığı zaman, içeriden ve dışarıdan gelen dolar kaynakları o boşluğu hızla doldurabiliyor.

O halde hükümetin Merkez Bankası'yla birlikte durumu kapsamlı ve radikal bir program çerçevesinde değerlendirmesi gerekiyor. Bu program bir taraftan hükümet tarafından alınacak kararlara (benim önerim başlangıç için ikinci el hisse senedi pazarına giren portföy yatırımlarına yüzde iki buçuk seviyesinde bir 'Tobin vergisi'- yeni halka arzlara ise muafiyet) diğer taraftan Merkez Bankası tarafından alınacak tedbirlere dayanıyor. Merkez Bankası, yeni döviz alım yöntemiyle tedbirleri almaya zaten başladı.

Çin'in 'ikinci nesil' yayılması

Murat Yülek 2010.10.24

Çin nominal rakamlarla dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geldi; ABD'nin üçte biri civarında büyüklüğe sahip. Satın alma gücü rakamlarına bakıldığında fark daha az.

ABD ile Çin arasında yüzde 5'lik ortalama reel büyüme farkı devam ederse bu yıl doğanlar 30 yaşına geldiğinde Çin'in nominal GSYİH'si ABD'ninkini geçmiş olacak.

Çin aynı zamanda dünyanın en büyük ihracatçısı. İhraç ettiği mallar artık ucuz kanserojen oyuncaklardan oluşmuyor; tren setlerinden otomobillere, cep telefonlarından 3G modemlerine, telekom ağı kurulumasından hidroelektrik santrallerin elektromekanik sistemlerine kadar geniş bir ihracat yelpazesine sahip Çin.

Şimdilerde tartışılan, Çin'in Hindistan'la olan rekabeti. The Economist dergisi geçtiğimiz haftalarda bu rekabeti kapak konusu yaptı ve Hindistan'ın Çin'den uzun vadede daha hızlı büyüyeceği kehanetinde bulundu. Tespitten çok temenni niteliğindeki başyazısında yapılan kehanet, Çin yönetiminin ağır anti-demokratik eliyle Hindistan'ın demokrasiyle yönetilmesine dayandırılıyor.

Uzun vadede Hindistan ve Çin'de sosyal ve siyasi değişiklikler olması muhtemel ancak kısa vadeye döndüğümüzde Çin'in dünyada agresif bir yayılma süreci içine girdiğini görüyoruz. Bunun farkında olmak, Türkiye'deki oyuncuların dünyanın yakın geleceği hakkındaki farkındalığının artırılmasında faydalı olacak.

Çin artık 1980'lerin başındaki, Orta İmparatorluk'tan diğer kıtalara mal üretilip sevk eden "ilk nesil" ihracatçı değil. Son birkaç senede Çin'in yavaşça, 2010'dan itibaren gözle görülür şekilde "ikinci nesile" geçtiğini söyleyebiliriz. Nedense, bu durum ne Türkiye'de ne de Batı ülkelerinde henüz yeterince fark edilmedi ya da fark edildi ama tartışılmıyor.

Çin'in agresif yayılma süreci: ikinci nesil politikalar

İkinci nesil Çin, ihracata dayalı gelişme sürecini sağlamlaştırmak ve rekabet gücünü artırmak için iki ayaklı bir strateji uyguluyor. Birincisi, hammadde ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için okyanus ötesi bağlantılarını ve varlığını güçlendiriyor. Sudan'dan Brezilya'ya uzanan Çin, demir cevherinden petrole, potasa kadar hem coğrafi hem de meta/enerji erişim yelpazesini yaymaya çalışıyor. Brezilya'dan Türkiye'ye Çin şirketlerinin yatırımları da bu sayede artıyor. Çin'in geçtiğimiz yıllarda ABD petrol şirketlerinden Unocol'u alma teşebbüsü büyük tepki çekince süreç tamamlanamamıştı. Çin, bu tür alım ve yatırımların Brezilya, Yunanistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere aynı tepkiyi çekmeyeceğini biliyor.

İkinci olarak, Çin, Avrupa içinde sağlam giriş noktaları elde etmeye çalışıyor. İflas durumunda olan Yunanistan'a olan yardımından son Türkiye açılımına kadar Batı Avrupa'daki pazarlarını 'çevreleyen' ülkeleri de unutmuyor.

Üçüncü olarak Çin, dünya siyasetinde yavaş yavaş daha kendine güvenli, talep ve itirazlarını daha açık belirtmeye başlıyor. Yuan'ın değeri tartışmasında Avrupa ve ABD'ye yaptığı salvolardan Japonya ile olan ilişkilerine kadar Çin artık daha iddialı uluslararası söylemler kullanıyor.

Ya üçüncü nesil politikalar?

Çin'in üçüncü nesil politikalarının temel direği, pazar ülkelerde dağıtım ağlarının ele geçirilmesi olacak. Bu yüzden, ihracat pazarlarında son kullanıcıya kadar ulaşan tedarik zincirine sahip olmak istemesi doğal. Türkiye'de Carrefour'dan Migros'a, Darty'den Electroworld'e büyük perakende kanallarının yabancı yatırımcının elinde olması gelir artışı yaşayan ülkelerde son kullanıcıyla temas eden perakende kesiminin yabancı yatırımcı açısından önemini ve kâr potansiyelini ortaya koyuyor.

İkinci olarak, Çin'in enerji ve diğer önemli hammadde kaynakları üzerindeki mücadelesi daha da güçlenecek. Bu sağlanamadığı takdirde, Avustralya gibi Çin'in hammadde açısından bağımlı olduğu ülkelerin Çin'e karşı gücü artıyor. Çin de bundan rahatsız.

Öte yandan, Çin, hammadde ve dağıtım ağındaki kontrolünü güçlendirirse hammaddeden perakendeye uzanan tedarik (ve değer) zincirinin tamamında söz sahibi olmuş olacak. Bu, doğalgazda Rusya'nın yapmaya çalıştığı şeyden farklı değil.

Son olarak, sermaye bolluğu sebebiyle Çin'in yapacağı yatırım ve şirket alımlarında finansman zorluğu çekmeyeceğinin de altını çizelim. Yeni bir dünya savaşına mı gidiyoruz sizce?

Putin'in tüplü televizyonu

Rusya Cumhurbaşkanı Putin, halkına 'sade yaşantısını' göstermek için 70 metrekarelik mütevazı evinin görüntülerini basına yansıtmış. Türkiye'den resmi gören bazıları da evdeki tüplü televizyonu ayıplamış. Putin'in LCD ya da LED televizyonu olursa halkla ve gençlerle daha iyi iletişim kurabileceğini, onları daha iyi anlayacağını söylemişler. Putin'in bu yorumlardan haberi oldu mu bilinmez ancak eminim böyle bir yorum yapılacağı aklına gelmemiştir.

Türkiye gibi 'teknoloji tüketicisi' bir ülkeden bakınca durumun böyle görülmesi normal. Ben de LCD televizyonlarla ilgili şunu hatırlatayım: 15 yıl önce Kore de, Türkiye de LCD panelleri üretemiyordu. Şimdi Türkiye LCD panelleri hâlâ üretemiyor. Oysa Kore dünya piyasasının üçte birine sahip. LCD TV setinizi Samsung'dan da alsanız Arçelik'ten de içinde Kore yapımı panel kullanılıyor. Neden Türkiye yapamıyor da Kore yapıyor, sorusunu daha birçok sektöre uzatabilirsiniz.

Liderlerin genç seçmenlerle aynı 'teknolojiyi tüketmeleri' bence de iyi olur. Ya o teknolojiyi üretmeye çalışmak? Bizim özel sektörümüz biraz da bu konulara kafa yorsa fena olmaz.

Alman Cumhurbaşkanı'na TBMM'nin ilgisizliği

Almanya'nın mütevazı ancak 'klas' Cumhurbaşkanı ve eşi Türkiye'yi ziyaret ettiler. Basına yansıyan haberlere göre TBMM'de Alman Cumhurbaşkanı'nın konuşması sırasında sıraların yarısı boştu. Buradan Alman hükümeti bir ders çıkartmalı. Dünyanın en büyük ekonomisinin temsilcisi Clinton ya da Obama'ya gösterilen ilgi ile dünyanın üçüncü büyük ekonomisi ve Türkiye'nin en büyük ticaret ve yatırım partnerlerinden olan Almanya'ya gösterilen ilgi arasındaki büyük fark nereden ileri geliyor?

Öte yandan, Alman Cumhurbaşkanı TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'ye Ermenistan sınırını açması konusunda telkinde bulundu. Acaba Ermenistan meclisinde konuştuğu zaman Ermenistan'ın Azeri topraklarından çıkması konusunda telkinde bulunacak mı?

Avrupa'nın çifte standart hastalığından tez kurtulması gerekiyor. AB'den geçenlerde yapılan vize açıklamasını hatırlayalım. AB, Türkiye'yi partnerleriyle vizeleri kaldırma konusunda uyardı; sebep, bu politikanın Avrupa'nın ortak vize politikasına aykırı olmasıymış.

Oysa, eski TÜGİAD Başkanı Murat Saraylı ve Bilkent Üniversitesi'nden Dr. Hamdi Pınar gibi uzmanlar yıllardır Avrupa'nın Türkiye'ye uyguladığı gurur kırıcı vize uygulamasının hukuksuzluğunu anlatıyorlar. Dinleyen de pek çıkmıyor. Dedim ya, Avrupa çifte standartlarından tez kurtulmalı.

Maurice Allais'nin vefatı

İki hafta önce 2010 Nobel İktisat Ödülü'nün Robert Shiller'e verileceğini tahmin ettiğimi söylemiştim. Aynı yazıda kendi kendimi düzelterek, bunun tahmin değil aslında gerçekleşmeyecek bir temenni olduğunu belirtmiştim. Bu arada bu yılki Nobel ödülleri sahiplerini buldu. Ben, Robert Shiller'in hem ödülü alıp hem de almayacağını söylediğim için haklı çıkmış oldum!

Ardından, en kıdemli Nobel ödülü sahiplerinden Maurice Allais'nin ölüm haberi geldi. Öğrencisi Gerard Debreu ile birlikte modern genel denge kuramının temel taşlarını atan Allais, iktisatta hocaların hocasıydı. Dahası, fizikten sosyal felsefeye geniş ilgi sahası ve net söylemiyle modern bir İbni Haldun veya da Vinci'ydi. Toprağı bol olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Gelişmekte olan ülkeler ayrışıyor

Murat Yülek 2010.10.31

Krizden önce, 'ayrışma' (decoupling) iktisatçıların popüler tartışma konularındandı. Ayrışmadan kasıt geliştirmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre özellikle büyüme açısından daha olumlu ekonomik performans göstermesiydi.

Ayrışma, geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik büyüklük açısından gelişmiş ülkelere yaklaşmasını tanımladığı için önemliydi.

Dünya ekonomisi krize girince ayrışma tartışması bir süre unutuldu. Ancak, 2009 yılının ortalarından itibaren yavaş yavaş tekrar gündeme geldi. 2010 yılından itibaren ise ortaya keskin çizgilerle bir gerçek ortaya çıktığını söyleyebiliriz: Kriz sonrasında geliştirmekte olan ülkeler lehine 'selektif' bir ayrışma yaşıyoruz. Geliştirmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre hemen hemen her alanda daha iyi performans gösteriyorlar. Ayrışmanın 'selektifliği' ise geliştirmekte olan ülkelerin kendi içinde de ayrışmasından kaynaklanıyor. Asya ve Latin Amerika ülkelerinin göstergeleri iyi giderken Doğu Avrupa ülkeleri pek o kadar başarılı değil.

Önce 17 Ekim'deki yazıdan sonra gelişmiş ülkelere bir kez daha bakalım. ABD'de iç talep zayıf. Amerikan Merkez Bankası, büyük olasılıkla önümüzdeki hafta açıklayacağı programla, altı ay içinde 500 milyarlık yeni bir parasal genişlemeye gidiyor. Amerika, hem ulusal paraların değer kaybına yol açarak dış talep hem de faizlerin düşmesini sağlayarak iç talebin canlanmasını hedefliyor. Bana sorarsanız genişlemenin başlamasından sonra miktarın bir trilyon dolara yükseltilmesi olası.

Avrupa'da ise durum farklı değil. AB'de bu sene yüzde 1,7 civarında olması hedeflenen büyüme başarı sayılıyor. AB'nin ekonomik motoru Almanya ihracat sayesinde büyüyor. Fransa dahil diğer ülkeler geriden geliyor. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (BIS) yayınladığı verilere göre dünya genelinde bankalar, ikinci çeyrekte Avrupa'daki risklerini sert bir biçimde düşürdüler. Avrupa'nın yüksek kamu borçları ve bütçe açıkları ise cabası. Önümüzdeki dönemde Avrupa'yı zorlu bir mali uyum (bütçe sıkılaştırması) süreci bekliyor.

Gelişmekte olan ekonomilere baktığımızda ise olayın çehresi epey değişiyor. Başta Çin ve Hindistan'ın yüzde 8-9 civarında gezen büyüme performansları gelişmekte olan ekonomilerden kalın çizgilerle ayrılıyor.

Gelişmiş ülkelere göre daha düşük kişi başı gelire, düşük iç talebe ve daha düşük nitelikli işgücüne sahip olmalarına karşın, göstermiş oldukları büyüme performansları ve küresel kriz sonrası toparlanma aşamasında makro göstergeler açısından gelişmiş ekonomilerden bağımsız hareket etmeleri ayrışma sürecinin devam ettiğini gösteriyor. Ancak, bu ülkelerin kendi aralarındaki dış ticaretin yükselme trendine rağmen performanslarında gelişmiş ekonomilere yaptıkları ihracatın önemli rol oynadığını belirtmek gerekiyor.

Ayrışma sadece büyüme performansında değil. Grafiklerde göreceğiniz gibi, kriz sonrasında bütçe açıkları, borç stokları gibi önemli maliye göstergeleri gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek seyrediyor. Öte yandan gelişmiş ülkelerde finans kesiminde hâlâ tam olarak belirlenmemiş riskler devam ediyor. Bu tanımlanmamış risklerin ortadan kaldırılması için AMB ve FED parasal genişleme silahını hazır tutuyor. Bu da gelecek dönemlerdeki yeni köpüklerin oluşması ve enflasyon riskini yükseltiyor.

Basın Yalçıntaş'a haksızlık yaptı

İstanbul Ticaret Odası Başkanı Murat Yal-çıntaş'a atfedilen suç şu anda belli değil. Yalçıntaş, Yönetim Kurulu üyelerinden biri olduğu ve kamuya ait olan İstanbul Dünya Ticaret Merkezi'nin bir özel şirkete açtığı tahliye davasında yargı üyelerine rüşvet verilmesi soruşturmasında gözaltına alındı. Şahsi bir menfaat iddiası yok. Dahası Yalçıntaş İDTM'nin dokuz yönetim kurulu üyesinden birisi.

Basınımız süreç içinde Yalçıntaş'a büyük haksızlık yaptı. Yalçıntaş sorgulama için çağrıldığında yurtdışındaydı. Daha dört günlük programı olmasına rağmen çağrıyı alır almaz programını kesti. Biletlerini değiştirdi ve Türkiye'ye döndü. Çok tirajlı bir gazetemizin web sitesinde bu olay "Yalçıntaş biletlerini değiştirdi. Türkiye'ye dönmüyor" şeklinde yer aldı (sonradan düzeltildi). Kamuya ait bir televizyonda ise "Yalçıntaş, İDTM Yönetim Kurulu'nda alınan 'rüşvet verilmesi' kararı üzerine" tutuklandı nevinden yayın yapıldı. Sahibi bir kamu kuruluşu olan İDTM'nin yönetim kurulu kararıyla rüşvet verip vermeyeceğinin takdirini okuyuculara bırakıyorum.

Yalçıntaş, İTO'yu sadece Türkiye'de değil yurtdışında birçok uluslararası platformda saygınlıkla temsil ediyor. Adalet sistemine güveniyor ve Yalçıntaş'ın "kamunun haklarını savunmak" suçundan yakın zamanda temize çıkmasını umuyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye (de) ayrışıyor ancak riskler var

Murat Yülek 2010.11.07

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere gittikçe "ayrışıyor". Geçen hafta bunu tartışmıştık. Ayrışma büyüme performansı kadar bütçe açığı ve cari dengede de göze çarpıyor.

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere göre daha hızlı büyüyorlar. Daha az bütçe açığı veriyorlar. Daha düşük borç stokuna sahipler. Daha az kişisel tüketime sahipler ve daha düşük cari açık veriyorlar. Enflasyon performansları da, deflasyon tehlikesi yaşayan gelişmiş ülkelere göre daha yüksek ancak kabul edilir seviyelerde.

Yani gelişmekte olan ülkeler şu ana kadar krizden gelişmiş ülkelere oranla oldukça avantajlı çıktı. Bir bakıma, 1997 Asya krizi sonrasında yaşadıklarımızı tersten yaşıyoruz.

Ancak gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında da bir ayrışma var. Öncelikle, Doğu Avrupa ülke grubunun büyüme performansı diğerlerine göre daha düşük. Enflasyon, cari denge ve özellikle bütçe performansında da Doğu Avrupa'nın performansı nisbeten zayıf.

Gelelim Türkiye'ye. Türkiye, krizde en büyük daralmayı yaşayan ülkelerden birisi oldu. Bunu yaşıdıktan sonra, özellikle kamu kesimi dengesi ve bankacılık sektörünün performansı sayesinde bu kez krizden çıkışta en başarılı ülkeler arasına girdi Türkiye. Tabloda gördüğünüz gibi, Asya'daki gelişmekte olan ülkeler 2009'da yüzde 5,8 büyüdü. Buna karşılık, Latin Amerika yüzde 2,4, Türkiye ise yüzde 4,7 oranında daraldı. 2010 yılında ise büyüme oranlarının sırasıyla yüzde 8,5, yüzde 5,5 ve yüzde 7,6 olması bekleniyor (Citibank projeksiyonları).

Kriz sonrasında, gelişmekte olan ülkeler arasında en güçlü performans Asya ülkelerinde. Latin Amerika ve Ortadoğu ülkeleri arasında tabii kaynak zengini olanlar olduğu için doğrudan Türkiye ile karşılaştırmak zor.

Türkiye'nin farkı ve riski

Ancak Türkiye'nin kriz sonrası gelişiminin özellikle Asya'daki gelişmekte olan ülkelere önemli bir farkı olduğu görülüyor. Asya ülkelerindekinin aksine, Türkiye'de büyüme daha çok iç talep tarafından destekleniyor. Dış talep tarafından değil.

İç talebin yükselmesi de beraberinde cari açığın yükselmesini getiriyor. Aşağıdaki grafikte (1. grafik), net dış talebin (ihracat eksi ithalat) kriz sırasında ekonomik büyümeye olumlu katkı yaparken 2009 yılının son çeyreğinden itibaren bu katkının tekrar negatife döndüğü görülüyor. Bu negatif trend, önümüzdeki dönemde TL'nin güçlenmesiyle daha da güçlenebilir. Zira, aynı yurtiçi tüketim seviyelerinde TL'nin güçlenmesi tüketimde yurtiçinde üretilen malların ucuzlayan yabancı mallarla ikame edilmesine sebep oluyor.

Öte yandan, Türkiye'de iç talebin artmasının ardında üç faktörün yattığının altını çizelim. Birincisi tüketim finansmanındaki kolaylaşma süreci. İkincisi, krizde kısılan tüketim harcamalarının morallerin düzelmesiyle artırılması. Üçüncüsü de şirketler kesiminin yatırım harcamalarının canlanması.

Tüketici kredilerindeki yıllık nominal büyüme oranları eylül sonunda yüzde 30'lara ulaştı. Şirketler kesimine verilen kredilerdeki büyüme daha da hızlı büyüyor; şu anda yıllık yüzde 40-50'ler seviyesinde dolaşıyor. Bu kredi büyüme oranları diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek. Kısacası güçlü ve likit bankacılık sektörü SMS'lerle kredi dağıtıyor. Türk tüketicisi tüketiyor. Sonuçta ise Türkiye, cari açık vererek büyüyor.

İktisattaki tasarruf-yatırım dengesi kavramlarına aşina olanlar, iç talebin kalıcı olarak yükselmesinin ancak tasarruf meylindeki artışla gerçekleşebileceğini söyleyeceklerdir. Zira, yukarıdaki trendin kalıcı olarak tersine dönmesi için kişisel tüketim seviyelerinin ve bununla birlikte bütçe dengelerinin sürdürülebilir eğilim içinde iyileşmesi gerekiyor. Bu doğru ancak, tasarruf seviyesini veri (sabit) aldığımız zaman yerel paranın (TL) değerlendirilmesi iç tüketimde yabancı (ithal) malların yerli üretimi ikame etmesine sebep oluyor. Bir başka deyişle, kalıcı trendleri düzeltirken suni TL değerlenmesinin de önüne geçilmesi gerekiyor. Bu yüzden birçok gelişmekte olan ülkede karar alıcılar artan dolar arzıyla birlikte kendi paralarının değer kazanmasını sinirli bir şekilde takip ediyorlar. Yakında harekete geçecekler ve yabancı para girişine karşı tedbir alan ülkelerin (Citibank'a göre altı ülke: Peru, Brezilya, Endonezya, Tayvan, G. Kore, Tayland) sayısı yakında artacak.

Gelecek on yılda dünya inşaat sektörü büyük fırsatlar sunuyor

Murat Yülek 2010.11.14

Dünya ekonomileri krizle boğuşuyor. Krizden çıkışta, istihdam artışı ve ekonomik canlanmaya kısa vadede önemli katkı yaptığı için inşaat önemli bir sektör.

ABD ve Çin gibi ülkelerde inşaat sektörü daha çok altyapı alanında kriz paketlerinin de parçası olmuştu.

Bu ay yayımlanan Global Construction 2020 raporu dünya inşaat sektörünün durumu hakkında ilginç bilgiler veriyor. Global Construction Perspective ve Oxford Economics adlı kuruluşlarca hazırlanan raporu Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) edindi ve üyelerinin kullanımına sundu. DEİK, Türkiye'nin ticaret partnerleriyle ilişkilerini genişleten faaliyetler yaparken bir taraftan da bu tür hizmetleriyle üyelerine destek veriyor.

Raporda yayımlanan rakamlara göre 2009 yılında dünyada 7,5 trilyon dolarlık inşaat katma değeri oluştu. Bu, dünya ekonomisinin (yani dünya GSYİH'sinin) yüzde 13,4'üne tekabül ediyor. Raporu yazan uzmanların tahminlerine bakılırsa sektör dünya ekonomisinden daha hızlı büyüyerek 2020 yılında 12,7 trilyon dolarlık bir hacme ulaşarak dünya ekonomisinin yüzde 14,6'sını temsil edecek.

Rakamların büyüklüğü, sadece yurtiçindeki inşaatçıları değil, (hatta onlardan daha fazla) yurtdışı müteahhitlik hizmeti veren şirketleri ilgilendiriyor. Bu açıdan bakıldığında şu sorular önem kazanıyor:

- 1- Hangi ülkelerde inşaat sektörü daha hızlı büyüyecek?
- 2- Hangi sektörler (altyapı, konut, ticari) daha hızlı büyüyecek?
- 3- Türkiye dünyanın neresinde?

Hangi ülkeler büyüyor?

Kriz öncesinde olduğu gibi kriz sonrasında da gelişmekte olan ekonomilerin, gelişmiş olanlara oranla pozitif ayrıştığını biliyoruz. Bu, inşaat sektörü için de geçerli. İnşaatteki büyüme, ekonomik büyümede olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşıyor. Bu trendin önümüzdeki on yılda da devam etmesi öngörülüyor. Raporda verilen rakamlara göre gelişmiş ülkelerde inşaat sektörü 2005-2009 yılları arasında yılda ortalama olarak 2,9 oranında daralırken, gelişmekte olan ülkeler yüzde 6,7 oranında büyüme yaşadı. 2010-2020 döneminde, gelişmiş ülkelerin ortalama 3,2 oranında büyümesi beklenirken gelişmekte olan ülkelerde büyüme beklentisi yüzde 7,2.

Bu eğilimler sonucunda, 2020 yılında dünya inşaat sektörü hacminin yarıdan fazlasının gelişmekte olan ülkelere gerçekleşeceği hesaplanıyor. 2009 yılında dünyanın en büyük ihracatçısı unvanını Almanya'nın elinden alan Çin'in, 2018'de dünyanın en büyük inşaat piyasasına sahip ülke unvanını da Amerika'nın elinden alması bekleniyor. Yine aynı şekilde Hindistan'ın 2020'de Japonya'nın önüne geçerek, en büyük üçüncü piyasaya sahip ülke olacağı tahmin ediliyor. Tabii bu rakamlar piyasa kurlarına göre yapılan hesaplara dayanıyor. Satın alma gücü paritesi temel alınırса benim tahminime göre Çin inşaat pazarı şu anda ABD ile denk büyüklüğe sahip.

İnşaat sektörünün büyümesine etki eden birçok faktör, gelişmekte olan ülkelerin lehine gelişim gösteriyor. Sektörün gelişimini etkileyen faktörlerin başında nüfus geliyor. Japonya, Almanya, İtalya gibi ülkelerde nüfus azalırken, diğer gelişmiş ülkelerde ise artışlar son derece düşük seyrediyor. Diğer taraftan, başta Brezilya ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerde yüksek oranda nüfus artışları beklenmekte.

İnşaat sektörünün gelişimini etkileyen bir diğer önemli faktör de bütçenin yapısı. Özellikle altyapı yatırımlarında bütçe etkisi daha çok göze çarpıyor. Küresel kriz, gelişmiş ülkelerin bütçelerinde derin ve halen tedavi edilmemiş yaralar açtı. Başta Çin olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkelerin eli bu anlamda daha kuvvetli.

hangi alt sektörler gelişecek?

İnşaat sektörünü altyapı, konut ve ticari olarak üçe ayırabiliriz. Raporda yapılan hesaplara göre konut altyapı ve ticari inşaatlar toplam inşaat faaliyetinden yüzde 30'ar pay alırken konut inşaatı yüzde 40 pay alıyor.

Önümüzdeki dönemde inşaat sektörü büyümesinin büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelere kaynaklanacağını söyledik. Gelişmekte olan ülkelerin ana eksikliği altyapı olduğu için, ana büyüme sahasının altyapı olması sürpriz değil. Rapora göre gelişmekte olan ülkelere altyapı inşaatları gelecek on yılda yüzde 128 oranında artacak. Gelişmiş ülkeler için büyüme beklentisi ise sadece yüzde 28.

Çin'in krizden çıkma paketi olarak (hepsi uygulanmayan) 500 milyar dolarlık teşvik paketinin büyük ölçüde inşaat ve özellikle de altyapı inşaatına ayrıldığını da burada hatırlatmakta fayda var. ABD'de de benzer bir paket uygulanmış ancak yeni altyapı yerine bizdeki kaldırım tamirine benzer 'Keynezyen' yenileme harcamaları üzerinde durulmuş; bu da eleştiri konusu olmuştu.

Altyapıda hızlı büyüme bir yana, gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışı ve ticari alan eksikliği konut ve ticari inşaatlarda da önemli artışlar yaşanacağını gösteriyor.

Ve Türkiye

Türkiye inşaat pazarının önümüzdeki on yılda dünyanın en hızlı büyüyen pazarlarından birisi olması bekleniyor. 2008 yılı itibarıyla 79,1 milyar dolar büyüklüğünde olan inşaat piyasasının, önümüzdeki on yılda ortalama 7,3'lük bir büyüme göstereceği tahmin ediliyor. Bu rakamları esas alırsak yurtiçi inşaat piyasası 2020 yılında bugünkünün reel fiyatlarla iki katına çıkacak.

Türkiye'de kişi başına inşaat harcaması (yaklaşık 100 dolar) piyasa kurları üzerinden dünya ortalamasına çok yakın; ABD'ninkinin dörtte biri seviyesinde, Çin'in ise yüzde 50 üzerinde. Bu farkların bir bölümü satın alma gücü farklılıklarından kaynaklanıyor. Ancak Türkiye-ABD arasındaki farkın kişi başına gelir arasındaki farka da paralel olduğunu söyleyelim.

Öte yandan, müteahhitlik sektörü Türkiye açısından önemli bir ihracat kalemi. Şu anda bu sektörün yıllık döviz gelirleri yılda 1 milyar dolar seviyesinde. Dünya inşaat sektörünün olumlu eğilimleri müteahhitlerin Türkiye'ye önümüzdeki dönemde daha çok döviz getirebileceğini gösteriyor. Özellikle gelişmekte olan ülkelere ve altyapı inşaatlarından.

Murat Yalçıntaş neden ziyaret edilemiyor?

İstanbul Ticaret Odası (İTO) Başkanı Murat Yalçıntaş'ı çok sayıda kişi ziyaret etmek istiyor. Benim tanıdıklarımdan talep yapanların bir iki tanesi hariç, ben dahil hemen hemen hepsi reddedildi. Retlere bir

sebepe gösterilmiyor. Ayıp oluyor. Yine de Türk hukukuna güvenimiz sarsılmış değil. Sabırla bekliyoruz.

Merkez Bankası doğru yaptı

Bu köşede Türkiye de dahil tüm dünyaya akan ve akacak olan adını 'kötü para' koyduğum (hadi İngilizce adını da koymuş olayım: junk money) akıma karşı yazmaktan artık kalemimde tüy bitmişti. Merkez Bankası kendine düşeni yaptı. Kısa zamanda görülecek ki bu yeterli değil. Daha kapsamlı hükümet politikalarını bekliyoruz. Sel beklentisi olunca devlet yönetimi göreve çağrıldığı gibi kötü para taşkını beklentisi olunca da devleti görev başında bekliyoruz. Benden yazması.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çözümler içeride üretilmeli

Murat Yülek 2010.11.21

"İleri" ülkelerin ıslıtısı "geri" olanları daima çekmiştir. Bu "ıslıtlı" esasında bir tuzak niteliği taşır. Zira, "geri" ülkeye taşınmak istenen şey genellikle ileri ülkedeki "başarının" "ıslıtlı/gösterişli" kısmıdır.

Bir başka deyişle altyapı değil üstyapıdır. Böyle olunca, diğerinin ıslıtısına kapılan ülke kaynaklarını geçici bir parlaklığa harcamış olur. Kaynakları bittiğinde karanlığa yeniden gömülür geri ülke. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde biz bu süreci defalarca yaşadık.

Bilirsiniz, Osmanlı geride kaldığını hissetmeye başladıktan sonra Batı'ya gözlemciler göndermişti. Seçilen ülke gösterişsiz Anglosakson ülkesi İngiltere değil, ıslıtlı Latin ülkesi Fransa idi. Gördüklerinden hayran dönen gözlemcilerin ardından bu ülkeye eğitim için yüzlerce, belki de binlerce bursiyer gönderildi. Sonuçta, Osmanlı İmparatorluğu'nun "reformu" Latin temelli oldu. Bugün MIT'dan Daron Acemoğlu gibi iktisatçılar tarafından yapılan araştırmalar özgürlüklere ve insana güvene dayalı kurumsal kültürler oluşturan Anglosakson dünyası seçilseydi durum daha farklı olabileceğini gösteriyor. Zira ezbere dayalı eğitimden teftişe dayalı devlet bürokrasisine kadar bugünkü sorunların temelinde büyük ölçüde o gün "model" alınan ıslıtlı Latin üstyapısının etkisi var dersek sanırım mübalağa etmiş olmayız.

Biraz daha derinlere inersek "İlle de başka bir modeli mi kopyalamalıyız?" sorusu karşımıza çıkar. Öyle ya, başkalarının tecrübelerini inceleyerek bunlardan çıkan derslerle kendi modelini inşa etme farklı, reform yapacağım diye bir başka modeli birebir tercüme etmek farklıdır. "Kendi reformunu" gerçekleştirmek reformun kalıcılığı ve performansını doğrudan etkiler. İster şirket ister devlet seviyesinde ele alalım, başarılı değişim yönetimlerinin temelinde de aynı prensip vardır: Dersler hem içeriden hem dışarıdan, ancak çözüm sadece içeriden gelmelidir.

Hem devlet hem şirket örnekleri vereyim. Geç kalkan ülkelerin başında gelen Alman "ekolü" 19. yüzyıldan itibaren kendi sorularını sorup kendi cevaplarını veren ülkelere belki de en iyi örnektir. 19. yüzyıl Amerika'sındaki anayasa kongresi sürecini de bu çerçevede sayabilirsiniz. Sovyet Rusya ise dışarıdan ders alınmadan sadece içeriden gelen her çözümün doğru olmayabileceğinin örneği olarak ele alınabilir. Türkiye, kendi sorusunu sorup kendi cevabını veren bir ülke olmasa da şirketlere Türkiye'den örnekler verebilirim: Turkcell ya da TAV.

Kent yönetimimiz

Çalışkan bir belediye başkanımızın yurtdışında ısıltılı bir kente gidip etkilenmesiyle Türkiye'ye getirmeye karar verdiği bazı unsurları basından okuyunca bu düşünceler zihnimde canlandı. Kentlerimize ısıltı getirilmesine kimse karşı çıkmayacaktır eminim. Ancak "üstyapı kopyalama" adetimiz bize iki asırdan fazla süredir oldukça pahalıya mal olmadı mı? Dahası, üstyapıyı kopyalarken ihmal ettiğimiz altyapı ve "kurumsal kapasite" bize daha da büyük maliyetler ortaya çıkartmıyor mu? Bakın bazı altyapı ve kapasite eksikliklerimize küçüklü büyüklü örnekler vereyim:

1. Toplu taşıma altyapısı: Büyük şehirlerimizin hiçbirisinde metro altyapısı tamamlanmış değil. Minibüslerle ve otobüslerle taşımaya çalıştığımız halkın cefasını herhangi bir büyük şehrimizde akşam 6 civarında otobüslere binmeyi deneyerek anlayabilirsiniz. Dahası, metroyu bırakın "ileri" Avrupa şehirlerinde görmeye alıştığımız dakikası dakikasına durağa gelen otobüsleri biz herhalde bu yüzyılda da göremeyeceğiz.
2. Trafik idaresi: Bu bir altyapı değil "kurumsal kapasite" konusu. Önceki yazılarda da değindim. Türkiye'de büyükşehirlerdeki yol altyapısı Avrupa'daki birçok şehirden daha güçlü. Peki bu altyapıyı verimli kullanabiliyor muyuz? Cevap hayır. Sebeplerinden en önemlisi "trafik idaresi" uzmanlığımızın olmayışı. Yol işaretleme, hızlı-yavaş şerit ayrımı, servis yolları, tali yollara giriş vs. dünyada çözülmüş birçok trafik idaresi aracı Türkiye'de "bilinmiyor". Trafik polislerimiz de gerekli eğitime sahip değil. Trafik simülasyonları yapılmıyor. Alt ve üst geçitler gelişigüzel planlanıyor. Sonuçta ortaya büyük ekonomik verimsizlikler çıkıyor. Büyükşehirlerimizde trafik idaresinde bazen en son teknoloji araçları kullanılıyor ancak faydasız zira konulan kuralın mantığı yok. Örnekleri çok: Ankara'da 4 şeritli Eskişehir Yolu'nda yeni konulan kameraların önüne geldiğinde arabalar yavaşlıyor. Trafik yoğunlaşıyor. Hemen kameralardan sonra arabalar tekrar hızlanıyor. Sürücüler sormadan edemiyor: 4 şeritli şehire erişim sağlayan ana arterde 70 kilometrelik hız limitinin manası var mıdır? En azından yurtdışında sık sık kullanılan hızlı şeritler oluşturulamaz mıydı? Kameralar sol şeridi tekeline alıp saatte 40 kilometre hızla sürerek trafiği karmakarışık hale getiren sürücüleri ayırt ediyor mu?
3. Yol kalitesi: Özellikle Ankara'da yol kalitesi düşük. Yollarda çukurlardan arabanızı kurtarmak için slalom yapmak zorunda kalıyorsunuz. Yapılan yollar kısa zamanda tekrar "çöküyor".
4. Estetik: Büyükşehirlerimizde "estetik" anlayışı hakim değil. Silüet konusunu geçelim, bina ön yüzlerinden tutun kullanılan elektrik direklerine, meydan düzenlemelerine, kaldırım tasarımı ve yüksekliklerine, yolların ve kaldırımların kalitesine standartlarımız yok (Ya da var ancak uygulanmıyor!).
5. Ulaştırma bağlantıları: Avrupa'nın tüm önemli şehirlerinin aksine, havaalanları ve ana tren garından şehrin hemen her yerine hızlı, rahat ve verimli ulaşım imkanı Türkiye'de son derece sınırlı.
6. Denetim: Şehirlerde bozuk yollardan, ikinci, üçüncü şeritlere park edildiği için "suni" olarak tıkanan cadde ve sokaklara, gündüzün ortasında yanan sokak aydınlatmalarına kadar, "iç denetim" birimlerimiz yok. Halkın da gördüğü hataları bildirebileceği mekanizmalarımız da bulunmuyor.

Adettir; işler iyi gidiyorsa takdir edilmez ancak sorun çıktığında sesler yükselir. İyi gittiği için farkında olmadığımız belediyelerimizdeki başarılı uygulamalardan da bahsedelim. Öncelikle temizlik konusu. Türkiye, kahraman temizlik işçilerinin yaşadığı bir ülkedir. Birkaç dakikanızı ayırıp onları çalışırken izleyin; son model arabasının penceresini açıp hiç tereddüt etmeden kül tablasını sokağa boşaltanların da dahil olduğu milyonlarca TC vatandaşının ürettiği atığın bu kahramanlar ve belediyelerimiz tarafından sessizce nasıl temizlendiğini göreceksiniz. Belediyelerin bir başka başarılı hizmeti su idareleridir. Suyun verimsiz ve özensiz kullanıldığı bir ülkeyiz. Temiz su sevkiyatının kesintisiz yapılması atık suyun da aynı hızla toplanıp arıtılması görüldüğü kadar kolay değil. Türkiye son elli senede yerleşim merkezlerinin hemen hemen tamamına su altyapısını getirdi ve iyi idare etmeye devam ediyor.

Sözün özü, kent yönetimimizde yaptığımız iyi şeyler var. Büyük eksikliklerimiz de. Altyapı eksikliklerimizi hızla tamamlamamız gerekiyor. Kurumsal kapasite eksikliğimizi de. Işıltılıyı ondan sonra da getirebiliriz kentlerimize.

'Dünyanın en iyi ekonomisti' Roubini gözden düştü!

Ekonomi basınımız, iki senedir "kâhin aşağı kâhin yukarı" şeklinde refere ettiği Roubini'yi gözden düşürmeye başladı. Nouriel Roubini bir senedir hedefi tutturamadığı için bu duruma düştü. İnşallah yakında bir şeyler tutturur da tekrar göze girer. Belki de Yale ve Columbia gibi çok iyi üniversitelerde ders veren Roubini, Türkiye'de "kâhin ahtapot" kategorisinde sınıflandırılmaktan rahatsız ve dolayısıyla "gözden düşmekten" mutludur.

'Dünyanın en iyi ekonomistleri': Benim önerilerim

"Dünyanın en iyi ekonomisti" magazinsel bir kavram. Hürriyet gazetesinin "Türkiye'nin en iyi kurabiyecileri" şeklindeki sayfaları gibi fazla manalı da değil. Ancak burası da bir gazete köşesi olduğuna göre ille de manalı şeyler söylemek zorunda değil.

Bu çerçevede, bence mutlaka takip etmeniz gereken iktisatçıları belli aralıklarla bu köşede tavsiye edeceğim. İlki Robert Shiller. Shiller, Yale Üniversitesi'nde finans profesörü. Bu köşede daha önce de ismi geçti. Bir kâhin olmasa da, Shiller'i iyi takip etmenizi tavsiye ederim. Katılmadığınız görüşleri de olacak mutlaka ama genellikle ayağı yere basan yorum ve öngörüler yaptığını göreceksiniz

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İrlanda nasıl çöktü?

Murat Yülek 2010.11.28

"İrlanda'nın mali sistemi FSAP programına katıldığı 2000 yılından beri yüksek performansını devam ettiriyor. Mali kuruluşların kârlılık ve sermaye yeterlilikleri çok güçlü; İrlanda bankalarının kârları Batı Avrupa ülkeleri arasında en yüksek seviyelerde.

Bu performanslarından dolayı, İrlanda bankaları derecelendirme kuruluşlarından yüksek notlar alıyor.

2006-7 görünümü finans sektörü açısından çok güçlü olmasına karşılık varlık kalitesini etkileyebilecek bazı makro riskler de bulunuyor. Konut kredilerine dayalı hızlı kredi genişlemesi, hanehalkı borçluluk oranlarını Avrupa'nın en yüksek seviyeleri arasına soktu. Büyüme oranlarında hızlı bir düşüş, istihdamın azalması ve sonra da konut talebi ve inşaat faaliyetlerinde daralmaya sebep olabilir. Bu durumda, kredi portföyü kalitesinde kötüleşme görülebilir...

Ancak, İrlanda'da mali sistem, konut fiyatlarında veya büyümedeki böyle bir kötüleşmeyi rahatça emebilecek kapasiteye sahiptir. ..."

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) İrlanda finans sektörüyle ilgili 2006 yılında yayınladığı Mali Sistem Değerlendirme Programı Raporu (Financial Sector Assessment Program-FSAP) İrlanda bankacılık ve genel finans sistemine bu övgüleri yağdırmış. FSAP programı, IMF'nin üye ülkelerdeki mali sistemlerin makroekonomik açıdan değerlendirilmesi ve ortaya çıkartabileceği risklerin belirlenmesi amacıyla uygulanıyordu. Yani, bugün İrlanda'nın yaşadığı gibi bir krizin gelmemesi amacıyla geliştirilmişti FSAP programı.

İrlanda (ve IMF) iki yıl sonra yaşadığı krize ve bu raporun tespitlerinin zayıflığına mı yansın, yoksa bugünü nasıl kurtarabileceğine mi bilinmez ancak İrlanda'yı bir bankacılık krizi yıktı. Benzer duruma Ukrayna daha krizin başında yakalanmıştı.

Krizlerin sınıflandırılması ve Avrupa tecrübesi

Ekonomik krizleri iki ana sınıfa ve bunların alt sınıflarına ayırabiliyoruz:

Reel sektör krizleri: Şirketler kesiminde yaşanan krizler; şirket batmaları, işsizliğin artması vs.

Finansal krizler:

Bankacılık/mali kesim krizleri: Bankaların borç ödeme kapasitesinin ortadan kalkması ya da likidite problemleri yaşamaları.

Kamu kesimi ve şirketlerin borç krizleri.

Kur krizleri: Hızlı devalüasyonlar.

Bu tür krizlerden biz Türkiye olarak bayağı nasibimizi almıştık. Şimdi Avrupa, olabilecek kriz çeşitlerini tecrübe etmekle meşgul. 2008 sonrası küresel kriz Batı Avrupa'da ilk başta bir finansal kriz şeklinde başladı. İngiltere'de konut finansmanı şirket ve bankaları sıkıntı yaşadı. Diğer Avrupa ülkeleri finansal kuruluşları menkul kıymetleştirilmiş 'zehirli' Amerikan ipotek kredilerinden darbe yedi. Ukrayna ise bankacılık sektörü bilançolarının un ufak olmasıyla finansal krize girdi.

Ardından Yunanistan ve İspanya gibi ülkelerde hükümlerinin borç krizi başladı. IMF, AB ve Avrupa Merkez Bankası'nın desteğiyle bu problem bir ölçüde aşılmışken, İrlanda'da bu kez bankacılık krizi başladı.

Reel ve finansal krizlerin birbirleriyle yakından ilişkili olduğunu ve aynı anda birden fazla krizin yaşanabileceğini ilave edelim. Dahası, bir ülkedeki kamu kesimi krizi (örneğin Yunanistan) diğer ülkede (örneğin Almanya) bir bankacılık krizine sebep olabiliyor. Bu sadece Avrupa ve bugün için geçerli değil. Benzer durumların en kolay akla geleni 1980'lerin başındaki Brady bonoları ile çözülmeye çalışılan Latin Amerika finansal krizi.

Dolayısıyla bu karmaşık yumağın daha ne kadar hangi boyutlarını yaşayacağımız belli değil.

İrlanda neden krize girdi?

İrlanda'nın krizi Ukrayna'nın krizine, hatta standartlaşmış ders kitabı örneklerine tıpatıp uyuyor. Önce, beş-altı yıl ya da daha uzun süren ve iç mevduat kadar dışarıdan (sendikasyon ve banka borçlanmaları) finanse edilen hesapsız kredi genişlemesi. Bu kredi genişlemesinin büyük ölçüde, konut başta olmak üzere gayrimenkule akması. Küçük bir ekonomide kredi bolluğunun gayrimenkul fiyatlarını şişirmesi. Bunun sayesinde banka bilançolarının da şişmesi. Günün sonunda, gayrimenkul balonunun patlamasıyla, banka bilançolarının sıfırlanması ve sonuçta da milyonlarca banka mudisinin "Kim ödeyecek benim paramı?" demesi. Hazine'nin kara kara düşünmeye başlaması. Devlet borçlanma risk ve dolayısıyla maliyetlerinin patlaması. Borsanın düşmesi vs.

İrlanda'da yaşanan sürecin kredi kuruluşları açısından özeti yandaki grafikte veriliyor. İrlanda'da kredi kuruluşlarının bilançoları 2003 ile krizin başladığı 2008 arasında iki buçuk katına çıkarak 1,4 trilyon Euro'ya ulaştı. Bu, kişi başına 360 bin Euro civarında bir bankacılık büyüklüğüne tekabül ediyor. Türkiye'deki seviyenin 40 katından daha fazla...

Bu finansal varlık büyümesinin büyük bölümü yurtdışı kaynaklardan finanse edildi ve ciddi bir bölümü de yurtdışında değerlendirilmiş. Bunlar, Dublin'in bölgesel bir finansal merkez olmasının sonuçları. Aynı zamanda bu kredi genişlemesinin ciddi bir bölümü de konut başta olmak üzere Dublin ve Dublin dışındaki gayrimenkul yatırımlarını finanse etmiş. Sonuçta, diğer grafikte de göreceğiniz gibi İrlanda'da konut fiyatları 1990'lardan itibaren hızla yükselmiş. Dublin'de konut fiyatları 1996 ile 2006 yılları arasında nominal fiyatlarla dört kattan daha fazla artmış. Ardından, ABD'de olduğu gibi finansal krizin başlamasından önce gayrimenkul fiyatları inmeye başlamış.

Mükremin'in İrlanda'dan çıkarttığı dersler

Yılmaz Erdoğan'ın Mükremin'i, yandaki yazıyı okuyunca İrlanda örneğinden şu dersleri çıkarttı:

İstanbul'u finans merkezi haline getirelim ama dünyayla entegre olmadan kaynaklanan getirilerle birlikte risklere de dikkat edelim.

Hesapsız kredi artışı ve sermaye girişi her zaman risklidir. Risk alalım ama hesaplı olanlarını. Yani riskleri iyi 'değerleyelim' ve takip edelim.

Bazı riskler 'gerçekleşirse' kriz olur. Kriz olduktan sonra herkes tedbir alır. Biz tedbirleri işler iyi giderken alalım. Yoksa çok geç olabilir.

Krizin boyutları ne?

Krizin boyutlarını ve ortaya çıkartabileceği zararı kestirmek çok zor. Yandaki basit şekilde üç ülkenin devlet, banka, şirket ve hanehalkı arasında oluşan borç verme ilişkilerinin bir kısmı oklarla gösteriliyor. Tüm okları koyarsak resim anlaşılmaz hale gelir.

Sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir dünyada, Avrupa'da olduğu gibi birbirine entegre finansal piyasalarda borç alan kesimlerden herhangi birisinin önemli oranda borcu ödeyemez hale gelmesi ya da finanse edilen varlıkların fiyatlarının hızla düşerek piyasaların ortadan kalkması, aynı ya da bir başka ülkedeki bankacılık kesimini zor duruma sokabiliyor. Bu da o ülkede banka borçlanması yapmak isteyen kesimleri kredi yokluğuyla karşı karşıya bırakıyor. Borsalarda mali kesim hisselerinin değerleri düşüyor. Bazı ülkelerde bu endeksi toptan etkileyebiliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Asya-Avrupa arasında ulaştırma koridoru rekabeti

Murat Yülek 2010.12.05

Son dönemde, enerji bağımlısı Batı ülkeleri Rusya'nın enerji kaynağı olarak tekelleşmesine engel olmak için enerji hatlarının çeşitlenmesini sağlamaya çalışıyor. Bu da Türkiye'nin işine geliyor; değişik kaynaklardan gelerek batıya akan doğalgaz hatlarının düğümlendiği yer haline geliyor.

Türkiye, Asya-Avrupa kara ulaştırma koridorları üzerinde de kritik bir noktada yer alıyor. Bu alanda da henüz 'çıplak göz' tarafından fark edilemeyen bir şekillenme ve bunun ortaya çıkardığı rekabet ve işbirliği alanları var.

Kara ulaştırma koridorları tanım olarak karayolu, demiryolu ve iç su yollarını kapsıyor. Karayolları özellikle uzun mesafelerde ekonomik ve çevreci olmadığı için, iç su yolları da sınırlı uzunluğa ve ağı sahip olduğu için demiryolları önem kazanıyor. Mücadele de büyük ölçüde demiryolları üzerinde.

İpek Yolu canlanır mı?

Asya-Avrupa arasındaki demiryolu hatlarının şimdilerde önem kazanması tesadüfi değil. Tarihçeye kısaca bakarsak bu zamanlama anlaşılacak.

Tarihçiler, Asya-Avrupa arasındaki kara ticaret yollarının MÖ ikinci yüzyıldan itibaren oluşmaya başladığını söylüyor. Çin'den başlayan binlerce kilometrelik yollar, ipek başta olmak üzere yükte hafif pahada ağır ürünlerin ticaretine konu oldu. İpek Yolu ismi buradan geliyor. Yollar Çin'in doğu kıyılarından başlayarak Çin şehirlerinden bugün Çin'in kontrolündeki Doğu Türkistan üzerinden, Orta Asya'daki Semerkand, Buhara, Taşkent gibi medeniyet merkezlerine geliyordu. İpek Yolu daha sonra Hazar Denizi'nin ve Karadeniz'in kuzey ve güneyinden Avrupa ve Afrika'ya kadar ulaşıyor ve bir kısmı da Anadolu'dan geçiyordu.

İpek Yolu'nun canlılığı, 10. yüzyıldan sonra, özellikle Moğol döneminde Asya'nın büyük kısmının aynı politik idare tarafından yönetilmesi sırasında artmıştı. Ancak 16. yüzyılda denizyollarının güçlenmesiyle büyük ölçüde ortadan kalkmıştı.

İpek Yolu fikri, dünya siyasi ve ekonomik haritasının son 20 yılda şahit olduğu önemli değişikliklerle birlikte yeniden canlanıyor. Bu değişikliklerin başında Doğu Asya ve Çin'deki ekonomik canlanma, dünya ekonomisiyle bütünleşme ve bununla birlikte dünyanın ağırlık merkezinin yavaş yavaş doğuya kayması geliyor.

İkinci değişiklik, Avrupa devletlerinin uzun savaşların ardından AB'yi oluşturmaları ve bu birliğin dünyanın en önemli ticari aktörlerinden birisi haline gelmesidir. Asya ve Avrupa'nın ekonomik öneminin artması, batı ile doğu arasındaki ticareti tarihi açıdan rekor seviyelere getiriyor. On yıl içinde Asya Avrupa ticareti bir trilyon doları geçecek. Ulaştırma iktisatçıları bunun ortaya çıkaracağı navlun gelirin 50 milyar dolardan 80 milyar dolara çıkmasını bekliyor. Şu anda Asya Avrupa ticaretinin taşımacılığı ve dolayısıyla navlun geliri hemen hemen tamamıyla denizyollarına akıyor.

Üçüncü olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya ve Orta Asya ülkelerinin dünya ekonomisiyle entegrasyon sürecine girmesidir. Yeni Rusya, enerjide olduğu gibi ulaştırmada da uluslararası pazarlarda hakim konumda olmaya çalışıyor. Orta Asya ve diğer Sovyet cumhuriyetlerinde, Çarlık ve Sovyet döneminde kurulan ulaştırma altyapısı, kaynakların mümkün mertebe Moskova veya diğer Rus şehirleri üzerinden diğer şehirlere dağılması üzerinde kurgulanmıştı. Buna, Azeri ve Rus petrolünün dünya piyasalarına ihracını sağlayan ağları da eklemek gerekiyor. Bu açıdan, eski demiryolu ağları şu an için bu ülkeleri dünyaya bağlayan en uygun tasarımda değiller.

Bu faktörlere, demiryollarının ekonomikliği eklenince, iki kıta arasındaki kara ulaşım koridorlarının potansiyeli giderek artıyor ve 'Yeni İpek Yolu' tartışmaları güçleniyor.

'Koridor kapma rekabeti'

Yukarıdaki arka plan, yeniden şekillenmeye başlayan Asya-Avrupa kara ulaştırma koridorlarını, özellikle demiryolları açısından büyük bir uluslararası rekabet alanı haline getirmeyi amaçlıyor. Ana oyuncuların Rusya ve AB olduğu söylenebilir. Türkiye ve İran'ın önemi yadsınamaz ve şekillenme sürecinde ABD başta olmak üzere diğer uluslararası oyuncular da dolaylı ilgili olsalar da siyasi ve ekonomik sebeplerle etkili olmaya çalışıyorlar.

Rusya, Asya-Avrupa arasındaki en ekonomik demiryolu hatlarının kendi topraklarından geçtiğini söyleyerek Moskova'dan Rusya'nın doğu kıyılarına kadar uzanan 100 yıllık Trans-Sibirya ana hattının iki kıta arasındaki anakara koridorunu oluşturmasını istiyor. Bu hat, doğu tarafında Kazakistan üzerinden Orta Asya ülkelerine ulaşırken hem Moğolistan üzerinden hem de doğrudan Çin'e de bağlanıyor. Batı'da ise Ukrayna veya Beyaz Rusya üzerinden Batı Avrupa'ya ulaşıyor.

Trans-Sibirya hattı, Rusya'yı Avrupa kara koridorları üzerinde tekel haline getiriyor. Bu da, bir taraftan Türkiye ve İran gibi ülkeleri dışlarken diğer taraftan da Avrupa Birliği'ni rahatsız ediyor. AB'nin TRACECA adı altında, Rusya'yı (ve İran'ı) büyük ölçüde dışlayan kara koridorunu ortaya atması da bundan kaynaklanıyor. TRACECA, Gürcistan limanlarından başlayarak Ermenistan ve Azerbaycan üzerinden Hazar'ı geçerek Orta Asya ülkelerini dolaşıyor. İlk tasarımı Türkiye'yi de dışlayan TRACECA fazla başarılı olamayınca Türkiye'yi ve Rusya'yı da 'kenarından da' olsa dahil etmeye çalışıyor.

Türkiye bu oyunda kritik bir yere sahip. Ancak şu an itibarıyla avantajlı duruma sahip değil. Rusya'nın aktif siyaseti AB duvarına çarpmasa Türkiye kısmi önemsizleşme sürecine girecek. İran da bu oyunda var ve menfaatleri Türkiye'ninkiyle örtüşüyor. Zira İran'dan Avrupa'ya uzanan koridorlar Türkiye'den geçmek zorunda. Ancak diğer taraftan, Hazar'ın batısından geçen kuzey-güney koridoru Rusya'dan başlayarak Kazakistan ve Türkmenistan üzerinden İran Körfezi'ne iniyor.

Türkiye, Bakü-Tiflis-Kars (BTK) projesine önem vermekle doğru yapıyor. Ancak BTK şu an itibarıyla Türkiye'nin bir uluslararası ulaştırma koridoru haline gelmesi için yeterli değil. Türkiye'nin Rusya, Orta Asya ülkeleri, AB ile işbirliği yaparak ortaklaşa ilerleyen bir süreç oluşturması ve bu arada demiryolu altyapısını modernize ederek genişletmesi gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Merkez Bankası'nın önceliği finansal istikrar

Murat Yülek 2010.12.19

Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Erdem Başçı, geçtiğimiz hafta yaptığı bir sunumda bundan sonraki dönemde Merkez Bankası'nın politikalarının kapsamlı bir değişikliğe uğrayabileceğinin sinyallerini verdi.

Ardından gelen faiz indirimi bu sinyali güçlendirdi. Bunun bir nevi devrim niteliği taşıdığını söylemek mübalağa olmaz. Hatta, 'kaba' ya da 'birinci nesil' enflasyon hedefleme yaklaşımının en azından Türkiye'de sonunun geldiğini söyleyebiliriz.

Buraya nereden geldik?

Önce, sürecin geçmişiyle ilgili benim geçen aylarda yazdığım yazılara göz atalım:

30 Ağustos 2010 (Dünya Gazetesi): "Önümüzdeki dönemde enflasyon hedeflemesi yaklaşımının ya tamamen ortadan kalkacağını ya da ciddi bir evrim/dönüşümden geçeceğini hep birlikte göreceğiz. ... kaba enflasyon hedeflemesini yıkan daha önemli darbeler ABD ve AB merkez bankalarının quantitative easing adı altında, yıkılmaya yüz tutan finans kuruluşlarını güçlendirmek için uyguladıkları para basma/piyasayı paraya boğma işlemleriydi. ... Finansal kriz ortamında merkez bankaları finansal istikrarı koruma görevlerini yeniden

keşfedivermişlerdi. ... 2008 sonlarından itibaren bu köşede yazıldığı gibi dünyanın önemli merkez bankalarının politika faizleri en azından 2012'lerin sonlarına kadar düşük seyredecek. Bu politikanın amacı da finansal istikrarı korumak olacak."

17 Ekim 2010 (Zaman Gazetesi): "ABD'de, Japonya'da (ve muhtemelen AB'de) artacak olan parasal genişleme Türkiye gibi ülkelere olan para akışının artması manasına geliyor. ... Dünyadaki likiditenin büyüklüğü yanında Türkiye'ye bundan sonra girebilecek rakamlar oldukça küçük. Ancak yine de son haftalarda gördüğümüz gibi TL'yi hızla güçlendirecek kapasiteye sahip. Ayrıca İMKB'de şişmeye başlayan balonun gösterdiği gibi bu tür para girişleri diğer riskleri de beraberinde getiriyor. Dahası, tek başına Merkez Bankası alımlarının etkisiz kalma ihtimali büyük. Zira Merkez Bankası piyasaya girip dolar almaya başladığı zaman, içeriden ve dışarıdan gelen dolar kaynakları o boşluğu hızla doldurabiliyor. O halde hükümetin Merkez Bankası'yla birlikte durumu kapsamlı ve radikal bir program çerçevesinde değerlendirmesi gerekiyor."

25 Ekim 2010 (Dünya Gazetesi): Hükümetin Merkez Bankası'yla işbirliği halinde kapsamlı bir tedbir paketi hazırlayıp uygulamaya koyması için zaman azalıyor. Dünyada yaşadığımız ve yaşayacağımız dolar bolluğu ortamında, bu paketin temelini 'iyi' parayla 'kötü' para arasında yapılması gereken ayırım oluşturmali."

5 Aralık 2010 (Dünya Gazetesi): "[Türkiye'ye] akan sermaye hakikaten bollaşacaksa ve en azından birkaç sene kalıcı olacaksa bunun neresi kötü diyebilirsiniz. Bildiğiniz sebepten: Bu suni sermaye bolluğu ('kötü para') bizim gibi ülkelerde suni olarak kurun değerlendirilmesi ve borçlanmaya dayalı tüketimin artmasına sebep oluyor. Bu kırılganlıkların artması demek. ... Zor kazanılmış istikrarın devam ettirilmesi, kırılganlıkların kontrol altında tutulmasına sebep oluyor. Üst kat komşunuzdaki su sızıntısı sizin eve akmaya başladığı zaman 'Ya Rabbi şükür yağmur verdin.' demiyoruz; tedbir alıyoruz. Kötü para sızıntısında da tedbirli olmamız gerekiyor."

Erdem Başçı'nın sunumunda ne deniyor?

Sunum metni oldukça açık:

- 1- Cari açık genişlemeye devam edecek: Amerika, AB ve Japonya merkez bankaları likiditeyi artırıyor. Bu da getiri arayışıyla Türkiye'ye (ve diğer gelişmekte olan ülkelere sermaye girişi) artıracaktır. Bu da TL'nin 'ekonomik temellerle uyumsuz' değerlendirilme sürecini devam ettirecektir. Ülke içindeki kredi hacminin genişlemesi ve bunun tetiklediği artan tüketim harcamaları ve borçlanma da bu sürece eşlik edecektir. Tüm bunlar cari dengenin daha da kötüleşmesine ve dolayısıyla kırılganlığın artmasına sebep olacaktır.
- 2- Tek başına faiz politikası sürecin durdurulmasına yetmeyecektir. Tüketim ve borçlanmanın durdurulması için faizlerin artırılması sermaye girişini yani kırılganlığı devam ettirecektir. Dolayısıyla diğer enstrümanların da kullanılması gerekmektedir.
- 3- Kredi genişlemesi faiz dışı araçlarla yumuşatılırken faizler düşürülerek aşırı sermaye girişi zayıflatılmalıdır. Bu konuda Merkez Bankası tek başına bırakılmamalıdır.
- 4- Merkez Bankası bundan sonraki dönemde sadece enflasyona değil, finansal istikrara da yoğunlaşmalıdır. Enflasyonun kontrol altında tutulması için gerekli politika faiz haddiyle finansal istikrarın devam ettirilmesi için gerekli olan politika faizi aynı olmayabilir. Bu da Merkez Bankası'nın faiz dışı araçları da aktif kullanımını gerektirmektedir.
- 5- Finansal istikrar banka kaynaklarının uzun vadeye yayılmasını gerektirmektedir. Merkez Bankası bunu sağlamak için faiz dışı önlemler almalıdır.
- 6- Şartlar yakından izlenmeli ve şartlar değiştiğinde politika da değiştirilmelidir.

Merkez Bankası bu önerilerinin arkasında olduğunu geçen perşembe ve cuma günü bir taraftan politika faizlerini indirerek, diğer yandan da munzam karşılıkları uzun vadeli mevduatı teşvik edecek şekilde artırarak gösterdi.

Yorum

Merkez Bankası'nın temel hareket noktası doğru. Finansal ve ekonomik istikrar en az enflasyon kadar önemli. Aşırı borçlanma trendi sağlıklı bir gelişme değil. Merkez Bankası'nın bu konuda kararları almış olmaya başlaması, 'kaba' ya da 'birinci nesil' enflasyon hedeflemesinin Türkiye'de resmen olmasa da fiilen sona erdiğini ilan etmiş oluyor. İstanbul Finans Zirvesi'nde konuşan tüm merkez bankası başkan ve başkan yardımcılarının finansal istikrarın önemi ve önümüzdeki dönemde merkez bankalarının ana işgal konularından olacağını söylemişlerdi. Aksiyon konusunda Türkiye Merkez Bankası dünyaya öncülük etmiş oluyor.

Üç önemli noktanın da altını çizmeden bitirmeyelim.

Birincisi: Bu süreçte Merkez Bankası tek başına etkili olamaz. Hükümetin de sürecin içinde olması gerekiyor. Aksi takdirde güçlerin birleşmemesi ve Merkez Bankası'nın etkisiz kalması kredibilite kaybına sebep olur.

İkincisi: Munzam karşılıklarla banka kaynaklarının uzun vadeye kaydırılması mümkün değil. Yaşadığımız dönemde mevduatların akışkanlığı vade ayrımını fiiliyatta imkansız hale getiriyor. Uzun vadeli mevduat ile vadesiz mevduat arasındaki 'istikrar' farkı zannedildiği kadar güçlü olmayabilir.

Üçüncüsü: Giren sermayenin kısa ile uzun vadeli olması da ne TL üzerindeki etkisini değiştiriyor; ne de çıkış riskini azaltıyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Strateji belgesi ile ne kadar sanayileşeceğiz?

Murat Yülek 2011.01.02

"Neden daha önce kapitalistleşemedik?" diye hayıflanmaya gerek yok. Ancak sanayi devrimini ıskalamanın bizim açımızdan büyük bir kayıp olduğu kesin. Zira sanayileşme "fabrikalaşma"nın çok ötesinde, mühendisinden araştırmacısına, sanayi işçisinden yöneticisine insan kaynaklarını, tasarım, araştırma ve geliştirme, yurtiçi ve dışı dağıtım ağı ve markalaşmayı kapsayan geniş bir kavram. Fabrikalaşmış ancak sanayileşememiş ülkeler, bölgeler, şirketler var.

Sanayi sektörü statik değil kendini devamlı yenilemek zorunda olan bir sektör; zira uluslararası ticarete ve dolayısıyla yoğun rekabete açık dinamik bir sektör. Ayrıca Alexander Hamilton'dan Lawrence Summers'a kadar azımsanmayacak sayıda iktisatçı, siyasetçi ve düşünürün altını çizdiği gibi, "pozitif dışsallıkları" yoğun olan, yani kendi dışına maliyetsiz ilave fayda sağlayan bir sektör. Singapur gibi toprak fakiri bir ülkenin GSYİH'sının en az yüzde 15'inin imalat sanayiinden kaynaklanmasını bir stratejik kural olarak koymasını ancak sektörün ekonominin geneline sağladığı artı "dışsallıklarla" açıklanabilir.

Dolayısıyla, uzun zamandır açıklanması beklenen sanayi stratejisi bence çok önem taşıyor. İnşallah kaliteli bir doküman üretilmiştir. Bu tip stratejilerin oluşmasında süreç, sonuç kadar önemlidir. İbrahim Öztürk'ün geçenlerde Zaman Gazetesi'ndeki köşesinde yazdığı gibi "içimiz dışımız strateji oldu". Bu yüzden geliştirilen Sanayi Stratejisi belgesinin kalitesi, kapsayıcılığı, uygulanabilirliği önem kazanıyor. Süreç nasıl ilerledi

bilmiyorum: Kimlerin nasıl bir yapı içinde görüşleri alındı? Hangi ülkelerin tecrübeleri incelendi? Türkiye'nin geçmiş politikalarının bir "ex-ante" etki analizi yapıldı mı? Bunların hepsini doküman açıklandığında anlayacağız.

Buraya nereden geldik?

Türkiye'nin 1980'lerden itibaren pek bir sanayileşme stratejisi olmadığı bir sır değil; sanayi sektörünün Washington Consensus çerçevesinde değer serpilmesinin beklendiğini söylemek bile mübalağa olabilir. Sektörün kamu sektöründe güçlü bir "sahibi" olduğunu söylemek zor. Ancak 1980 öncesi dönemlerde, doğru veya yanlış, uygulamada olan stratejilerden söz edilebilir. Buna dönemler ve şahıslar olarak bakalım.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Sultan Abdülhamit'in, kaçmakta olan treni fark edip devlet eliyle hızlı bir sanayileşme ve altyapı geliştirme sürecine girdiğini görüyoruz. Devlet eliyle kurulan tekstil başta olmak üzere sanayi tesisleri, büyük bir demiryolu hamlesi ve bugünkü manada teknik ve askeri yüksek eğitim kurumlarının kurulması onun dönemine rastlıyor. İmparatorluğun çöküş dönemine rastlaması sebebiyle bu gayretlerin etkisi sınırlı olduğu görülüyor. Ancak yine de Cumhuriyet'e önemli bir miras bıraktığı da kesin.

Sanayileşme sürecinde ikinci önemli şahsiyet Mustafa Kemal Atatürk'tü. Atatürk, İzmir İktisat Kongresi'nin organizasyonunda, Birinci Sanayi Planı'nın geliştirilip uygulanmasında, Sümerbank, Etibank gibi hızlı sanayileşmenin mimari ve itici gücü olan kurumların oluşmasında kilit rol oynadı. Buna Türk tipi bir "big bang" uygulaması adını verebiliriz. 1930'lu yıllarda Koelnische Zeitung adlı Alman gazetesinde şu satırların çıkması ilginçtir: "Hakikaten planlı bir sanayileşme Yakınşark'ta sadece Türkiye'de vardır. İran'da da planlı sanayi tasavvurları varsa da bu tasavvurlar Türkiye'de olduğu gibi enerjik ve hakikaten değiştirici bir karakteri haiz bulunmuyor. ...Şimdi derdest bulunan beş senelik programın tatbik ve ikmalinden sonra Türkiye'nin bütün Şarki Akdeniz havzasında ve onun hinterlandında sınai bir merkez olarak mühim bir rol oynayacağı şüphesizdir. ..." (Osmanlı'dan Günümüze Finans Tarihi, 2. Cilt sayfa 172; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayını). Ancak yeni kurulmuş olmanın dezavantajına 1929 sonrası küresel krizini, ardından gelen savaşı ve Atatürk'ün siyasi gücünün zayıflamasını izleyen yıllardaki yönetimlerin bu konudaki vizyonsuzluğu eklenince sanayileşme süreci aynı trendde ilerleyemedi. Bu sanayileşme süreci temelinde özel sektör kaynaklıydı. Ancak özel kesimin beşeri ve fiziksel sermaye birikiminin yetersizliği devlet öncülüğünü getirdi. Buna rağmen, kurulan devlet teşekküllerinin "zamanı gelince" özelleştirileceği o zamandan kararlaştırılmıştı. Bu dönemde özel sektör "çılgın Türklere" yaraşır ilginç atılımlar yaptı. Ancak bir bölümü Nuri Demirağ uçak fabrikalarının batırılması gibi önemli engellemelerle karşılaştı.

Üçüncü sanayileşme aktörü Necmettin Erbakan'dı. "Ağır Sanayi" adı altındaki programı fabrikalaşmadan sanayileşmeye geçiş süreci olarak düşünmek doğru olur. "Makine yapan makineler", uçak sanayiinin yeniden kurulması, enerji makineleri, elektronik sanayinin kurulması fikirleri, dünya açısından değil ancak Türkiye açısından çağın ötesinde fikirlerdi. 1970'li yılların yerel ve küresel siyasi ortamı bu dönemin yeterince başarılı olmamasını doğurdu.

Buradan nereye?

Bu üç dönem birleştirildiğinde, 1980'lere gelindiğinde Türkiye oldukça "fabrikalaşmış" ancak yeterince "sanayileşmemiş" bir ülke haline geldi. Artık pamuk elyafı ya da kumaş değil hazır giyim ürünü ihraç eden bir ülkeydik ancak tekstil makinesi üretemiyorduk. Sofistike sağlık cihazlarını kullanıp ameliyat yapabiliyor ancak sağlık cihazı üretemiyorduk. İyi pilotlarımız var ancak uçak üreten tesislerimiz yoktu. Motor blokları döküyor, otomobil montajı yapıyor ancak otomobil tasarlayamıyorduk.

Şimdi de durum çok farklı değil. Zira tekil başarı örnekleri bir tarafa, Türkiye'nin 1980'lerden sonra sınai açıdan başardıklarının yanında G. Kore gibi bazı ülkeler çok daha büyük mesafe kat ettiler.

İşte tüm bunlar, açıklanacak sanayi strateji belgesinin önemini artırıyor.

Acaba bu dokümanda dünya sanayi haritası içinde Türkiye'nin yeri doğru tesbit edildi mi? Yerel ve küresel trendler iyi incelendi mi? Sektörün insan kaynakları bağlantıları yeterince kapsandı mı? Ar-Ge kapasitesinin artırılması ve kamu ve özel kaynaklardan finansmanı yeterince tartışıldı mı? Bölgesel kalkınma hedefleriyle bağlantıları kuruldu mu? Alt-sektörler arası bağlantılar incelendi mi? Dış ticaret politikası boyutu hesaplandı mı? Son olarak, stratejinin dinamik yönü, yani düzenli olarak nasıl güncelleneceği, etki analizlerinin nasıl yapılacağı öngörüldü mü? Tüm bunları strateji belgesi açıklandığında göreceğiz.

Yumurta atanların hiç mi suçu yok?

NTV'de Banu Güven, Devlet Bakanı Egemen Bağış ile yaptığı mülakatta Bağış'a yumurta atan çocukları neden affetmediğini soruyor. Yumurta atmanın ne mahzuru var, diyor. Bu yaklaşımı biraz "popülist" buldum. Bakanları suçlamak, hesaba çekmek güzel (ve kolay); ancak, Banu Güven'in biraz da yumurta atanları hesaba çekerek şu soruyu sormasını beklerdim: "Elinizde bulunan yumurta atma gücünü (bakan da olsa) insanları konuşturmamak için kullanıyorsunuz - elinize daha büyük güç geçtiğinde insanların konuşma hakkını tamamen ellerinden almayı düşünür müsünüz?"

Ben Türk gençliğini bakanlara ve siyasetçilere yumurta atarken değil, bilgi ve zekâsıyla, sorularıyla mat ederken görmek istiyorum. Türkiye'yi yumurta atarak değil kendimizi geliştirerek ileri götürebiliriz.

Ekonomi sayfalarındaki başlıklar üzerine...

Dış ticaret açığının kasım sonunda 60 milyar doları geçmesi üzerine, bu ay alınan kararlara atfen Sabah Gazetesi ekonomi sayfası "Merkez Bankası'nın jetonu geç düşmüş" diyor. Merkez Bankası'nı bu tür yayınlarla zayıflatmanın faydalı bir yanını göremiyorum. Ancak kurumları gereksiz yere zayıflatmanın zararları saymakla bitmez. Sabah Gazetesi'nin ekonomi bölümünde değerli isimler var, bu hataya düşeceklerini zannetmiyorum. Bu arada, hem Sabah Gazetesi hem de diğer gazetelerin ekonomistlerinin bu kararlarda Merkez Bankası'nın yalnız kalmamasını sağlayacak bütüncül önlemler üzerinde çalışması gerekecek gibi görünüyor. Zira, finansal istikrar adına durdurulmaya çalışılan sıcak paranın sadece Merkez Bankası araçlarıyla engellenmesi imkânsız ve hükümetin diğer önlemleri de düşünmesi gerekecek. Neleri kastettiğimi biliyorsunuz.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Model sanayi şehri Gaziantep

Murat Yülek 2011.01.09

Zaman Gazetesi'nin sektör buluşmaları vesilesiyle geldiğimiz Gaziantep'te sanayicilerle buluştuk. Toplantılar sırasında makro göstergeler açısından kentin başarılı performansını gördük.

Önümüzdeki hafta toplantının detayları gazetede sizlere sunulacak ancak ben kendi notlarımı şimdiden sizlerle paylaşmak istedim. Zira Antep tecrübesinden diğer illerimize çıkarılacak dersler var.

Gaziantep "dışa açık" bir sanayi kenti. Kentte elektrik tüketimi 2010 yılında yüzde 20 artmış. İhracat 4 milyar dolara ulaşmış. Kişi başına ihracat 2500 dolara denk geliyor. Gaziantep hariç tutulduğu zaman 2010 yılında

Türkiye'de kişi başına ihracat 1500 dolar oldu. Çin'de ise 900 doların altında. Yani Gaziantep Türkiye ortalamasının yüzde 60, Çin'in ise dört katının üzerinde ihracat yapıyor. Organize Sanayi Bölgesi Başkanı Cahit Nakipoğlu, kentin dolaylı ihracatının doğrudan ihracatının iki katı olduğunu söylüyor. Türkiye ekonomisinin yüzde 5, ihracatın ise yüzde 22 küçüldüğü 2009 yılında kentin ihracatı yüzde 6 büyümüş.

Kentin dört sanayi bölgesi dolmuş. Beşincisi üzerinde çalışılıyor.

Kentin altından kalktığı zorlukları düşününce başarının büyüklüğü daha etkileyici hale geliyor. Gaziantep, Türkiye'nin en büyük pazarı olan İstanbul'a 1100 km uzaklıkta. Mersin Limanı ise 275 km mesafede. Bunları, dışa açılmanın faydaları olarak özetleyebiliriz. Yurtdışında Türkiye'den çok daha büyük bir pazar var. Bu pazara yönelirseniz büyüme potansiyelinizi artırmış oluyorsunuz. Nitekim, Sanayi Odası Başkanı Nejat Koçer, 2023 yılı için 30 milyar dolarlık ihracat hedefi koyduklarının altını çiziyor. Kent bölgeden önemli oranda göç alıyor. Son yıllarda nüfus artış hızı yüzde dört seviyelerine ulaşmış. Türkiye artış hızının neredeyse üç katı. Buna rağmen Antep'te işsizlik ve sosyal problemler nispeten az. Zira ekonominin hızlı büyümesi nüfus artışını "emmiş".

Sanayi Odası Başkanı Koçer, oda olarak yenilikçiliği ve markalaşmayı desteklediklerini ve çeşitli programlar düzenlediklerini anlatıyor. Daha uzun yol almaları gerektiğini söylüyor. Ancak geldikleri nokta yine de etkileyici. Kentte 1971 yılında sadece bir adet marka tescil başvurusu yapılmışken 2010 yılına gelindiğinde toplam 4000 marka tescilli yapılmış. Sanayi odası olarak üç yıldır düzenledikleri "İnovasyon Ödülleri"ne yapılan başvurular gittikçe artıyormuş.

Kent bir taraftan alt ve üstyapısını yeniliyor. Belediye Başkanı Asım Güzelbey kent merkezini restore etmiş. Finansman kullanmadan 15 km'lik tramvay hattı döşemiş. Maliyeti 50 milyon dolar. Kent merkezinde büyük bir park alanı oluşturulmuş. Müzeler, Türkiye'nin en büyük hayvanat bahçesi ve bir de planetaryum yapılmış. Planetaryum yakında hizmete girecekmiş. Belediye Başkanı turizme büyük önem veriyor. Kentin özellikle kültür turizmi açısından büyük potansiyel taşıdığının altını çiziyor. Hayvanat bahçesi geçen sene 1,2 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiş. Bunun yüzde 25'ini Suriye ve Irak'tan gelenler oluşturmuş. Çalışmaları başlamış olan Gaziantep-Halep hızlı tren hattı tamamlanınca bölge sınır ötesi birbirine entegre olmuş olacak. Ancak Antep'in sahip olduğu kültürel zenginlikler göz önüne alındığında bölge dışından da büyük turist çekme potansiyeli var.

Kentte biri devlet ikisi özel olmak üzere üç üniversite var. Özel üniversiteler kentin işadamlarının kurduğu vakıflarca yönetiliyor. ABD'de akademisyenlik yaparken Türkiye'ye dönen, Zirve Üniversitesi İİBF Dekanı Prof. Dr. Fevzi Akıncı, üniversitesinde Japon, Çin ve İtalyan akademik personel çalıştırdıklarını anlattı. Gittikçe artan yabancı öğrenci sayısından bahsetmeyi de unutmadı. Yabancı öğrenciler sadece Suriye, Irak gibi bölge ülkelerinden değil. Afrika ülkelerinden dahi öğrencileri varmış Zirve Üniversitesi'nin.

Kısacası, bir 'Gaziantep' modeli oluşmuş. Devlet desteği alınmadan dışa açık bir ekonomi kurulmuş. Yerel sosyal kültürün güçlülüğü ticaret zekâsı, sanayileşme güdüsü ve nihayet 'ortak akıl' oluşturma arayışıyla birleşince, sanayisi, belediyeciliği, üniversiteleriyle kent büyük mesafe kat etmiş.

Belge, stratejik mi?

Sanayi Stratejisi açıklandı. Geçen hafta bu köşede yazdığım gibi Türkiye'nin bir sanayi stratejisi oluşturmaya niyetlenmesi başlı başına bir aşama. Toprak fakiri Singapur dahi imalat sanayiinin içinde olmak istiyor. Dünyanın en büyük ihracatçıları olan Amerika, Çin, Japonya ve Almanya'nın ana ihracat girdisi imalat sanayiinden oluşuyor. Bizde de durum farklı değil. Kaynak zengini olmadığımız için ihracat gelirimiz (ve dolayısıyla ithalat yapabilme kabiliyetimiz) büyük ölçüde sanayiye dayanıyor.

Türkiye'nin sanayi stratejisi 'orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü olmak' şeklinde tanımlanmış. Bu "ucuz mal üretmeyeceğim" manasına geliyor ve önemli bir hedef. Bakanlık yetkililerinin heyecanı kolayca anlaşılıyor. Sanayi Bakanlığı Müsteşarı Ali Boğa telefonla aradı ve stratejinin 'dinamik' yanının üzerinde durdu. Yani metin sadece eylem planıyla değil. Genel yaklaşımıyla da devamlı olarak izlenecek. Bu önemli çünkü dış şartlar devamlı izleniyor.

Bazı notlar düşelim. Birincisi; önemli olan stratejinin sektörel yanı. Stratejide 'eski' tip sektör hedefleme artık uygulanmıyor deniyor. Ancak otomotiv, makine gibi sekiz sektöre önem verildiği ve bu sektörlerin ayrı analizlere düzenli olarak tabi tutulacağı anlaşılıyor. Bir sonraki aşamada 'hangi sektörde hangi noktaya gelinmesi isteniyor? Bu hedeflerin ölçülebilir tanımları nedir?' sorularına cevap aranmalı. Bu hedefler 'çıktı' mantığına göre değil 'etki' mantığına göre belirlenmeli. Yani, 'kaç organize sanayi bölgesi kuruldu' ya da 'kaç KOBİ eğitim' programı düzenlendi değil, örneğin sektörel bazda ihracat rakamları, daha evvel üretilmeyen hangi ürün üretildi, ihracatı yapıldı gibi spesifik göstergelere doğru ilerlenmesi gerekiyor.

Ankara OSTİM'de kurulu EMD şirketi çok sayıda ülkeye anjiyo cihazı ihraç ediyor. Bu şirketin ihracatının değeri Türkiye açısından standart bir tekstil ürününün ihracatından daha önemli. Dolayısıyla, bakışın genel seviyeden derinlere inmesi gerekiyor.

Önemli bir diğer konu da Sanayi Bakanlığı'nın yapısıyla ilgili. Sanayi politikalarının temel aktörlerinden olan Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü Hazine Müsteşarlığı'na bağlı çalışıyor (1980'li yıllara kadar Sanayi Bakanlığı'na bağlıydı). Ar-Ge destekleri veren TÜBİTAK Devlet Bakanlığı'na bağlı. İhracat Genel Müdürlüğü ise Dış Ticaret Müsteşarlığı'na, o da bir başka devlet bakanına bağlı. Hibe programları ise DPT'ye bağlı Kalkınma Ajansları tarafından yönetiliyor. Bu yapı sanayi stratejisinin uygulanmasını zorlaştırıyor. Türkiye sanayileşecekse önce kamu kesimindeki yönetim yapısının konsolide edilmesi gerekiyor.

Son nokta. Ülke tecrübeleri ve Sanayi Bakanlığı'nın kapasitesi. Öncelikle başarı örnekleri bakanlık tarafından yakından incelenmeli. Tayvan nasıl onlarca uluslararası marka oluşturdu? İsrail nasıl yeni teknolojiler ve start-up'larda dünyada başa gureşiyor? Güney Kore nasıl dünyanın LCD ekran devi oldu? Brezilya'nın uçak üreticisi şirketi Embraer örneği nasıl gerçekleşti? Bunlar iyice çalışılmalı. İkinci olarak Sanayi Bakanlığı 'sanayi uzmanları' yetiştirmeli. Bu uzmanlar masa başı uzmanları olmamalı. Bakanlıktaki kariyerlerinin en az iki yılını bizzat sanayide geçirmeli, yurtdışında hem eğitim yapmalı hem de ülke örneklerini yakından görebilmek için Japonya, Almanya, Tayvan, Kore gibi ülkelerde iyi tasarlanmış ve içinde sanayi deneyiminin bulunduğu programlara katılmalı. Bu uzmanlar Türkiye'nin sanayi konusundaki 'zekâsı' ve 'hafızası' olarak yetiştirilmeli.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Amerika, liderliği kaptırmamak için ihracatını iki katına çıkarmayı hedefliyor

Murat Yülek 2011.01.30

ABD, dünyanın en büyük ihracatçısı; 2009 yılında toplam 1,5 trilyon dolarlık mal ve hizmet ihracatı yaptı. İkinci ve üçüncü sıradaki Çin ve Almanya ise aynı yıl sırasıyla 1,35 ve 1,33 trilyon dolar tutarında ihracat yaptılar. Üç ülke, 12,5 trilyon dolarlık toplam dünya ihracatının dörtte birinden fazlasını gerçekleştirdi.

Mal ve hizmet ihracatından sadece mal ihracatına baktığımızda sıralama değişiyor. Çin, 1,2 trilyon dolarla dünyanın en büyük mal ihracatçısı. İkinci Almanya (1,1 trilyon dolar), üçüncü ise ABD (1,06 trilyon dolar).

İhracat performansında asıl başarı büyük ülkelerde değil, bazı küçük 'yıldız' ülkelerde. Amerika kişi başına 4 bin 904 dolar ihracat yaparken bu rakam Hollanda'da 35 bin, Belçika'da ise 41 bin dolarları geçiyor. Reeksporth ülkesi Hong Kong'da ise rakam 60 bin dolara yaklaşıyor. Dünya ortalaması 2 bin 300 dolar civarında. Türkiye'de ise son yıllardaki hızlı büyümeye rağmen 2 bin doların altında. Büyük ekonomiler arasında en başarılı ihracatçı, kişi başına 16 bin 500 dolarla Almanya. Japonya, sanılanın aksine Amerika seviyesinde performansa sahip (5 bin 564 dolar). İtalya, Fransa, Almanya gibi büyük Avrupa ülkeleri kişi başına 8 bin-10 bin dolar civarında ihracat yapıyor. Bu da ABD'nin (ve Japonya'nın) iki katına denk geliyor.

2009'da Çin, Almanya'dan 23 milyar dolar daha az ihracat yapmıştı. Bu yılın kesin rakamları açıklandığında Çin, Almanya'ya yetişmiş ya da bu ülkeyi geçmiş olacak. Trend devam ederse, ABD daha da geride kalacak.

Muhtemelen bu resmin de etkisiyle, ABD Başkanı Barack Obama geçen sene mart ayında bir Başkanlık Tebliği yayınladı. 'Milli İhracat İnisyatifi' başlıklı tebliğin ana amacını Amerika'nın ihracatının 2015 yılına kadar 2009 seviyesinin iki katına yani 3 trilyon dolara çıkarılması oluşturuyor. ABD ihracatı 2009 yılında 2008'deki 1,8 trilyon dolar seviyesinden yüzde 15 düşmüştü. Bu yıldan itibaren yukarıda bahsedilen baz etkisinin de rol oynamasıyla ABD'nin ihracatı 12 aylık bazda yüzde 15'in üzerinde büyümeye başladı. Bu rakamlar, esasında 2003 sonrası ortalamalar civarında seyrediyor. Ancak ABD hükümeti ve Milli İhracat İnisyatifi yetkilileri, rakamlardan yine de bu performanstan oldukça mutlu. Zira, matematiksel olarak, ihracat her yıl nominal olarak yüzde 12 artarsa 6 yılda iki katına çıkıyor. Ayrıca, ABD ekonomisi 1990-2000 yıllarında ihracatını 500 milyar dolardan 1 trilyon dolara (yılda ortalama 7 büyüme), 2002-2008 arasında da 977 milyar dolardan 1,84 trilyon dolara (yılda ortalama yüzde 11 büyüme) çıkarmıştı. Dolayısıyla, eğer uluslararası konjonktür müsait olursa, önceki performansına bakarak ABD'nin, koyduğu hedefi başarabileceği görülüyor.

ABD Milli

İhracat İnisyatifi

Başkan Obama'nın imzasıyla ABD Milli İhracat İnisyatifi (National Export Initiative - NEI)'ni yürürlüğe sokan Başkanlık Tebliği'nde, Milli İhracat İnisyatifi'nin Amerika'da istihdamın artırılması için oluşturulduğu söyleniyor. Tebliğde, krizde milyonlarca Amerikalının işsiz kaldığı belirtiliyor. Ekonominin sürdürülebilir bir büyüme sürecine girmesinin ABD hükümetinin en önemli gündemi olduğu ve ihracatın da büyümenin çok önemli bir unsuru olduğu hatırlatılıyor. İhracatın ülkeye yüksek maaşlı işler kazandıracağı da ekleniyor.

NEI, Başkan tarafından belirlenen bakan ve yüksek bürokrat seviyesindeki temsilcilerden oluşan bir komite tarafından geliştiriliyor ve izleniyor. Komitenin eylül ayında yayımlanan ilk raporunda programla ilgili şu öncelikler belirlenmiş:

KOBİ'lerin ihracata alıştırılması.

İhracat geliştirme programlarıyla ABD'ye daha çok ticaret heyetlerinin, işadamlarının çekilmesi, daha çok ticaret heyetinin yurtdışına gönderilmesi. Yeşil teknoloji ürünlerinin tanıtılması.

Ticari lobicilik: ABD firmalarının rekabet gücünü kıran uygulamalara karşı çalışılması.

ABD mallarının ihracatçıların karşılaştıkları ticari engellerin ortadan kaldırılması.

İhracat kredilerinin artırılması.

Dünya ekonomisinin istikrarlı büyümesine katkı. G7 ülkeleriyle birlikte, dünya ticaretinin artırılabilmesi için gerekli olan büyüme ve istikrar ortamının sağlanması.

Hizmet ihracatına özel önem verilmesi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Nasıl küreselleşelim?

Murat Yülek 2011.02.06

Don Kişot yel değirmenine savaş açtığında dünyayı zararlı bir canavardan kurtaracağını düşünüyordu. Savaşın sonunda hem kendine, hem de topluma zararı olduğu pek de öne sürülemeyecek olan yel değirmenine zarar verdi. Küreselleşme karşıtlığı, sağdan sola geniş bir yelpazeye yayılıyor. Dahası coğrafi olarak da yelpaze oldukça geniş. Fransa'dan ABD'ye Türkiye'den Almanya'ya hemen hemen tüm ülkelerde yaldızlı küreselleşmeciler olduğu gibi küreselleşmeye karşı savaşanlar da var. Her IMF/Dünya Bankası toplantısında görmeye alıştığımız manzaralar bunun göstergesi.

Nasıl oluyor da küreselleşmenin hem ABD'de hem Fransa'da hem de Türkiye'de karşıtları oluyor. Bu yaygınlık, kazananların da kaybedenlerin de sınır tanımayan bir coğrafyaya yayıldığını göstermiyor mu?

Küreselleşme karşıtlığının en önemli sebebi, küreselleşmenin ana unsurlarından olan üretim coğrafyasının değişmesi ve bu süreçte Fransa'dan ABD'ye Türkiye'den Brezilya'ya insanların işlerini üretimin kaydığı ülkelerdeki insanlara kaptırmasından kaynaklanıyor.

Esasında bu tür bir süreç son dönem küreselleşmesi ile sınırlı bir tecrübe değil. Ekonomik rekabetin olduğu bir dünyada sektörlerin ülkelere kayması alışılmış bir süreç. "Başarıyı" belirleyen unsur ise kaybedilen sektörün ortalama gelir seviyesi daha yüksek başka sektörle(r)le ikame edilip edilmediği. 1950'li yıllarda ABD bir çelik ülkesiydi. Google'ın kurucuları Larry Page ve Sergei Brin'in ancak babalarının gençliklerini yaşadığı bir dönemde, ABD dendiğinde akla bilgisayar değil çelik geliyordu. 2000'li yılların dünyasında ABD bir çelik ülkesi değil; o artık Google ülkesi. Bu, başarılı bir geçiş öyküsü olarak görülebilir.

Tekstil sektöründeki üretimin ve dolayısıyla istihdamın İstanbul Merter'den Gaziantep'e kayması Fransa'dan Çin'e kaymasından daha çok göze çarpıyor; daha çok can acıtıyor; daha çok milliyetçi duygu uyandırıyor; ve dolayısıyla daha çok karşıt topluyor. Eğer kaybedilen sektör yerine daha çok "para kazandıracak" bir başka sektör ikame edilmediyse, yani ekonominiz ve insanınız esnek değilse travma daha da büyüyor.

Yeni küreselleşme ve savunma mekanizmaları

Küreselleşmeyi, mal ve hizmetlerin, emeğin, sermayenin ve fikirlerin daha hızlı yayılması gerçeğine verilen ad olarak görüyoruz. Birinci Dünya Savaşı'yla sonlanan asrı ekonominin küreselleştiği bir dönem olarak görebiliriz. 12.-13. yüzyıllardaki Moğol dönemi de bir açıdan küreselleşmeye benzeyen emareler gösteriyor. İslam medeniyetinin güçlü olduğu kabaca 9.-13. yüzyıllar da dünya ekonomisini küreselleştirmişti.

1960'lı ve özellikle 1980'li yıllardan sonra yaşadığımız dünyanın öncekilere göre de daha da küresel bir döneme işaret ettiğini görüyoruz. 1980'lerden sonra dünyanın Çin gibi bazıları hariç hemen hemen tüm ülkelerinin düzenlemelerini değiştirerek sermaye hareketlerine açıldığı, teknolojik gelişmenin mal, sermaye ve hizmetlerin çok daha hızlı hareket etmesine izin verdiği bir dönem.

Bu süreci geriye döndürmek imkânsız değilse de zor. Dahası, geriye döndürmektense ondan faydalanmak ve size zarar veren tarafları izale etmek gerekiyor. Ankara ekonomisini Kırşehir'den ayırmak yerine birbirlerine

entegre etmek daha ehven. Türk ekonomisiyle Çin, ABD ya da Suriye ekonomisini de öyle.

Küreselleşme sürecine karşı durmayıp tam tersine ondan faydalanmaya, diğer insan topluluklarına karşı kontrollü bir entegrasyona doğru ilerlemek için küreselleşmenin alt alanlarına bakalım:

Mal ve hizmet hareketleri: Uluslararası ticarete açılmakla, diğer ülkelerin sizden daha ucuza üretebilecekleri mallar aracılığıyla kendi halkınızın maddi refahını yükseltebilirsiniz. Ancak bu sürece paralel olarak, rekabet gücünüzün düşük olduğu sahalarda şirketlerinizi ve istihdamınızı da kaybedeceksiniz. Çözüm ticarete kapanarak verimsiz, rekabet edemeyen bir ekonomi üretmek yerine uluslararası "iş bölümünde" kendinize katma değeri yüksek, saygın üretim alanları bulmak. ABD'nin çelik sektörünü kaybettikten sonra havacılık ve yazılım sektörlerini keşfetmesi gibi. Şunu da not edelim; Türkiye şu anda bu süreçte "kazanan" tarafta değil.

Sermaye akımları: Artan likiditenin de etkisiyle hem gelişen hem de gelişmiş ekonomilere olan sermaye akımları artıyor ve hızlanıyor. Su ile selin farkı gibi, bizim gibi, daha kalkınma sürecini tamamlayamamış ülkelerin "iyi" sermaye ile "kötü" sermaye ayrımının farkında olması gerekiyor. Bu arada, sadece Hindistan, Çin'in değil Türkiye gibi ekonomilerin de sermaye ihraç ettiği bir dönemde yaşadığımızı unutmayalım.

Emek: Küreselleşme sürecinde küreselleşemeyen belki de tek alan bu. Gelişen ülkeler fazlasına sahip oldukları sermaye hareketlerine serbesti, emeğin hareketine ise zincir vurulmasını istiyorlar. Ancak, bizim gibi gelişen ülkeler eğer sahip oldukları potansiyele uygun sayılarda iş sahaları açabilseler zaten emek ihraç etmeyi düşünmeyecekler. Bizim gibi ülkelere gelişmiş ülkelere emek ihracı, kendi ekonomimizde yeterince iş sahası üretemeyişimizin bir itirafı manasına geliyor. Oysa kalkınma süreci, standart ekonomik büyümenin çok ötesinde emek ihtiyacı doğuruyor. Emeği ihraç etmek bir açıdan kalkınmanızı potansiyel hızına oranla yavaşlattığınız manasına geliyor.

Fikir: Birmanya gibi kendinizi dünyaya kapatmakla dışarıdan gelen "kötü" fikirlere karşı kendinizi koruyamıyorsunuz. Türk dizilerinin yabancı dizilerden, Türk yazarlarının "yabancı" yazarlardan daha faydalı fikirlere sahip olduğu, dünyaya kendimizi kapatırsak daha mutlu olacağımız pek de güçlü bir varsayım değil. Bizim gibi ülkelerin kendini dışarıya kapatmaktansa, daha yaratıcı bir ortam geliştirerek dünyayı tercüme edip okuyan değil fikirleri dünyaya tercüme edilip okunan bir ülke haline gelmesi gerekiyor. Zamanında kahve kültürünü dünyaya kazandıran, "life style" üreten bir kültüre sahip olan Türkiye, yeni küreselleşme sürecinde bir "aktör" olmak istiyorsa, Starbucks'larda kahve tüketerek sınıf atladığı zehabından kurtulup, Ankara'daki Kurtuba gibi konsept "kıraathaneleri" dünyaya kazandırmak zorunda. İnşaat şirketlerimiz kurdukları siteleri "Toscana" stili değil "Kastamonu" stili geliştirmeye cesaret ettikleri zaman, Türkiye'de "Toscana Evleri" adlı değil İtalya'da "Kastamonu Evleri" adlı siteler kurulmaya başladığı zaman küreselleşen dünyada biz de varız diyebileceğiz. Küreselleşmede aktör olmak dünyaya "doğru" fikir, konsept, yaşama ve yönetim tarzları katmaktan geçiyor. Kapanmakla yabancı fikir, konsept, yaşama ve yönetim tarzlarını tüketmekten kurtaramıyorsunuz kendinizi. Küreselleşmeye karşı kendinizi kapatarak değil güçlenerek ayakta kalabilirsiniz.

Arap okumaları tavsiyeleri

Tunus, Mısır, Yemen ve diğer Arap ülkelerinde olanlar hemen yakınımızdaki ve tarihi bağlarımız olan bu ülkeleri daha yakından tanımamız gerektiğini ortaya koyuyor. Bu ülkelerde yaşamış birisi olarak onları pek tanımadığımızı yakinen biliyorum. Şu sıralarda okunabilecek bazı kitaplar önereceğim. Bunların tamamı Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında bugünkü Ortadoğu haritasının ortaya çıktığı döneme ışık tutan kitaplar.

"Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik" Kral Abdullah, Klasik Yayınları

İttihatçı bir Arap Aydınının Anıları, Emir Şekip Arslan, Klasik Yayınları

A Peace to End All Peace, Avon Books, David Fromkin (Türkçeye çevrildi)

Bir de, o dönemi anlamak isteyenlerin Churchill'in hayatını okuması gerekiyor. Örneğin "Churchill A Life" Henry Holt and Company, Martin Gilbert. Churchill ve bu kitap üzerinde bu köşede ileride durulacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Merkez Bankası'nın tedbirleriyle bir yere kadar...

Murat Yülek 2011.02.13

2010 Aralık ayında cari açık 7,1 milyar dolar açık verdi. Bu rakam hem piyasa beklentisinin üzerinde (6,8 milyar dolar) hem de aralık ayı cari açık ortalamalarının epey üzerinde.

(2004-2009 ortalaması 3,5 milyar dolar) Rekor aralık rakamıyla birlikte 2010 yıllık cari açık rakamı da, 48,6 milyar dolar ile rekor kırmış oldu. Bu rakam 2010 yılı GSYİH'sinin yüzde 6,6'nın üzerine tekabül ediyor. Bu da tarihi bir rekor.

Rekor cari açık dört önemli faktörün bir araya gelmesinden kaynaklandı. Birincisi yüzde 8 ile 9 arasında gerçekleşmesini beklediğimiz hızlı büyüme. İç talep artışının doğurduğu hızlı büyüme ithalat, dış ticaret açığı ve dolayısıyla cari açığı yükseltti. İkincisi, enerji fiyatlarındaki artış. CİF ithalat rakamlarındaki 45 milyar dolarlık artışın (DTM rakamları) 10 milyar doları petrol ve ilintili malların ithalatından kaynaklandı. Üçüncüsü TL'nin aşırı değerliliğinin devam etmesiydi. Dördüncüsü ise dış talebin yeterince güçlenmemesiydi.

Bu üç değişkenin her biri ithalata, dış ticaret açığına ve dolayısıyla cari açığa etki ediyor. Geçen sene her üç değişken de cari açığı yükseltici etki gösterdi. Büyüme 2009'da eksi beş iken geçen sene artı sekizleri geçti. Ortalama petrol ithalat fiyatlarımız 2009'da yüzde 50 azalırken 2010 yılında yüzde 50 arttı. Reel kurlar ise 2010 içinde 2009'a oranla ortalama olarak yüzde 10 civarında yükseldi. Bu da ithalatın çekiciliğini artırırken ihracat mallarımızın rekabet gücünü düşürdü. Buna dış talebin yeterince güçlenmemesi de eklenince ithalat hızlı (yüzde 30), ihracat ise daha yavaş (yüzde 10) arttı.

2011'de ne olur?

Her şeyden önce Merkez Bankası'nın aldığı tedbirlerin ne kadar etkin olup olmayacağı sorusu önemli. Kararların sermaye girişlerini yavaşlattığı görülüyor. Hatta, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'den de çıkış yaşandı. Bunun sonucunda TL, dolar ve paritenin de etkisiyle Euro karşısında bir miktar değer kaybetti. Bunun ihracat ve ithalat üzerindeki etkisini izleyebilecek güçlü data henüz gelmedi. Zira, kurun dış ticaret üzerindeki etkisini tam olarak görebilmemiz için beklememiz gerekecek. Ayrıca, şu ana kadarki 'düzeltme' reel kuru tarihi zirveden henüz yeterince uzaklaşmış değil. Örneğin, TL reel kuru 2001 sonlarındaki dip seviyesine göre şu anda yüzde 75 oranında daha değerli.

Önlemler

Güzel haber: İhracat beklentilerinde yükselme var. Merkez Bankası'nın derlediği reel kesim güven endeksinin ihracat beklentileriyle ilgili kısmında aralık ve ocak aylarında önemli bir yükselme göze çarpıyor. Eğer bu olumlu beklenti rakamlara yansırsa önümüzdeki dönemde ihracatta ve sanayi üretiminde yeni bir ivme yakalanabilir.

Buna karşılık Merkez Bankası'nın önlemlerinin devam etmesi gerekecek. Dahası, bu önlemlerin Merkez Bankası dışındaki aktörlerin önlemleriyle desteklenmesi de olası ve olmalı. Merkez Bankası'nın aldığı, iç talebi daraltıcı

önlemlerin hükümet tarafından desteklemesi seçime giden bir ekonomide, hele Türkiye'de pek alışılmış bir karar değil. Hükümetin uzun vadeli istikrarı kısa vadeli politika kazançlara tercih ettiğini gösteriyor. Bu tercihin şu ana kadar piyasa gözlemcilerinden hak ettiği takdiri gördüğünü söylemek zor.

Merkez Bankası'nın 'deney' niteliğindeki politikaları yurtiçinden ve dışından olumlu tepkiler aldı. Hatta, munzam karşılıkların sıkılaştırılmasıyla kârları düşecek olan banka yöneticileri dahi uzun vadeli istikrarın devamının kârlarının düşmesinden daha önemli olduğunu kabul ediyor.

Ancak, son cari açık rakamları önlemlerin devam etmesi gerektiğini gösteriyor. Munzam karşılık oranlarındaki artışlardan doğan para arzı sıkılaşmasının, borçlanma maliyetleri üzerinden kredi genişlemesini daraltıcı, enflasyon üzerinde de düşürücü etki göstermesi beklenir. Ancak bu politika, TL'nin değeri açısından repo faizlerinin düşürülmesi politikasıyla ters etki yapıyor; Türk Lirası arzının azalması TL'yi değerlendirci bir faktör.

Dolayısıyla önümüzdeki dönemde, bu ters etkiye sahip olmayan araçlar arayışına girilecek gibi görünüyor. Örneğin kredi maliyetlerinin vergi araçlarıyla artırılması gibi. Bu alan Merkez Bankası'nı aşıyor ve ekonomi yönetiminin diğer aktörlerinin devreye girmesini gerektiriyor.

'Kutsal proje'

Tarihçi Ufuk Gürsoy'un 'Kutsal Proje: Ortadoğu'da Osmanlı Demiryolları' adlı kitabı, Osmanlı'nın son döneminde ülkenin iç kaynaklarıyla yapılan Hicaz ve Bağdat Demiryolları'nın hikâyesini anlatıyor. Ufuk Gürsoy projenin yönetiminden bütçesine kadar ayrıntılı bir çalışma yapmış. Yurtdışından (örneğin Hindistan) gelen yardımları, Anadolu insanının fedakarlıklarını, Osmanlı'nın demiryolu yapmayı öğrenme sürecini incelemiştir. Kitapta, Avrupa devletlerinin bir taraftan Hicaz demiryollarını önlemeye çabalamaları, diğer taraftan da kendi ticaretlerine destek olacak hatları yap-işlet ve benzeri yöntemlerle inşa etmeleri de anlatılıyor.

Sonuçta Osmanlı döneminde 8 bin 600 kilometre demiryolu yapıldı. Türkiye Cumhuriyeti, kendi sınırları içinde kalan, İmparatorluk'tan devraldığı 3 bin 700 kilometreyi 2000'li yıllara gelindiğinde ancak 9 bin kilometreye yaklaştırabilirdi. Son dönemde demiryollarına yeniden önem verilmeye başlandı. 2011 bütçesinde demiryollarına rekor yatırım bütçesi verildi. BTK, Marmaray gibi Türkiye'nin uluslararası bağlantılarını güçlendiren yatırımlar, Van Gölü geçişi ve Antalya, Trabzon gibi bağlantılar yapılır, mevcut altyapı güçlendirilirse açılan fark bir nebze kapatılacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Uluslararasılaşma yolunda Türk şirketleri

Murat Yülek 2011.03.20

TCMB, bu sene ocak ayında Türk şirketlerinin yurtdışında yaptıkları doğrudan yatırımların 670 milyon dolar olduğunu tahmin ediyor.

Bu, TC tarihinde şu ana kadar aylık bazdaki en yüksek üçüncü dış yatırımımız. Mevsimsellik, kriz sonrası etkilerin birikimli sonucu ve arıza faktörleri yansıtıyor olduğu düşünülebilse de, rakam oldukça yüksek. Zira, 2000'li yılların başlarına kadar gerçekleşen yıllık toplam dış yatırım rakamlarımıza denk geliyor. Yani 10 yıl içinde, bir yılda yurtdışına yaptığımız yatırımı sadece 2011 Ocak ayında yapmışız.

Rakamın, 90'lı yıllarda Türki-ye-'nin dünyanın geri kalan ülkelerinden çekebildiği yatırım rakamlarıyla karşılaştırılabilir büyüklüğe sahip olduğu düşünüldüğünde önemi daha iyi anlaşılıyor. Yurtdışında yapılan doğrudan yatırımlar bir taraftan işsizlikle boğuşan Türkiye'nin yurtdışında istihdam üretmesi manasına geliyor. Ancak, diğer taraftan içerideki ekonomik güçlenme ve istikrarla birlikte Türk şirketlerinin giderek yurtdışına açılması, karmaşıktıkları ve uluslararası pazar şartlarına uyma sürecine girdiklerine işaret ediyor.

Uluslararasılaşma: Biz ve diğerleri

İngiliz "uluslararasılaşması" devlet destekli olsa da şirketler aracılığıyla gerçekleşti. İngiliz firmaları 17. yüzyıldan itibaren Hindistan gibi denizaşırı ülkelerde koloniler ve ticari organizasyonlar kurdu. Hollanda, Portekiz gibi deniz güçleriyle mücadelesinin sonunda bir sömürge imparatorluğu kurdu. Sanayi devrimin ardından bir ara küçük ada dünya enerji tüketiminin ve sanayi üretiminin üçte ikisinin yapıldığı yer haline geldi. İngiliz şirketleri, dünyanın hemen her kıtasından elde ettikleri hammaddeyi yağmurlu adada sanayi haline dönüştürdüler. Ardından, bu oluşturdıkları tedarik zincirinin tersine yöndeki satış ağlarıyla kârlı bir ticaret sistemi kurdular. Bu ticarete sanayi ürününün fiyatının hammadde fiyatına oranı İngiltere'nin avantajına ve adayı zengin edici yönde oluşturulmuştu.

İngiliz ve benzeri uluslararasılaşma süreçlerinin aksine tarihte bizim uluslararasılaşmamız büyük Türk şirketlerinin tecrübelerinin kısıtlı olmasını doğurdu. Türkiye'nin Osmanlı döneminde ihracat yaptığı (hatta genellikle ticaret fazlaları verdiği) bir gerçek. Ancak bu büyük ölçüde yabancıların gelip Türk ürünlerini "almasından" kaynaklanıyordu. Şirketlerimizin "gerçek" ihracatla tanışmasının miladı 1980'li yıllarda, rahmetli Turgut Özal dönemine rastlıyor.

Öte yandan, uluslararasılaşma açısından durum şirketler açısından olduğu kadar insan kaynakları açısından da böyle. Doğu Hindistan şirketinin Hindistan'daki çalışanlarından olan binlerce İngiliz bulabilirsiniz. 2000'li yılların Türkiye'sinde ise 19. yüzyılda Balkanlar'daki büyük katliamlardan kurtulmak için anavatana göç edenleri bir tarafa bırakırsanız dedesi Türkiye'nin dışına çıkmış pek insan bulamazsınız.

Nasıl uluslararasılaşalım?

Cevabı kolay değil. Bazı öneriler:

"Şöyle uluslararasılaşılır" ya da "şöyle uluslararasılaşılmalı" şeklinde hazır reçeteler yok; var diyenlere itibar etmemek daha faydalı olur. Türk şirketleri kendi yollarını, yöntemlerini kendileri geliştirecekler. Ancak diğer ülke şirketlerinin tecrübelerinden faydalanmaktan bir zarar gelmeyeceği de belli.

Yurtdışındaki şirketlerin tedarik zincirlerini nasıl kurduklarını, işlettiklerini iyi çalışın ve anlayın.

Ayrıca, hedef ülkelerdeki dağıtım ağlarını, perakende ve toptan pazarları da iyi çalışın ve anlayın.

Size fayda sağlayacak bu tür bilgilere ulaşmanıza yardımcı olacak danışman kullanın. İlle danışmanlık şirketlerine gitmeyin. Tecrübeli insanları kullanın; ancak profesyonel formatlarda. Sektör taassubuna girmeyin. Goldaş'ın, başarılı perakende zincirini kurarken McDonald's tecrübeli danışman kullanması gibi, diğer sektörlerin tecrübelerinden faydalanın.

Uluslararasılaşma sürecinde önce insan kaynaklarınızı güçlendirin ve organizasyonunuzu adapte edin. İhracat departmanı kurarak uluslararası hale gelemesiniz.

Yurtdışından önce yurtiçinde yabancı eleman çalıştırın. Zor değil mi? Yurtiçinde yabancı eleman çalıştıramayacaksanız yurtdışına nasıl sağlıklı açılabilirsiniz?

Ülkeyi tanımak için temsilcilik açma maliyetinden kaçınmayın. İhraç et/yatırım yap kararının zamanlamasını doğru yapın. Yurtdışına üretim yatırımı yapmadan önce iyi düşünün. Ancak düşündükten sonra gerçekleştirmekten korkmayın.

Yurtdışında şirket alın. Size hazır bir yapı sunacaktır. Aldığınız şirketlere kendi elemanlarınızı da yerleştirerek hem kontrol edin hem de o şirketlere dinamizm getirin.

Bu konuya devam edeceğim. Yolunuz açık olsun!

Felaket, Japonya'da iç talebi canlandıracak

Felaket, Japon ekonomisinin işine yarayacak. Ülke yeniden inşa edilecek. Bu harcamayan, cari fazla veren bir ülkede zorunlu harcama demek oluyor. Japon ekonomisi büyük ölçüde ihracatla ayakta duruyor. Şimdi iç talep zorunlu olarak artacak. Almanya'da olduğu gibi Japonya da eğitilmiş, çalışkan organize bir halka, devlete ve iş dünyasına sahip. "Yeniden" onarımın zor olmasını beklemiyorum.

Yeme içme, alışveriş yap!

Bir yandan Türkiye'de tüketim ve cari açık fazla diyoruz; diğer yandan hayatımızı "yaşam merkezi" adı verilen alışveriş merkezlerinde geçirmeye çalışıyoruz. Günler boyunca yeme içme alışveriş yap şeklindeki kampanyalar bana ters geliyor. Daha doğrusu "oldukça" ters geliyor. Bu kampanyayı yürüten kuruluşlar (resmi olanlar da dahil) bu tür alışveriş kampanyalarının Singapur, Dubai vs. gibi minik ülkelerde de yapıldığını söylüyorlar. İyi de orada alışveriş yapanların büyük kısmı yabancı. Bizdeki kampanyayı dünyada duyan var mı bilmiyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni dönemde yeni bakanlık portföyleri

Murat Yülek 2011.03.27

Hükümetin ekonomi üzerindeki tasarrufları çeşitli bakanlıklar ve bunların "portföyleri" üzerinden idare ediliyor.

Bu bakanlıklar ve portföyler ekonominin idaresinin hem etkinliğini (yani, istenen sonuçların alınıp alınamamasını) hem de verimliliğini (yani, istenen sonuçların ne kadar az kaynak maliyetiyle elde edildiğini) etkiliyor.

Bazı bakanlıkların "optimal" ölçekten büyük portföye sahip olması önemli konuların, nihai karar mercii (siyasi karar makamı olan bakanlar ve bürokrasinin tepesindeki müsteşarlar) tarafından gereğince zaman ve dikkat ayıramamasına sebep oluyor. Öte yandan, birbiriyle yakın koordinasyon içinde olması gereken bazı birimler farklı bakanlıklarda yer aldıkları için, hem politikaların oluşturulmasında hem de uygulanmasında gereken bütünlük sağlanamıyor.

Bu yüzden, seçimler yaklaşırken Türkiye'de ekonomi idaresinin yapısını irdelemekte fayda var. Aşağıda, yeni hükümetin bakanlık portföylerini belirlerken dikkat etmesi gereken önemli hususları, benim gördüğüm şekliyle, belirteceğim.

Bakanlık portföyleri

Son dönemde sanayi strateji belgesi, otomotiv strateji belgesi, ihracat strateji belgesi gibi dokümanların açıklanmasıyla gözler Sanayi Bakanlığı'na döndü. İyi de oldu. Bu köşede altı devamlı çiziliyor; güçlü, derin ve yüksek katma değerli bir sanayi sektörü Türkiye açısından olmazsa olmaz bir unsur. Ancak Sanayi Bakanlığı organizasyonel açıdan etkin olabileceği bir "portföye sahip değil". Bakanlığa bağlı genel müdürlüklerin sayısı çok ancak bu birimlerin çoğu, ya lüzumlu olsa da rutin işleri yapıyor ya da etkin ve hatta gerekli bir çalışma alanına sahip değil.

Japon kalkınmasının temelini Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) oluşturmuştu. Bu bakanlığın portföyünde dış ticaret ile sanayinin birlikte ele alınması sizce tesadüf müydü? Öyle düşünüyor olsanız da, Japon mucizesinin temelinde sanayi ürünlerinin üretimi ve de ihracatı olduğunu hatırladığınızda düşünceniz değişecektir.

Şimdi bir de Türkiye'ye bakın.

İhracat ve ithalat genel müdürlükleri Dış Ticaret Bakanlığı'na, o da devlet bakanına bağlı. Anlaşmalar Genel Müdürlüğü de öyle.

Sanayi teşvik politikalarını oluşturup uygulayan Teşvik Genel Müdürlüğü ise Hazine Müsteşarlığı'na bağlı. O müsteşarlık ise ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısına bağlı.

Sanayinin katma değerli hale gelmesi için temel unsur olan Ar-Ge finansmanı politikası TÜBİTAK tarafından yapılıyor. O da bir Diyanet İşleri Başkanlığı ile birlikte bir başka devlet bakanına bağlı.

Yani, Türkiye'de dış ticaret politikası, teşvik politikası, Ar-Ge politikası ve sanayi politikası dört farklı bakanlık tarafından yönetiliyor.

Gelelim bir başka önemli bakanlığa; Ulaştırma Bakanlığı. İsminde yazmıyor ancak Ulaştırma Bakanlığı esasında Haberleşme ve Ulaştırma Bakanlığı manasına geliyor Türkiye'de. Deniz, kara, hava ulaştırması ve haberleşme aynı bakanlık tarafından yönetiliyor. Son yıllarda en aktif ve çalışkan icracı bakanlıklar arasında olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak bu kadar büyük bir portföy Türkiye'den küçük bazı ülkelerde dahi iki ya da daha fazla bakanlığa bölünüyor. Bu sayede alt sektörler daha çok dikkat ayrılması sağlanıyor.

Benzer durum Enerji Bakanlığı için de geçerli. Tabii kaynaklar kısımlarının (MTA, Eti Maden, Maden İşleri Genel Müdürlüğü gibi) "Çevre, Orman ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na" bağlanması Enerji Bakanlığı'nın yükünü azaltacaktır.

Son olarak, rahmetli Turgut Özal dönemindeki şartlar altında ayrılan Hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığı'nın tekrar birleştirilmesi ve Hazine Müsteşarlığı'na bağlı Sigortacılık Genel Müdürlüğü'nün de BDDK'ya bağlanması için zaman geçiyor.

Bakanlar, milletvekilleri arasından seçilmesin

Milletvekilleri yasa yapmak için seçiliyor. Ancak Türkiye'nin mevcut parlamenter sisteminde bakanlığın yolu (Kemal Derviş, Ahmet Davutoğlu gibi istisnai uygulamalar bir tarafa bırakılırsa) milletvekilliğinden geçiyor.

Mevcut sistemde, birçoklarının yasa yapıcılığa aday olmaktan çok bakanlık şansını yakalamak için milletvekilliğine yöneldikleri bir gerçek. Bu da hem milletvekillerini hem de TBMM'yi zayıflatıyor. Acaba bakanların milletvekillerinin arasından seçilmesine dayalı bu iki "kariyerin" birbirinden ayrılması, sistemi daha etkin hale getirir mi?

Başbakan'ın, Bakanlar Kurulu'nu milletvekili olmayan uzman ve yöneticilerin arasından seçmesi, hem bakanların seçildiği havuzu genişletir hem de sadece gerçekten yasa yapıcılığını tercih edenlerin milletvekili olmasını sağlar. Bu durum, milletvekilliğinin bürokrasi üzerindeki etkisini düşürerek rağbeti azaltsa da, Türkiye açısından sağlıklı bir gelişme olur. Zira, atama, nakil gibi konularda yardım taleplerini azaltacağı için milletvekillerinin asıl işlerine daha iyi yoğunlaşmalarını sağlar.

ABD'de basın özgürlüğü (ve insan hakları)

Hillary Clinton geçen hafta Kongre'de "ABD'nin bilgi savaşını kaybettiğini" söyledi. Ardından, Al Jazeera'nın, Fox ve CNN gibi Amerikan kanallarının aksine "gerçek" olduğunu ekledi. ABD'de hâlâ Al Jazeera International'ın yayınlanması fiili olarak yasak. Kablo kanalları Al Jazeera'ya zorluk çıkartıyorlar. CNN (ABD'de yayınlanan şekli) ile CNN International muhtevaları bildiğiniz gibi bayağı farklı. CNN International çok daha kaliteli ve tarafsız yayın yapıyor CNN'e göre. Fox ise evlere şenlik. Üçüncü dünya ülke standartlarının altında yayın yapıyor. Tüm bu anlı şanlı Amerikan kanalları Al Jazeera ile rekabet edemiyorlar. Öyle olunca da Al Jazeera'nın ABD'ye girmesi engelleniyor.

Geçenlerde Türkiye'de basın özgürlüğünden dem vuran ABD Büyükelçisi, bu durumun farkında mı diye düşünmeden edemiyorum.

Guantanamo'da sekiz yıldır mahkeme önüne çıkartılmayan "zanlıları" düşününce, ABD'nin adalet ve insan hakları sistemi standartlarının da basın özgürlüğü standartlarıyla yarışır seviyeye düştüğünü üzülererek not alıyorum.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bankacılık sektöründe neler oluyor?

Murat Yülek 2011.04.03

Bankacılık sektörü son dönemlerde tartışmaların yoğunlaştığı bir alan oldu.

Geçen sene sonunda Merkez Bankası makro-finansal dengelerin sağlıklı sürdürülebilmesi için kredi hacmindeki büyümenin kontrol altına alınması gerektiğini söyleyerek munzam karşılıkları artırma sürecini başlattı. Kararlar yerli ve yabancı basında tartışıldı. Yükseltme son Para Politikası Kurulu (PPK) toplantısında da devam edince tartışma büyüdü. Bunun ardından 'polisiye tedbir' tartışması başladı. En son olarak, geçen hafta İş Bankası Genel Müdürü, keçicilik yapacağını söyleyerek bankanın genel müdürlüğünü bıraktı. Tüm bunlar, bizi soru cevap şeklinde bir yazı yazmaya itti.

Türk bankaları çok mu kârlı?

Evet. Türk bankaları 2001 krizinden sonra hızla toparlandı. Bu süreçte, kârlılıklar dünya ortalamalarının üzerine çıktı. Bu arada, bankaların finansal sağlıklarının en önemli göstergelerinden olan sermaye yeterliliği oranları da yine, dünyadaki sektör ortalamalarının epey üzerinde yer aldı. 2010 yılında, Boston Consulting Group isimli Amerika bazlı danışmanlık şirketinin hesaplarına göre dünyada bankaların sermaye kârlılığı ortalaması yüzde 4,8'den yüzde 9,6 seviyesine yükseldi. Türkiye'de ise, BDDK verilerine göre bu oran yüzde 22,9'dan yüzde 20,1'e indi. Yani her iki tarafta da bir normalleşme süreci yaşandı.

Dünyanın en büyük ekonomisi olan Avrupa'da 2010 yılında önemli bankalar içinde kârlılığı yüzde 20'lere yaklaşabilen bankaların sayısı son derece az: UBS ve BBVA. HSBC ve Unicredit gibi bankalarda ise kârlılık yüzde 10'ların altına iniyor; yani Türkiye ortalamasının yarısından daha düşük seviyelerde.

Bu iyi bir şey mi?

Bankalar açısından bu iyi bir şey. Ekonomi açısından da bankaların kârlı ve sağlıklı olması kötü bir şey değil. Ancak, banka kârlılıklarının çok yüksek olmasının, diğer sektörlerden alınan bir 'vergiye' ve sektördeki rekabet azlığına da işaret ettiği söylenebilir.

Bu başarı nasıl yakalandı? Bankacılarımız çok mu iyi?

Eğitim olarak banka çalışanlarının, Türkiye'nin diğer birçok sektörde çalışanlara oranla daha kalifiye olduğu söylenebilir. Türkiye'de bankacılık sektörünün uluslararası standartlara göre bazı açılardan oldukça ileride (örneğin, kredi kartları), bazı açılardan ise geride olduğunu (örneğin proje finansmanı) da ekleyebiliriz.

Ancak yakalanan başarıyı sadece bankacılara atfetmek pek doğru değil. 2001 krizinde bankacılık kesimi ülkeye sonradan maliyeti 80 milyar dolara yaklaşan bir enkaz bıraktı. Bugünkü bankacılık kesimi yöneticileri ve çalışanları o dönemlerde de aktifti. Demek ki, 2001'den sonraki olumlu değişimde, bankacıların dışında faktörler de etkili olmuş. Değişen makroekonomik ortam, güçlenen denetim ve düzenleme gibi.

Merkez Bankası munzam karşılıkları neden artırıyor?

Kredi maliyetini artırmak ve bu yolla kredi talebini düşürmek için.

Bunu neden istiyor?

İç talebin artış hızını düşürmek için.

Kredi artışı ile cari açık arasında bire bir ilişki hesaplanabilir mi?

Çok zor. Bazı ekonometrik hesaplamalar yapılabilir. Ancak hesaplanan katsayıların güvenilirliğini belirlemek ve zaman ve şartlara göre sabit kalacağını söyleyebilmek güç.

Merkez Bankası, yayımladığı bir tabloda birtakım katsayılar açıklamıştı. Ancak bu hesaplamaları nasıl bir 'modele' göre ve nasıl bir yöntemle yaptığını bilmiyoruz. Farklı yöntemlerle hesaplanırsa farklı katsayılar ortaya çıkacağı kesin. Her şeye rağmen, açıklanan katsayılar Merkez Bankası'nın duruma hangi açıdan baktığını göstermesi açısından önemli.

Yükselen munzam karşılıklar bankacılık kârlarını azaltır mı?

Evet.

O halde bankacılar şikâyet etmekte haklı mı?

Kârları düşecek diye şikâyet etmekte haklı değiller. Zira Türk bankalarının kârlılığı zaten yüksek. Dahası, hızlı ve hesapsız kredi büyümesinin bir ekonomide saatli bomba riski taşıyacağını artık biliyoruz. Ekonomi bir gün ABD'de olduğu gibi bir finansal krize girerse banka dışı kesimler kadar bankalar da sıkıntı yaşayacak.

Ancak şunu da ekleyelim: Sektörün bu dönemde yüksek kârlarla güçlenmesi uzun vadede Türk ekonomisi açısından iyidir. Uluslararası pazarda da Türk bankalarının gücünü artırır. Özellikle, artan kârlar dışarı çıkarılmak

yerine sermayeye eklenirse. Dahası, kredilerin hızlı artması eğer sağlıklı bir çerçevede olursa Türk bankacılık sektörünü büyütür.

Yükselen munzam karşılıklar kurlar üzerinde nasıl bir etki gösterir?

Likiditeyi azaltmayı başarsa (Merkez Bankası bunu istiyor) TL güçlenir.

Bu cari açığı nasıl etkiler?

Tek başına bakıldığında bu politika cari açığı kötüleştirir.

Bu, Merkez Bankası'nın ve hükümetin geçen sene sonundan itibaren izlediği politikayla örtüşüyor mu?

Hayır; çelişiyor.

Bundan sonra Merkez Bankası munzam karşılıkları daha da artırabilir mi?

Zor. Zira, son artırımlardan sonra dünyadaki sıralamalarda yüksek sayılabilecek ülkeler arasına girdik. Ayrıca, oranlar daha da yükselirse Merkez Bankası önemli bir silahını kaybedecek.

Yükseltmelerden sonra Merkez Bankası amacına ulaştı mı?

Şu an itibarıyla hayır.

O halde Merkez Bankası bundan sonra ne yapacak?

Muhtemelen biraz bekleyerek alınan önlemlerin etkilerini görmek isteyecek. Bu arada diğer muhtemel önlemleri inceleyecek.

Diğer aktörler bu süreci destekleyebilir mi?

Evet. Örneğin, bazı kredi türlerinin (tüketici kredileri gibi) üzerindeki vergi yükü ağırlaştırılarak Merkez Bankası yalnız kalmaktan kurtarılabilir. Bu tür önlemler Merkez Bankası'nın yetkisinde değil. Bu sayede kullanılan araçların birbirini desteklemesi sağlanarak etkinliği artırılabilir.

Sacit Safi'yi kaybettik

Turgut Özal zamanında, DPT bünyesinde kurulan Yabancı Sermaye Başkanlığı'nda daire başkanlığı yapmış olan Sacit Safi'yi kaybettik. Sacit Safi, bir kültür insanıydı. Dahası bir 'insandı'. 'Aşk Tek Hece' şairi Cemal Safi'nin de kardeşiydi. Nur içinde yatsın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Sermaye kontrolleri: Kitap değişti-ezber bozuldu

Murat Yülek 2011.04.17

Sermaye hareketlerinin önemi hem sermaye ihraç eden hem de ithal eden ülkeler açısından giderek artıyor.

Böyle olunca, son dönemde sermaye hareketlerinin kontrolü ve idaresinin de iktisatçılar, bürokratlar ve uluslararası kurumlar arasında önemli bir tartışma konusu olması kaçınılmaz oldu. En son olarak, konuyu bir süredir çalışan IMF'nin, gerektiğinde sermaye kontrollerinin kullanılabileceğine dair sürpriz sayılabilecek tavsiyesi tartışmayı daha farklı bir boyuta taşıdı. Artık en yeni "yeni normalin" bu olduğunu söyleyebiliriz.

Bu köşede geçen sene sonundan itibaren savunulan sermaye hareketleri kontrolleriyle ilgili bazı görüşlerin de, IMF tarafından bu şekilde dolaylı olarak tasdik edilmesinden sonra, bazı çevrelerde daha çok dinlenilir hale gelmesi muhtemel...

Sermaye hareketleri: Neden?

Sermaye hareketlerini doğuran arz faktörlerini iki ana sınıfa ayırabiliriz. Zengin ülkelerde yüzyıllardır süren tasarruf ve birikim sürecinin doğurduğu fon stoku bunların başında geliyor. Buna petrol ihracına dayalı olarak son yıllarda başta Körfez ülkelerinde gerçekleşen birikimi ve Çin gibi ihracatçılarıdaki fonları da eklemek gerekiyor. İkinci olarak, küresel kriz sonrasında gelişmiş ülkelerde iyice gevşeyen para muslukları sayesinde son dönemde düşen getirilerin bu fonları "dışarı atmasının" da altının çizilmesi gerekiyor.

Bir ülkede, tasarrufların birikimli olarak yükselmesiyle ülke içindeki yatırım sahalarının tasarruf (sermaye) arzına doyması o ülkedeki yatırım kârlılığını düşürüyor. Bu da, sermayenin yatırım kârlılığının daha yüksek olduğu ülkelere kaymasına sebep oluyor. ABD başta olmak üzere gevşeyen para muslukları ve düşen getiriler sermayeyi adeta ülke dışına itiyor. Tasarrufların (sermaye birikiminin) düşük olduğu ve dolayısıyla sermaye kârlılığının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkeler, sermaye ihracının ana hedefleri oluyorlar. Tabii sermaye ihraç eden aktörler kârdan çok "risk primi düşürülmüş" kârı temel alıyorlar. Yani, İsviçre'de yüzde 5 kâr getirmesi beklenen bir projeyi Mozambik'te yüzde 20 kâr getirmesi beklenen diğer projeye tercih edebiliyorlar.

Günümüzde, sermayeyi ihraç eden ve ithal eden ülkeleri katı çizgilerle ayırmak çok zor. Dünyanın en çok sermaye ithal eden ülkesi ABD. İngiltere'den Fransa'ya tüm zengin ülkeler bir taraftan sermaye ihraç ederken diğer taraftan sermaye ithal etmek için çalışıyorlar. Yatırım ajansları kuruyorlar. "Road show'lar" yapıyorlar. Öte yandan gelişmekte olan ülke olarak sınıflanan birçok ülke diğer ülkelere yoğun yatırım yapıyor.

Örneğin sermaye zengini Çin şirketleri dünyanın en agresif yatırımcıları arasında ilk sıralarda yer alıyor. Petrol zengini Körfez ülkeleri ve Rus firmaları, Hint firmaları, Norveç'in devlet yatırım fonu gibi çok sayıda ülke ve oyuncu sermaye hareketlerinin "azmasına" sebep oluyor günümüzde. Bu arada Türk firmaları da uluslararası ölçekte düşük olsa da giderek artan tempoyla yurtdışında yatırım yapıyor.

Sermaye hareketleri: Melek mi, şeytan mı?

Sermaye hareketleri ne melek ne şeytan; ya da hem melek hem şeytan. Bir ülkeye sermaye akışı -iyi kullanılırsa- o ülkedeki kalkınmayı hızlandırıyor. İstihdamı artırıyor. Döviz sıkışıklığını azaltıyor ya da ortadan kaldırıyor. Şirket varlıklarının alınıp satılmasında likit bir piyasa oluşmasına yardımcı oluyor.

Öte yandan, yabancı sermaye girişi o ülkenin varlıklarının ucuza elden çıkmasına sebep olabiliyor. Kurun aşırı değerlenmesine sebep olarak rekabet gücünün düşmesinde, cari açığın (yani dış yükümlülüklerinin) artmasında etkili olabiliyor. Menkul değer piyasalarında balonlar oluşmasını sağlayabiliyor.

İşin anahtarı sermaye hareketlerinin "idaresinde." Sermaye hareketlerini ülke menfaatleri doğrultusunda "doğru" idare edenler kazanıyor. Edemeyenler kaybediyor.

IMF ve sermaye hareketleri: Arka plan

IMF'nin kurulduğu 1940'lı yıllarda ülkeler arası sermaye hareketleri hemen hemen sıfır noktasındaydı. Bunda hem savaş sonrası dönemde ülkelerin dışarıya sermaye ihraç etmede yaşadıkları isteksizlik, hem de spekülasyon sermaye hareketlerinin daha henüz savaş öncesinde yaşanmış olmasının getirdiği sermayeye dayalı spekülasyona karşıtlik rol oynadı.

Sermaye hareketlerinin hemen hemen sıfır noktasında olduğu bu dönemde IMF'nin dünya ekonomisinin yeniden harekete geçmesi için bir başka noktaya odaklanması zor olmadı. Bu konu ülkeler arası ticaretin artmasını sağlayacak uluslararası ödemeler sisteminin iyi işlemlerini sağlamak ve bir ülke geçici olarak ödeme sıkıntısına düştüğünde (yani kendi imkanlarıyla finanse edemeyeceği bir ödemeler dengesi açığı yaşadığında) IMF'nin bir nevi köprü finansmanı sağlayan bir banka gibi devreye girmesiydi. IMF ana sözleşmesinin üçüncü ve sekizinci maddelerinin bazı bölümleri ülkelerin sermaye hareketlerini ancak ödemeler sistemi gerektiğinde kontrol edebilmelerini öngörüyordu.

1940'lı yıllarda yatırıma dayalı sermaye hareketlerinin dünyada fiilen çok düşük seviyede olmasına karşın 1970'li yıllarda Bretton Woods sisteminin çökmesini takip eden yıllarda sermaye hareketleri artmaya yüz tuttu. 1980'li Washington Consensus yıllarında ise bu eğilim hızlandı. 1990'lı yıllarda Türkiye dahil birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke sermaye kontrollerini kaldırdı ve bunun olumlu-olumsuz etkilerini gördü.

2000'li yıllarda sermaye hareketleri daha da hızlandı. Kriz sonrasında ise etkisi daha da görülür hale geldi. 2009'dan itibaren, gelişmiş ülkelerde açılan para muslukları gelişmekte olan bazı ülkelerin para birimlerinin değerlendirilmesine ve rekabetçi güçlerinin düşmesine sebep oldu. Brezilya Maliye Bakanı'nın "kur savaşlarından" bahsetmesi bundandı.

IMF ne diyor?

IMF 2010 yılından itibaren konuyu çalışmaya başladı. Kendi performansını ve yaklaşımını değerlendirdi. Sonuçları da geçen seneden itibaren kamuoyuyla paylaşmaya başladı. Bu sene şubat ayında ve bu ayın başlarında yayınladığı çalışmalarda yeni yaklaşımını şöyle açıklıyor:

Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere akan sermaye hareketleri, birinci gruptaki gevşek para politikaları ve gelişmekte olan ülkelerdeki başarılı makro göstergeler sebebiyle artmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler artan sermaye girişlerine karşı "makroekonomik" önlemler almalıdır (yani para ve maliye politikaları).

Ancak bazı ülkelere makro politikalar aşırı sermaye girişlerinin etkilerini bertaraf etmede yetersiz kalabilir. Bu durumda belirli süreyle sermaye kontrolleri (yani yabancı sermaye girişlerini doğrudan sınırlayıcı araçlar) kullanılabilir.

Bu tür araçların kullanılması için şu şartların oluşmuş olmasına bakılmalıdır:

Yerel paranın alım gücünün artmış olması,

Uluslararası rezervlerin gereğinden yüksek hale gelmiş olması sebebiyle bu aracın kullanılamaz hale gelmesi,

Ekonominin aşırı ısınmış olması.

Ezber bozuldu

Tabii IMF'nin bu tavsiyeleri sadece tavsiye niteliği taşıyor. Nitekim, G-20 toplantısında bazı ülkeler kullanmak istedikleri araçlarda ve ne zaman kullanacaklarında serbest davranacaklarını söylediler. Ancak, artık kitap

değişti, ezber bozuldu. Ülkeler lüzumlu hissettiklerinde sermaye kontrollerini standart bir araç olarak kullanacaklar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Standard and Poors'un duvar yazısı

Murat Yülek 2011.04.24

Amerika Birleşik Devlet-leri'nin ekonomik sıkıntılarını bu köşede önceden sıklıkla tartışmıştık.

Ancak, doğrusu, Standard and Poors (S&P) isimli derecelendirme kuruluşunun geçen hafta aldığı "yumuşak" not kırımının geleceğini beklediğim söylenemez. Diğer gözlemcilerin de bu sürpriz ve önemli kararı beklemediği belliydi. Durum ortada olsa da.

İngilizcede duvara yazılı yazı ("writing on the wall") kötü sona işaret eden bir deyim olarak kullanılır. S&P notunu duvara yazmış olmasa da Amerika'nın durumu pek iyi gözüküyor.

Oğul Bush'un ve krizin ABD'ye hediyesi...

ABD'de kamu maliyesindeki sorun oğul Bush'un başa geçmesiyle başlamıştı. Clinton'ın sekiz yıllık döneminde Reagan ve baba Bush döneminde hızla büyüyen bütçe açıkları düzeltilmiş ve hatta artıya çevrilmişti. Hatta bir ara, bütçe fazlasının ortaya çıkardığı sorunlar tartışılır olmuştu. Oğul Bush bu sorunu kolaylıkla ortadan kaldırdı ve sekiz yıllık döneminin sonunda Obama'ya gerçek bir enkaz bıraktı.

Bir taraftan genişleyici vergi ve harcama politikası diğer taraftaysa Irak savaşının etkisi George W. Bush döneminin ABD ekonomisini kamu maliyesi açısından enkaz haline getirdi. Finansal kriz ise bu enkazı altından çok zor kaldırılabilecekler listesinin en üst sırasına yazmış oldu. Finansal krizin en önemli kurbanının Amerikan bankaları değil Amerikan kamu maliyesi olduğunun anlaşılması için bugüne gelmeye gerek yoktu.

Rakamlara bakalım. Oğul Bush döneminde merkezi hükümet bütçe açığı IMF rakamlarına göre sıfırdan 2008'de GSYİH'nın yüzde 6'sını aştı. Krizin etkisiyle açık 2009 yılında yüzde 12'yi geçti. Benzer bir resim kamu net ve brüt borcu için de geçerli. ABD'nin brüt kamu borcu 2000 yılında Clinton tarafından GSYH'nın yüzde 55'i seviyesinde teslim edildi. Bush dönemindeki politikaların birikimli etkisiyle 2008 yılında oran yüzde 70'i geçti. 2009 ve 2010 yıllarında ise rakam yüzde 85 ve 92'ye ulaştı.

Bu rakamlar Yunanistan'a oranla iyi olsa da 2010 yılı itibarıyla ABD'yi diğer iflas eden Avrupa ülkeleri olan İrlanda-Portekiz kategorisine sokuyor.

Ya sonra...

ABD için henüz üzülmeyin; zira gelecek geçmişten daha acı görünüyor. Yandaki grafikler, IMF'in 2016'ya kadar uzanan en son tahminlerini de içeriyor. Tahminler mevcut politikaların devam edeceği varsayımıyla yapılıyor. Bu tahminlere göre, ABD'nin bütçe açığı bugünkü seviyelerine göre 2013 yılına kadar nisbi bir düzelme sürecine girse de sonrasında GSYİH'nın yüzde 5 ile 6'sı civarında sabitleniyor. Bu, pek de sağlıklı durum da tabii olarak, kamu borcunun giderek kötüleşmesine sebep oluyor. Öyle ki, kamu borcunun GSYİH'ya oranı 2016 yılında yüzde 116'ya çıkıyor. Net borç için aynı rakam yüzde 85.

Bu tahminlere, Stiglitz gibi kötülerin yaptığı hesaplar dahil edilmiyor. Hatırlayacağınız gibi, Stiglitz, Irak savaşının uzun dönemli maliyetini 3 trilyon dolar olarak hesaplamıştı. Dahası, bu tahminlere bu köşede tartışılmış olan eyalet ve yerel yönetim borçları dahil değil. Tanım itibarıyla bu tür borçlar merkezi hükümetin garantisi altında olmasa da bir sıkıntı durumunda bu garanti fiili olarak devreye girecek ve Amerikan kamu maliyesinin durumunu daha da kötü hale getirecek.

Bu tahminlere ön ayak olarak ABD'nin önünü tıkayan iki yapısal faktör var: ABD'nin savaş bütçesi ve sosyal güvenlik sistemindeki kalıcı delik. Ülkenin ve sosyal/siyasal olarak fedakarlık yapmaya hazır olmaması da bu ve diğer kalemlerde zaten zor olan tasarrufu engelliyor. Kalıyor Clinton dönemindeki hızlı verimlik artışlarının doğurduğu gelir artışları. Bu da önümüzdeki dönemde hem zor.

Doların sonu?

Önümüzdeki dönemde sağlam gelirlerle açığın kapatılamaması ve borç eğilimlerinin düzeltilememesi finansmanın artan borçlanma ya da para basımıyla karşılanmasını zorunlu kılıyor. Her ikisinin de sürdürülebilir yöntemler olmadığını bilmek için iktisatçı ya da maliyeci olmaya gerek yok.

Bill Gross gibi büyük varlık yöneticilerini (uzun vadeli) Amerikan devlet kağıtlarından çıkmaya zorlayan resim işte bu. ABD yönetimlerinin (ya da Paul Ryan gibi kongre temsilcilerinin) dünyaya, güvenilir bir program sunamaması durumunda ABD Dolar'ının "pul olması" süreci devam edecek. Avrupa ekonomilerinin durumu da daha iyi değil. Bu da kısa vadede bu köşede adını koyduğumuz "testere" hareketinin devam edeceği manasına geliyor.

Altın ise kısa vadedeki çıkışını "mecburen" devam ettirecek gibi görünüyor.

Uzun vade mi? Keynes gibi biz de ölecek olsak da siz çocuğunuza dolara yatırım yapmamasını şimdiden öğütleyin.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Proje savaşları üzerine

Murat Yülek 2011.05.01

-Siyasi partiler arasında proje çatışmaların, yaşandığı şu günlerde bu konuya değinmemek zor. Hayata, daha küçük projelerden oluşmuş büyük bir proje olarak bakmak pek mübalağa olmaz.

Proje yönetim profesyonellerinin buna benzer bir bakış açısına sahip olduğu bilinir. Buna karşılık "proje" ile "fikir" genellikle birbirine karıştırılır.

Bir proje ile bir "Zihni Sinir" fikri arasında yakın ama tek yönlü bir ilişki vardır. Her proje bir (yaratıcı olan ya da olmayan) fikri kapsamak zorundadır. Ancak her fikir projelendirilmemiş olabilir. Dahası, projelendirilmiş fikir gerçekleştirilmeyebilir. Leonardo'nun birçok fikrinin fikir aşamasında kaldığını söylemek sanırım doğrudur. Bazıları o yüzyılın şartlarına göre projelendirilmiş sayılabilir. Ancak sanat eserleri hariç gerçekleştirilmiş bir fikri ya da projesi yoktur Leonardo'nun. Buna karşılık, Leonardo'dan çok önce, zirve noktasına ulaşmış olan İslam

medeniyetinde çok sayıda Leonardo-vari göz ameliyatından krank-şafhta kadar fikir ve projenin hayata geçirildiğini hatırlamakta da fayda var.

Proje aşamaları

Fikrin formel bir proje aşamasına gelirken yaşanan sürece "Proje Döngüsü" deniyor. Proje döngüsü, idealde dört aşamadan oluşuyor. Birinci aşamada proje fikri "belirleniyor". İkinci aşamada bu fikir "değerlendiriliyor" ve yapılıp yapılmayacağına karar veriliyor. Üçüncü aşamada proje "gerçekleştiriliyor". Dördüncü aşamada, tamamlanma sonrasında geriye dönük bir değerlendirme yapılıyor; sonraki projeler için dersler çıkartılıyor. Eğer yerli ya da yabancı banka finansmanı kullanılacaksa, ikinci aşamadan sonra finansörlerle müzakereler de ayrı bir aşama olarak ortaya çıkıyor.

"Zihni Sinir" fikri ile projeyi ayıran en önemli nokta ikinci aşama. Yani projenin, sahibine/sponsoruna getireceği artılarının ve eksilerin hesaba dökülmesi ve net "kârın" tahmin edilmesi. Eğer proje sahibi bir özel şirket ya da şahıs ise bunu "net kâr" diye adlandırırken proje sahibi kamu ise buna "net fayda" diyoruz.

Aradaki fark basit ancak çok önemli. Şirket ya da şahıs, bir projeyi gerçekleştirirken kendi hesabına akan gelir ve giderleri hesaplıyor. Zira, bir şirket ya da şahıs, vereceği yatırım kararında, gerçekleştireceği projenin bir başka kişi ya da şahsa sağlayacağı faydaları hesaba katmıyor. Getiriler, maliyetlerden belli bir oranda yüksek ise yani "proje kârlılığı" istenilen seviyedeyseniz yatırım kararı alınıyor.

Kamu ise yatırım projelerine daha kapsayıcı bir gözlükle bakıyor (ya da bakmalı). Zira, kamu kesimi, bir biriminin gerçekleştirdiği projenin o birimle birlikte diğer tüm birimlere sağlayacağı faydaları da hesaba katarak veriyor (vermeli) yatırım kararını. Örneğin, kamu eğitim yatırımları Milli Eğitim Bakanlığı'na parasal bir getiri sağlamıyor. Ancak yetişmiş eleman sağlayarak ekonominin tüm diğer sektörlerine artı değer sağlıyor. Yani Milli Eğitim Bakanlığı muhasebe açısından hep zararda. Yine de bu bakanlığı kapatmıyoruz, zira kendisine olmasa da tüm topluma parasal ve parasal olmayan önemli getiriler sağlıyor.

Eğitim, sağlık, emniyet, savunma gibi, daha çok kamu tarafından sağlanan hizmetlere "kamu malları/hizmetleri" deniyor. Bu tür mal/hizmetlerin "özel" mallardan (yani, şirketlerin kâr etmek için üretilip sattıkları mal/hizmetler) farkı, bunlardan sağlanan faydaların yukarıda bahsedildiği üzere aynı anda tüm ekonomiye dağılması, bir kesimin kullanımının başka bir kesimi "dışlamamasıdır".

Kamu projelerine nasıl karar verelim?

Fayda maliyet analizi

Kamu gelirlerinin harcanması, elde edilmesinden daha yüksek sorumluluk isteyen bir alandır. Zira, kamu harcaması "başkasının parasının" harcanması manasına geliyor. Bu durum, iki önemli gerekliliği ortaya çıkartıyor.

Birincisi, bir projenin gerçekleştirilmesinin ortaya çıkartacağı fayda ve maliyetlerin tüm kesimler üzerinden hesaplanması gerekiyor. İster maliyetler ister de getirilerin, sadece bir birim üzerinden hesaplanması yanıltıcı oluyor. Yukarıdaki eğitim örneğini hatırlayınız. Hesaplanan bu rakama "net kamu faydası" diyebiliriz.

İkincisi, alternatif projelerin de hesaba katılması ve bir projenin gerçekleştirilmesine karar verilirken alternatif projelerin, sağlayacakları net faydaya göre sıralanıp en elverişli olanların seçilmesi gerekiyor. Eğer kamu kaynakları sınırsız olsaydı bu tür projeleri önceliklendirmeye gerek kalmayacaktı. Oysa, ne şahıs ve şirketlerin ne de devletin kaynakları sınırsız.

Esasında, Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı adlı önemli kurumun varlık sebebi de bu. Türkiye'de, Maliye Bakanlığı gelirleri topluyor. Harcamalar tarafında ise devlet kuruluşları "cari" harcama bütçelerini, yani o yıl içinde hangi günlük harcama kalemlerine ne kadar ödenek ayıracıklarını Maliye Bakanlığı'nın onayına sunuyor.

Yatırım harcamaları bütçeleri ise ihtisaslaşmış bir kurum olan DPT'nin onayına sunuluyor. Burada DPT'den beklenen, kendisine değişik birimler tarafından sunulan yatırım harcama tekliflerinin önceliklendirilmesi; dolayısıyla bir kısmına ödenek ayrılması, diğerlerine ise ayrılmaması. Bunu yaparken DPT'nin ideal olarak projelerin ülkeye olan net faydalarının hesaplanıp önceliklendirmesi.

ABD'de Kongre'ye bağlı çalışan CBO isimli kuruluş, tarafsız olarak bütçe değerlendirmeleri ve projeksiyonları yapmaya çalışıyor. Bir parti ya da siyasetçi geçenlerde Paul Ryan'ın yaptığı gibi yeni bir bütçe politikası önerdiği zaman, CBO bunu detaylarıyla inceleyerek kamuoyu ile paylaşıyor. Mükemmel olmasa da faydaları olan bir kurum.

İnsanların rasyonalitesi üzerine yorumsuz haberler

İnsanların rasyonel olduğu, her davranışlarına aklın hükmettiği varsayımı modern iktisadın temel teorik direğidir. Bundan sonra, haberlerde gözüme çarptıkça sizlere "rasyonel insan" resimleri vereceğim bu köşede. Sizlerden de bu tür resimler konusunda destek bekliyorum. Bir grup genç, Taksim-Sarıyer otobüsünde "öpüşme eylemi" yapmış. Daha önce uygunsuz hareketten dolayı otobüsten indirilen bir çift için protesto ediyorlarmış. Geçen cuma günü yapılan İngiliz kraliyet düğünüyle ilgili bahisler açılmış. Bahisler, yoğun ilgi görüyormuş: Kate ne renk gelinlik giyinecek? Çiftin ilk çocuğu ne zaman doğacak? Kraliçe, düğünde ne renk şapka takacak? Çift, ilk dansı hangi müzik eşliğinde yapacak? Lady Gaga'nın Tennessee'deki konserinde bir genç kızın kalbi heyecandan durmuş. Genç kız, beş yıldır Lady Gaga'yı dünya gözüyle göreceği anı bekliyormuş. Kalp, doktorların müdahalesi sonucu beş dakika sonra tekrar çalıştırılmış.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Altın nereye? Neden? Nasıl?

Murat Yülek 2011.05.08

Altın fiyatları giderek artıyor. Bu konuda sorulan sorular ve yapılan tartışmalar da: Neden artıyor? Artış ne kadar sürecek? Fiyat hareketlerinde spekülasyonun rolü ne?

Altın fiyatı diğer meta ve mallarda olduğu gibi arz ve talep tarafından belirleniyor. Talebin şekillenmesini ise reel faktörler kadar beklentiler de şekillendiriyor. Beklentiler ise şu sırada ABD ve Avrupa ekonomilerinin zafiyetleri ve riskleri tarafından şekilleniyor. Spekülasyonlar ise bu temaların etrafında oluşan mantıklı görünebilecek "hikâyelere" binaen tasarlanıyor.

Spekülatif olmadan, çok bilen rolü oynamadan bu pazarla ilgili ana temaları ele alalım.

Altını kim üretiyor/satıyor?

IMF ve Dünya Altın Konseyi rakamlarına göre altın üretimi geçen sene 4.108 ton olarak gerçekleşti. Dünya altın arzı üç kalemden oluşuyor: madencilik, devlet ve uluslararası kuruluşların (net) satışları ve geri dönüşüm (yani mücevherat amacıyla alınan altının kuyumculara geri satılması). Bunlardan ilki piyasaya yeni girişleri temsil

ederken ikinci ve üçüncü, kamu sektörü ve hanehalkının mevcut stoklardan piyasaya geri sattıkları rezervlerden oluşuyor.

En önemli arz kaynağı olan madencilik 2005-2009 yıllarındaki arzın yaklaşık yüzde 60'ını sağladı. Madencilik üretimi son yıllarda yeteri kadar hızlı artmıyor ve üretim maliyetleri giderek artıyor. Metal Ekonomisi Grubu isimli grubun ortaya koyduğu rakamlara göre, altın üretim maliyeti son on yılda iki katına çıktı; hatta aştı.

2010'da ise madencilik çıktısının payı daha da arttı. Zira, arzın yüzde 10'unu sağlayan 2009'dan itibaren devlet ve uluslararası kuruluşlar net alıcı haline geldi. Bu aktörler 2000 ile 2005 arasında piyasaya 270 ton altın satmışlardı. Bu rakam 2000 yılındaki rezervlerinin yüzde 8'ine tekabül ediyordu. 2005 sonundan 2009 yılı başına kadar ilave 800 ton civarında altın sattılar. Ancak bu aktörler 2009 yılında 524 ton, 2010 yılında ise 140 ton altın satın aldılar. Satın alan ülkeler genellikle Çin, Hindistan, Rusya gibi gelişen ekonomilerdi. Devletlerin net satıcıdan net alıcı durumuna geçmeleri, arz tarafında zaten sıkışmış bir piyasayı iyice gerdi.

Arzın yüzde 30'unu sağlayan geri dönüşüm de talebin arttığı bir ortamda doğan boşluğu dolduramadı.

Altını kim alıyor?

Altın talebinin yüzde 90'a yakını yatırım saikinden kaynaklanıyor. Bunun ise üçte ikisi mücevherat şeklinde, kalanı ise doğrudan yatırım amaçlı küçük (Cumhuriyet altını gibi) ve büyük çaplı ürünlere yöneliyor. Endüstriyel amaçlı kullanım ise toplam talebin yüzde 10'unu oluşturuyor.

Dünya Altın Konseyi rakamlarını esas alırsak, mücevherat amaçlı altın talebinin yüzde 60'a yakını dört ülkeden kaynaklanıyor: Hindistan (yüzde 23), Çin (yüzde 14), ABD (yüzde 11) ve Türkiye (yüzde 7). Ortadoğu ülkeleri de eklenince (yüzde 11) rakam yüzde 7'ye yaklaşıyor. Böyle bakarsak, dört ülke halkları dünyadaki yıllık toplam altın talebinin üçte birini gerçekleştiriyor.

Devlet ve uluslararası kuruluşların altın rezervleri 2010 sonu itibarıyla 30.535 ton idi. Bunun o günkü fiyatlarla değeri 1,4 trilyon dolara denk geliyordu. Dünyada toplam ton cinsinden rezervlerin seyrini birkaç paragraf önce anlatmıştım; 2009'a kadar değişen eğilimlerle azalma, 2009'dan itibaren ise artış. Yandaki grafikten fark edeceğiniz gibi, resmi rakamlara göre artış Rusya, Hindistan, Çin gibi ülkelere kaynaklanıyor. Gelişmiş ülkeler ya sabit kalıyor (ABD gibi) ya da azalıyor. (İsviçre, Avro zonu gibi)

Merkez bankaları ve uluslararası kurumların altın rezervleri ton olarak düşerken altın fiyatlarının yükselmesiyle dolar değeri giderek yükseldi. Dolayısıyla, altın rezervlerinin değeri 2000 yılında 297 milyar dolarken 2010 sonunda 1,4 trilyona çıkmasına sebep oldu.

Ya sonrası?..

Önümüzdeki dönemde de altın fiyatlarını arzın talebe yetişip yetişmeyeceği ve beklentiler belirleyecek. Gelişmiş ekonomilerdeki belirsizlik ve riskler Çin, Hindistan gibi ülkeler başta olmak üzere hem halk hem de merkez bankalarının altına rağbetini artıracak gibi görünüyor.

Öte yandan, arzın önümüzdeki dönemde madencilik tarafında açılması muhtemel. Ancak ne zaman ve ne kadar açılacağını kestiremiyoruz. Metal Ekonomisi Grubu en son raporunda altın arama yatırımlarının yüzde 50'nin üzerinde artarak 5,4 milyar dolara çıktığını söylüyor. Bu rakam dünyadaki toplam metal arama yatırım bütçesinin yarısına yakın.

Buna karşılık, altın çıkarma maliyetleri artmaya devam ederse altının 1.000 dolarların altına düşmesi her halükarda zor görünüyor.

Karsan'ın ABD başarısı

Karsan, New York taksi ihalesini Nissan'ın geliştirdiği modele kaptırmış. ABD gazetelerinde çıkan haberlere göre Belediye Başkanı Bloomberg (aynı zamanda Türkiye'deki BloombergHT kanalının ismini aldığı bilgi sağlama ve yayın şirketleri grubunun sahibi), belediyenin Nissan'ı Karsan'ın önüne geçirilmesi kararını savunmak zorunda kalmış. Savunmak zorunda kalmış çünkü Karsan'ın geliştirdiği model, yapılan bir ankete göre halkın en beğendiği model olmuş. Ayrıca Nissan üretimi Meksika'da yapacakken Karsan, New York'ta yapmayı önermiş. Bloomberg, savunmasında "Karsan planı 'pratik' değildi." demiş. Ne demek istediği pek anlaşılmamış ancak sanırım Karsan'ın bu üretimi gerçekleştiremeyeceğine inanıyormuş. New York, sıkıntılı Japon ekonomisine ciddi bir katkı yapacak. Türkiye'nin Sikorsky helikopterleri alımıyla Connecticut ekonomisine vereceği destek gibi. Karsan'ın önü açık. Bravo Karsan. Tarihte ilk defa bir gelişmekte olan ülke şirketi ABD pazarında ABD'li (Ford) rakibini yendi; az daha Japon rakibini de yenecekti.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

'Evrensel' Batı değerleri IMF'nin kapısından girmiyor

Murat Yülek 2011.05.22

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Mer-kezi'ne yapılan saldırıların ardından ABD'de ucuz para politikasının başlamasından sonra dünya ekonomisi tarihteki en "mutlu" makroekonomik dönemlerinden birisini yaşamaya başlamıştı. 2003-2004 yıllarından sonra, büyümenin hızlandığı, enflasyonun mikroskopa arandığı zamanlar IMF için tam tersine sıkıntılı geçti; böyle bir dönemde IMF'ye ihtiyaç yoktu. Ülkeler piyasalardan rahatlıkla borçlanırken IMF'ye başvurmaları için bir sebep kalmıyordu.

2004 yılında, Horst Köhler'in Almanya cumhurbaşkanı adayı olmak için IMF başkanlığından istifa etmesi böyle bir zamanda gerçekleşti. Yerine, PIMCO isimli dev varlık yönetimi şirketin üst düzey yöneticilerinden ve eski IMF çalışanı Muhammed el Erian, Citibank İcra Kurulu üyesi olan Stanley Fisher gibi isimler yakıştırıldı ancak pozisyonu kapan, adı uluslararası platformlarda pek de tanınmayan eski İspanya ekonomi bakanı Rodrigo Rato oldu. Hukuk eğitimi görmüş ve herhangi bir iktisat derecesi almamış olan Rato'nun çoğu doktoralı olan 2000'e yakın iktisatçının çalıştığı bir kurumda başkan olmasının sebebi, teknik değil uluslararası politikaydı.

Artık kamuoyunun yakından bildiği gibi, birer ABD-Avrupa icadı olan Dünya Bankası ve IMF başkanlıkları sadece ABD ve Avrupa vatandaşı olan kişilere uygun görülüyor. 1947'de, "Bretton Wood kurumları" kurulurken pek bilinmeyen governance (Türkçeye "yönetişim" şeklinde pek de manalı olmayan şekilde tercüme ediliyor; biz de böyle kullanıyoruz) ilkeleri, 2000'li yıllarda en popüler yöneticilik, iktisat ve siyasi jargona girse de, başkanın nasıl seçileceği konusunda IMF'nin kapısından, henüz giremedi. Önceki dönemlerde olduğu gibi dünya kamuoyu yukarıda bahsedilen isimler üzerinde dururken, Washington'daki Avrupa büyükelçilikleri ve Avrupa başkentleri arasında seçim yapıldı ve Rato, IMF başkanı olarak atandı.

2007 yılına gelindiğinde Rato istifa edince aynı süreç tekrarlandı. Aynı isimler tekrar gündeme geldi: Mısırlı El Erian ve sonradan İsrail vatandaşı olan Zambiya asıllı Fisher. Ancak bu kez Fransa'da esen Sarkozy rüzgârı vardı. Sarkozy, iç politikada en önemli rakibi olan Dominique Strauss-Kahn'ı altın paraşütle ABD'ye göndermeyi yeğledi. En önemli uluslararası kurumlardan birisinin başkanı Fransız iç politikası tarafından belirlenmişti.

Fransızların Amerikanvari bir kısaltmayla DSK diye nitelemeyi sevdikleri sosyalist Dominique Strauss-Kahn, öğrenci hareketleri, siyaset ve iş dünyasının içinde olmuş bir akademisyendi. Bakanlıkları sırasında yaygın bir özelleştirme programı uygulamış olması ve Brüksel'de Fransız sanayiinin lobiciliğini yapması pragmatik bir siyasetçi olduğunu gösteriyordu. Başarılı bir uzlaşmacı, kıvrak zekalı bir siyasetçi olması da Sarkozy'yi korkutan yanlarıydı. 2006 yılında Sosyalist Parti içinde Segolene Royal'e kaybetmemiş olsaydı başkanlık seçimlerinde Sarkozy'ye daha o zamandan rakip olacaktı.

Rato ve Strauss-Kahn'ın IMF'ye, arka kapılardan başkan seçilmeleri, yaşlanan ve güçten düşen Avrupa'nın dünya ekonomisi ve siyasetinin üzerindeki sembolik rolünü kaybetmeme mücadelesinin bir sonucu. Avrupa, bu mücadelesinde, genelde alışık olduğu çifte standartlı siyasetini kullanmakta beis görmüyor. Bu sembolik postun bir Avrupalıda kalmasını istiyor. Daha önemli ve etkili olan baş ekonomist pozisyonunun bir Amerikalıda (önceden Hint asıllı R. Rajan da bu pozisyonu almıştı) olması Avrupa açısından önemli değil. Aday olmayacağını önceki gün açıklayan Kemal Derviş (ya da bu kez aday olarak yer almak istemeyen Erian ve Fisher ve bahis sitelerinde yer alan diğer gelişmekte olan ülke iktisatçılarının da) olası Avrupalı adaylardan teknik formasyon ve tecrübe açısından çok ileride olması Avrupa başkentleri açısından önemli değil. Ancak Avrupa bu postu ehil olana değil Avrupalı olana (ya da Avrupalı kabul ettiğine) vermek istiyor.

Yani "evrensel" Batı değerleri Avrupa siyaseti elverdiği ölçüde evrensel. Acaba bu kez IMF başkan seçimi sürecinde bir düzelme olacak mı?

Ekonomik milliyetçilik

Ekonomik milliyetçilik zannettiğimiz gibi ölü bir kavram değil; özellikle Avrupa'da. New York'a gitseniz Strauss-Kahn'ın yaptığı gibi, bir Fransız Sofitel'inde kalmak aklınıza gelir mi? Siemens, Alstom gibi Almanya ve Fransa'nın "milli şampiyonu" olan dev şirketler yarı devlet gibi çalışır. Sarkozy başkanlığının ilk dönemlerinde "milli şampiyonlarına" ülke ülke dolaşıp altyapı işleri almıştı. Bu ülkeler, eski sömürgesi Cezayir'den Fas'a, Çin'den Suudi Arabistan'a kadar değişik kıtalarda yer alıyordu.

Türkiye hangi grupta sınıflandırılın?

Bir ara, Türkiye'yi AB yolundaki Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerle karşılaştırmak çok yaygındı. Türkiye'nin potansiyeli düşünüldüğünde bu tür karşılaştırmaların pek yerinde olmadığı belliydi ama yapılıyordu işte. Norman Stone 2005 yılında The Economist'in düzenlediği bir konferansta, "Türkiye'yi, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerle aynı cümlede geçirme hatasını yapmayın; ille karşılaştıracaksanız, "olmaz ama hadi" İspanya ile karşılaştırın" türünden bir cümleyle seslenmişti Türk yetkililere. Şimdilerde CIVET gibi yeni icat edilen gruplamalarda Türkiye'yi Kolombiya, Vietnam, Güney Afrika gibi ülkelerle aynı gruba koyan iktisatçılar var yurtdışında. Norman Stone bu duruma ne derdi acaba?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

ABD yöneticileri güçlü dolar istiyor; dolar gittikçe değer kaybediyor

Euro-USD kuru bu köşede adlandırıldığı şekliyle "testere" hareketine devam ediyor. Yani 2008 sonundan itibaren bu parite dünya ekonomisinin iki dev, ancak yüksek riskli ekonomik gücü arasındaki problem algısının değişimine paralel olarak iniş-çıkışlar yaşıyor.

Son olarak, 2011 yılı Ocak ayı ortasından itibaren Euro dolara karşı değer kazanmaya devam etti. Ancak bu, tahterevallinin Avrupa tarafının güçlenmesinden kaynaklanmıyor. Aksine, Avrupa tarafındaki alarm sinyalleri şu anda her defasından daha güçlü çalıyor; mayıs ayı içindeki küçük ölçekli düzeltme Avrupa'daki güçlü alarm zillerini yansıtmıyor.

Ancak kısa dönemli zigzaglardan daha önemlisi, doların yuan hariç diğer önemli kurlara karşı uzun süredir izlediği değer kaybetme süreci.

Önemli soru şu: ABD otoriteleri parasının değer kaybetmesini tanımlanmış bir politika çerçevesinde mi gerçekleştiriyor? Sorunun önemi, ABD hazine bakanlarının uzun süredir "güçlü dolar" istedikleri yönündeki güçlü söyleminden kaynaklanıyor. ABD hazine bakanları, yani ABD ekonomi yönetimi görünürde "güçlü dolar istiyoruz" derken dolar neden sürekli olarak bir trend etrafında değer kaybediyor?

Citigroup baş ekonomisti, tanınmış iktisatçı Willem Buiter, Amerikan yönetiminin izlediği politikayı, merkez bankalarının uyguladığı "açık piyasa operasyonlarına" nazire olarak "açık ağız operasyonları" olarak tanımlıyor. Buiter'a göre, 1995'ten beri dediklerinin fiilen tersini yapan ABD otoriteleri bu süreçte ciddi bir "şöhret kaybına" uğruyor.

Geçenlerde yayınladığı bir Citibank araştırma notunda Buiter, ABD yönetiminin güçlü doları neden isteyebileceğiyle ilgili üç önemli sebep öneriyor. Öncelikle ABD hazine yöneticilerinin "güçlü dolar" söylemi, beklentileri bu yönde etkileyebildiği sürece ABD Doları'nın diğer paralara göre değer kaybetme beklentisini düşürüyor ve bu sayede başta hazine kağıtları olmak üzere ABD faiz hadlerini düşürüyor. İkinci olarak, güçlü dolar beklentisi diğer ülkelerin doları rezerv para olarak tutma iştahını güçlendiriyor. Bu da yine ABD borçlanma maliyetlerini düşürüyor. Üçüncü olarak, ABD'nin ithalat yaptığı ülkelerin bu ithalat karşılığında doları ödeme aracı olarak kullanmaları ABD'li şirketleri döviz riskini azaltıyor. Buiter, yapılan çalışmaların, son iki faktörün ABD borçlanma maliyetlerini yüzde 0,5 ile 1 arasında düşürdüğünü gösterdiğini hatırlatıyor. 14 trilyon dolarlık borç stokuyla karşılaştırıldığında pek de ihmal edilecek bir rakam değil.

Buiter bu resmi söyleme karşılık doların düzenli olarak (trend) değer kaybetmesini / kaybettirilmesini ise ABD'nin giderek artan ticaret açığının kapatılması isteğine bağlıyor. Özellikle 2008 sonunda görünür hale gelen krizin ardından FED para politikasının dünyanın en hızlı genişleyen para politikası olması ABD'nin bu isteğini ortaya koyuyor Buiter'a göre.

Balkanlar'ı yeniden hatırlayalım

Bir konferans için akademisyen bir grupla geldiğimiz Makedonya'da unuttuğumuz (veya unutturulduğumuz) Balkanlar'ı hatırlıyoruz. Resmi istatistiklere göre Makedonya nüfusunun yüzde 25'i Türkçe konuşabiliyor. Bunların yüzde beşi Makedonya Türklerinden, diğerleri de Arnavutların Türkçe bilenlerinden oluşuyor. Ancak, Üsküp, Gostivar, Tetova (Kalkanselen) gibi kentlerde karşılaştığınız herkesle öyle veya böyle anlaşabiliyorsunuz. Makedonya Türkleri bu yüzyılın başında Balkanlar'da yaşanan büyük katliam ve göçlerden arda kalanlar.

Makedonya'daki Türkler büyük bir özlem ve hasretle yüzlerini Türkiye'ye çevirmişler. Hemen her kahvehanede Türk televizyonları izleniyor. Fenerbahçe'nin şampiyonluğundan sonra, Üsküp'ün önemli meydanlarından birine asılan büyük bir Fenerbahçe bayrağı hâlâ orada; uzun bir süre daha kalacağı da belli. Türkiye'ye düzenli

otobüs ve uçak seferleri var. İstanbul uçakla bir saat, otobüsle Yunan ya da Bulgar sınırı geçildiği için 12 saat sürüyor.

Tarihçi Uğur Altuğ'un 2004'te Şar Dağları'nın yamaçlarındaki fakir bir dağ köyünde bir kapıya çiviyle kazınmış olarak gördüğü "Türkiye 2002" yazısını hatırlatması gözlerimizi dolduruyor. Türkiye'nin dünya futbol şampiyonasındaki üçüncülüğü belli ki buralarda büyük sevinç oluşturmuş.

Bunları görünce, Arnavut'undan Türk'üne bu insanları on yıllardır yok saymamız, varlıklarından bile haberdar olmamamız üzüyor bizi.

Makedonya'da nüfusun resmi olarak yüzde 27'si, gayri resmi olarak ise yüzde 40'ını oluşturan Arnavutların özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra düşmanlar üreterek millet bilinci üretme çabasının en önemli hedefi "korkunç Türk" olmuş. Ancak bu suni çabanın daha çok "elitler" arasında kaldığı, halk arasına fazla penetre olmamış olması bir şans.

Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler, Türkiye'nin yeni dış politikasından memnun. Ahmet Davutoğlu ve yakın zamanda ülkeyi ziyaret eden Egemen Bağış'ın isimleri sık sık zikrediliyor. TİKA ve Yunus Emre Vakfı ülkede aktif.

Makedonya'da Yunanistan'ın ekonomik ağırlığının Türkiye'ye göre oldukça ağır olduğu biliniyor. Oysa Makedonya ile Yunanistan arasındaki siyasi ilişkiler oldukça gergin. Yunanistan Makedonya'nın AB üyeliğine de karşı çıkıyor ve süreci açıktan engelliyor.

Makedonya'da sanayi üretimi neredeyse yok; işsizlik yüksek. Görüştüğümüz halka Türkiye'den ne beklediklerini sordüğümüzde "yatırım" diyorlar. Türk işadamları ülkeyi ziyaret ediyor ancak yatırım yapanların sayıları oldukça az. Oysa ülkede ücret ve maliyetler oldukça düşük.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yunanistan'da düyun-u umumiye dönemi

Murat Yülek 2011.06.05

Geçen sene kararlaştırılan 110 milyar Euro'luk uluslararası yardımın Yunanistan'ın likidite sorununu çözmediği iyice anlaşıldı. Sorunun likidite meselesi olmaktan öte, bir borç ödeme kapasitesi sorunu olduğu da artık genel kabul görmüş durumda.

Önümüzdeki iki sene içinde Yunanistan'ın 35 milyar Euro civarında ek finansmana ihtiyacı var. Bir o kadar da kendisinin üretmesi gerekiyor. Ülkenin bu gelir üretme kapasitesine sahip olup olmadığı konusundaki kuşkular IMF'nin haziran ayında serbest bırakacağı 12 milyar Euro'luk dilimini serbest bırakmama riskini artırıyor. IMF ve diğer kreditorler ülkenin kaynak üretme konusundaki taahhüdüne sadık kalıp kalmayacağına emin olmadan önceden söz verdikleri kaynakları kullanıma sunmak istemiyorlar. Bu, ülke açısından not kırımından öte bir düyun-u umumiye döneminin habercisi olabilir.

Yunanistan'ın Euro'dan çıkması da artık ihtimal dahilinde görünüyor. Böyle bir kararın, Euro'nun saygınlığı ve güvenilirliğine büyük bir darbe vuracağı belli. Dolayısıyla olay Avrupa'nın kenarındaki minik ülkenin boyutlarını kat kat aşıyor.

Buraya nasıl gelindi?

Yunanistan, Avrupa Birliği'ne 1981 yılında girdi. Geçen 30 senede ülke Avrupa Birliği'nden milyarlarca Euro değerinde nakdi yardım ve buna ilaveten teknik yardım aldı. Bir Avrupa Birliği ülkesi olarak Yunanistan, AB'nin (ve Euro'nun) zımnî garantisi altında ve derecelendirme kuruluşlarının cömert notlarıyla özellikle Alman ve Fransız banka ve yatırımcılardan düşük maliyetlerle büyük montanlı finansman buluyordu. Teoride ülkenin Avrupa ekonomisine entegre olması, gelişmesi ve "standartlarının" yükseltilmesi hedefleniyordu. Ülke (anlaşıyor ki kağıt üzerinde) hızla zenginleşti. Kişi başına gelir 1990'da 4 bin 200 Euro'dan 2007'de 28 bin Euro'ya yükseldi.

Ancak dengeler bozuluyordu. Yüksek memur maaşları ve diğer maliyetler sahte bir refah havası oluştururken diğer yandan kamu maliyesini bozuyordu. Bütçe açığı 1990-2000 arasında önemli bir düzelme yaşadı. Buna karşılık 2000 yılından sonra bu trend tam tersine döndü. 2007 yılına gelindiğinde bütçe açığının GSYİH'ya oranı yüzde 7'ye ulaşmıştı. Öte yandan, cari açık aynı yıl GSYİH'nin yüzde 14'ünü aştı. Kamu maliyesindeki kötüleşme esasında fark edilenden daha kötüydü. Zira Yunan devleti kamu istatistiklerini çarpıtarak yayınlıyordu.

Avrupa Konseyi'nin Yunanistan'la ilgili 2010 yılı başındaki yayınladığı raporunda (EUROPEAN COMMISSION Brussels, 8.1.2010 COM 2010 1 final REPORT ON GREEK GOVERNMENT DEFICIT AND DEBT STATISTICS) durum şöyle özetleniyordu: "Yunan hükümetinin bütçe açığı ve borç istatistiklerinin güvenilirliği uzun zamandan beri gündemde olan bir konudur. 2004 yılında Eurostat, Yunanistan'ın bütçe açığı ve borç istatistikleriyle ilgili olarak kapsamlı bir rapor hazırlamış ve 1997-2003 yılları arasında Yunan otoritelerinin bu istatistikleri yanlış bildirdiğini belirtmiştir.

Son incelemeler, Yunanistan mali istatistiklerinin (ve genel olarak bütün makroekonomik istatistiklerin) güvenilmezliğinin bir göstergesidir ve ülkede mali istatistiklerin toplanması, Eurostat'ın 2004 yılından beri gösterdiği bütün hassasiyete rağmen, diğer Avrupa Birliği üye ülkelerinin kalitesine ulaşamamıştır."

Bundan sonrası?

Yunanistan'ın bundan sonraki yönünü şu faktörler belirleyecek:

- Mevcut gelir-gider dengesiyle ülkenin alınan yardımı geri ödemesi bir yana önümüzdeki iki yıldaki finansman açığını karşılaması zor gözüküyor. O halde Yunanistan'ın varlık satıp kaynak üretmesi ya da ek borçlanma yapması gerekiyor. Yunanistan ne kadar kaynak üretebilecek ve dolayısıyla ne kadar ek finansmana ihtiyacı olacak? Yunanistan, varlık satış ve özelleştirme gelirleriyle bu kaynağı üretebileceği hususunda AB ve IMF'yi ikna edebilecek mi? Edemezse kreditorler ülkenin taahhütlerini güçlendirmek için ne tür önlemler alacaklar?

-Alternatif olarak borç yapılandırılması mı yapılacak?

- Özel kreditorler fiilen iflas etmiş ülkeye verdikleri finansmanda ne kadarlık kayba razı olacaklar? Yani, Avrupa Birliği'nin Yunanistan'a hiç borç vermemiş kesimleri ne kadar vergi kaybına uğrayacak?

Avrupa halkı kreditorlerin Yunanistan'ı yıllarca finanse ederek risk alan özel kreditorlerin (bankalar ve yatırımcılar), Arjantin'de olduğu gibi maliyetin en azından bir bölümünü paylaşmasını istiyor. Alman politikacıları seçmenlerinden bu baskıyı en çok hissedenlerden.

Daha önemlisi, Avrupalılar yıllarca diğer AB ülkelerinden kaynaklı sahte refah yaşayan Yunanistan halkının da zararı paylaşmasını istiyor. Yunan halkının ise buna ne niyeti ne de mecali var.

Öte yandan Yunanistan için bir alternatif daha var: Euro'dan çıkmak. Bu çözüm Drahtman'ın hızla değer kaybetmesi ve Yunan banka sisteminin çökmesi manasına geliyor. Ayrıca Euro'ya ve AB'ye duyulan güvenin de

büyük darbe almasına sebep olacak. Bu AB'nin alacağı en son risklerden birisi olur. Borcu rakam olarak büyük olsa da AB ölçeğinde küçük olması Yunanistan'ın AB tarafından sineye çekilmesi ancak Yunan halkının da zarara ortak olması manasına geliyor. Yunanistan duyunu umumiye yönetimine doğru gidiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni kabineye başlangıç önerileri

Murat Yülek 2011.06.19

Yeni kabine yakında kurulacak ve Türkiye'nin kaderi üzerinde etkili olacak.

Bakanların bir kısmı geçen dönemde de bakanlık yapmış isimlerden seçilecek. Bir kısmı ise ilk defa bakan olacak. Bakanlık portföylerinde yapılan değişikliklerden sonra tecrübeli bakanlar da farklı portföylerle karşı karşıya kalabilecekler.

Bakan olarak atanan milletvekilleri önceden bakanlık yapmış olsalar dahi kendilerine verilecek yeni portföy hakkında yeterince bilgi sahibi olmayabiliyorlar. Bunu aşmak için göreve geldiklerinde bakanlık birimlerinden kısa brifingler alıyorlar. Ancak diğer bakanlıkların faaliyetleri, stratejileri, hedefleri hakkında böyle bir brifing programı yok. Dolayısıyla büyük resmi ancak zaman içinde görebiliyorlar.

Dahası, yeni atanan bakanlar kendi sektörlerinde "dünyada neler olduğu" hakkında da ancak zamanla ve arızı olarak bilgi sahibi olabiliyorlar. Oysa, Türkiye'deki bir bakanın oyun sahası Türkiye'deki diğer bakanlıklar (ve oyuncular) kadar diğer ülkelerdeki bakanlıkların (ve oyuncuların) strateji ve politikaları tarafından da belirleniyor.

Yatay alanlar

Bir de, Batılıların "cross-cutting" diye tabir ettiği, bizim "yatay" diyebileceğimiz alanlar var. Bu tür alanlar tüm bakanlıkları ilgilendiriyor. Ancak en çok ihmal edilen konuların da başında geliyorlar; sahipsiz kalıyorlar ve performans düşüyor.

Buna verilebilecek en iyi örnek teknolojik gelişim. Türkiye'de teknolojik gelişimin sahibi kimdir? TÜBİTAK mı? Üniversiteler mi? Sanayi Bakanlığı mı? BTYK mı? Patent Enstitüsü mü? DPT mi?

Cevap hepsi (yani sorumluluk ortada kalıyor) ve dolayısıyla hiçbirisi. Zira Ankara'da sular kesilirse kimi şikayet edeceğimizi biliyoruz ancak "teknoloji geliştiremiyorsak" kimi hesap vermeye davet edeceğimizi bilmiyoruz.

Kısaca, bu yatay alanlar esasında her bakanlığın alanına giriyor ancak ne bakanlıklar bunun farkında ne de bu konuda hesap verme sistemi yerleşmiş ülkemizde.

Mahathir'den Deli Petro'ya "sabbatical"

Batılı akademiasında İbraniceden alınan yanlış bir terim vardır: Sabbatical Leave (yani Şabat İzni). Yahudilikte, durmak, bir şey yapmamak, dinlenmek gibi anlamlara gelen Şabat (sonradan Hristiyanlığa da geçiyor) pratiğinde bazen uzun sürelerde bazen de, bugün "hafta sonu" dediğimiz günlerde dinlenmek/çalışmamak

gibi manalara geliyor. Akademik dünya, teolojiden borç aldığı bu kelimeyi, bir akademisyenin, bir yıl gibi süreleri diğer bir akademide ya da endüstride geçirmesi ve bu sayede tecrübesini artırması manasında kullanıyor.

Malezya'nın eski başbakanı Mahathir Muhammed'in 1997 yılında çeşitli ülkelere yaptığı inceleme gezisine "sabbatical" adı verilmesi de bu yüzden. Mahathir 1997 yılı Mayıs-Temmuz arasında tatil yapmamıştı. Aksine, Silikon Vadisi'nden Avrupa'ya "dünyada neler olduğunu" bizzat görmeye ve anlamaya çalışıyordu. Nitekim ülkeye dönüşünün ardından patlak veren Asya krizi ve ülkesinde baş gösteren siyasi krize rağmen çeşitli yeni projeleri devreye soktu.

Deli Petro'nun Hollanda macerası da bir nevi sabbatical'di. Biz, kendi kültürümüzde bir kralın Hollanda'ya gidip tersane işçiliği yapmasını "delilik" olarak nitelese de, Ruslar, Rusya'yı bir imparatorluk haline getirmek için Batı'daki teknik gelişmeleri gece kulüplerinde ya da casinolarda değil de tersanelerde geçiren liderlerini "Büyük Petro" olarak adlandırıyorlar.

İşin aslı, Petro'nun gerçekte tersanelerde kaç gece geçirdiğini kesin olarak tam olarak bilmiyoruz ve olayın "efsane" boyutu olduğu kesin ancak ana fikir yine de geçerli. Bakanlarımızın ve liderlerimizin dünyanın nereye kaydığını iyi okumaları ve kararlarını bu çerçevede almaları gerekiyor.

O halde ne yapalım?

Yeni seçilen bakanlarımız koltuklarına oturduklarında işlerine başlamadan önce, işlerin içine dalmak ve binlerce tebrik ziyaretini kabul etmeden önce şunları yapsınlar:

DPT (yani Kalkınma Bakanlığı) ve Hazine müsteşarlıklarından genel brifingler alsınlar.

Yeni kabinede her bakana kendi görev alanı dışında, bu alana giren "yatay" sorumluluklar verilsin. Örneğin,

Sağlık bakanının sorumlulukları içinde Türkiye'de sağlık sistemi üreten firmaların geliştirilmesi ve yerli tedarik oranının yükseltilmesi konusunda ölçülebilir hedefler de konulsun. Bu konuda başarılı örnek Savunma Sanayii Müsteşarlığı'dır. Türkiye'de son yıllarda savunma harcamaları içinde yerli tedarik oranı hızla artıyor. Bu performans neden diğer bakanlıkların alanına da yayılmasın?

Çevre bakanının sorumlulukları içine yerli atık sistemi geliştiren firmalarımızın geliştirilmesi hedefi konulsun.

Enerji bakanının sorumlulukları içine türbinden güneş paneline, yerli enerji sistemi tasarlayan, üreten ve ihraç eden firmalar kurulması ve geliştirilmesi eklensin.

Bakanlıklar dışında da bu tür "yatay" görevlendirmeler yapılsın. Örneğin, KİK başkanının sorumluluk listesine yerli endüstrinin nasıl geliştirileceği ile ilgili politika geliştirilmesi sorumluluğu konulsun.

Önceki kabine sırasıyla tüm kabineye topluca brifingler versin. Versin ki tüm bakanlar diğer bakanlıkların geçmişten gelen hedeflerini ve sorunlarını bilsinler.

Bakanlar "yatay" konularda da brifing alsınlar. Örneğin yeni sağlık bakanı OSTİM'deki sağlık kümelenmesini ziyaret etsin ve Türkiye'de üretilen sağlık sistemleri ve ekipmanları hakkında bilgi alsın.

Her bakan karşılaştırma amaçlı iyi yapılandırılmış uzunca bir dış seyahate çıksın. Örneğin yeni sanayi bakanı yeni ulaştırma bakanı ile birlikte Brezilya'daki Embraer uçak fabrikasını ziyaret etsin.

Uçuk mu buldunuz? Bence de öyle...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cari açığı sektörel politikalarla yenebilir miyiz?: Tıbbi cihaz sektörü örneği

Murat Yülek 2011.07.24

Avrupa'nın çöküşü, kriz uyarıları, Fitch derken cari açık tartışmasına tekrar döndük.

Kurlardaki reel değerlenme son dönemde bir miktar hafifledi. Bunun (olumlu) etkilerini önümüzdeki dönemde göreceğiz. Tabii eşzamanlı diğer etkilerden ayırıştırabilirsek.

Ancak, cari açığı sektör sektör dikkatle mercek altına almadan ve uzun dönemli eğilimleri incelemeden soruna kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm getirmek mümkün değil. Değerli yerel kur, yüksek maliyetler, insan gücü kalitesi gibi makro-faktörler tüm sektörleri ilgilendiriyor. Ancak sektörlerin kendi içlerindeki sorunların ortadan kaldırılması da gerekiyor.

Sektörel sorunlar ilgili kamu kurumları/bakanlıklar tarafından algılanıp çözüm stratejisi getirilmeden çözülmüyor. Örnek olarak savunma sanayiine bakabiliriz. Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın son yıllarda uyguladığı ısrarlı politikalarla savunma sanayiinde 2005 yılında yüzde 25'ler seviyesinde olan yerli katkı oranı 2010 sonunda yüzde 50'yi aştı. KOBİ'lere açılma kararı ve bu karar çerçevesinde ihtiyaç duyulan teçhizatların Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren KOBİ'lere ürettirilmesi neticesinde şu anda binden fazla firma üretici durumuna getirildi. Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın izlediği ana politika büyük projelerde ve temel ihtiyaçların temininde ana yüklenici firmalara yan sanayi ile birlikte çalışma mecburiyetinin getirilmesi idi. Uygulanan bu ana politika yerli savunma sanayiine sınıf atlatmaya yetti.

Önümüzdeki birkaç yıl içinde savunma sanayiindeki yerli katkı oranının yüzde 75'lere çıkması beklenmektedir. Uygulanan politika sayesinde bir taraftan ithalatın azaltılması sağlandı hem de bu kritik sektörde dışa bağımlılık azaltılmış oldu. Türkiye geçen sene ihracatta kritik bir milyar dolar rakamının üzerine çıktı.

Sağlık sektörü

Önce makine ithalatına bakalım. Son beş senede makine ithalatı 15 milyar dolardan neredeyse üç katına, 40 milyar dolara yükseldi. Bu rakamlara bakıp üretim ve ihracat kapasitemiz artıyor diyebilirsiniz. Ancak, en iyi ihtimalle kısmen haklısınız. Zira, makine teknolojisinin hızla gelişmesi elinizdeki makine stokunun ekonomik ya da teknik ömrünün olmasa da 'teknolojik' ömrünün kılmasına sebep oluyor. Geçen sene satın aldığınız makine daha elli sene hizmet verecek dahi olsa Bangladeş'teki rakibiniz daha verimli ve teknik açıdan daha güçlü yeni modeli aldığı anda rekabet gücünüz düşüyor. İkincisi, dışarıdan ithal edilen makinelerin ne kadarının yerli üretimi ikame ettiğini bilemiyoruz.

Şimdi yukarıdaki bilgiler ışığında sağlık sektörüne bakalım. Sağlık sektörü ithalatı 2004 ile 2008 yılları arasında iki katını aşarak 1,6 milyar dolara çıktı. Ekonominin yavaşladığı 2009 ve 2010 yıllarında aynı seviyelerde kaldı. Ülkemizde ihtiyaç duyulan tıbbi cihaz ihtiyacının yüzde 85'i yurtdışından karşılanıyor. Mevcut politikalar (ya da politikasızlıklar) devam ederse bu durum önümüzdeki dönemde daha da kötüleşecek.

Ortalama ömrün uzaması sağlık sektörünün ve dolayısıyla tıbbi cihaz imalatının önemini artırıyor. Yaşlıların sağlık harcamalarının gençlere göre fazla olması, ortalama ömrün uzun olduğu toplumlarda sağlık harcamalarının diğerlerine göre daha fazla olmasına sebep oluyor. Bu da tıbbi cihaz (ve ilaç) sektörlerinin, enerji gibi, geleceğin sektörleri arasında yer almasına sebep oluyor.

Dolayısıyla, Türkiye'nin tıbbi cihaz ithalatı önümüzdeki dönemde daha da artacak. Son beş yıl içinde Türkiye'nin medikal cihazlar için harcamış olduğu kaynak tutarı 6 milyar doların üzerinde. Önümüzdeki dönemde yeni sağlık yatırımları ile birlikte bu açık daha da büyüyecek.

Bu (cari) açığın kapatılması için yetkili kurumların acil olarak yerli üretimi teşvik edici yönde strateji ve politikalar geliştirerek ilave önlemler almaları gerekmektedir. Burada da en büyük görev Sağlık Bakanlığı ile birlikte yeni adı ile Bilim Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'na düşüyor.

Tıbbi cihaz sektörüne verilecek desteklerin ülkemizi yurtdışına bağımlılıktan kurtaracak bir potansiyelin varlığından haberdarım. Örneğin Ankara OSTİM'de savunma kümelenmesi gibi bir de sağlık kümelenmesi var.

Bu kümelenmedeki şirketler onlarca ülkeye ihracat yapıyor. Ancak Türkiye'deki devlet hastanelerine, yabancı firmaların engellemelerinin de etkisiyle sadece katma değeri düşük basit ekipmanları satabiliyorlar. Yabancı firmalar, yerli firmaların yurtdışına rahatlıkla ihraç edebildikleri kompleks cihazları "Türk makineleri hastaları yatakta bırakır" telefonlarıyla ihale dışı bırakabiliyorlar. Türk firmalarının uluslararası yeterlik belgeleri gerektiren ihaleleri kazanmalarına rağmen çeşitli yollarla ihaleler iptal edilebiliyor.

Yerli üreticinin ihalelere girmemesi, ağırlaştırıcı şartlar da yerli firmaların şanslarını ortadan kaldırıyor. Bu, sektördeki yerli 'öğrenme sürecini' imkansız hale getiriyor. Ancak her şeye rağmen Türk firmalarının ihalelere girmesi, yabancı firmaların fiyatları yüzde elliye yakın oranlarda kırmamasına sebep oluyor. Yani, Türk firmalarının üretilen ihalelere girebildiği ürünlerde yabancı firmaların verdiği fiyatların eski ihalelere göre hızla aşağı çekildiğini görüyoruz. Bu da yerli üretimin bir başka faydası.

Böylesine bir ortamda ülkemizde tıbbi cihaz sektörünün gelişmesini beklemek oldukça zor. Bu sektör mevcut uygulamalarla, yıllarca ülkenin dış ticaret açığına ve dolayısı ile cari açığına olumsuz katkı sağlamaya devam edecek. Dolayısıyla, 120 milyon dolar civarındaki sektör ihracatının artmasını da beklememek gerekiyor. Zira, ihraç pazarlarında, kendi ülkesinde satılamayan bir ürünü pazarlamak kolay değil.

Çözüm

Tıbbi cihaz sektörü sadece bir örnek. Ancak burada kazanılacak tecrübe, savunma sanayii gibi birçok alana aktarılabilir. Yapılacak şey, Sağlık Bakanlığı ile Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'nın bir araya gelmesi ve bir strateji tespit etmesi. Sanayi Bakanlığı'nın son dönemde üzerinde durduğu ihalelerde yerli desteğinin (yüzde 15) de özellikle sağlık sektöründe devreye girmesi gerekiyor.

Bu stratejiye ölçülebilir başarı hedefleri konulması ve beş senelik bir perspektifte Türkiye'de üretilen kompleks tıbbi cihazların devlet hastanelerine girmesinin sağlanması gerekiyor. Sağlık Bakanlığı satın alma yetkililerinin bu hedeflere uygun eğitimlerden geçirilmesi, hatta konunun KİK'in verdiği eğitim müfredatlarına da eklenmesi gerekiyor. Dünya 'stratejik satın alma' konularını tartışırken ülkemizde on yıllar öncesinin parametreleriyle hareket etmemizi kabul etmek zor.

Tıbbi cihaz sektöründe yerli payının artırılmasını konuştuğunuz zaman, (önce de olduğu gibi) sabotajlara hazır olun. Zira bazıları Türkiye'nin ciddi ürünler imal etmesini istemiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Merkez Bankası ne yapmak istiyor?

Murat Yülek 2011.08.07

Anlaşılan o ki, Merkez Bankası, Avrupa ve ABD'de başlayan bir kriz görüyor.

Türkiye'ye muhtemel finansal etkilerini asgariye indirmek için de tedbir alıyor. Arka planda afallamış Avrupa ve Amerikalı oyuncuların 'psikolojisi' vardı. Tabii bu arada ülkemizde de kafa karışıklığı yok demek zordu.

Dünya

ABD ve Avrupa Birliği'nde ciddi uzun vadeli sıkıntılar var. Bir ekonominin uzun vadeli sıkıntıları olması ille de kısa vadede de sıkıntıları olmasını gerektirmiyor. Ancak her iki ekonomide de kısa vadeli sıkıntılar da var. Hatta bu acil problemler uzun vadeliyelerden daha ciddi boyutlarda.

AB'de büyük ekonomilerin 'borç ödeme sıkıntısına girmesi ihtimali algısı' geçen hafta yükseldi. Tekrar edelim 'algı' ya da oyuncu psikolojisi. Buna ilave olarak, AB'de, hükümler (devletleri) kurtarma mekanizmalarının kaynak büyüklüğü, yönetim ve karar alma kabiliyeti konusunda da büyük kuşku var. Bunlar birleşince geçen hafta büyük bir satış dalgası yaşandı.

ABD'de ise borç ödeme tavanı konusu aşıldı ancak hemen ardından gelen haberler (aralarında ilk başta iyi algılananlar da dahil olmak üzere) moralleri bozdu. Hatta yerle bir etti. Oyuncu psikolojisi...

Oyuncu psikolojisi her iki ekonominin de uzun vadeli 'iniş' sürecini göremiyor. Algı, trendi iyi takip edemeyince anlık iyimserlik ve (özellikle şu sıralarda) kötümserlikler piyasayı yönlendiriyor. Bob Shiller'i okuyanlar bu satırları daha iyi anlayacak.

ABD'de kötümserlik geçen hafta şirket tahvilleri ve borsadan kaçış şeklinde yaşandı. Buna bazıları 'kaliteye kaçış' diyorlar. Kaçılan 'kalite' ise daha düne kadar geri ödenme riski fiktif bir problemden dolayı olsa da oldukça yüksek olan Amerikan hazine tahvilleri idi! Yine oyuncu psikolojisi. Rasyonellik (ya da çaresizlik) buraya kadar...

Ardından, piyasalar kapandıktan sonra S&P'nin ABD not kırımı geldi. Artık pek de ciddiye alınmayan değerlendirme kuruluşlarını diğerlerinin de gelecek hafta S&P'yi takip etmesi muhtemel. İlginç olan S&P'nin, not kırma kararını artık dört işlem yapabilen 2 dolarlık hesap makineleriyle bile ortaya koyabileceğiniz ABD'nin uzun vadeli maliye dinamiklerine değil de son tavan tartışmaların ardından Kongre'den ciddi bir anlaşmanın çıkamamasına bağlamasıydı.

Avrupa'da hafta sonunda Avrupa Merkez Bankası'nın İtalyan ve İspanyol bonolarını alabileceği yolundaki açıklama ise Avrupa'da kaliteye kaçışın Euro lehine olmasını sağladı; Euro haftanın son gününde dolara karşı değer kazandı. Oysa Avrupa'nın yukarıda bahsedilen hal-i pür melal durumu belliydi. Bu arada Japonya ve İsviçre merkez bankaları piyasaya müdahale ederek yerel kurlarını zayıflatmaya çalıştı.

Türkiye

'Dünya'-'Türkiye' ara başlıkları bu sıralarda bu köşede sık sık kullanılıyor. Ancak bir kez daha kullanacağız. Özellikle 'teğet' tartışmalarının yeniden nüksettiği bir konjonktürde.

Türkiye'de önce temmuz ortalarında kriz tartışmaları yaşandı. Tartışılan, içeride yaşanabilecek bir krizdi. Bu tartışma yetkili ağızlarda hızlıca iskonto edildi. Haklı bir iskonto idi. Türkiye'de iç talep büyüme hızı krize sebebiyet verecek, hatta yakınına yaklaşacak boyuta sahip değildi. Ancak yanlış trendi kesmek de ihtiyatlı bir karar alıcının yapması gereken bir şeydi. Tüketici ve şirketlerin aşırı yüksek güveni (ve bunun somut sonucu olan yüksek harcama eğilimi) ve bunu hem katalize hem de finanse eden kredi büyümesinin kontrol altına alınması gerekiyordu. Bu, kapıda bir kriz olduğundan değil sürdürülebilirlik açısından önemliydi. Ancak tartışmalar sırasında birçok kafanın karıştığı ve en azından bazı çevrelerde 'kriz' arayışına girildiği de bir gerçek. Oyuncu psikolojisi...

İç piyasadan gelen hissiyat son yayınlanan göstergelere göre oldukça yüksek. Şirketler kesiminin hissiyatını gösteren Reel Kesim Güven Endeksi'ni ele alalım; yatırım meyli tarihî zirvelerde geziniyor. Tüketici kesiminin hissiyatını gösteren Tüketici Güven Endeksi de oldukça yüksek. Her ikisi üzerinde bu son tartışmaların etkisini bir ay içinde görmeye başlayacağız. Muhtemelen gerileme başlayacak ancak iç talebin ani daralması şu anda pek olası gözüküyor.

Merkez Bankası ne yapmak istedi?

Merkez Bankası'nın acil toplantısı ve ardından aldığı kararlar piyasalar tarafından sürpriz olarak değerlendirildi. Sürprizle birlikte, alınan kararları negatif değerlendiren ve kafaları karışanlar da çoktu. Örneğin faiz indiren "Merkez Bankası enflasyonla mücadeleyi bir tarafa bırakıyordu."

Anlaşıyor ki Merkez Bankası'nın önceliği Avrupa ve ABD'deki krizin finansal etkilerinin Türkiye'ye gelmesini engellemesi. Bu amaçla döviz ve TL likiditesini gevşetiyor. Bu arada yabancıları da içeri çekmeye çalışıyor. Açıklamada yurtdışındaki durgunluk ihtimali öne çıkartılmış. Bu durumda bu politikaların kalıcı olma olasılığı yükseliyor.

Merkez Bankası önceki dönemlerde de bu tür zor ve boşa çıkartıcı (preemptive) olma amacı güden kararları aldı (2006 mayısını ya da 2008 sonlarını hatırlayın). Aktif olmakla birlikte, kararlarında piyasayı yakından izlemeyi ve esnekliği de elden bırakmadı.

Bundan sonra ne olabilir?

Anlaşılan o ki şu anda Merkez Bankası'nın kafasında hem finansal istikrar ve hem de büyüme, enflasyon kadar önem taşıyor. Ne uzun vadede sürdürülemez bir iç pazar büyüme hızını ne de ABD'deki 'duran ekonomi' kâbusunu yaşatmak istiyor ülkeye. Enflasyon hedeflemesi 2.0'ı silip 3.0 diyebilirsiniz.

Bu politikanın etkilerinin negatif olması durumunda Merkez Bankası'nın esnek davranacağı belli. Ancak dikkat edilmesi gereken bazı önemli hususlar var.

Birincisi 1,70'ler bazı işletme bilançolarını zor durumda bırakacak. Ancak gene de Türkiye açısından olumlu. Zira doların değer kaybettiği bir ortamda TL'nin dolara karşı önceden kazandığı aşırı değeri bir miktar hafifletmesi dış ticaret dengesini olumlu etkileyecek. Bu da, dünyada talebin daralmaya yüz tuttuğu bir dönemde büyüme dinamiklerinin iç pazar yerine dış talebe dayanma sürecini destekleyecek. Fakat bununla birlikte, TL-dolarda 1,70'in piyasa tarafından Merkez Bankası 'hedefi' gibi algılanması mevcut enflasyon hedeflemesi (ve esnek kur) sistemiyle pek uyumlu değil.

İkincisi, Merkez Bankası'nın iletişimi çok iyi yönetmesi gereken bir döneme giriyoruz. Merkez Bankası pozisyonunun sık sık değiştiği ya da sık sık sürpriz yaptığı gibi algılamaların engellenmesi gerekiyor. Pozisyon değişikliğinden değil algılamadan bahsettiğimi tekrarlayayım. Dahası, önümüzdeki dönemde Merkez Bankası'nın ne yapmak istediğini çok dikkatli anlatması gerekecek. Perşembe günü kararların TL talebini artırıcı yönde olmasına rağmen ilk tepkinin TL'yi 1,74'ere düşürdüğünü hatırlayalım.

Üçüncüsü, 'kaliteye kaçış' ile ilgili. Amerika'da kaliteye kaçış kısa vadede İtalya ya da İspanya'dakilerden (!) daha güçlü olsa da uzun vadede oldukça sıkıntılı bir enstrüman olan Hazine bonolarına yöneliyor. Buna karşılık malum durumuna rağmen Avrupa'da kaliteye kaçış Euro yönünde. Türkiye'de ise kaliteye kaçış hâlâ yabancı paraya doğru oluyor. Yani geçmişten gelen kötü alışkanlıklarımızdan olan TL'ye güvensizlik hâlâ düşük ölçekte de olsa geçerli. Bu açıdan Merkez Bankası bilançosunda ve dolayısıyla para arzındaki son dönemdeki hızlı büyüme ne zaman tersine dönecek sorusu önemli. Bu soruyu buna mevcut politikaların normalizasyon süreci ne zaman başlayacak şeklinde de sorabilirsiniz.

Somali: Ramazan'da Johnny Cash dinlemek

Müziği sadece bir eğlence aracı olarak görmeyen üstadlarındandı Johnny Cash. Man in Black ise onu Johnny Cash yapan büyük eserlerinden biriydi. Şarkıda neden sadece siyah giydiğini anlatıyordu:

Well, you wonder why I always dress in black

Why you never see bright colors on my back

...

I wear the black for the poor and the beaten down

Living in the hopeless, hungry side of the town

Ah I'd like to wear a rainbow every day

And tell the world that everything's OK

But I'll try to carry off a little darkness on my back

Till things are brighter, I'm the Man in Black

Benim hızlı tercümem:

Soruyorsunuzdur neden hep siyahlar giyiniyorum

Neden üzerimde hiç renkli elbiseler görmezsiniz

...

Siyahları fakir ve ezilmişler için giyiyorum

Kasabanın [siz 'dünya' okuyun. M.Y.] fakir ve umutsuz mahallesinde yaşayanlar için

...

Üzerimde gökkuşağı renkleriyle dolaşmak isterdim

Ve dünyaya her şeyin yolunda olduğunu söylemeyi

Fakat siyahları giymeye devam edeceğim

Durum daha iyi olana kadar

Ben Somali'yi geç hatırladım, siz geç kalmayın. Türkiye'deki fakir ve ezilmişleri de.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İktisat kitapları yeniden yazılacak

Murat Yülek 2011.08.14

İktisat kitapları yeniden yazılmalı; krizden çıkartılacak derslerden en önemlilerinden birisi bu olsa gerek.

Geçen senelere kadar faizlerin 'yakında' yükseltileceğini düşünenler çoğunlukta idi. 2009 yılında İstanbul'da yapılan IMF toplantılarının ana konusu, krizin sonlanmaya yüz tuttuğu varsayımıyla genişleyici para ve maliye politikalarının ne zaman tersine döndürülmesi gerektiği idi.

Krizin ulaştığı en son noktada artık sürecin uzayacağı konusunda hemfikir olundu. ABD'de faizlerin uzun süre yükseltilmemesi kararı alınırken etkisiz olacağı belli olduğu halde üçüncü parasal genişleme konuşmaya başladı. Avrupa'da ise durum daha kötü. Kurtarma mekanizmasının nasıl ve ne kadar fonlanacağı bilinmezken risk çevre ülkelerden merkeze (Fransa) doğru yayılıyor. Dahası ABD'de görünürde bankalarda sıkıntı kalmamışken AB'de risk büyük.

Joseph Stiglitz ne diyor?

Nobel ödüllü iktisatçı Joseph Stiglitz uzun bir 'hastalık' dönemine hazırlıklı olmamız gerektiğini düşünüyor. Dahası, krizi öngöremeyen makro ekonomi literatürünün temelinde hatalar olduğunu ve değişen ekonomik yapıya da ayak uyduramadığını söylüyor. Dolayısıyla Stiglitz, makro ekonomi modellerinin 'tamir edilmesi' gerektiğini söylüyor.

Stiglitz'in Journal of European Economic Association isimli saygın akademik derginin son sayısındaki makalesinden alıntılalım:

"Adam Smith'in izinden gittiklerini iddia edenler son yıllarda olanlardan dolayı üzüntülü olmalı. [Örneğin] bankacıların kendi menfaatlerine göre hareket etmeleri [sanki görünmez bir el tarafından] diğer tüm oyuncuların refahını artırıcı etki yapmadı; hatta tam tersine çalışanlar, vergi ödeyenler, ev sahipleri ve genelde tüm ekonomi için yıkıcı sonuçlar ortaya çıkardı. Görülen o ki kendi menfaatlerini takip etmekle sadece bankacılar kazandı.

... Bilgi dağılımının oyuncular arasında asimetric dağıldığı ve risk piyasalarının tam olmadığı ortamlarda (ki her zaman öyle) piyasalar [beklendiği gibi işlemediği teorik çalışmalarla ortaya konmuştu.] Ancak modern makro iktisat literatürü bu bulguları unuttu. Piyasaların her zaman verimli işlediği ve dengede olduğu özel durumları modelledi. [Sonra da bu modellerin her zaman her yerde işlediğini varsaydı.]

Ekonomik teorinin testi öngörüdür. Bu en önemli testte standart teoriler başarısız oldular. Standart modele dayalı çalışan iktisatçılar krizi öngöremediler. Hatta kriz patlak verdikten sonra dahi FED Başkanı krizin

etiklerinin sınırlı kalacağını söylüyordu.

Bazıları standart modelin eklemelerle düzeltilebileceğini düşünüyor. Ben o fikirde değilim. Standart modelin iyi bir başlangıç noktası olmadığını düşünüyorum.

Kapitalist ekonomiler balon üretiyorlar. Stiglitz makalesinde bu konuya da dikkat çekmiş. Standart modellerde konjonktürel hareketlerin (iş döngüleri) ekonominin dışından üretildiği varsayılıyor. Stiglitz diyor ki:

"Bu krizi dışsal şoklara bağlamak ve bu şoklar olmasa her şeyin yolunda gideceğini düşünmek zor. Diğer birçok önemli krizde olduğu gibi bu kriz de insan yapımı. Krizi ekonomik sistem üretti. Kriz de ekonomik durgunluğu. Bu tür sonuçları ortaya çıkartan insan davranış tarzı yeterince çalışılmadı iktisatçılar tarafından."

Ekonomi kitapları yeniden yazılacak mı?

İnsan davranışının modellenmesinden makro ekonomik modellere, finansal piyasaların işleyişinden makro ekonomik modeller içinde finansal piyasalara uygun görülen yere, yüz binlerce iktisatçıya öğretilen iktisat teorileri krizde pek işe yaramadığına göre krizin etkisiyle yeni iktisat kitaplarının yazılması gerekiyor. Ancak bu olacak mı; teori değişecek mi pek de emin olmayalım. İşler düzelince Stiglitz'in çağrısının etkisi azalacak. Yeniden kriz çıkana kadar.

Rogoff: Problemi enflasyona yedirelim

Bir diğer önemli iktisatçı da Harvard Üniversitesi'nden eski IMF Başekonomisti Ken Rogoff. Rogoff, yakın zamanda borç krizleri üzerine yine tanınmış bir iktisatçı olan Carmen Reinhart ile oldukça ses getiren bir kitap yazmıştı. Kitapta, büyük finansal krizlerin hep benzer şekilde geldiği ancak kriz öncesinde oyuncu davranışının her defasında aynı olmasına rağmen durumu farklı gibi algıladığı anlatılıyor. Yani onlar da krizlerin kapitalist ekonomiye içsel olduğunu söylemiş oluyorlar. Rogoff son krizin büyük bir bilanço (borç) problemi ortaya çıkardığının altını çiziyor. Bu bilanço/borç krizinin çözümü için de yüzde 4-6'lık enflasyon oranlarına 'yedirilmesini' öneriyor. Bir başka deyişle '75 yılda bir' ortaya çıkan bu denli büyük bir krizde 'enflasyon korkusunu bir tarafa bırakılarak' para basmaya devam edilmesini öneriyor. Krizin en başlarında yazmıştık: reel büyümeye (sağlam kaynaklara) dayalı normalizasyon zor; Batı ülkeleri balonun patlamasını ancak yeni balonlar üreterek (bilançoları yeniden şişirerek) ödemek zorunda kalabilir diye. Rogoff resmi olarak dinlenecek gibi görünmüyor ama pratikte önerisi zaten uygulamada.

Muhalefet partilerinin Suriye politikası

Hükümeti eleştirmekle her yaptığına karşı çıkmak arasındaki oldukça kalın olması gereken çizgiyi muhalefet partilerinin bir türlü yakalayamamaları ilginç geliyor bana.

Suriye'yi örnek olarak alalım. Meclis'teki muhalefet partileri hükümetin Suriye politikalarını eleştiriyor: Neden Suriye'nin iç işlerine karışıyoruz; hükümetin Suriye politikası belirsiz; ABD'nin taşeronluğunu yapıyoruz...

Muhalefete göre hükümet şunları mı yapmalıydı:

Suriye nasıl olsa Patagonya gibi Türkiye'ye uzak bir ülkedir diye varsayıp kendisiyle doğrudan ilgili bir konuyla hiç ilgilenmese miydi? Yani klasik pasif dış politikasına mı geri dönseydi?

Sınırının hemen yanı başında yüzlerce insanın öldürüldüğü, binlercesinin Türkiye'ye kaçtığı bir keyfi katliama seyirci mi kalsaydı?

ABD de insanların Suriye'de öldürölmesine karşı çıkıyor. ABD'nin her yaptığı kötödür, diyerek ve ABD ile aynı görüşü paylaşmıyor olmak için Suriye Hükümeti'ni yaptıkları için tebrik edip başarılar mı dileseydi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Somali'nin balıklarını kim çaldı?

Murat Yülek 2011.08.21

Geçen hafta OSTİM tarafından düzenlenen temalı iftarın konusu Somali idi. Daha doğrusu, OSTİM yetkilileri konuyu "Somali'nin balıklarını kim çaldı?" olarak belirlemiş. Yapılan sunumda Somali'nin zengin kıyı şeridini koruyamamasıyla uğradığı zararın üzerinde duruluyordu.

Uzmanlar, Somali'nin yabancı balıkçılık gemilerince kanunsuzca yapılan balık avında yılda 300 milyon dolar kaybı olduğunu söylüyorlar. Nüfusun 10 milyon kişi olduğunu düşünürsek kişi başına kayıp yılda 30 dolara denk geliyor. Ülkenin gayri safi milli hasılası hatta nüfusunun dahi doğru ölçülemediğini biliyoruz ancak 30 doların kişi başına gelirin (satın alma gücü paritesine göre) yüzde onu civarında olduğunu düşünebilirsiniz.

Somali, kıyı güvenlik altyapısı ve gücü olmadığı için bu kayba uğruyor. Somalili korsanlar, elde ettikleri yılda 100 milyon dolarlık gelirle 300 milyon dolarlık kaybın üçte birini geri aldıklarını söylüyorlar. Yani kişi başına 10 doları geri alıyorlar. Ancak, yılda kişi başına net 20 dolar, Somali için ihmal edilemez bir büyüklük olsa da ülkenin sorununa kalıcı ve yeterli bir çözüm olmadığı belli.

Somali bu duruma nasıl düştü?

Somali'nin bu duruma düşmesinde iki ana faktör rol oynadı: Ülkenin ekonomik ve siyasi yapısını bozan Batılı güçler (İngiltere ve İtalya) ve sonrasında ülke halkının bir ekonomik ve siyasi yapı ortaya çıkartamaması.

Somali tarih boyunca önemli bir medeniyet merkezi idi. 19. yüzyılda, yani İngilizlerin tüm dünyanın kendilerine ait olması gerektiğini düşündükleri dönemde Somali'ye saldırdıkları anda dahi Somali'de oldukça gelişmiş bir uluslararası ticaret ve üretim ekonomisi olduğu biliniyor.

İngiliz saldırılarından sonra ülkede başarılı bir direniş örgütlenmesi oluştu. Bu direnişi ve ülkenin ekonomik ve siyasi yapısını İngilizler Birinci Dünya Savaşı sonrası (hani şu Amerikan Başkanı Wilson'ın milletlerin kendi kaderini belirleme hakkı fikrini ortaya atmasından sonra) hava bombardımanları sayesinde ortadan kaldırdılar ve özgür insanları sömürge halkı haline getirdiler. 1920'lerdeki bu yıkımdan sonra ülke İtalya ile İngiltere arasındaki paylaşım kavgasının parçası oldu ve bir daha kendine gelemedi.

1969-1991 arasındaki sosyalist dönemde siyasi ve ekonomik bir yapının kurulması için çaba gösterildi. Ancak bu dönemde de hem diktatoryal eğilimler hem de bölgesel ihtilaf sebebiyle ülke rahatsızdı. 1991 sonrasında ise ülke hem iç savaş hem de Etiyopya ile ihtilafarla meşguldü.

Sonuçta, siyasi ve ekonomik bir yapının kurulamaması neticesinde 640 bin kilometrelik (Türkiye yüzölçümünün yüzde 80'i) yüzölçümüne sahip 10 milyonluk (Türkiye nüfusunun yüzde 14'ü) bir nüfus bugün (tekrar) topluca açlıkla karşı karşıya.

Ancak daha önemlisi, ilerideki açlık risklerini ortadan kaldıracak bir ekonomik ve siyasi yapıya sahip değil. Bir ülkeyi yönetenlerin en önemli sorumluluklarından birisi halkının insan gibi yaşamasını sağlayacak geliri üretecek bir ekonomik yapıyı kurmak olmalı. Geliştirilen siyasi yapı da özgürlükleri ve bu ekonomik yapıyı desteklemeli. Somali'de önce yabancı güçler sonra da iç anlaşmazlıklar bu durumu engellemiş. Açlık sorunu çözüldüğü zaman asıl soruna eğilinmesi gerekiyor.

Fatih projesi yerli firmalarca gerçekleştirilmeli

Önce de yazmıştık. Fatih projesi teknoloji ekipmanları alınmasını kapsıyor. Bu projede alınacak ekipmanlara mutlaka yerli muhteva şartı konmalı. Bu ekipmanların ömrü birkaç ile maksimum on yıl arasında değişecek ve ciddi bir kaynak maliyeti olacak.

Örneğin, savunma aynı ofsetlerinde olduğu gibi alınacak ekipmanların satın alma maliyetlerinin yüzde 50'sinin üzerindeki kısmı yurtiçi firmalara akmalı. Ayrıca, ana yüklenicilere KOBİ'lere iş verme zorunluluğu getirilmeli. Aksi takdirde kriz döneminde yerli yabancı firmalara ciddi bir destek vermiş olacak, Türkiye'deki değil yurtdışındaki istihdamı desteklemiş olacağız.

Türkiye'nin güney komşuları

Türkiye'nin güneyi Suriye'den İsrail'e insanlık katsayısı oldukça düşük yönetimlerle çevrili.

İsrail 9 Türk vatandaşını şehit ettikten sonra özür dilemek gibi "kolay" bir opsiyonu elinin tersiyle geri çevirdi. İleri sürülen sebepleri basından takip ediyorsunuz. Masa başında hazırlanmış raporları da. İsrail lobi gücünün etkili olduğu ABD desteği ve sübvansiyonuyla ayakta duruyor. Kendi vatandaşı olan milyonlarca Filistinliyi ucuz işçi olarak kullanırken yine milyonlarca Filistinliyi Gazze ve Batı Şeria'da konsantrasyon kamplarında tutuyor. İsrail şimdi Mavi Marmara'dakine benzer yaklaşımıyla Mısır'la da arasını bozdu.

Suriye ise kendi halkından başkasına etkili olmamak üzere bina edilmiş ordusunun silahlarını bir kez daha sorumsuzca halkına çevirdi. Rusya ve Çin gibi yayılmacı güçlerden ve İran'dan aldığı destekle ayakta duruyor. Ülkenin verimli toprakları ve ekonomisi gelişim açısından bölge ortalamasının 50 sene gerisinden geliyor. Türkiye her ikisiyle de iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Her ikisi de yaşanabilir bir bölge oluşturmayı amaçlayan bu samimi eli kabul etmiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye, Çin politikası geliştirmeli

Murat Yülek 2011.08.28

Bir Avrupa ülkesi cumhurbaşkanının verdiği özel yemekteyiz. Karşımda oturan Amerika'nın o ülkedeki eski büyükelçisine sohbetin bir noktasında soruyorum: Sovyetler'in dağılmasından sonra Orta Asya'da Rusya'yla giriştiğiniz rekabeti artık tamamen kaybettiğinizi düşünüyor musunuz?

Eski büyükelçinin cevabı şaşırtacak kadar net, dürüst ve yalın: "We never had a chance" (Hiç şansımız olmamıştı ki).

Ben tekrar soruyorum; bu defa şaşırma sırası büyükelçide: "Rusya'nın ABD'yi işbirliği için Orta Asya'ya tekrar davet edebileceğini düşündünüz mü?"

Sorumun temelinde Çin'in Latin Amerika'dan Avru-pa'ya, giderek artan etkisi yatıyor. Bu etki hızla büyüyor ancak seviye olarak düşük olduğu için henüz birkaç ülke hariç (kim olduklarını siz tahmin edin) pek kimsenin radar ekranında alarm vermiyor.

Çin'in yayılması

Bu sene içinde, adını "Çin'in ikinci nesil yayılması" koyduğum trend hakkında bu köşede bir yazı yayınlanmıştı. "Birinci nesil yayılma" ihraç malları ve dağıtım kanallarını temel alırken, Çin'in ikinci nesil yayılması güçlü sanayi kesimine tedarik zincirlerinin oluşturulmasını hedef alıyordu. Moğolistan'dan Avustralya'ya, oradan da Afrika ve Latin Amerika'ya kadar Çin, birçok hammadde üreticisi ülkeyle doğrudan ilişki kuruyor. Dolayısıyla bazı ülkeleri sadece ürün piyasaları dağıtım ağları üzerinden, diğerlerini ise hem dağıtım hem de tedarik ağları üzerinden hinterlandına alıyor Çin.

Orta Asya, yani soydaşlarımızın diyarları, Çin yayılması açısından önem taşıyor. Öncelikle, bu ülkelerde hem hammadde kaynakları bulunuyor hem de Çin malları için pazar niteliği taşıyorlar. Dahası, bu ülkeler, Asya kütesinin tam merkezinde yer alıyorlar; ekonomik olduğu kadar siyasi olarak da kritik önem taşıyorlar.

Çin'in ekonomik ağırlığı ve üretim merkezleri doğu kıyısında yoğunlaşmış durumda. Ancak batı sınırlarını oluşturan Doğu Türkistan (Çinlilerin 'Sincan' yani sonradan ilhak edilen topraklar dedikleri) hem zengin tabii kaynaklara sahip hem de Orta Asya ile Çin'in sınırlarını oluşturuyor.

Bu bölgede, Çin nüfusuna göre oldukça az (20 milyon) Uygur Türk'ü yaşıyor. Kaşgarlı Mahmut'un vatanı olan bu topraklarda Çin, ekonomik teşviklerden oluşan bir iskan politikasıyla Çin asıllı nüfusun bölgeye göç ederek yerleşmesini sağlamak istiyor.

Ekonomik teşviklerin merkezinde bölgenin bir reeksport merkezi olması fikri yatıyor. Yani Çin'in doğusunda üretilen malların küçük katma değerler eklenerek Asya'ya satılması planlanıyor. Bu katma değer oluşturacağı ekonomi Çin asıllıların bölgeye göçünü teşvik edecek ve Türk asıllı nüfus azınlıkta kalacak. Bu arada demir yumruk da yine Türk asıllı nüfusun üzerinde sallanmaya devam edecek.

Orta Asya'da Rusya-Amerika-Çin rekabeti

Böyle bir ortamda önceki iki rakip (ABD ve Rusya) Çin'in Orta Asya'ya karşı giderek artan ilgisi ve etkisi karşısında işbirliği yapacak mı?

Muhtemel bir senaryo.

Çin'in dünyaya siyasi yayılımı büyük ölçüde finansal gücünden destek alarak gerçekleşiyor. Yunan bonolarına gösterdiği destek ve ilgi bunun göstergesiydi. Çin kesenin ağzını Orta Asya'da da açacak. Bu finansal gücü tabii kaynak zengini ve ihtiraslı Rusya'nın bir ölçüde dengeleyebilir. Ancak Rusya'nın hem siyasi hem askeri açıdan Çin ile rekabet etmesi zor. Dolayısıyla denklemde ABD'ye de ihtiyaç var.

Türkiye

Türkiye de tarihi ve akrabalık ilişkilerinin olduğu Orta Asya'da önemli bir oyuncu haline gelebilir. Eğer gelemmezse hem önemli bir ilişki platformundan mahrum kalır hem de "ilerleyemediği için geride kalır".

Gelişmeler ülkemizin Orta Asya politikasını gözden geçirmesini ve dinamizmini artırmasını gerektiriyor. Orta Asya politikası ise artık, Rusya kadar Çin'i de kapsamadıkça bütüncüllüğünü ve sürdürülebilirliğini kaybedecek. Dolayısıyla, Türkiye'ye bir Çin politikası gerekiyor. Denklemi Amerika daha da karmaşık hale getiriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Cumhuriyet döneminde neden güzel şehirler geliştiremedik?

Murat Yülek 2011.09.04

Cumhuriyet döneminde ülkemizde önemli değişiklikler, gelişmeler yaşadık.

Ancak başarılarla birlikte önemli başarısızlıklara da imza attık. Sancılı bir değişim içindeyiz. Cumhuriyet haline geldik ancak demokratikleşmede önemli sıkıntılar yaşıyoruz. Fabrikalaştık ancak "sanayileşmekte" zorluk çekiyoruz. Teknolojiyi tüketiyor ancak üretmekte başarılı olamıyoruz. Okullaşma oranlarımız yükseliyor ancak Pisa skorlarımız dünyanın en düşük seviyelerinde seyrediyor.

Sıkıntı çektiğimiz alanlardan bir tanesi de kentleşme ve mimari. 21. yüzyılın ilk on yılını geride bıraktık. Kentlerimiz hızlı bir gelişim ve değişim içinde. Ancak geriye bakıp "bize" ait bir kent tipimiz ve mimarimiz var mı, sorusuna olumlu cevap verebiliyor muyuz? Oysa, yaşanabilir ve kendine özgü kentler geliştirmek bir medeniyetin belki de ilk sınav sahasıdır. Dahası, dünyada daha aktif ve etkili bir ülke olmaya başlayan Türkiye'nin 70 milyonun üzerindeki nüfusunun hayatına her gün değen bir alanda geride kalması düşünülemez.

Bir örnek. Binlerce yıllık tarihinde dünyanın en güzel kentlerinden birisi olan Amasya bu özelliğini Osmanlı İmparatorluğu sırasında da devam ettirdi. Osmanlı ve önceki medeniyetleri kente bir taraftan kendi damgalarını vururken diğer taraftan kentin özünü ve çevresiyle uyumlu şehircilik ve mimari tarzlar geliştirdiler. Cumhuriyet döneminde ise kent "apartmanlaştı." Ne Türk kültürüyle, ne Amasya'daki tabii güzellikle ne de sıradan bir estetik anlayışla uyumlu olmayan bir binalaşma yaşadı kent. Amasya Anadolu'daki yüzlerce, binlerce yerleşim merkezine sadece bir örnek. İstanbul başta olmak üzere bu filmi Anadolu'daki birçok kentte yaşadık son yüzyılda.

Üzerinde oturduğumuz binlerce yıllık kültür ve medeniyet sermayesi üzerinde "bize ait" diyebileceğimiz önce Selçuklu sonra Osmanlı gelişmiş medeniyetlerini oturtmayı başardık. Cengiz Bektaş'ın 'Türk Evi' adlı kitabını okursanız bundan yüzyıllar önce kasabalarımızda dahi diğer evin güneşini kesmeyen katma değerli mimarimizin örneklerini görürsünüz. Cumhuriyet döneminde ise yeni medeniyet üretmede bocalıyoruz. Kentlerimiz hızla büyüyor. Ancak büyüme büyük ölçüde betonarme ağırlıklı "apartmanlaşma" ile sınırlı kalıyor. Ne mikro mimari ne de makro kentleşme açısından bir "üst" bilinç oluşturduğumuzu söylemek güç. Dahası, kaldırım yüksekliklerinden asfalt yollar üzerindeki rögar kapaklarına (sürücülerin aralarında 'slalom' yaptığı, yol zemininin 20 cm altında ya da üzerinde çok sayıda rögar kapağı var kentlerimizde) bir standart oturtamadık.

çarpık şehirleşmenin sebepleri neler?

Öncelikle, modern zamanlarda dünyanın neredeyse her kentinin şekillenmesinde önemli rol oynayan rant arayışı ülkemizde gereğinden fazla zararlı oldu. Cumhuriyet'in başında Ankara için yabancı uzmanlara yaptırılan gelişme planından başlayarak olumlu gayretlerin büyük kısmı rant çevrelerine yenildi. Bu arada, süreçte rant kazananların sadece sermaye sahipleri ve spekülâtörler olmadığını da hatırlatalım. Rant, değişik ölçülerde bu 'üst' çevrelerden gecekondulara kadar geniş bir yelpazeye dağıldı.

Ancak örnek kentler oluşturmamamızın tek sebebi rant arayışı değildi. Örneğin Amerikan kentlerinde de rant arayışı vardı; ancak Amerikalılar kendi kültürlerine, yaşama tarzlarına ve çevreye uyumlu kentler geliştirmeyi başardılar. Dünyanın en çirkin kentlerinden olan New York'un merkezine binlerce dönümlük Central Park'ı kondurabildiler Amerikalılar. Neredeyse tüm Avrupa kentlerinde, kentin tarihi merkezindeki eski binalar primitif ve pek estetik olmasa da korundu. Bir de İstanbul'u düşünün. Siyasetçilerimiz bu süreci durdurmayı bırakın neden destek oldular?

Rant arayışına rağmen güzel ve "bize özgü" bina tarzları geliştirebilirdik. Yapamadık. Kentlerimizi mimarlık açısından utanç verici binalarla doldurduk. Bunda mimarlarımızın ve mimar odalarımızın hiç suçu yok mu? Her güzel binada olduğu gibi her çirkin binada da bir mimarın imzası var. Gerekğinde belediye kararlarını kolayca mahkemeye götürebilen mimarlarımız çirkin binalaşmaya neden dur demediler? Kendi aralarında bir kontrol mekanizmasını neden kurmadılar?

Üniversitelerimiz "bize özgü" bir mimari ve kentleşme geliştirilmesine daha başarılı mimarlar ve kent plancılar üreterek önayak olabilirlerdi. Öyle olmadı. Yine üniversiteler, inşaat mühendisleri odası ve daha önemlisi doğrudan belediyeler altyapı ve üstyapı standartlarının oluşmasında rol oynayabilirlerdi. Oynayamadılar. Böyle olunca birçok standartsızlıkla karşılaşmak zorunda kaldık günlük hayatımızda: sokaktan sokağa değişen kaldırım yükseklikleri, caddeden caddeye değişen asfalt kalitesi, heyula şeklindeki elektrik ve levha direkleri, yapıldıktan üç ay sonra sökülmeğe başlayan kaldırım taşları ya da altı ay sonra tamir isteyen yollar gibi.

insana yatırımla Süreci tersine çevirebiliriz

Bu süreci tersine çevirmek mümkün. Ancak, sebepler ve rol oynayan aktörlerin çeşitliliği çözümün de çok boyutlu olmasını gerektiriyor. Öncelikle belediyelerdeki insan sermayesine yatırım yapmak gerekiyor: Belediye başkanlarından fen işleri müdürlerine, hizmet içi eğitimden yabancı ülkelerdeki kent gezilerine ve kentleşme incelemelerine, 'kapasite artırımına' yatırım. Daha radikal önlemler de alınabilir. Örneğin, demokratik yollarla seçilmeleri belediye başkanlarına ve üst düzey yöneticilerinin asgari kentleşme ve estetik eğitiminden geçme zorunluluğunun koyulmasıyla uyumsuz olmayabilir.

İkincisi, üniversitelerde verilen mimari ve şehir plancılığı eğitimlerinde 'bize özgü' mimari ve kentleşme konusuna ağırlık verilmesi gerekiyor. Küreselleşen bir dünyada 'var olma' (siz buna etkili olma ya da en azından 'kaale alınma' deyin) yolu 'katkıdan' geçiyor. Katkı ise önce 'kendinin farkına varma' ve kendini formel olarak tanımlamadan.

Üçüncüsü, kentleşme standartlarının geliştirilmesi ve sıkıca denetlenmesi gerekiyor. Bu standartlar kaldırım yüksekliğinden trafik düzenlemelerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamalı. Avrupa Birliği'nden bize standart koymasını beklemeye gerek yok. Kendi üst standartlarını koyabilen bir toplumun AB sürecinden umulan faydaları zaten üretmiş olacağını hatırlayalım. Denetleme ise hem belediye içi hem de dışı (örneğin Mülkiye müfettişlerinin görev kapsamları genişletilebilir ya da kontrol şirketleri bu sorumluluğu alabilir) aktörler tarafından yapılmalı.

Dördüncüsü, palyatif çözümlere de şans tanınması. Milyonlarca binayı yeniden yapamayız. Ancak ön görünümünü düzeltebiliriz. Bu yatırım ve fon gerektiriyor ancak bina değerlerini de yükselteceğini

unutmayalım. Ankara'da havaalanı bağlantı yolunda denenen bir yöntem olumlu sonuç verdi. Diğer kentlere yaygınlaştırılabilir. Tabii yeni binalaşmalarda ön görünüm izni zorunluluğunun tüm belediyelerde getirilmesi gerekiyor. Bir başka kısa önemli çözüm kentlerde bahçe bakım ve ağaç dikme zorunluluğunu getiren düzenlemelerin yapılması.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yerli üretim genelgesi yerli sanayinin önünü açacak

Murat Yülek 2011.09.11

Geçen hafta, doğrudan Başbakan imzasıyla çıkartılan "Yerli ürün kullanılması" hakkında genelgenin Türkiye açısından bir milat oluşturduğunu söylemek mübalağa olmaz. Sn. Başbakan'ın bu kararını ve emeği geçen herkesi kutlamak gerekiyor.

Kamu: Büyük alıcı

Gelişmekte olan ülkeler yüksek nüfus, büyük yüzölçümü ve düşük altyapı ve üstyapı stokuna sahipler. Yani bu ülkeler altyapı ve üstyapı yatırımlarına ihtiyaç duyuyorlar. Benim hesaplarıma göre Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkeler geçen yıl 500 milyar dolar civarında makine teçhizat ithalatı yaptı. Mevcut trendlerle rakamın 2020 yılına varmadan 1 trilyon dolara çıkması olası. Bu kadar büyük ithalata konu olan sanayi mallarının bir kısmı gerçekten Türkiye ya da diğer gelişmekte olan ülkelere imal edilemiyor. Yani hepsini ülkemizde üretelim diyemiyoruz.

Hatta, bir iktisatçının bakış açısından, her malın her ülkede üretilmesi zaten mantıksız. 13. yüzyılda, bugünkü manada iktisat bilimini/disiplinini kuran İbn Haldun ve sonrasında 17. yüzyıldaki Adam Smith gibi klasik iktisatçılardan beri, "iş bölümü" kavramını ve ekonomik verimlilik gereği "herkesin her şeyi üretmemesi" gerektiğini biliyoruz.

Ancak, bu durum ürettiğiniz şeylerin "para etmesi" gerektiği gerçeğini değiştirmiyor. Merter'deki bir tekstil atölyesi kilosu 8 dolara t-shirt üretilip satarken Fransız Hermes firması bir kadın çantasını 80.000 Euro'dan satıyorsa Türkiye'nin kişi başına gelirin Fransa seviyesine çıkması mümkün olmayacaktır.

Dahası, iktisatçılar herkesin her şeyi yapmamasını salık verseler de bu tavsiyenin daha çok Ricardo'nun ideal dünyası için geçerli olduğunu da biliyoruz. Türkiye'ye 1960'lı yıllarda yabancı iktisatçılar tarafından verilen tavsiye, tarım ürünlerine konsantre olup sanayi ürünlerini (ve daha önemlisi o dönemlerde pek üzerinde durulmayan Ar-Ge gibi faaliyetleri) ihmal etmeleri yönündeydi. Oysa Ricardo gibi klasik iktisatçıların ve sonrasında gelen neoklasiklerin görüşünün aksine, 1980'lerden sonra gelişen "yeni iktisatta" Paul Romer, Allwyn Young gibi iktisatçılar işletmelerin "yaptıkça öğrenmelerinden" kaynaklanan "artan getirilerin" ortaya çıktığını fark ettiler. Hatta Paul Krugman daha ileri giderek artan getirilerin uluslararası ticaretin ana itici gücü olduğunu söyledi ve Nobel ödülü kazandı.

Yaparak öğrenme, artan getiriler gibi güçler ekonomik açıdan en çok sanayi sektörünü ilgilendiriyor. Temel bilimler temel bilgi platformunu geliştiriyor; sınai Ar-Ge faaliyetleri bu platformu sanayi tarafından kullanılabilir hale getiriyor. Ancak gerçekten üretmeden "öğrenemiyorsunuz". İşin birinci püf noktası burada.

Genelge ne diyor?

İşte Sn. Başbakan'ın genelgesi bu açıdan önemli. Sanayi malı üretebilmeniz için talep olması gerekiyor. En büyük talep unsurlarından birisi ise devlet. Türkiye Cumhuriyeti aktörleri senede GSYİH'sının yüzde 9'u civarında makine ekipman ithal ediyor. Bunun yüzde onu kamudan kaynaklanıyor; kamunun makine teçhizat ithalatı GSYİH'nın yüzde 0,5'i ile yüzde 1'i arasında değişiyor. Yani kamu büyük alıcı.

Geçen ay bu köşede ele alınmıştı; yerli sanayi üreticileri özellikle sağlık sektörü gibi alanlarda yabancı rakiplerine karşı önemli dezavantajlarla karşılaşüyordu. Bu alanlar zaten sanayi sektörünün "öğrenme kapasitesi" en yüksek olduğu alanlar. Yani, kamu sektörü bir tıbbî cihazı bir Türk şirketinden değil de yabancı bir şirketten aldığı zaman Türk şirketinin "yaparak öğrenme" şansı da ortadan kalkmış oluyor. Bir sonraki roundda Türk şirketinin yabancı rakibine karşı şansı daha da azalıyor. İşin ikinci püf noktası da burada.

Başbakanlık genelgesi, kamu alımlarında yerli sanayinin şu ana kadar maruz kaldığı ve şikâyet konusu olan rekabetçi dezavantajları ortadan kaldırmayı hedefliyor:

Belirli bir yabancı şirketin ürününü gizlice tarif eden şartname hazırlanmayacak.

Diğer şekillerde yerli ürünlerin ihale şansını ortadan kaldıran yani haksız rekabet oluşturan şartname maddeleri koyulamayacak.

İthal ürünleri yerlilere karşı avantajlı hale getiren ön ödeme gibi avantajlar yerli ürünlere de tanınacak.

Sonraki adımlar

Bu genelge önemli hatta tarihî bir aşama idi. Şimdi sıra genelgenin uygulanmasında. Genelgenin yukarıda özetlenen prensiplerinin uygulamaya geçtiği nasıl takip edilecek?

Öncelikle, tüm bakanlıklarda satın alma birim ve elemanları bu genelge çerçevesinde aktif olarak eğitilmeli. Evet, sadece basit bir farkındalıktan değil eğitimlerden bahsediyorum. Bu eğitimleri Kamu İhale Kurumu verebilir. Ancak önce Kamu İhale Kurumu'nda farkındalık gerekiyor. Dahası, KİK'nun şu anda biçilen misyondan daha aktif bir konuma gelmesi/getirilmesi elzem. KİK bir manada denetim görevi yerine getirmeli. En önemlisi, KİK, Türkiye'nin kalkınmasının bir aracı olduğunun farkına varmalı.

Alınması gereken bir diğer önlem ise sektör bakanlıklarına "yatay sorumluluklar verilmesi". Bu köşede önceden de yazıldı; Türkiye'nin rekabetçi ve gelişmiş bir sanayi kesimine sahip olması sadece Sanayi Bakanlığı'nın sorumluluğu değil. Ulaştırma, Sağlık ve Enerji bakanlıkları dahil olmak üzere tüm sanayi malı kullanan sektör bakanlıklarına kendi alanlarında Türk özel sektörünün geliştirilmesi sorumluluğu ölçülebilir performans kriterleri eşliğinde verilmeli. Örneğin önümüzdeki dönemde büyük demiryolu yatırımları yapmaya devam eden yani ciddi kamu alımları yapacak olan Türkiye'nin önemli bir demiryolu araçları ihracatçısı haline gelmesi hedefine ne dersiniz?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ekonomi yavaşlamıyor

Murat Yülek 2011.09.18

Türkiye ekonomisi bu yılın ikinci yarısında yine 'sürpriz' olarak algılanan hızlı büyüme sergiledi. Yüzde 9'a yakın büyüme senenin tamamındaki büyüme beklentilerinin de değişmesine yol açtı.

Son çeyrekte beklenmedik bir daralma olmazsa büyümenin 2011 yılında yüzde 7,5 civarında gerçekleşmesi güçlü ihtimal. Yüzde 8'in üzerinde çıkması da kimseye sürpriz olmasın.

Sanayi üretim istatistikleri geriden geldiği için yukarıdaki tahminler daha 'yan' bir desteğe dayanıyor: Özel kesimin tüketim ve yatırım eğilimleri. İkinci çeyrek büyümesinde hane halkı tüketimi, hem yatırım hem de tüketim tarafından önemli rol oynadı. Bu değişkenlerin eylülde son aldığı değerlerde ciddi bir gerileme yok. Yani, iç talep göstergeleri en azından üçüncü çeyrekte de güçlü devam ediyor.

İç talep-GSYİH ilişkisini şöyle de anlatabiliriz. 2011 ikinci çeyreğinde Türkiye'de üretim reel rakamlarla (1998 fiyatlarıyla) 2,7 milyar lira arttı. Buna karşılık iç tüketim 1,8 milyar lira, iç yatırım harcamaları da (kamu + özel) yine 1,8 milyar lira arttı; iç talep 3,6 milyar lira artmış oldu. Bu talep artışının yaklaşık bir milyar lirası da yurtdışı şirketlere net ithalat (yani Türkiye'nin ithalatı eksi ihracatı) olarak arttı. Bir başka deyişle, eğer yaptığımız ithalat kadar ihracat yapmış olsaydık (ya da ihracatımız kadar ithalat yapmış olsaydık) geçen çeyrekte ekonomimiz yüzde 13'ün üzerinde büyümüş olacaktı. Bir başka deyişle, yeterli ihracat yapamayınca yüzde 4'ün üzerinde büyümeyi diğer ülkelere ihraç etmiş olduk.

Önümüzdeki iki çeyrekte de aynı özel tüketim ve yatırım trendleri (yani 'iç talep') bir miktar yavaşlayarak devam edecek gibi görünüyor. Net ihracat rakamı ise kurlar, enerji fiyatları, iç talep ve dış talep tarafından belirlenecek. İç talep güçlü, dış talep zayıf, kurlar ise net ihracatı destekleyici yönde olacak. Bu ters güçlerin dengesi bu yılın büyümesinin yukarıda bahsedildiği gibi yüzde 7,5 civarında gerçekleşeceğini gösteriyor.

Bu senenin ilk yedi ayında 51 milyar dolar (son 12 ayda 75 milyar dolar) olarak gerçekleşen cari açığın ise sene sonunda 65 milyar doların üzerinde gerçekleşmesi muhtemel. Cari açığın en önemli belirleyicisi dış ticaret dengesi. Bu kalem, hazirandaki seviyesine göre temmuz ayında bir milyar dolar iyileşse de sekiz milyar dolar gibi rekor seviyelerde seyretmeye devam ediyor. Kurların etkisiyle düzelme olacak ancak zaman alacak. Reel döviz kuru, cari denge ve dış ticaret dengesini gösteren grafikte göreceğiniz gibi, dış ticaret dengesindeki düzelme pek hızlı ilerlemiyor. Cari açığın temmuz ayında 7,7 milyar dolardan 5,3 milyar dolara gerilemesinin arkasında turizm gelirlerindeki 1,3 milyar dolarlık artış önemi rol oynadı. Dış ticaret dengesi ise bir milyar dolar seviyesinde düzeldi.

Net hata-noksan

Net hata noksan kalemindeki yükselme yanlış yorumların yeniden nüksetmesine sebep oldu. "Kaynağı belli olmayan" para girişlerinden bahsediyor bazı gazete haber ve yorumları.

Net hata ve noksan kalemin ana sebebi hem ihracat hem de ithalat kalemlerinin ölçülebilmesinin neredeyse imkânsız olması. Bu durum cari dengenin doğru ölçülememesine sebep oluyor. 'Çizginin altı' ise nisbeten daha kolay ölçülebiliyor. Sonuçta, banka ve merkez bankası rezervlerindeki değişim 'masa başında' hesaplanan ticaret, hizmet ve sermaye akışları hesabıyla uyuşmuyor.

Bu yüzden, net hata noksan kalemi bazı özellikler gösteriyor. Birincisi aylar boyunca devamlı artıda seyretmiyor; 'kendisini düzeltiyor'. İkincisi net hata noksan rakamlarının yüksekliği tabii olarak dış ticaret rakamlarının yüksekliğine paralel gidiyor. Üçüncüsü, kırılma noktalarında (örneğin 2009 yılında) yükseliyor.

Fatih Projesi

Bu köşede çok yazıldı. Sonunda olumlu sonuç alındı: Fatih Projesi'nde yerli firmalara öncelik verilecek. Ben çocuklara tablet PC dağıtılarak Türkiye'de eğitim kalitesi ne kadar yükseltilecek o kadar emin değilim. Türkiye'de internetin en yoğun kullanıldığı alanın chat olduğunu hatırlayalım.

Ancak alınan karar önemli. Şimdi üzerinde durulması gereken, Türkiye'nin 'tablet monte eden' ülke olmaması. Fatih Projesi'nden Türk firmalarının, eğitimci ve mühendislerinin 'gerçek' fayda sağlaması.

Gerçek hedeflere bir örnek vereyim: Kore son on senede dünyanın en önemli LCD panel üreticilerinden birisi haline geldi. LCD panel pazarında yüzde 30'un üzerinde payı var iki Kore firmasının. Kore, cari fazlayı işte bu 'gerçek' politikalarla veriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Hükümleranın iflası yaklaşırken

Murat Yülek 2011.09.25

Krizin derinleşmesiyle birlikte 'kriz kâhinleri' çoğaldığı gibi, bilimsel araştırmalar da hız kazandı. İktisatçılar, yeni makroekonomik gerçekliği anlamaya çalışıyor ve ileri dönük çıkarımlar yapıyorlar.

Bu köşede daha önce Joseph Stiglitz'in görüşlerine yer vermiştik. Stiglitz'in görüşlerini kısaca "Ekonomi kitapları yeniden yazılmalı." şeklinde özetleyebiliriz. Stiglitz, piyasaların her zaman etkin çalıştığı varsayılan klasik ve onun türevi olan akımların etkisinde geliştirilen teorik modellerin 'özel' bir durumun 'genel resmi' her zaman yansıttığı varsayımına çıktığını, bunun da yanlış olduğunu söylüyor; piyasaların kitaplardaki ideal hikâyenin aksine mükemmel çalışmadığı genel durumun ve daha ayrıntılı incelenmesini tavsiye ediyor.

Bazı iktisatçılar ise Stiglitz'in nispeten radikal çıkışlarına oranla daha az iddialı ancak ve ampirik yönü ağır basan çalışmalar yapıyorlar. Bunların başında Ken Rogoff ve Carmen Reinhard'ın geldiğini söyleyebiliriz. Washington D.C.'de bir araştırma enstitüsünde çalışan, eski IMF iktisatçısı Reinhard, 1997-98 Asya krizinden sonra finans krizlerinin makroiktisadi tarihini inceleyen çalışmalarıyla öne çıkmıştı. Yaptığı çalışmaların temel metodolojisi, değişik ekonomilerin değişik tarihlerde yaşadığı finansal krizlerin ayırt edilerek bunlar öncesinde oluşan makro dengelerin incelenmesine, bu sayede hangi faktörlerin krizlerin 'öncüleri' olduğunun araştırılmasına dayanıyordu. Reinhard'ın çalışmalarından belirlenen faktörlerle kriz sonuçları arasında birebir 'nedensellik' ilişkisi önerilmemesine dikkat ediliyordu.

Eski dünya-yeni dünya

Reinhard'ın Graciela Kaminsky gibi iktisatçılarla yaptığı çığır açan çalışmalarının yayınlandığı 1990'lı yılların sonlarıyla bugünün arasında yüzyıllar geçmiş gibi hissedebilirsiniz. Evet 1990'ların başlarında Soros'un başını çektiği spekülâtorler İngiltere gibi bir ülkeyi köşeye sıkıştırmayı başarmıştı; ancak bu durum İngiltere'yi Avrupa para birliği dışına atsa da bugünkü gibi büyük bir krize sebep olmamıştı. O günler farklıydı. Krizler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmekte olan ülkelerde çıkardı. Bu ülkeler ya maliyelerini, ya dış dengelerini sağlam tutamazlar ya da bankacılık sektörleri çökerdi. Sonra, IMF ya da Brady döneminde ABD örneğinde olduğu gibi gelişmiş ülkeler duruma el koyar, krizi sonlandırırlandı. Krizin olduğu gelişmekte olan ülkeye yapısal uyum reçeteleri sunulur, geçmiş günahlarının affedilmesi için kemer sıkması istenirdi. Uluslararası sermaye hareketliliği 1980'lerden sonra (tekrar) hızla artsa da dolar, mark, İsviçre Frangı ve sonrasında ve Euro

bulmak zordu. Reinhard'ın çalışmalarında, cari açığın GSYİH'nın yüzde 6'sını aşmasından sonra genellikle krizlerin geldiği ortaya konmuştu örneğin.

şimdilerde durum daha farklı. 'Oldukça' farklı demek daha doğru. Krize gelişmiş ölkeler giriyor. Kemer sıkmak zorunda kalan, kurtarıma ihtiyacı duyanlar da öyle. Bu ölkelerin ekonomik büyüklükleri de eski dönemin gelişmekte olan ölkelerine göre çok daha büyük. Dolayısıyla, bunları hangi gücün kurtaracağını bilmek zor. Para basmak ve 'balonu yeniden şişirmek' kalıcı çözümlerden daha kolay geliyor. Yeni para basmamak, bunun yerine 'kırırma' operasyonları da getiri eğrisini yassıltmayı başarsa da güven krizini çözmüyor. Sistemdeki ilave nakit banka ve şirket bilançolarında bekliyor. Hanehalkları borç ödeme sürecindeyken kamunun durumu zor görünüyor.

Reinhard ve Rogoff ne diyor?

İki tanınmış akademisyenin American Economic Review (Cilt 101 sayı 5; Ağustos 2011) isimli iktisat alanında tanınmış derginin son sayısında çıkan makaleleri, uzun süredir devam ettirdikleri araştırma ve seminer çalışmalarının arasında üretildi. Bazılarının başucu kitabı haline gelen This Time is Different yine aynı çalışmanın önceki ürünlerinden. Makalede şu ana kadar iktisatçıların kullandığı en geniş tarihî ve ölkeler tecrübesi veri tabanı bir araya getirildi.

Reinhard-Rogoff makalede şunları söylüyor:

'Seri iflaslar': Ölkeler birlikte iflas ediyorlar (ya da borç yapılandırıyorlar). Bir başka deyişle, belli dönemlerde çok sayıda ölkenin aynı anda krize girdiğini görüyoruz. Çalışmada 19. yüzyılın başından itibaren çok sayıda ölkenin aynı anda krize girdiği beş dönem belirlenmiş: 1810'lar, 1820-1850'ler, 1870-80'ler, 1930-50'ler, 1980-1990'lar.

Kamu borcu (özellikle dış) çok yüksek seviyelere geldiği zaman hükümlranların borç krizine girme ihtimali yükseliyor. Kamu borçlarının patlaması sonrasında 'enflasyon krizlerini de getiriyor'. Enflasyon bazen bir alternatif 'iflas tekniği' olarak kullanılıyor; hükümlranlar borçlarını 'enflasyona ödettiriyorlar.'

İyi haber: 1950'den sonra seri iflas dönemleri hızlandı; 1950'den önce iflaslar ortalama altı yıl boyunca ardına gelirken artık bu ızdırıp üç yıl içinde bitiyor!

İkinci Dünya Savaşı öncesinde bankacılık krizleri sadece gelişmiş ölkelerde görülürken, gelişmekte olan ölkelerin de finansal sektörlerinin 'gelişmesiyle' bu ölkelerde de yaygın olarak görölmeye başlandı. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm gelişmiş ekonomiler ve yeni gelişen büyük ekonomiler en az bir kere bankacılık krizi yaşadı.

Bankacılık krizleri öncesinde özel kesim (hanehalkı ve şirketler) borçlanması yükseliyor; her borç artışı ardından kriz getirmiyor ancak olasılığını artırıyor. Elinizde sigarayla bir cephaneliğe girerseniz, cephanelik ille de havaya uçmayabilir ama bunu yapmazsanız kendinize de çevrenize de daha faydalı olursunuz.

Hükümlranların iflaslarından önce genellikle bankacılık krizleri görülüyor. Bankacılık krizi bir döviz krizine de sebep olmuşsa hükümlran iflas ihtimali daha artıyor.

Kısacası şu: İ ve dış borçlanma çok artarsa bankacılık krizi ortaya çıkabiliyor. Bu da hükümlranları iflas ettirebiliyor. Bazen, kamu borçlanması bankacılık krizi oluşturmadan da hükümlran iflaslarına yol açabiliyor. Özel kesim borçlanması çok artarsa bankacılık krizi olasılığı artıyor. Bu da yine hükümlran borç krizine sebep olabiliyor. Bu tip iflaslar salgın şeklinde 'birlikte' olabiliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yerli otomobil: Neden, nasıl, kaç?

Murat Yülek 2011.10.02

Neden?

Türkiye'de 1960'lardan beri otomobil üretiliyor. Otomobil üretimi zor ve yeni bir teknoloji ve üretim bilgisi gerektirmiyor. Hele Türkiye gibi senelerdir öyle veya böyle otomobil üreten bir ülke için.

O halde Türkiye neden "yerli" otomobil üretmeye çalışsın? Önce bu soruya cevap verilmesi gerekiyor. Bu soruya cevap arandığını ben pek fark edemiyorum. Yerli otomobil üretiminin seneler sonra siyasî bir iradeye dönüşmüş olması ne kadar sevindirici bir şeyse arkasında analitik bir fikir olması da o kadar gerekli.

Benim aklıma gelebilen cevaplar şunlar. Bunlar birilerinin öne sürebileceği ancak ille de doğru olmayabilecek fikirler:

Türkiye kendi otomobilini üretirse prestiji artar. Bu muhtemelen doğru bir argüman. Ancak prestij kazanacak başka alanlar da olabilir. Eğer amaç prestij ise acaba başka alanlarda daha kolay ve risksiz basketler atılabilir mi diye düşünmemek de elde değil.

Katma değer artışı. Şu anda mevcut yabancı şirketler tarafından domine edilen Türk otomobil sektörünün Türkiye'ye sağladığı katma değer (net döviz girişi dahil) pek dişe dokunur olmadığını biliyoruz. Yerli otomobil üretimi başlarsa otomobil sektörünün Türkiye'ye sağladığı katma değer artacak. Bu da önemli bir sebep olabilir. Ancak, bu hedef de Türkiye'de üretim yapan yabancı ortaklı firmalara bazı düzenlemeler getirerek de sağlanabilir. En azından bir ölçüye kadar.

"Taşmalar." İktisattan ödünç aldığımız bu kavram bence Türkiye'de yerli otomobil üretimi yapmanın en önemli ve faydalı sebebini oluşturuyor. Türkiye kendi otomobilini üretirse tasarımından fiilî üretim organizasyonuna kadar önemli bir "öğrenme" sürecinden geçecek. İktisat bilimi "öğrenme'nin" bir ekonomiye çok sayıda fayda sağladığını söylüyor. "Öğrendikçe" daha verimli hale geliyorsunuz. Daha yeni şeyler üretme potansiyeliniz artıyor. İktisat dilinde "artan getiriler" alanına giriyorsunuz.

Nasıl?

'Nasıl'dan kasıt stratejik hedefler. Yerli otomobilin yerli pazar için üretilmesi hata olur. Gerekirse çevre ülkelerden uygun ortakları da alarak ilk baştan itibaren ihracat hedefi konulmalı; stratejik hedefler ona göre belirlenmeli. Ayrıca, yerli sanayinin serpilmesini sağlayacak ancak rekabetçi gücünü azaltmayacak düzenlemeler şimdiden düşünülmeli. Tasarım kapasitesi şimdiden oluşturulmalı. En önemlisi, tüm stratejiler sistemin tedarikçileri olacak olan yan sanayi temsilcileri ile birlikte geliştirilmeli.

Diğer birçok sanayide olduğu gibi otomobil üretimi de bir "organizasyon" ya da büyük ölçüde bir "tedarik zinciri" süreci. Otomobil üreticileri şu işleri yapıyor:

Strateji belirliyor; hangi segmentlerde hangi özellikleri öne çıkan otomobiller üreteceklerine karar veriyorlar.

Tasarım yapıyorlar. Bu süreci taşere edenler de var.

Üretimini büyük ölçüde dışarı taşere ettikleri büyük parçaları kendi tesislerinde monte ediyorlar.

Ürettiklerini satacak bir satış kuruyor ve yönetiyorlar.

Müşterilerine servis hizmeti veren formel (bazen ilave enformel ağlar da oluyor) ağlar kuruyor ve yönetiyorlar.

Tüm bunları yaparken büyük çaplı bir tedarik zinciri ağını yönetiyorlar.

Türkiye kendi otomobilini yapacaksa bu fonksiyonların hepsini bir çatı altında yapmak yerine bu "organizasyonu" kurmalı. Türkiye'de otomobilin tüm parçalarını yapabilecek güçte çok sayıda yan sanayi kuruluşu bulunuyor. Daha önemlisi bu organizasyon iç ve dış piyasada "rekabetçi" olabilmeli.

Kaç?

Basındaki haberlere bakılırsa milyarlarca dolar havalarda uçuşuyor. İlk başlarda bazı "babayiğitler" mezatı dört milyar dolardan açtı. Sonra rakamlar iki ila üç milyar dolar seviyelerine indi. Bu rakamların oldukça mübalağalı olduğu belli. Öncelikle, otomobil fabrikası dökümhanesinden yassı çelik tesisine kadar aynı çatı altında olmayacak. Yapılması düşünülen yatırımın önemli unsurları tasarım dahil olmak üzere yukarıda özetlendi. Kurulacak fabrika tedarik zincirinin merkezinde yer alan bir seri montaj merkezi olacak. İyi bir stratejiyle basında uçuşan rakamların çok daha altına ilk yerli otomobil tesisi kurulabilir. Unutmayalım; gerekli yatırımı otomobil üreticisi kuruluş ile birlikte yan sanayi kuruluşları omuzlayacak.

Burada Tata'nın Jaguar/Land Rover'ı 2,5 milyar dolara, Geely'nin ise Volvo'nun otomobil kısmını 1,8 milyar dolara satın aldığını hatırlamakta fayda var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yerli otomobilde nelere dikkat edelim?

Murat Yülek 2011.10.09

Yerli otomobil tartışmasını kimisi hamasi buluyor kimisi de heyecanlanıyor. Geçen hafta, konu hakkında tecrübeli bazı uzmanlarla görüşme fırsatı buldum.

Ortaya çıkan fikirler, yerli aracın hayalden gerçekliğe dönüştürülebilmesi için üç alanda çalışılması gerektiğini gösteriyor: Aracın ürün kimliğinin tasarlanması, yan sanayi ve testler. Yatırım maliyeti ise hem küçük hem de başarının ana faktörü değil.

Aracın ürün kimliği

Aracın marka özellikleri/ürün kişiliği, teknik /performans parametreleri, maliyeti, teknolojik özellikleri, fiyat konumlanmasının doğru belirlenmesi gerekiyor. Bu, ürünün başarısı, projenin sürdürülebilirliği ve kârlılığı açısından kritik öneme sahip.

Geliştirilecek aracın gerek Türkiye gerekse bölgesel ya da dünya pazarlarında rekabet etmesi hedeflenerek özelliklerinin doğru belirlenmesi gerekiyor. Bunun sağlanmasında hem görünüm/kullanım özellikleri hem de

teknik ve performans özellikleri önemli olacak. Aracın fiyat/kalite konumlandırılması doğru yapılmalı. Üretim süreci ve maliyetleri iyi planlanmalı. Müşteri açısından "toplam sahip olma maliyeti" (satış fiyatı ve satış sonrası maliyetinin toplamı) önemli. Yedek parça fiyat ve satış ağı konumlandırılması da alğının önemli bir unsuru; yerli otomobil yaygın ve ucuz bir yedek parça stratejisi mi izleyecek yoksa yedek parçadan para mı kazanacak? Tüm bunlar ürün algısını ve rekabetçiliğini etkileyecek.

Yerli otomobilin ürün tanımlaması ve konumlaması belirlenirken, temel tasarımın en az 8-10 senelik ürün çevrim sürecini destekleyecek gerçekçilikte öngörü ve kabuller yapılmalı. Kanuni düzenlemeler (regülasyonlar), müşteri beklentileri, teknolojik uygulamaların bugünkü durumları ile birlikte gelecekteki olası değişikliklerin de göz önünde tutulması gerekecek.

Birden fazla üstyapıyı destekleyecek ortak bir araç platformunun seçilmesi ve geliştirilmesi sürecin en kritik unsurlarından birisi olacak. Honda CRV'nin Civic platformunu kullanması gibi endüstri genelinde çok yaygın olan bu uygulama projenin ve yatırımın geri dönüşünü hızlandırabilir.

Güç ve tahrik sistemleri, süspansiyon sistemi, sürüş sevk sistemleri, fren sistemi, araç güvenliği, dayanım gibi unsurlar temel tasarımın önemli unsurları. Üst sistemlerde kullanım amaç ve modellerine göre üstyapı mimari özelliklerinin boyutlarının tespit edilmesi gerekiyor. Bu da aracın emniyet, güvenlik, konfor, oturma, iklimlendirme ve eğlence sistemlerinin belirlenmesini sağlayacak. Bunlar yapılırken, Türkiye pazarı kadar ve hedeflenen ihraç pazarlarındaki parametreler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Yan sanayi

Ticari araçlar bir tarafa bırakılırsa ülkemizdeki otomotiv sanayiinin son 15 sene içindeki serüveninin büyük ölçüde küresel markaların güncel ürünlerinin monte edilmesine dayandığı söylenebilir. Küresel otomobil üreticilerinin yine küresel olan satın alma stratejilerinin etkisiyle, Türk yan sanayii firmaları, uluslararası firmalar ile ortaklık kurmak yoluyla rekabet etmeye yöneldiler. Yeterli gelişmeyi sağlayamayan firmalar ise faaliyetlerini durdurma veya kaydırmak zorunda kaldılar. Bu süreç, yan sanayi firmalarımızın strateji ve süreçlerini dışa bağımlı hale getirdi.

Yan sanayi, yerli otomobilin geliştirilmesi ve sınıileştirilmesi sürecindeki kritik bir unsur. Yan sanayi firmalarının araç geliştirme ve üretimi süreçlerine doğrudan katılımı ve desteklemesi ürünün başarısı, yatırım maliyeti ve sürdürülebilirliği açısından çok önemli.

Kritik alanlarda yan sanayi firmalarının kendini geliştirme kapasitelerini oluşturması gerekiyor. Yan sanayi şirketleri yerli otomobil sürecinin parçası olmaları ve süreç içinde dışarıdan desteklenmeleri gerekiyor.

Test

Türk otomotiv sanayiinin özellikle üretim mühendisliği açısından belli bir seviyeye geldiğine şüphe yok. Ancak bu altyapı mevcut haliyle ana sanayi firmalarının uluslararası ortaklıklarının stratejileri doğrultusunda çalışıyor. Otomotiv sektöründeki birikimimiz mühendislik tasarımlarının oluşturulmasında çekirdek bir kadroyu destekleyecek seviyede olmasına rağmen, araçların endüstriyel dış ve iç tasarımında test imkan ve tesisleri konularında yeterli değil. Dolayısıyla bu konuda başlangıçta dış destek alınması gerekiyor. Ayrıca, tasarım doğrulama ve geliştirme, test parkuru, rüzgar tüneli, iklimlendirme ve simülasyon test sistemlerinin kurulmasının desteklenmesi gerekiyor.

Yatırım kaç mal olur?

Yerli otomobil yatırımının maliyeti senede 120.000 otomobil ve 8 senelik ürün ömrü için (bu dönem içinde yeni bir ara model geliştirilmesi de dahil olmak üzere) 700-750 milyon dolar arası maliyete çıkabilir; bu maliyetin düşürülmesi de mümkündür. Sabit sermaye yatırımına ürün maliyeti ile orantılı olarak 300-400 milyon dolar civarında işletme sermayesi yatırımını da eklemek gerekiyor. Yani 1 milyar dolar civarında bir rakam. Siz buna yüzde elli gibi bir büyük hata marjı daha ekleyin; ortaya 1-1,5 milyar dolarlık bir rakam çıkıyor. Bu rakamın bir bölümü özsermaye, kalanı da finansman gerektirecek.

Rakamlar bu kadar küçük. Bir başka deyişle otomobil yatırımının önemli unsuru sermaye değil; yukarıda bahsedilen tasarım, yan sanayi ve test altyapısı.

Yine de meraklısı için ana yatırım kalemlerinin altını çizelim.

Mühendislik, tasarım (prototip ve testler dahil): 200 milyon dolar

Fabrika ve makine ekipman (kaynak, pres, boya, montaj, malzeme yönetim, kalite, devreye alma): 300-350 milyon dolar

Kalıp yatırımı: 200 milyon dolar

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yerli üretim için dahilde işleme rejimi iyileştirilmeli

Murat Yülek 2011.10.16

Dahilde işleme rejimi ihracatçıyı desteklemek amacıyla geliştirildi.

Ancak sistemin bazı unsurları ve diğer vergi mevzuatıyla giderilemeyen bazı uyumsuzlukları yerli üreticinin aleyhine, yabancı üreticinin ise lehine çalışıyor. Geç kalındı ancak yine de düzeltilmesi gereken önemli bir konu. Başbakanlık tarafından geçen ay yürürlüğe sokulan yerli üretim genelgesi esasında bu tür kösteklerin de ortadan kaldırılmasını öngörüyor.

Dâhilde İşleme İzin Belgeleri (DİİB) kapsamında şirketler ihraç edecekleri ürünlerin üretiminde kullanacakları girdileri yurtdışından ithal ederek işledikten sonra ihraç ediyorlar. Bu şekilde ithal ettikleri ürünler için gümrük vergisi ve KDV ödemiyorlar. Bunun yerine, üretimde kullanıp ihraç edecekleri taahhüdüne binaen, ithal ettikleri ürünlerin gerektirdiği toplam gümrük vergisi ve KDV yükümlülüğü büyüklüğünde teminat veriyorlar. İhracat yapıldığı zaman ise bu teminatı çözdürüyorlar.

Tabii aynı girdiler yurtiçinde de üretilebiliyor. Eğer ithal edilen ürün için gerekli girdi yurtiçinde üretiliyorsa ve eşdeğer kaliteyse ihracatçı bu kez yerli ürünleri kullanabiliyor. Ancak burada karşısına çıkan mevzuat engelleri yerli ürün kullanımını köstekliyor ve ihracatçıyı ithalat yapmaya sevk ediyor.

Açıklayalım. Mevcut mevzuat dahilde işleme rejimi kapsamında ihracatçı firma tarafından yurtiçinden yapılan satın almaların (KDV kanunu geçici 17. maddesi sebebiyle) Katma Değer Vergisi'nin satıcı firmaca iade alınmasını güçleştiriyor ve ciddi bir maliyet çıkartıyor. Bu uygulamada firmalar DİİB kapsamında yaptıkları alıma ilişkin satıcı firmanın KDV iadesini (ya da mahsubunu) yapabilmesi için her aya ilişkin olarak yaptığı imalatla kullandığı malzemeleri her bir malzeme satıcısı firma için ayrı ayrı yeminli mali müşavirlere tüm imalat

bilgilerini de kapsayacak şekilde (ayrıntılı olarak randıman hesaplamaları da yapılarak) rapora bağlatmak ve bu raporu satıcı firmanın vergi dairesine ibraz etmek suretiyle ertelenen KDV'ye ilişkin sorumluluk sona ermektedir.

Örneğin, imalatçı firma DİİB kapsamında yapacağı üretim için yurtiçinden 5 ayrı firmadan ihraç kayıtlı malzeme satın alması ve bu malzemeleri üreterek 6 aylık bir periyotta ihraç etmesi halinde her bir firma için 6 adet olmak üzere toplam 30 adet YMM raporu yazdırmak ve bunları ilgili vergi dairelerine ibraz etmek zorunda. Bazı durumlarda burada yapılacak masraflar dahi sağlanan KDV avantajından fazla olabiliyor. Kaldı ki sistem KDV avantajı sağlamakta. Sadece KDV'nin önce ödenmesi sonra iade alınmasını kaldırıp sadece finansman desteği sağlıyor.

Oysa, aynı malzemeler yerli satıcıdan alınmaz da ithal edilirse yukarıda bahsedilen teminat mektubu ihracat gümrük beyannamesinin ihracatçı birliklerine ibrazı ile kapatılmakta ve teminat mektubu kolayca çözülebiliyor.

Mevzuatta yerli üretici ve satıcıları köstekleyen başka unsurlar da var. Yerli alımda, ihracatçı girdisini yine imalatçı statüsündeki bir firmadan (ihraç kayıtlı) satın almak zorunda. İthalatta ise böyle bir zorunluluk bulunmayıp imalatçı olan veya olmayan her türlü firmadan DİİB kapsamında ithalat yapılabilir. Bir başka deyişle, imalatçı olmayan bir yerli firmanın ihraç kayıtlı DİİB kapsamında satış yapma imkanı bulunmamaktadır. Dolayısıyla distribütör veya büyük montanlı satış yapan firmalar (ayrıca alıcının teminat mektubu riskine girmek istemeyen firmalar) DİİB kapsamında satış yapamıyor.

Son bir nokta. DİİB kapsamında ithal edilen ürün ihracat öncesi ya da sonrası fark etmeksizin alınabiliyor. Buna karşılık, yerli tedarikçi tercih edilirse satın almanın ihracat öncesinde gerçekleştirilmesi gerekiyor. Bu durum, ihracattan önce satın alınmış girdi stoklarına sahip ihracatçı şirketleri yerli girdi yerine ithalata zorluyor. Stoklarındaki mevcut olan girdiyi ihracat için yaptığı üretimde kullanan ihracatçı kullandığı miktarda girdiyi yeniden tedarik etmek istediğinde mevzuat bu tedariki yurtiçi üreticiden yapmasına izin vermiyor.

Mevzuattaki bu ve benzeri olumsuzluklar nedeni ile DİİB kapsamında ithalat tercih ediliyor; yerli ürün ve üretici tercih edilmiyor.

İstanbul'da taksi plakası 800 bin TL

İstanbul'da taksi plakası fiyatları kendine göre bir borsada belirleniyor. Fiyatlar son dönemde 800.000 TL'yi geçti. Birkaç sene önce bu fiyat 300.000 TL civarındaydı. 2001 krizinde ise "dip" yapmıştı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden Doç. Dr. Fuat Oğuz'un birkaç sene önce yaptığı bir araştırma İstanbul ile New York'taki taksi plaka fiyatlarının birbirine yakın olduğunu göstermişti.

Taksi ekonomisi şöyle çalışıyor: "Yatırımcı" taksi plakasını borsadan satın alıyor. İstanbul'da toplam 18.000 taksi plakası var. Dolayısıyla sizin almanız için başkasının size plaka satması gerekiyor. Mevcut plakalara ilave plaka (yani lisans) verilmiyor. Çoğu zaman arabasıyla birlikte alıyorsunuz plakayı. Sonra taksiyi kendiniz mi işleteceksiniz kiraya mı vereceksiniz karar veriyorsunuz. Kiraya verecekseniz günlüğü 150 TL civarı kiraya veriyorsunuz. Kiralayan kişiler genellikle günde on iki saat olmak üzere ağır şartlar altında çalışıyorlar. Taksilere bindiğiniz zaman karşılaştığınız emektarlar işte o kişiler.

Şoförler günde yerine göre 40 ile 100 TL arası net para kazanıyorlar. Bu ücretler benzin parası, yemek maliyeti çıktıktan sonra kalan rakamlar. Yani 12 saat çalışan bir şoför günde ancak 20 ile 50 TL arası para kazanabiliyor. Yatırımcı günde 150 lira kira geliriyle ayda 4 bin 500 TL civarında para kazanıyor. Bu da senede 50.000 TL ediyor. "Sermaye artışı" beklentisi de eklenince taksi fiyatları gayrimenkulden daha yüksek primlerle 800.000 TL'ye kadar çıkıyor.

Kısacası taksicilik yatırımcı açısından kârlı, şoför açısından cefalı, müşteri açısından da pahalı ancak olmazsa olmaz bir ulaşım aracı.

İktisatta taksicilikteki plaka uygulamasına "rant" adı veriliyor. Bir piyasaya giren aktör sayısı devlet tarafından sınırlı bırakılınca genel ekonomiden kopuk bir "ekonomi adası" oluşuyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çin, dünya devi oluyor

Murat Yülek 2011.10.23

Çin-Türkiye İşbirliği: Zorluklar ve Fırsatlar (Sino-Turkey cooperation: Challenges and Opportunities) isimli yuvarlak masa toplantısı sebebiyle Pekin'deyiz.

Yuvarlak masa toplantısı TUSKON ile Çin'in önemli araştırma enstitülerinden China Institute for Contemporary International Relations (CICIR) tarafından düzenlendi. CICIR, Çin'in önde gelen düşünce kuruluşlarından. Program dahilinde Çin'de başka kuruluşlar ile de görüşmeler yapıyoruz.

Çin, ekonomik açıdan dünya devi olma yolunda. Resmî rakamlara göre dünyanın ikinci büyük ekonomisi, ABD'nin üçte biri kadar bir GSYİH'ya sahip. Gerçekte ise iki ekonomi arasındaki ekonomik güç farkı daha az. Şu anda içinde olduğumuz dünya ekonomik krizi sırasında bu fark daha da azalıyor.

ÇİN, GÜÇLENİYOR VE YAYILIYOR

Çin'in ilk (ekonomik) yayılması ihracat pazarlarında oldu. Rakamlara bakıldığında 1978 yılında başlayan dünyaya açılma 2000'lerden itibaren hızlandı. Çin bu son dönemde büyük cari fazlalar vererek ciddi bir birikim elde etti. Özel kesimdeki birikime ek olarak Çin merkez bankasında 3,3 trilyon dolarlık rezervleri oluştu. Bunun üçte biri ABD hazine tahvil ve bonolarına yatırılmış durumda.

Geniş cadde ve çevre yolları, yüksek binalarıyla Pekin devasa boyutlarda bir Avrupa kenti büyüklüğünde. Kent dev; ancak kullanılan alanların genişliği, kaldırımların kalitesi ve standartlara uygunluğu Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan ülke standartlarının çok üzerinde. Kentin Avrupa kentlerinden tek büyük farkı her an hissettiğiniz müthiş dinamizm. Doğu insanının sevecenliği ve cana yakınlığının da altını çizmek gerekiyor.

Çin, son yıllarda ikinci ekonomik yayılmasını başlattı. Bu yayılma, sanayisi için gerekli hammaddeye sahip ülkelere Çin'e kurulan tedarik zincirinin güçlendirmesi ve istikrarlı hale getirmesini amaçlıyor.

Bu dönem aynı zamanda Çin'in büyük sermaye birikiminin doğrudan dış yatırıma çevrildiği bir dönemle de üst üste düşüyor. Bu yüzden, diğerlerinin yanında Çin'in son dönemde giderek artan dış yatırımları madencilik, lojistik gibi alanlarda yoğunlaşıyor.

Bununla birlikte Çin kendi sınırları içinde de "yayılıyor." Çin sanayileşmesi, sanayi üretimi ve mal ihracatı doğu kıyısındaki eyalet ve kentlerde yoğunlaşıyor. Bu da doğu / kıyı bölgelerinin "sıkışmasına" yol açıyor. Doğudaki sıkışma bir taraftan burada hayat şartlarını zorlaştırırken diğer yandan ücret ve fiyatları yükseltiyor. Dolayısıyla Çin iki temel rekabet gücü unsurundan birisi olan ucuz işçilik avantajını yavaş yavaş kaybetme yolunda.

Çin'de iç göç bizdeki kadar kolay değil; her şey gibi iç göç de kontrol ve yönlendirme altında. Doğudaki bir kente göçen işçinin ikamet alması kolay değil. İkamet almadan da iş bulunabiliyor; ancak sosyal hakların bir bölümünden feragat etmek şartıyla. Bu çerçevede, Çin'in yeni kalkınma stratejisi doğu dışındaki bölgelerin kalkındırılması üzerine kurulu; batıdan doğuya göçe dayalı önceki strateji yerini bu dönemde Çin'in gelişmeyi orta ve batı kesimlere yaymaya yönlendiriyor. Çin'in iç bölgelerinde oldukça zengin kaynaklar var. Yeni kalkınma stratejisi bu kaynakların ekonomiye kazandırılmasını da hedefliyor.

Ziyaret ettiğimiz San Şi eyaleti bu "iç yayılma" stratejisinin yeterli altyapısının olduğunu gösteriyor. San Şi, zengin kömür, tarım ve turizm potansiyelini geliştirmeye tahvil etmeye çalışıyor. Çin'in son beş yıllık planına paralel olarak yapılan eyalet kalkınma planı bu temel üzerinde özellikle demir çelik endüstrisi olmak üzere hem ağır hem de hafif sanayinin gelişmesi, turizm yatırımlarının artırılması ve tarımsal üretimin çeşitlendirilmesini hedefliyor. Eyaletin yatırım ajansı, yabancı ve yerli yatırımlar için 100 milyar doların üzerinde yatırım projeleri fırsatları belirlemiştir.

Pekin'e uçakla bir saat mesafedeki eyaletin on milyon nüfusa sahip başkenti Taiyuan yine gelişmiş bir Avrupa kenti görünümünde. Bununla birlikte Taiyuan'ın Avrupa kentlerinden üç farkını hızla ayırt edebiliyorum: Pekin'de olduğu gibi sokaklarda dilenci yok, kent ölçekleri devasa ve son olarak kent alabildiğine dinamik bir görünüm arz ediyor. Kentin merkezinde yeni açılan gösteri alanı konser salonu, açık hava alanı ve müzeleriyle tek kelimeyle devasa bir görünüm arz ediyor. Bu "şov" niteliklerinin dışında kent trafik düzenlemelerinden kaldırım standartlarına, şehircilik açısından Türkiye'deki kentlerden çok daha ileri olduğunu söylemem gerekiyor. Örneğin, gözlerim epey aramasına rağmen bozuk yollar, yol zemininden 20 cm aşağı ya da yukarıda rögar kapakları ya da hatalı kaldırım döşemeleri göremiyorum.

ÇİN VE TÜRKİYE

Bu köşede daha evvel de yazıldı. Gözlerimin önünde bir dünya dev hızla serpiliyor. Bu ülkenin ekonomik boyutunun istatistikler tarafından olduğundan oldukça küçük gösterildiği kesin. Ben diyeyim 8, siz deyin 10 trilyon dolarlık bir ekonomiyle karşı karşıyayız. Bu ekonomi hızla dışarıya "yayılıyor". Bu yayılma şu anda ekonomik boyutuyla göze çarpıyor. Ancak çok kısa zamanda bu yayılmanın siyasî boyutları olduğunu da göreceğiz.

Çin'in Türkiye'ye yaptığı ihracat ve verdiği 20 milyar dolarlık cari fazla sizi aldatmasın. Türkiye Çin'de Çin de Türkiye'de ekonomik açıdan "yok".

Dahası bu iki ülkenin siyasî ilişkileri de oldukça sınırlı. Dünyanın yakında belki en büyük gücü olacak aktörü ile ilgili hangi ekonomik ve siyasi stratejilerimiz var?

Çin'in Türkiye'ye olan ilgisi artıyor

Çin, Ortadoğu'yu tanımıyor. Ancak yakından ilgili. Gezi sırasında bize gösterilen yakın ilgi ve inanılmaz misafirperverlikte bunun önemli etkisi olsa gerek. Ziyaret ettiğimiz kurumlarda en üst düzey yöneticiler ve tanınmış araştırmacılar tarafından karşılanıyoruz.

TUSKON Başkanı Rızanur Meral, Türkiye'de yöneticilik yaptığı dönemlerden itibaren uzun süredir Çin, Japonya, Kore dahil olmak üzere bölgeyi ziyaret etmiş. Çin'deki son yirmi yıldaki değişimi "baş döndürücü" olarak niteliyor. TUSKON Genel Sekreteri Dr. Mustafa Günay kurum olarak Çin'e verdikleri önemi anlatıyor. TUSKON'un Çin'deki Temsilcisi Kerami Göz ana dili gibi konuştuğu Çincesi ve kurduğu yakın ilişkilerle karınca gibi çalışıyor. Pekin Büyükelçisi Salim Esenli'nin de Çin'de sıcak ilişkiler kurduğunu görüyorum. Tüm bu gayretler bir temel strateji etrafında şekillenirse Türkiye ile Çin ilişkileri tesadüflere bırakılmadan gelişebilir.

Toplantılar sırasında Zirve Üniversitesi'nden uluslararası ilişkiler uzmanı Doç. Dr. Gökhan Bacık'a Ortadoğu ile ilgili sorulan yoğun sorular Çin'in bölgeye olan ilgisini ortaya koyuyor. Bu arada Şanlıurfa Genç İşadamları Derneği Başkanı Mehmet Öksüzöğlü ile Taiyuan'daki önde gelen iş kesimi temsilcileri Şanlıurfa ile Taiyuan'ın kardeş şehir olmaları için işbirliği yapma kararı alıyorlar.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Binalardan önce sistemi sağlamlaştıralım

Murat Yülek 2011.10.30

Depremi özeleştirir için bir fırsat kabul edelim. Önceki depremlerde olduğu gibi Van'daki depremde de binalarla birlikte özel sektör ve kamu sektörümüzün de bir kez daha yıkıldığını gördük. Önce binaları değil sistemimizi/medeniyetimizi sağlamlaştıralım.

Bu köşede daha önce "Cumhuriyet döneminde neden güzel kentler geliştiremedik?" diye sorulmuştu. Güzel kelimesi yerine 'sağlam' kelimesini de koyabilirsiniz. Amacım cumhuriyeti ya da şu ya da bu hükümeti sorgulamak değil; sistemin/medeniyetin kalitesinin önemini altını çizmek.

Özel sektörden başlayalım. Van'da başkaları için yaptığı binalar yıkılan, kendisi için yaptığı bina sapasağlam ayakta kalan bir müteahhitle ilgili haberler, depreme dayanıklı binaları yapacak kadar mühendislik, müteahhitlik ve yapı denetim kapasitemizin olduğunu gösteriyor. Demek ki sorun teknik eksiklik değil; yol, kaldırım, bina yapmayı biliyoruz ama yapmıyoruz. Bu özel sektörün ahlaki bir eksikliğine işaret ettiği kadar sistemik bir hataya da işaret ediyor. Sorun, teknik kalitenin en düşük insanımızdan başlayarak halkımıza yayılmasını sağlayabilen sistemi geliştirebilmek.

Kamuya gelemim. Çöküntülerin kamu binalarında yoğunlaşması münferit bir hadise değil. Kamu binalarının sorunlarının sadece sağlamlıkta olmadığı gibi. Başka hangi sorun mu var? Fonksiyonelliğinden başlayın, mimarilerine kadar çok sayıda sorunu sayabilirsiniz. Okullarımız dünyanın en çirkin okulları arasında sayılabilir. Hastanelerimiz ve sağlık ocaklarımız da öyle. Toplu konutlarımızın da pek estetik görünüme sahip olduğunu söyleyemeyiz. Kaldırımlar ve şehir içi yollarımızın kalitesini de tartışmaya gerek yok.

Daha sağlam kamu binaları ya da daha iyi yollar yapacak mühendislik ve inşaatçılık kapasitesine, daha güzel binalar tasarlayacak mimarlara sahibiz. Mesele bunların gerçekleşmesini sağlayacak sistemin geliştirilmesinde. Japonya'da binalar Japon mühendisler Türk mühendislerden daha iyi olduğu için daha sağlam değil. Aradaki fark muhtemelen Japonya'da ehil olmayan müteahhit, mühendis, mimar ve/veya yapı denetçisinin görev alması ihtimalinin sistem tarafından asgariye indirilmiş olmasında düşümleniyor.

Her 'ileri' ülke de Türkiye'den daha iyi değil. Amerika'da finansal kriz bankacıların, daha çok, daha güvensiz kredi vermesinden kaynaklanmıştı. Amerika'daki düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar durumu fark etmeyince rakamlar altından kalkılabilecek seviyenin çok üzerine çıkmıştı. Türkiye'de de sorun sağlıklı kuralların konulması ve (deprem olmadan) uygulanabilmesinde. Türkiye'nin inşaat şirketleri, Amerika'daki bankacılar gibi, daha çok ve daha ucuza inşaat yapıp daha yüksek fiyata satmak isteyecek. Kamu otoritesinin görevi de bunu engelleyecek sistemi kurmak ve uygulanmasını sağlamak. Medeniyet böyle bir şey. Deprem arada sırada oluyor ve durumun vahametini bize anlatıyor. Oysa sistemin eksiklikleri, esasında her gün milyonlarca insanımızın hayatına değiyor; zararı deprem kadar ciddi olmadığı için ciddiye alınmıyor. Örneğin yollarımızın

ve kaldırımlarımızın kalitesizliğini her gün her an yaşıyoruz. Yollara bir türlü 'hem zemin' yapamadığımız rögar kapakları da öyle.

Son olarak, sistemin kalite seviyesinin kendisini çok boyutlu olarak ve her an gösterdiğinin de farkında olmamız gerekiyor. Ülkenin PISA sınavlarındaki performansı, insani gelişme endekslerindeki seviyesi, uluslararası rekabetçilik sıralamalarındaki yeri, uluslararası spor rekabeti içindeki konumu tutarlı bir sonuca götürüyor bizi: Sistemi sağlamlaştırmamız gerekiyor. O zaman daha sağlam binalarımız, daha güçlü bir eğitim sistemimiz, daha iyi hastanelerimiz, daha yaşanabilir kentlerimiz ve çok sayıda olimpiyat madalyamız olacak.

Kısacası, unsurlarına değil sistemin bütününe odaklanmamız gerekiyor.

Cari açık, sermaye hareketleri ve krediler

Türkiye Bankalar Birliği tarafından çıkartılan Bankacılar dergisinin eylül sayısında cari açık ile sermaye hareketleri ve kredi arzı arasındaki ilişkileri inceleyen iki makale yayımlandı. Makalelerin birincisi Bilkent Üniversitesi'nden Prof. Dr. Sübidey Togan ve Prof. Dr. Hakan Berüment tarafından, diğeri de Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Erdiñç Telatar tarafından kaleme alınmış.

Togan ve Berüment yaptıkları ekonometrik çalışmada, sermaye girişlerinin reel döviz kurunun değerişlenmesini sağladığı ve bunun da cari açığı artırıcı yönde etki yaptığı sonucuna ulaşıyorlar. Ayrıca, sermaye girişlerinin kredi genişlemesine sebep olduğunu da söylüyorlar. Buna karşılık, reel kredi genişlemesinin cari açığa olan etkisini sınırlı ve gecikmeli buluyorlar. Aynı araştırmacı, kredi arzının değil talebinin itici güç olduğu sonucuna ulaşmışlar. Yani, kredi genişlemesi ekonomik aktiviteye değil ekonomik aktivite kredi talebine, o da kredi genişlemesine yol açıyor diyorlar. Sonuç olarak, Togan ve Berüment cari dengenin sağlanması için kredilerden çok sermaye girişlerine yoğunlaşılması gerektiğini söylüyorlar.

Prof. Telatar ise yine aynı yöntemi kullanarak (Vector Auto Regression-VAR) toplam krediler ile cari açık arasında bir nedensellik ilişkisi bulamıyor ancak tüketici kredileri ile cari açık arasında bir nedensellik ilişkisi buluyor. Yani, tüketici kredilerinin artışının cari açığı kötüleştirdiğı sonucuna ulaşıyor. Bu çalışmanın önceki çalışmadan önemli bir farkı sermaye girişlerini, modele dahil etmemesi. Dolayısıyla sermaye girişleri ile kredi genişlemesi arasında Togan ile Berüment'in bulduğu ilişki Telatar'ın çalışmasının sonuçlarını etkilemiş olabilir.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Avrupai kaos

Murat Yülek 2011.11.06

Yunanistan, İtalya derken, Çinlilerin dediğı gibi 'ilginç zamanlarda' yaşadığımızı bir kez daha hatırlıyoruz.

Kriz kâhinleri 'biz söylüyorduk zaten' deseler de, 2001 sonrası para ve kredi genişlemesinin bu denli büyük bir kaosa yol açacağı pek beklenmiyordu. Krizin başlamasından sonra bu tür bir krizin 5-7 seneden önce düzelmeyeceğı anlaşılmıştı. Bunun sebebi önceki büyük krize (1929) dayanıyordu. Ancak bu kriz 1929'dan daha kritik. Zira Avrupa, ABD ve Japonya'da hükümler ve bankalar aynı anda 'hasta' ve bu ülkelerin neredeyse hepsini kapsayan balona dayanıyor.

2002 yılından 1997-8 Asya (ve sonra Rusya) ekonomik krizleri de sürprizdi. Ancak her ikisi de yereldi ve nispeten küçük ölçekliydi. Dolayısıyla o yangınları söndürmek zor olmadı. IMF yardımı yeterliydi. Hatta Malezya 'yanlış' bulduğu için IMF reçetesini reddetti ve kendi politikaları ve imkânlarıyla krizi atlattı. Tabii, Asya krizinin kolay atlatılmasında bu ekonomilerin temellerinin çok güçlü olmasının da önemli payı olsa gerek. Rusya'da ise krizin atlatılmasında petrodolarların önemli faydası oldu.

Avrupa düştüğü çukurdan çıkmakta zorlanıyor. Zira hem hükümlerler hem de bankaların bilançoları bozuk. Dahası bankalar ile hükümlerler arasında çapraz ilişkiler durumu daha zorlaştırıyor. Yunanistan batarsa Fransız (ya da Alman) bankalar zarar görecektir. Bu da Yunanistan'ı Fransa ya da Almanya'nın 'iç' sorunu haline getiriyor. Zor kararları alması gereken liderlere güven son derece düşük. Liderler de bu güvensizliği fazlasıyla hak ediyor zaten. Öte yandan Yunanistan'ın Euro dışında kalması Euro'yu ve dolayısıyla Avrupa Birliği fikrini de sarsacak; "parasını savunamayan bir Avrupa Birliği..."

Geçen hafta alınan kararlar takdire şayandı; özel yatırımcılar (yani büyük ölçüde bankalar) kendi paylarına düşen zarara katlanacaklarını kabul etti. Ancak işin matematiği hâlâ tam açık değil. Bankaların, ellerindeki Yunan kâğıtlarının nominal değeri üzerinden yüzde elli oranında yaptıracakları 'saç tıraşının' 2020'lerin sonlarına doğru Yunan borç oranlarını yüzde 120'ye indirecek olmasının altında yatan hesapta uzun süre düşürülemeyecek olan bütçe açıkları yatıyor. Burası tamam. Ancak 50 milyar Euro değerinde bir özelleştirme batan bir ülkede nasıl yapılacaktır?

Papandreu'nun AB kararlarını halkoyuna götürmesi girişimi belki içine girdiği sinir bozukluğunun bir sonucu olabilir ancak bu kararda ülkenin içinde olduğu matematiğin imkânsızlığının yatması daha muhtemel. Demokratik bir ülkede acı reçetenin uzun süre içilmesi mümkün ancak Yunan halkının bu olgunluğu gösterebileceği kesin değil. Öte yandan yıllarca 'sırtlarında taşıdıkları' ve resmi maliye rakamlarını çarpıtmış bir Yunanistan'ın kendilerine bugün gereken yardım etmediğini düşündüğü Almanları 'Nazi' olarak nitelemesinin Almanları mutlu etmediği kesin.

Asıl problem olan İtalya ise uzun süreli yönetim krizinin de içinde. Bu durum bir şirkette yaşansaydı mahkeme rahatlıkla kayyuma devretme kararı verirdi. Ülkeler için böyle bir mekanizma yok. İleride, bu köşede daha evvel yazılan Düyun-u Umumiye tartışmalarını sık sık duyacağız gibi görünüyor.

Çin imdada gelecek mi?

Fransa cumhurbaşkanı olduğu ilk yıllarda Sarkozy'nin temel hobisi Cezayir'den Çin'e giderek büyük Fransız firmalarına milyar dolarlık altyapı işleri almaktı. Sarkozy bugün de Çin'den Avrupa'ya yardım etmesini istiyor. Oldukça doğru bir karar; eski Türk filmlerindeki mucize sahnelerle benziyor. 19. yüzyılda İngilizlerden afyon ithalatını yasaklaması üzerine 'serbest ticaret' mottosu altında uğrayan ve yenilerek afyon ithalatına mecbur edilen Çin imparatoru Daoguang bugünleri görse ne derdi acaba?

Asya (ya da Rusya) krizlerinde kurtarıcı nasıl kriz dışında kalan aktör (IMF) idiye şimdi de aynı ihtiyaç var. Ancak bu kez kriz dışında kalmış güçlü aktör olarak sadece Çin gözüküyor. Brezilya, maliye bakanlarının bahsettiği üzere, krizin ortaya çıkardığı kur savaşlarının 'mağduru' pozisyonunda görüyor kendini. Ancak yine de tabii kaynaklarının da desteğiyle o da yardım cemiyetine katılabilir. Tabii, tabii kaynaklar denince akla gelen bir de Suudi Arabistan ve Rusya var. Yüz milyonlarca dolarlık hediye çeklerini Louvre, Cornell gibi kurumlara yazan Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar ise kendi iç ekonomik problemleri veya olimpiyat hazırlıkları ile meşgul.

Dolayısıyla ortaya en güçlü kurtarıcı adayı olarak 3,5 trilyon dolarlık resmi uluslararası rezervlere sahip Çin kalıyor. Çin'den yardım istenmesinin sebebinin AB'den (ya da IMF'den) yardım istenememesi olduğunu hatırlayalım.

Not kırımının ardından ABD Başkanı Obama kararın yanlış olduğunu anlatmak isterken ABD'nin bir rezerv para olan dolara sahip olduğunu ve darphaneleri olduğu sürece Amerikan hazine bonosu sahiplerinin geri ödeme sıkıntısı yaşamayacağını söylemişti. Problem de zaten oradaydı. Aynı yaklaşımı 'bağımsız' Avrupa Merkez Bankası (ECB) göstermiyor. Prensip olarak doğru. Ancak konjonktürel olarak yanlış. Zaten Avrupa Merkez Bankası kabul etmese de devlet kâğıtlarını almakla uzun süredir enflasyon hedefleme çerçevesinin temel prensiplerine aykırı davranıyor.

Cuma günkü faiz indirimi doğru bir karar oldu. Yüzde 1,25 seviyesinde ECB'nin daha atacak barutu var. Ancak daha 'zor' kararları alacak 'psikolojiye' sahip değil. Eğer Avrupa devletlerinin hükümetleri ve AMB uyum içinde çalışsa ve piyasalara güven verebilse zararın ve riskin boyutu düşecek.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Güney Kore ve Hyundai'nin kısa hikâyesi

Murat Yülek 2011.12.04

Her hafta Avrupa ve Amerika'daki iç karartıcı durumu analiz etmektense dünyanın daha ufuk açıcı ve cesaretlendirici bir bölgesine gidelim. Bu hafta Doğu Asya'yı ele alıyoruz.

Biliyorsunuz Doğu Asya'nın Japonya'dan sonraki, ikinci nesil dört öncü ekonomisi 'Asya Kaplanları' olarak adlandırılıyor. Bunlara şimdilerde farklı adlar da takılıyor. Örneğin IMF bunları 'NewlyIndustrialized Asian Economies' (yeni sanayileşmiş Asya ekonomileri) şeklinde adlandırıyor. 'Asya Kaplanları' şimdilerde üçüncü nesil hızlı Asya ekonomilerinden olan Malezya'dan dördüncü nesil ekonomilerden Vietnam'a kadar uzanan geniş bir yelpazedeki ülkelerin adlandırılmasında kullanılıyor.

İkinci nesil dört öncü Doğu Asya ekonomisinden ikisi Singapur ve Hong Kong şehirleri. Tayvan ise, büyük ancak Çin'le sorunları olan bir ülke. Dolayısıyla Güney Kore bu şehirlerden farklı. Ancak bu farklılık diğer özelliklerin dışında yanında iki özellikten daha kaynaklanıyor. Birincisi G. Kore'nin Chaebol ekonomisi. Açmak gerekirse Türkiye'de de evlere kadar girmiş Hyundai, Samsung, LG gibi büyük şirketlerin piyasadaki hakimiyeti. İkincisi ise Güney Kore'nin etkin ve müdahaleci bir devlet oluşudur. Güney Kore'de 1960'lardan beri devlet 'yönlendirici' bir rol oynuyor. Aşağıda anlatılacak hikâyelerde de bunun izlerini göreceksiniz.

GÜNEY KORE VE ŞİRKETLERİ NEDEN FARKLI?

Güney Kore'nin dev şirketleri enerjilerini devam ettiren birer piyasa savaşçısı. Bu şirketler dünya piyasasının nereye gideceğini dikkatle izliyor, çoğu zaman da eksiklikleri yakalayıp o alana hızla yatırım yapıyorlar. Bu yatırımlarının omurgasını Ar-Ge oluşturuyor. Yüz milyonlarca doları bir alandaki araştırmalara yatırarak sonuçta Philips, Sony gibi dünya devlerini dize getirmeyi başarıyorlar.

Buna 'Güney Kore milliyetçiliğini' de eklemek gerekiyor. Yale Üniversitesi'ndeyken katıldığım bir seminerde Güney Kore kalkınmasını sağlayan temel güçlerden birinin, işgalci Japonları geçme hırsı olduğunun söylenmesi boşuna değildi.

KORE'NİN ARABASI: HYUNDAİ

İşte size bir vaka analizi: Kore'nin arabası. Bu aynı zamanda MyungOak Kim ve Sam Jaffe tarafından yazılan ve American Management Association tarafından 2010 yılında yayınlanan 'The New Korea' isimli kitabın altıncı bölümünün başlığı. Bu yazıda bundan sonraki kısımların bilgilerini bu kitaptan alıntılıyorum.

Asya Kaplanlarının gelişimini ve bu ülkelerde uygulanan sanayi politikalarını merak eden okuyucular 1998 yılında yazdığım ve Alfa Yayınları'ndan çıkan 'Asya Kaplanları: Sanayi Politikaları ve Kalkınma' kitabımı ve Asya Kaplanlarının daha güncel seyrini takip etmek isteyen okuyucular da Kadir Has Üniversitesi'nden Doç. Dr. Ali Akkemik'in çalışmalarını izleyebilirler.

'Ucuz araba' diye bilinen Hyundai 2009 yılında lüks araba modeli Genesis ile Kuzey Amerika'nın önemli sektör ödülllerinden olan 'Yılın Arabası' ödülünü aldı. Dolayısıyla, 1994 yılında girdiği bu piyasada zirveye çıkmış oldu. Hyundai bu noktaya nereden ve nasıl geldi?

Hyundai'nin hikâyesi şu anda dünyanın en büyük çelik üreticilerinden POSCO ile başlıyor. Dünyanın ücra köşesindeki önemsiz bir ekonomisi olan G. Kore'de diktatör olarak görev yapan General Park, ülkede çelik sanayiini kurmayı aklına koymuştu. Ancak anlaşılan o ki adaşı Park Tae-Joon dışında kimseyi inandıramamıştı. Finansman bulmak için epey uğraştılar. ABD'de (Avrupa o dönemlerde pek akla gelmiyordu) kapılar bir bir kapanmasına rağmen son umut olarak gittikleri Japonya'dan elleri boş dönmediler.

Daha yolları bile olmayan bir ülkede, dört yıl sonra ücra bir kasaba olan Pohang'da tesisler devreye girdi. Kısa sürede dünyanın en rekabetçi çelik üreticilerinden birisi haline geldi. POSCO hikâyesine pek inanmayan ABD'de çelik endüstrisi ortadan kalkarken POSCO hızla büyüdü. Bugün 21 milyon tonluk yıllık üretimi, Türkiye'nin en büyüğü olan Erdemir ve İsdemir toplamının dört katına denk geliyor.

General Park'ın bir diğer 'rüyası' da yollar idi. Zira Güney Kore'de yol denince akla toprak patikalar geliyordu. Öyle ki işgalci Kuzey Kore ordusu şu anda dört buçuk saatte alınan kuzey-güney saldırısını ancak on günde tamamlayabili. Bu da Amerikan ordusuna yardım için gerekli zamanı sağlamıştı.

General Park'ın yol rüyasını, ihaleye katılan diğer firmanın yarısından az bir fiyata satın alan Hyundai, yolu rekor sayılabilecek bir süre olan iki yılda bitirince, rivayet o ki, açılışta General Park, Hyundai'nin kurucusu ChungJu-yung'a sordu: "Araba yapmaktan anlar mısın?" Cevap "Evet"ti. Zira Chung iş hayatına araba tamirciliği ile başlamıştı. Güney Kore'de yeni yapılan yolda gidecek arabaların sayısı bir elin parmakları ile orantılıyken anlaşılan o ki General Park duruma farklı bir noktadan bakıyordu.

Hyundai'nin başkanı ve lideri Chung işe hemen başladı. Önemli olan, yapılacak arabanın yabancı lisansı altında mı yoksa Kore dizaynı mı olacağına karar vermektir. Hyundai, biraz da zorunlu olarak kendi tasarımını yeğledi. Devletin rolü ise düşük faizli kredileri Hyundai'ye yönlendirmek oldu. Devlet açısından riskli bir karardı. Ama başarılı oldu.

Hyundai'nin bu ilk modeli, belki de ihracat amacıyla İngilizce bir kelime ile adlandırılmıştı: Pony. Nitekim 1976'da ilk üretimi yapılan bu basit ve ucuz araba ile başlayan yolculukta Hyundai'nin ihraç miktarı daha 1985'te iç pazara eşit hale geldi. Artık, Hyundai arabaları Suudi Arabistan'dan Afrika'ya, hatta Latin Amerika'ya kadar çok sayıda ülkeye ihraç ediliyordu. Bir yıl sonra, 1985'te ise en önemli hedef pazar olarak gördükleri Kuzey Amerika'ya ihracat başladı.

Kuzey Amerika'da Hyundai önce 'ucuz araba' sınıfındaydı. Önce başarı, sonra kalite sorunları sebebiyle sıkıntılar geldi. Kalite sorunları aşılmıca piyasayı sarsan bir pazarlama taktiği uygulandı: 10 yıl/160 bin km garantisi. Bu noktadan sonra Hyundai'nin Kuzey Amerika başarısı patladı. Şu anda şirket Kuzey Amerika'da yılda beş yüz bin otomobil satıyor.

Türk ekonomisinin cari açığı 'yapısaldır' deyip bu yapısallığı bir türlü açıklayamayanlara atfedilir. Devlet kadar özel sektöre de iş düşüyor...

Gelecek haftalarda Samsung ve LG'nin de hikâyesini nakledeceğim.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

2012'de ekonomi, iç ve dış talebe odaklanacak

Murat Yülek 2011.12.11

2012 yılında iki önemli faktör Türk ekonomisi üzerinde etkili olacak: İç ve dış talep.

Bunlarla ilintili bazı diğer dış etkenler de 2012 yılında Türk ekonomisi üzerinde etkili olacak: Dünya emtia fiyatlarının seyri, Euro ve dolar likiditesi, Avrupa bankalarının ve hükümlerlerinin durumu. Ekonomi yöneticileri bu değişkenlerdeki değişimi yakından izlemek ve gerektiğinde politikalarını adapte etmek zorunda kalacak.

Dış talep

Yurtdışında (Avrupa ve ABD) 2012 yılı oldukça zor geçecek. Buna karşılık, ülkemizdeki istihdam (ve diğer sosyal faydalar), vergi gelirleri, bankacılık sektörünün sağlığı açısından Türk işletmelerinin dış pazardan faydalanmaları gerekecek. Bu da ekonomi politikalarının ihracat yapan ve bu ihracatçı firmalara iş yapan işletmeleri desteklenmesi yönünde şekillenmesini gerekli kılıyor.

Avrupa'da hükümlerinin ve bununla yakından bağlantılı olarak bankaların içinde olduğu durum, zaten dünyanın en yavaş büyüyen ekonomik coğrafyası olan Avrupa Birliği'ndeki ithalat talebinde büyüme üzerinde büyük bir baskı oluşturmaya devam edecek.

Bu durum Türk ihracatçılarının büyüyen bir pazarın dinamizmi üzerinde sörf yapmalarını engelliyor. Bunun yerine, büyük ancak büyümeyen bir pazardaki küçük ihracatçı olan Türkiye'nin pazar payının artması gerekecek.

Ancak iyi bir noktanın da altını çizelim. Türkiye, 1,5 trilyon Euroluk AB-27 ithalatından ancak yüzde 2 civarında pay alıyor. Türkiye'nin AB-27'ye yaptığı ihracat Belçika'nınkinin altıda birine denk geliyor. Bu, bir dezavantaj değil; önümüzdeki potansiyeli gösteren bir avantaj. Örneğin, Türk ihracatçıların AB-27 pazarındaki payının yüzde ikiden üçe çıkması Türkiye'nin toplam ihracatını yüzde 40 artırıyor. Yani, yavaş büyüyen bir Avrupa pazarında dahi Türk işletmeleri için hâlâ büyük potansiyel var.

Avrupa'ya mal satmanın iki yolundan biri fiyat avantajı; diğeri ise farklılaşma. Farklılaşma (katma değeri yüksek, daha kaliteli, daha "markalı", rakiplerin yapamadığı ürünler) bir süreç ve 2012'ye yetişmesi biraz zor. Dolayısıyla fiyat avantajı önemli faktör olacak. Son dönemdeki TL-Euro paritesi bu açıdan ihracatçılarımıza avantaj sağlıyor. İhraç mallarının içinde ithal muhteva olduğundan parite avantajı tam etki göstermese de yine de önemli bir fayda sağlayacak.

İç talep

Türkiye'de iç talep hâlâ çok güçlü. İç talebi dürtten üç önemli faktörün tüketici güveni, gelir ve finansman kolaylıkları olduğunu hatırlayalım. Bunlardan güven (hem hanehalkı hem de işletmeler açısından) hâlâ yüksek seyrediyor. Gelir, GSYİH genel seviyesinden bakarsak gelecek sene bu sene kadar yüksek seyretececek. Finansman kolaylığı tarafında ise birbirine zıt iki gelişme var. Bir taraftan Türk bankaları hâlâ likit. Bankacılık kesiminin özellikle hanehalkına kredi kullandırma iştahı yüksek. Bunlara karşılık Merkez Bankası'nın son dönemde faizleri artırıcı yöndeki (haklı) politikası finansmanın mevcut ancak pahalı olmasına sebep oluyor.

Bu değişkenleri bir araya topladığımız zaman ortaya 2012 yılında, 2011 kadar olmasa da yine güçlü bir iç talep resmi ortaya çıkıyor.

2012 yılında Merkez Bankası başta olmak üzere karar alıcıların en önemli açmazı, iç talebi, cari dengeyi kısa ve uzun dönemli olarak riske sokmayacak kadar güçlü, buna karşılık dış pazarlarda sıkıntı yaşayabilecek işletmelerimizi de iç talep baskısı altına sokmadan "ayarlamak" olacak. Bu kolay bir "ince ayar" değil. Alınan kararlarla ortaya çıkacak ekonomik etkilerin arasındaki olağan "gecikme" süreleri durumu daha da zorlaştıracak.

Dış denge

Bazılarının iddia ettiği gibi (ve tabii olarak) ithalatın "yapısal" bir yönü gerçekten var. Ancak kısa vadede ithalat hacminin hassas olduğu unsurlar iç talep, nisbi fiyatlar ve reel kur olduğunu unutmamamız gerekiyor.

Türk Lirası'nın 2011 yılındaki değer kaybı hızlı büyüyen bir ekonomi ve iç talebe rağmen ithalatın büyüme hızını kesmiş gözüküyor. Ekonominin yine hızlı büyüdüğü ve buna karşılık TL'nin reel değerinin arttığı 2010 yılı boyunca ithalat hacminin (yani değer değil, miktarının) hızla arttığını görmüştük. İç talebin hızla daraldığı ve reel kurun da değer kaybettiği 2009 başlarında ise bu kez ithalat hacmi hızla düşmüştü. Bunları ithalat ve ihracat hacmindeki reel yıllık büyüme oranlarını ay ay gösteren grafikten takip edebilirsiniz (çubuklar). Aynı grafikte reel kur da çizgi şeklinde gösteriliyor. Çizginin aşağı inmesi, reel olarak TL'nin değer kaybını gösteriyor.

Dış ticaret dengesinin seyri 2012'de kur ve iç talep tarafından belirlenecek. Buna özellikle enerji başta olmak üzere emtia fiyatlarının etkisini de eklemek gerekiyor. O noktada Türkiye gibi net ithalatçı ülkelerin şanslı olacağı anlaşıyor; 2012'de başta Avrupa olmak üzere talep eksikliği sebebiyle emtia fiyatlarında önemli düşüşler olmasa da artış da olmayacak.

Böyle bir ortamda Türkiye'nin 2012 cari açığını GSYİH'sının yüzde 5-6 aralığına çekmeyi hedeflemesi gerekiyor. Dikkat ederseniz Orta Vadeli Program'daki yüzde 8'lik rakamın oldukça altında, iddialı bir rakam telaffuz ediyorum. Bu hedef tutturulursa Türk ekonomisinin en önemli kırılganlığına önemli bir darbe vurulmuş olur. 2012 yılı da bunun için önemli bir fırsat oluşturuyor.

Bu başarılırsa 2012 dış finansman ihtiyacı da oldukça düşmüş olacak ve 2012 yılı da rezerv artışı yaşanan bir yıl haline gelecek. Bunda yurtdışından ithal edilen likiditenin de etkisi olacak. Büyüme ise bazı kurumların beklentilerinin aksine, bahsedilen iç ve dış talebin etkisiyle büyük ihtimalle yüzde 4 seviyesinin üzerinde olacak.

Lyon: Alafranga şike

Diyoruz ya Avrupa'da kurumlar zayıf. Lyon, olmayacak bir skorla D. Zagreb'i 7-1 yeniyor. Böylece, önceki beş maçta toplam 2 gol atan Lyon, altıncı ve son maçında 7 gol atıyor; ciddi bir ilerleme! Yedikleri her golden sonra Dinamo Zagreb oyuncularının yüzlerinde güller açıyor. Ajax da, iki golü verilmeyince Real Madrid'in yedek takımına 3-0 yeniliyor. Üç puan ve 7 gol averaj eksiğiyle geceye başlayan Lyon bu farkı mucizevi şekilde

kapatıyor ve Ajax yerine Şampiyonlar Ligi'ne gidiyor. Bunlar Die Hard tipi bir aksiyon filmindeki imkânsız sahnelerin futbol filmi versiyonunda değil, gerçek hayatta oluyor. UEFA Başkanı Platini, "Ben bunda bir anormallik görmüyorum." diyor. Aynı Platini, Fenerbahçe ile ilgili daha eline doğru dürüst bir dosya ulaşmadan "Delilleri görünce Fenerbahçe'yi zor günler beklediğini göreceksiniz." demişti. O gün içine doğan his Fransız takımı Lyon'da nedense ortaya çıkmamış demek ki. Yine aynı Platini, Fransa'nın 2016 Avrupa Şampiyonası'nın ev sahibi seçilmesi sürecinde Türkiye'ye karşı tarafsız bir başkan gibi değil bir Fransız milliyetçisi (!) gibi çalışmıştı. Şimdi gelin de şu bir türlü rastlayamadığımız ideal Avrupa standartlarını aramayın.

Bir ileri iki geri Avrupa

İki vitesli Avrupa mı? Bir ileri iki geri Avrupa mı? AB zirvesinin sonuçlarını ileride tartışacağız. Ancak, en önemli gelişmenin altının çizilmesi gerekiyor. Zirve'de AB, İngiltere'yi kaybetti. "İngiltere Avrupa'ya zaten hiç inanmamıştı" demeyin; bu "bölünme", Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeleri alarak genişlemeye çalışan AB'nin İngiltere gibi ağır topu daha yakın bir bütünleşmeye ikna edememesi manasına geliyor. İngiltere-AB anlaşmazlığı finansal düzenlemelerin çok ötesinde bir ayrılığa işaret ediyor. Dahası, Zirve en önemli konuda yaşlı kıtanın çaresizliğini iyice ortaya çıkardı; Avrupa'nın bazukası yok. Çünkü, kaynakları yetersiz. Çin vs. gibi ağabeylerin de ilgisiz kalması, durumu iyice zora sokuyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Çok (ve gereksiz) şey öğretmeye çalışıyoruz, az şey öğretebiliyoruz

Murat Yülek 2011.12.18

Avrupa'nın bazı ülkelerinde (ve şimdi ABD'de) protesto, üniversite öğrenciliği hayatının bir parçasıdır. Ancak, protestolar genellikle zekâ ürünü fikir, ifade ve araçlarla yapılır; en azından çoğu zaman.

Bir Fransız bakan, üniversitede protestoyla karşılaştığı zaman, cevap veremeyeceği incelikte bir fikir yerine yumurtayla karşılaşmayı yeğler. Bizde ise bakanlar fikirsiz yumurtalardan bıktılar.

Yukarıda Avrupa'yı olduğunun ötesinde "şışirmeyi" bilinçli yapıyorum. Amacım Türkiye'nin durumunu ortaya koymak. Yumurta atan üniversite gençlerimiz, idealizmlerini neden ezbere ve etkisiz slogan ve klişelerle yansıtıyorlar? Hangi siyasi görüşten gelirlerse gelsinler, neden güçlü, derinlemesine düşünülmüş ve etkili ifade edilmiş fikirler serdedemiyorlar? Peki, hangi siyasi görüşten olursa olsun gençleri bu manada "zayıf" gelen bir ülke 21. yüzyılda dünyada ekonomik veya siyasi açıdan ne kadar rekabet edebilir?

Bilgi mi öğrenme mi?

Bu "sonucu" doğrudan eğitime bağlamak sanırım doğru bir tespit olur. Eğitim sistemimiz, hangi arka plandan gelirse gelsin gençlerimizin daha geniş, daha serbest, dünyaya ve tartışmaya daha açık ve en önemlisi soru sormayı ve cevap aramayı bilen fertler olarak yetişmesini sağlamıyor. Dolayısıyla eğitim sistemimizin, gençleri saatler boyunca eğitim yaparak çocukları zararlı faaliyetlerden uzak tutan, zararsız bir meşgale olmaktan çıkartacak, ona değer katacak bu yönde bir dönüşüme uğraması gerekiyor.

Dikkat edin, yukarıda bilgiden hiç bahsetmedim. Mevcut eğitim sistemimizin benim açımdan özeti çocukların beynine, "gerekli" "gereksiz" ayrımı yapmadan bilgi bocalanması... Buna "kova teorisi" de diyebilirsiniz. Adı daha önce konmamış olan bu nadide yaklaşımda, çocukların beyinleri bir "kova" olarak düşünülür. Bu kovaya, dünyadaki tüm bilinen bilgiler boca edilmeye çalışılır. Bu kadar bilgi boca edilen beyin bir "alıcı" duruma gelir yani soru sormaya mecali kalmaz. Esasında, sorabileceği soruları da boca etmeye çalışırız kovaya. Tabii "doğru" cevapları da. Bunların dışında soru sormak ve verilen cevapların dışında cevap aramak yanlış ve yasak bir harekettir bu sistemde.

Eğer beyne bilgi bocalamayı hedef alırsanız bugün olduğu gibi (sadece Türkiye'de değil; birçok ülkede) "hazır ödev cevapları" web sitelerine mahkûm olursunuz. Ödevlerini kaynaklardan hazırlayan gençliğin ileride patent araştırması yapan mühendis haline gelmesi zordur.

Bu yaklaşım bir hayal mahsulü değildir. Bundan on beş sene kadar önce, bir iktisat doçentlik sözlü sınavındaki olay bunu gözler önüne serer. Jüri üyesi, adaya sorar: 1929 Amerikan buhranının Avrupa ekonomisine nasıl aktarıldığını anlatınız." Aday çeşitli kanallardan ve bunların etkisinden bahseder; yorumlar yapar. Bir süre sonra jüri üyesi, adayı durdurur; "yanlış." Sonra da "doğru" kanalı anlatır. Bilim hayatını daha çok yurt dışında geçiren aday bu "bilimsel jakobenlik" karşısında şaşırır.

Bugün, (bilinen) bilgiyi edinmek kolaydır. Yeni çıkan internet ve bilişim teknolojileri araçları sebebiyle öğretmen de gerektirmez. Bir öğretmen bir ders saatinde dikkat ve enerjisini 20-40 öğrenciye dağıtmak zorunda. Burada amaç sadece bilgiyi dağıtmaksa bu yöntem yeterince etkin değildir. Zira bugünün öğrencisi salt bilgiyi internet veya diğer araçlardan birebir ilgi ve ilişkiyle öğrenebiliyor.

Yani, bilinen bilgiyi edinmek artık zor değil ve okul gerektirmiyor. Okul eğitiminin asıl hedefi "öğrenmeyi öğrenmek" olmalı. Dahası "kesin" bilginin bilimsel bir kavram olmadığının da farkına varmak gereklidir. Popper'in bilimsellik kriterinin yanlışlanabilmeyi temel alması bundandır. "Kesin bilgi" diye bir şey vardır ve saygıdeğerdir. Ancak onu bilim alanının dışında tutmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Örneğin Popper'in, Marksizm'i bilim alanının dışında tutması bundandır.

Eğitim sistemimiz

Eğitim sistemimiz kavramları değil bilgiyi, düşünmeyi değil bilgi depolamayı amaçlıyor. Bunu yapınca hiç birisine ulaşamıyor. Benim akranım olanlar 1970'lerde ilk ve orta okula gittiler. Dördüncü sınıf kitaplarımızda "hukuk devletin ne olduğunu tanımlayınız" sorusunu hatırlıyorum. Dördüncü sınıf kitaplarına çıplak bilgiyi koymaya çalışan bir zihniyetin bir türlü hukuk devleti üretemediğini yakından biliyoruz.

Durum o yıllardan beri fazla da değişmedi. Lise öğrencilerine limit, türev ve trigonometri öğretmeye çalışıyoruz. Oysa ÖYS ya da (şimdi kaldırılan) SBS sınavlarında (sanıyorum) binlerce öğrenci sıfır net çıkartıyor ülkemizde. Dahası, temel yaklaşımı ölçen PISA sınavlarında listenin sonlarında yer alıyoruz; yani, gerekmeyen bilgiyi aşırı yüklediğimiz gençlerimiz ortaokulda PISA sınavlarında çuvallıyor, lise ve üniversitede de fikir yerine yumurta atıyor.

Grafik ve tablodaki bilgiler Türkiye'nin PISA sınavlarındaki başarısızlığını açıkça ortaya koyuyor. Sınavın gerçekleştirildiği 65 ülke içinde Türkiye 42. sırada yer alıyor. Geçtiği 23 ülke içinde Kırgızistan, Karadağ, Panama gibi ülkeler çoğunlukta.

Daha da kötüsü, yine grafikten göreceğiniz gibi, Türkiye'nin PISA skorları, ulaştığı ekonomik yapının gerektirdiği seviyenin de altında kalıyor. Bir başka deyişle, Türkiye'nin ulaştığı kişi başına gelir seviyesi PISA

sınavlarında daha yüksek skorlar elde etmesini gerektiriyor. Bundan, eğitim sistemimizin, ekonomik gelişmemizi destekleyen değil köstekleyen bir faktör olduğu sonucu çıkar mı?

Bu ekonomik bir konu mu?

Bu sosyal bir konu ancak ekonomik sonuçları var ve oldukça kötü. Soramayan, cevap arayamayan, tartışamayan, diğer fikre ve görüşe saygı duyamayan, o görüşle fikir platformunda değil fizikî platformda mücadele etme kolaylığına kaçan bir nesilden icat yapmasını, patent almasını bekler misiniz? Muhtemelen hayır. Şiiri edebiyat dersindeki bir zorunluluk, tarihi kopya çekilerek geçilecek sıkıcı bir ders olarak algılayan kuşaklardan güçlü vatandaşlar olmasını bekleyemediğimiz gibi. Ancak sonuç almak için suçu gençlikten eğitim sistemimizi tasarlayanlara ve uygulayanlara kaydırmak gerekiyor.

İşin ekonomik bir başka yönü daha var. Gençlerimizi risk almayan, katkı yapmayan "devletçi" kafayla yetiştiriyoruz. Üniversiteden çıkan yüz binlerce genç kendine güvenemediği için KPSS'ye giriyor. Amaç "devlete kapağı atmak". Zira devlet, performansın ne olursa olsun işten atılamayacağını, maaşın garanti yer olarak tanımlanıyor. Bu cazip sınava her sene aylarca yüzbinlerce genç hazırlanıyor. Yani milyonlarca adam-ay bu sınava hazırlık amacıyla tüketiliyor. Harcanan milyonlarca adam-ayın ülkeye bir faydası yok. Mısır piramitleri gibi, üretken olmayan bir gayret. Sadece KPSS dershanesi sektörünün oluşması ve bu sektörün "ekmek yemesini" sağlıyor.

Yanlış anlaşılmasın için kamuya alımlarda sınava karşı olmadığının altını çizeyim. KPSS sınavları kamudaki insan kaynakları kalitesinin yükselmesini sağlıyor ve faydalı bir sistem. Ancak sınav tipinin değişmesi gerekiyor.

Eğitim sistemimizle ilgili sorunlar çok, çözüm zor. Ancak yeni yüzyılda "aç kalmamak" istiyorsak bu sorunların üstesinden gelmemiz gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Saab'dan çıkaracağımız dersler

Murat Yülek 2011.12.25

Saab'ın otomobil bölümünün kapatılması sürecinde Türk şirketlerinden de teklif istendiği haberleri geçen hafta basınıımızı meşgul etti.

İsveç diğer önemli otomobil markası olan Volvo'yu da Çin firması Geely'ye satarak kurtarmıştı. Ülke böylece iki önemli otomobil markasını kaybetmiş oluyor. İsveç, bir ölçüde markalarını hem iflaslarla hem de kurtulabilmek için yabancı yatırımcılara satarak kaybeden İngiltere'ye benzer bir akıbetle baş başa kalmış oluyor.

Türkiye'de de şu anda uçak ve otomobilin yerli üretim tartışmalarını yapıyoruz. Saab'ın hikâyesi hem havacılık hem de otomotiv sektörünü ilgilendirdiği için Türkiye açısından bir vaka analizi niteliği taşıyor. Bu aşamada alınacak iki ders ortaya çıkıyor: "Taşmaların" idaresi ve "marka konumlanması."

Saab: Önce uçak

Saab'ın otomobil üretimi, havacılık teknolojisinin yaygınlaştırılmasından doğmuştu. Buna iktisatçılar "taşmalar / spill overs" diyorlar. Saab'ın hikâyesini İsveçli iktisatçı Gunnar Eliasson'dan takip edelim.

Saab (Svenska Aeroplan) 1937 yılında bir uçak üreticisi firma olarak kuruldu. Kurulma sebebi, İkinci Dünya Savaşı'yla nihayetlenen süreçte, İsveç'in savunma gücünün artırılmasıydı. Saab daha 1940'ta ilk savaş uçağını geliştirdi: Saab 17. Bunların dört ayrı tipinden 322 adet üretildi. 1942'de ise ikinci modeli olan Saab 18 bombardıman uçağı geliştirildi. Bunlardan 18 adet üretildi. 1943 yılında ise hem avcı hem de bombardıman uçağı olan Saab 21A üretimi başladı. Bunlardan 301 adet üretildi. Bunlar daha sonra jet motorlu hale getirildi. Bu yeni uçaktan (Saab 21R) ise 64 adet üretildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Saab askeri uçak piyasasının daralacağını fark ederek, Saab29, Saab32 gibi askeri modellerin yanı sıra sivil piyasaya yöneldi. ABD'ye ait yedi adet B17 uçağının sivil yolcu uçağına dönüşümünü gerçekleştirdi. Bu arada Safir91 eğitim uçağını üretmeye başladı. Bunlardan 323 adet üretildi. Scandia 90 yolcu uçağı (32 kişilik) geliştirildi, üretildi ve sonradan Hollandalıların Fokker'ine kaydırıldı. Mulan isimli 15 kişilik sivil uçak da bu dönemde geliştirildi. Ancak üretime geçilemedi. Zira, Soğuk Savaş yılları Saab'ı tekrar savaş uçaklarına yönlendirdi. J29 avcı uçağı ve Saab105 eğitim uçakları bu dönemde üretildi.

1980'lerden sonra ise Saab hem sivil hem de askeri alanda pazar payı kazanmayı amaçladı. Şirket bir taraftan Saab340 turboprop yolcu uçağını geliştirdi (beş yüze yakın üretildikten sonra üretim durduruldu). Diğer taraftan Saab JAS39 Grippen avcı uçağını geliştirdi. Bu uçak için şu anda ABD üreticileri tarafından yapılanlar ve Eurofighter dışında bağımsız tek ürün demek doğru olur. Yakın zamanda İsveç'e hava kuvvetlerinin JAS39'u seçmesi şaşırtıcı bir başarı oldu Saab için.

... sonra otomobil

Saab'ın otomobil üretimi 1940'lı yıllarda başlıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda savaş uçağı piyasasının kuruyacağını düşünen Saab yöneticileri bir taraftan sivil havacılığa diğer taraftan ise otomobile yöneldiler. Otomobile yönelmenin sebebi, Saab'ın sahip olduğu "mühendislik kapasitesinin" akıtılacağı ilave alanlar aranmasıydı. Nitekim Saab92 isimli iki silindirli motora sahip araç, şirketin ilk sivil ürünü olarak 1946 yılında geliştirildi. 1940'ların sonunda ise Saab'ın havacılığından ileri gelen aerodinamizmi ile tanınan model yollardaydı. Saab 92'den sonra çok sayıda model geliştirdi. Ürünler sağlamlık ve güvenilirlikleriyle tanınır oldular.

1989 yılında, yeniden yapılandırıldıktan sonra Amerikalı otomobil üreticisi General Motors ve bir yatırım fonuna satılması Saab'ın sonunun başlangıcı oldu. General Motors ürünleri ve şirketi yeniden konumlandırmak istiyordu. Yaptı da. Ancak başarısız oldu; ilk yıllarda bazı olumlu sonuçlar alınsa da.

General Motors, bir türlü çeviremediği şirketi küçük bir Hollandalı üretici olan Spyker'a 2010 yılında sattı. Spyker da şirket hikâyesini çeviremedi. Çinli üreticilerin yatırımları için onlarca görüşme sonuçsuz kalınca geçen aralık ortasında şirketin iflası ilan edildi.

Saab neden başaramadı?

Piyasanız küçük ise yurt dışı pazarlara yönelmeniz gerekiyor. Bu zorunluluk her sektör için doğru; ancak en çok otomobil gibi sermaye sahalar için geçerli. Saab bu konuda yetersiz kaldı. ABD piyasasına girmeyi başardı ancak kalıcı olamadı.

İkinci olarak ise Saab'ın başarısızlığını bir "konumlama" hatası olarak görmek en mantıklı açıklama olabilir. Saab otomobillerini diğerlerinden ayırt edici algı özellikleri güçlü değildi ve giderek daha da zayıf kaldı. Bu alanda Saab'ın başına gelenler daha önce başka şirketlerin de başına geldi; İngiltere'deki örnekler ve bir ölçüde yine İsveç'teki Volvo örneği gibi.

"Ayırt ediciliği" ya da "farklılaşmayı" da bir taraftan genel marka algısı diğer taraftan da "ödenen fiyata karşılık elde edilen değer" olarak düşünelim. Markayı, ürünü diğerlerine göre daha çok ya da daha pahalıya satmanızı sağlayan algının idaresi olarak tanımlayabiliriz. İnsanın her zaman rasyonel davranan bir yaratık olduğu savı da bayağı su götürür. Bazı insanların bir adet Hermes markalı çantaya 30 bin Euro ödemeyi gönül rızasıyla ve Hermes kendilerine "bu şansı tanıdığı için müteşekkir olarak" satın aldığını düşünürseniz, marka idaresinin insanın zayıflıklarını gelire tahvil etme sanatı olarak da düşünebilirsiniz.

Saab, fiyat skalasında "ucuz," "ucuz ama sağlam" ile "pahalı" yelpazesi içinde kalıcılığını sağlayacak sağlam bir konumlandırma yapamadı. İsveç gibi pahalı işçilik diyarında zaten ucuz araba yapma şansı kalmamıştı. Sağlanan verimlilik artışları da efektif ücretleri düşürmeye yetmedi. Öte yandan, bilinen "üst" Alman otomobil markalarıyla yarışan bir ürün algısı da ortaya çıkartamadı. Sonuçta, Alman, Japon ve Kore ürünlerinin ve bunların arasında bir şekilde varlığını devam ettiren diğer oyuncuların arasında "sıkıştı". Henüz almadıysa yakında Harvard vaka analizleri arasında yerini alması muhtemel.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Şirketinizi satmak üzere kurun

Murat Yülek 2012.01.01

Uzun süredir "şirket değerinin" nasıl ölçüldüğü konusunda eğitimler verdim.

Katılımcılar genellikle finans kesiminden oluyor. Özellikle aracı kurumların ana iştigal sahası hisse senedi borsasındaki firmaların değerleri. O yüzden aracı kurum analistleri firma değeri ölçme konusunda uzmanlık kazanıyorlar.

Oysa firmasının parasal değerinin ölçülmesinin en başta müteşebbislerin ilgi sahasına girmesi gerekiyor. Bir şirket kurmakla sadece parayla satacakları bir ürün ve hizmet üretmekle kalmıyorlar. Aynı zamanda kurdukları şirket de parayla satılabilir bir değere sahip oluyor. Müteşebbisler bunun farkında değiller. Böyle olunca, şirketlerine (ve kendilerine) strateji geliştirmeleri zorlaşıyor. İleride, ancak zor durumda kaldıkları zaman satmayı düşündükleri, kendilerine göre çok değerli olan şirketleri piyasada para etmiyor. Bu da bir taraftan şirket "ölümlerinin" ülkemizde yaygın olmasına, diğer taraftan da şirket el değiştirmesinin nadir görülmesine sebep oluyor. Tabii her iki faktör de birbiriyle yakından ilişkili.

Geçen hafta eski bir dostumun ziyareti bana bunları hatırlattı. Dostum, büyütmeye çalıştığı firması ile ilgili nereden ve hangi tür finansman bulmasının uygun olacağını danışıyordu. Banka kredisiz büyümenin riskleri beraberinde getirdiğinin farkındaydı. Ülkemizde banka kredisiz vadelere gelişmiş ülkelere göre daha kısa, faizler de oynak. Dolayısıyla, banka kredisini büyüme finansmanı olarak kullanmak doğru bir strateji değil. Halk arasında risk (ya da girişim) sermayesi adı verilen ortaklık yatırımı yapan fonlar da oldukça sınırlı büyüklüğe sahip. Dolayısıyla büyüme finansmanına ulaşmak Türkiye'de oldukça zor. Bu da boşluğun şimdilik enformel yöntemlerle yani, eş-dost-arkadaş finansmanı/ortaklığıyla bir miktar da olsa doldurulmasına sebep oluyor.

Ancak ister formel (fonlara) ister enformel (eş-dost) olsun, bu tür ortaklık sermayesine ulaşmak istiyorsanız dikkat etmeniz gereken hususlar var.

Ortaklık finansmanına nasıl erişirim? (ve büyürüm)

Türkiye'de risk ya da girişim sermayesi olarak tabir edilen fonların Batı ülkelerindeki hacmi milyarlarca doları buluyor. Bunlar şirketlere şirketin "hayat döngüsünün" hangi aşamasında ortaklık yapma konusunda ihtisaslaşmasına göre erken aşama, halka arz öncesi gibi çeşitli sınıflara ayrılıyor. Bu fonların "iş" yatırım yapmaya değer firma aramak olarak özetlenebilir. Yani siz şirketinize ortak olacak ya da satın alacak fon ararken yatırımcı fonlar da sizinkiler gibi şirketler arıyor. Tabii, inceledikleri şirketlerin çok az bir bölümünü yatırıma değer bulup hisse satın alıyorlar. Nedir o özellikler? Bu özellikleri fona sunduğunuz "değer teklifi" diye de adlandırabiliriz: fon size sermaye sunarken siz fona ne sunuyorsunuz?

Yatırımcıya en önemli değer teklifiniz sektörünüz ve "büyüme hikâyesiniz" olacaktır. Çin ve diğer düşük ücretli ekonomilerin tehdidi altındaki düşük katma değerli tekstil üretimi yapan bir şirketin hikâyesini yatırımcının beğenmesini bekleyemezsiniz. Bu alanı riskli ve düşük/negatif büyümeli bir alan olarak görecektir. Sektörünüz kadar sizin o sektördeki rekabet gücünüz yani size özel büyüme potansiyeliniz (büyüme hikâyesiniz) değer teklifinizin ana unsurudur.

İkinci olarak, hikâyesiniz ne kadar güçlü olursa olsun, şirketinizin şeffaflığı, yönetim tarzı da o kadar güçlüdür. Hiçbir yatırımcı bir "kara kutuya" yatırım yapmaz. Ortak olduğu ya da satın aldığı bir firmanın (gizlilik anlaşmasından sonra) iç yapısını gönül rahatlığıyla inceleyebilmek ister. Ortak olduktan sonra karşısına bilmediği büyük risklerin çıkmasını engellemenin en kolay yolu bu olsa gerek.

Burada Türk şirketleri büyük sorunlar yaşıyor. Her şeyden önce şirketin fotoğrafı olması gereken bilançolar, vergi kaygıları sebebiyle şirketin "çarpık" fotoğrafları haline geliyor. Şirket sahipleri de yatırımcılara "esasinda şirketin gerçek resminin muhasebe rakamlarının gösterdiğinden çok daha iyi" olduğunu binbir dereden su getirerek anlatmaya çalışıyor. Çoğu zaman da başarılı olamıyor. Yatırımcı en azından, çarpıklığın muhasebe rakamları dışında da olabileceği konusunda haklı bir şüpheye kapılıyorlar. Bu durumla onlarca kez karşılaşarak yatırımın gerçekleşmediğini görmüş birisi olarak daha uzun anlatmaya gerek görmüyorum.

Önümüzdeki dönemde ülkemizde de yatırım fırsatı arayan fonlar artacak. Şirketler de inorganik büyümeyi hızlandıracak. Bu döneme hazır olmak istiyorsanız şirketinizi yatırım yapılmaya "hazırlayın." "Hikâyesinizi" gözden geçirin. Muhasebe ve raporlama sisteminizi düzeltin. Şirketinizi "kara kutu" olmaktan çıkartın.

Genç işadamları örnek alsın...

Geçen sene aralık ayında Mehmet Emin Kara-mehmet'ten bahsetmiş ve "Şimdi dağıtım alanında büyük yatırım yaptı. Türkiye'nin en başarılı ve hesaplı risk alabilen işadamı olduğu söylenebilir." demiştim.

Karamehmet gibi bir başka "öncü" işadamı da Hamdi Akın. Finans piyasalarının nasıl çalıştığını anlamış bir işadamı. Genç işadamlarının Hamdi Akın'dan öğreneceği çok şey var. Bunların başında, şirketleri kurup "yatırıma" hazır hale getirmesi ve sonra da satabilmesi/finansman bulabilmesi kabiliyeti geliyor. TAV, Accor otelleri, araç muayene istasyonlarındaki öncülüğü, Hamdi Akın'ın sıradan bir işadamlarının çok ötesinde bir profil çizmesine sebep oluyor.

50 bin dolar yatırdı, 12 milyon dolara sattı

Bu hafta basına bir işadamımızın bundan birkaç sene önce 50.000 dolar yatırdığı e-ticaret firmasındaki payını 12 milyon dolara sattığı haberi yer aldı. Yukarıda anlatmaya çalıştığım şey de zaten bu.

Şirket satmak için kurulur...

Yapsatçı müteahhitler, diğer müteşebbislerin farkına varamadıkları bir gerçeğin farkına yıllar önce varmışlardı. Satıma uygun bir araziye bulurlar, oraya satıma elverişli bir bina projesi çerçevesinde belirlenmiş bir kalitede

binayı yaparlar ve sonra da satarlardı. Dolayısıyla tüm süreç boyunca olası alıcıları gözlemek ve onların tercihlerini göz önünde bulundurmak zorundalardı.

Müteşebbislerimiz ise şirketlerini kurdukları zaman kurdukları şirketle bir nevi Katolik izdivacına girdiklerini varsayarlar. O şirket kendisini doyurduğu gibi çocuklarına babalarından kalan bir miras olacaktır. Şüphesiz saygı duyulacak bir bakış açısı. Ancak Türkiye'de oransal olarak kapanan şirketlerin çokluğu ya da ortalama şirket ömrünün kısalığı bu bakış açısının pek de sağlıklı olmadığını gösteriyor. Örneğin, vergi ödemenizi azaltmak için "tasarladığınız" düşük kârlı ya da zararlı gelir tabloları ve bilançolar şirketinize ortak (ya da banka kredisi) aradığınız zaman ayağınıza dolaşacaktır. Sözün özü: Şirketinizi hep sizin olacakmış gibi size özel; yarın satılacakmış gibi de kurumsal ve (içeriye) şeffaf hale getirmedikçe şirketinizin ömrünü uzatamazsınız. Şirketinizin değerini nasıl ölçeceğinizi öğrenerek gelişmesini de ona göre gerçekleştirmeniz gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye 2050'de nerede olacak?

Murat Yülek 2012.01.08

Vakıf Emeklilik Genel Müdürü Mehmet Bostan'ın gönderdiği kitap önce bir süre masamın üzerinde kaldı. Aradan iki hafta kadar geçti ki aynı kitabı kayıinvalidemin elinde de görünce tekrar hatırladım. Hızlıca okudum David Passig'in "iki bin elli" kitabını.

Passig kitabın ülkemiz için yazdığı önsözünde şunları söylemiş: "Türk kültürüyle uzun süredir ilgileniyorum. Türklerin tarihini öğrendikçe hem bilinen hem de gizli kalmış yanları beni büyüledi. ... Daha derine indikçe, Ortadoğu'da birçok ülkenin kaderinin de Türkiye'nin kaderine ve merhametine bağlı olduğunu gördüm. Türkiye'yi saran ve içinde gelişen eğilimleri inceledikçe, Türkiye'nin 21. yüzyıl tarihinde, kültüründe önemli bir yer tutacağını anladım."

Aynı bölüme şöyle devam ediyor Passig: "Bu eğilimler Türkiye'nin 100 yıllık bir uykudan sonra doğal görevine geri döneceğini, bölgede büyük kuvvetleri dengelemesi gereken bir süper güç haline geleceğini açıkça gösteriyor. ... Türkiye, kanında akan süper güç olma hissini yeniden yakalayacaktır. Bir İsraili olarak Türkiye'nin tarihteki görevini, sorumluluklarını yerine getireceğini ümit ediyorum."

Türkiye'nin önemi yeni yeni fark ediliyor

David Passig, önümüzdeki on yıllarda Türkiye'nin uluslararası rolünün artacağını söyleyen ilk araştırmacı değil. Yakın zamanda Amerikalı uzman George Friedman da, "The Next 100 Years" kitabında 2030'larda Türkiye'nin bölgede önemli bir güç olacağını söylüyor. Tabii "bölge" sıradan bir bölge değil. Dolayısıyla bu bölgede büyük güç olmak dünyada büyük güç olma manasına geliyor.

Bu listeye birçoklarını ekleyebilirsiniz. Çek gazeteci Gergely Naly'den, New York Times'ta yazan Cambridge Üniversitesi araştırmacısı Jason Pack ile İsraili askeri tarihçi Martin van Creveld gibi. Son iki isim geçen hafta New York Times'ta yayımlanan yazılarını şöyle bitirmiş: "Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle İngiliz ve Fransızlar Arap Ortadoğu'sunu kendi aralarında paylaştılar. Bunda iki partnerden İngilizler daha büyük payı aldılar. Bugünün yumuşak paylaşımında, daha zayıf ve daha az istikrarlı partner İran. Arap Baharı'nın tartışmasız muzaffer gücü ise yeniden yükselen Türkiye."

Oysa 15 yıl önce bu tür analizlerde Türkiye'nin ismi geçmezdi. Örneğin, Paul Kennedy 1993 yılında yayınlanan "21. Yüzyıla Hazırlık" kitabında ve Yale Üniversitesi'nde bir yarıyıl süren seminerlerde Türkiye'den hiç bahsetmemişti. Demek ki, Passig'in bahsettiği "kanımızda akan süper güç olma hissinin" ne biz ne diğerleri farkında değildi.

Türkiye "dolduruşa gelmeden" nasıl büyüyecek?

Dışarıda yazılanlar ile içerideki tartışma konuları arasında dağlar kadar fark olduğu kesin. Dışarıdan görüneni içeriden göremiyor olabileceği gibi, yazılanları fazla ciddiye alarak "dolmuşa" da binebilir Türkiye. Tabii yıllar boyu boğaz tokluğuna ABD'nin serhat bekçiliğini yapmış bir ülkenin kolay kolay dolmuşa binmesi de beklenmemeli.

Türkiye son yıllarda "yumuşak gücünü" tatbik etmekte başarılı. Komşularımızla (ve diğerleriyle) "sıfır sorundan" "çok soruna" geçmiş olmamız sıfır sorun hedefinin yanlışlığına işaret etmiyor. Türkiye'nin "önceliklerini" daha hissettirir davranmasının ihtilaflara sebebiyet vermesi normal karşılanmalı.

Türkiye'nin dünyaya bakışı çok boyutlu olmaya devam etmeli; bazılarının eksik ve köhneleşmiş analizle bunu "eksen kayması şeklinde" yorumlamasında bir sakınca yok. Yabancı gözlemciler bu konuda çok daha dengeli analiz yapabiliyorlar. Örneğin, Gergely Naly yazdığı notta, Türk dış politikasının "çok boyutlu" hale geldiğinden bahsediyor ve Türkiye'nin Balkanlar'daki "kültürel vakumu" doldurmayı/işgal etmeyi hedeflediğini söylüyor.

Yumuşak gücün ya da nasıl tarif ederseniz edin, bu çerçevedeki "etkinliğin" geçmişte yapılamadığı şekliyle artırılması yenilenmiş bir kendine güven göstergesi. Ancak yumuşak gücün ulaşabileceği mesafenin sınırlı olduğunun unutulmaması gerekiyor. Yumuşak gücün, ancak ardında reel bir güç olursa gerçekten etkin hale gelir. Reel güçten kasıt askeri güç değil. Ana unsurları ekonomik ve teknolojik. Bunları da belli bir zaman noktasındaki rakamsal göstergeler (kişi başına GSYİH ya da patent başvurusu sayısı) olarak görmemiz gerekiyor. O sağlıklı göstergeleri değil sağlıklı göstergeleri üreten sistemi kurması gerekiyor Türkiye'nin. Bu da bir "dönüşüm" gerektiriyor. O ise gelecek haftaların konusu.

Passig'in kitabı

Passig'in kitabı ilgi çekici ve provokatif ancak "tam" değil. 2050'den bahseden Passig 2050 Rus-Japon savaşını öngörecektir kadar Asya'nın uzak kıyılarına gidiyor ancak ne Çin ne Hindistan'dan bahsediyor. 2050'deki güç denkleminde bu iki ülke yer almayacak mı?

Paul Kennedy'nin kitabı Passig'inkine göre daha kapsayıcı; 18 sene önce yazılan kitapta Çin ve Hindistan ayrı ayrı ele alınıyordu. Ancak Kennedy de mikro seviyeye inmekte zorlanmıştı.

Yani Passig kitabını Ortadoğu etrafında büyüteçle, Kennedy ise kitabını dürbünle yazmış.

Her ikisinin ve Friedman'ın da atladıkları önemli nokta ise diğer kutuda.

2050'de ABD-Rusya yakınlaşması

Klasiktir ABD-Rus düşmanlığı tezi. Benim neslimin küçüklüğünde Amerikalı çocuklar askercilik oynarken düşman hep Ruslar olurdu.

Nitekim, Sovyet sistemi çöktü. ABD zaferini, Fukuyama da tarihin sonunun geldiğini ilan etti. Sonra Rusya kendisine yeni bir rol biçti ve zenginlik kaynakları keşfetti. Yakın zamanda ise Rusya, Orta Asya'daki Amerikan varlığını Afganistan hariç ortadan kaldırmayı başardı.

O zaman ABD ile Rusya tekrar işbirliği yapar mı?

Olabilir; çünkü şimdi bir de Çin gerçeği var. Çin engellenemez bir eğilimle büyüyor ve güçleniyor. Orta Asya, Çin için hayati bir alan ve o bölgeye doğru gelişmeye çalışıyor. Dolayısıyla, Orta Asya'da Rusya'nın müthiş bir rakibi ortaya çıkıyor. Çin nüfuzu Orta Asya'da yayıldıkça Rusya ile ABD yakınlaşması kaçınılmaz olacak. Orta Asya'da film daha yeni başlıyor; bunu bir kenara yazın.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye'de neden kriz yok?

Murat Yülek 2012.01.15

Bir gazetemizin başyazarı yazmış. Kendisini 'dünyanın önemli bankalarından birinin Avrupa merkezinde önemli bir görevde olan biri' ziyarete gelmiş.

Bu bankacı Türkiye'ye hem iş hem ziyaret için gelmiş. İş kısmı Türkiye'yi gözlemlemekmiş. Türk gazeteciye kısaca "Türkiye'de kriz olması gerektiği halde neden yok?" mealinde sormuş.

Kriz nedir?

İktisat sonradan oluşan bir 'disiplin' (bilim?) olduğu için günlük hayattan ve diğer disiplinlerden aldığı çok geniş bir 'jargon' var.

Kelimenin etimolojisine bakıldığında sözcüğün eski Yunancadan Latinceye geçtiği ve 'bir hastalık sürecindeki dönüm noktası (iyi ya da kötüye doğru)' manasına geldiği anlaşılıyor. Etimolojik sözlükler, İngilizcede 1600'lerin başında kelimenin tıp dışı sahalarda kullanılmaya başlandığından bahsediliyor; o devirlerde yaşayanlar 16. yüzyılda İspanyolların Latin Amerika'yı yağmalayarak yarımada'yı gümüş ve altına boğmalarından sonraki enflasyon ya da 1630'lardaki Hollanda Lale Balonu olayını kriz olarak değerlendirdi mi bilinmez.

Bizim gibi ülkelerde kriz aşağı kriz yukarı günlük hayatımızda en çok duyduğumuz kelimelerdendir kriz. Gazeteler, Cumhurbaşkanı'nın bir yabancı misafirine verdiği yemekte kimsenin fark etmediği bir olayı 'menü krizi' diye duyururlar örneğin. Kısacası, severiz bu kelimeyi her nedense ve etrafımızdaki hemen her küçük ayrıntıya atfederiz gazetelerimizde.

Bir iktisat öğrencisi olarak ise en azından bir tanım yapmakta fayda olduğu düşünülebilir. Genel kabuller çerçevesinde en mantıklı çalışma tanımı, iktisadi alanda adına 'kriz' denebilecek olayları önce ikiye ayırmak olabilir: Finansal ve reel krizler.

Finansal krizleri de uzmanlara bakarsak üçe ayırabiliyoruz: Bankacılık krizleri (bankaların bilançolarının bozulmasıyla batması ya da o riski yaşaması ve dolayısıyla mevduatların geri ödenmesinin riske girmesi); kur krizleri (kurlarda çok büyük değişiklikler ve bu sayede şirket, devlet, hanehalkı veya banka bilançolarının bozulması); geri ödeme krizleri (en başta devlet olmak üzere borçların geri ödenememesi ve bunun da ekonomideki diğer aktörlere sirayet etme durumu). Reel krizleri ise örneğin 1929 krizi gibi buhranlar gibi işsizliğin uzun süre boyunca çok yüksek seyretmesi, şirketlerin büyük kitleler halinde kapanması olarak tanımlayalım.

Bunların dışında adını 'kriz' koymak isteyebileceğiniz birçok durum olabilir. Kimse de size buna kriz denmez, diyemez. Çünkü kriz, teknik ve ölçülebilir bir terim değildir (en azından şu anda). Ancak, her problemi 'kriz' olarak tanımladığınız zaman da hayatınız menü krizlerinden frak krizlerine kadar krizlerle çevrelenir.

Avrupa'da kriz neden var?

Öncelikle bankaların kredi portföyleri tehlikede. Bu yüzden Avrupa Merkez Bankası, Avrupa bankalarına 500 milyar Euro'luk likidite yardımı yaptı. İkinci olarak ve birinciyle bağlantılı olarak, hükümler borçlarını ödeyemiyorlar (Yunanistan) ya da ödeyememe riskiyle karşı karşıyalar (İspanya, İtalya, hatta yakın zamanda notu inen Fransa). Dahası borç oranları yükselirken bütçeleri de kötü durumda. Üçüncüsü, hem şirket hem de hanehalkı güveni en düşük seviyelerde. Harcamıyorlar. Bu da Avrupa ekonomilerini ihracata bağlı kılıyor. Onu da yapamadıkları için zor durumdalar.

Türkiye'nin durumu ne?

Gelelim önemli yabancı bankacının Türkiye notlarına. Yabancı bankacı şöyle demiş: "Bizim merkezlerden bakınca Türkiye'nin durumunun hiç de iyi olmaması lazım. İhracat artıyor ancak ithalat daha hızlı artıyor. Cari açığınız OECD rekoru. Üretimde patlama yaptığınız söylenemez. Bu yıl özelleştirmede başarılı olamadınız. Büyüme rakamınız anormal ancak bunda ithalatın payı çok. Kur yükseliyor." Bankacı sonra da eklemiştir: "Kriz yaşamamız gerekiyor ama yaşamıyorsunuz."

Demek ki bu bankacı da biraz Türkleşmiş; kriz yaşamamız gerektiğini söylüyor. Şimdi bu 'gözlemlerin üzerinden' teker teker gidelim.

- "İhracat artıyor ancak ithalat daha hızlı artıyor." İthalat artış hızı alınan önlemlerle giderek azalıyor. Kasım ayında ihracat artış hızı ithalatı geçti. 2011'in başlarında ithalatın artış hızı yüzde 45'lerdeyken kasım ayında yüzde 10'un altına indi. Buna karşılık ihracat ise son üç ayda yüzde 25 büyüdü. Not edelim: Kurlarda yaşanan 'düzeltmeden' sonra yaşanan adaptasyon sürecinden sonra durum böyle oldu. İç talep ise hâlâ nispeten güçlü devam ediyor.

- Cari açığınız OECD rekoru: Doğru. Önlemler alınıyor. Önlemler daha önce alınmaya başlasaydı bu durumda olmayacaktık. Ancak hükümet ve ilgili kurumlar konunun önemini anlamış durumdalar. Hem makroekonomik hem de yapısal önlemler üzerinde çalışıyorlar. Örneğin GİTES projesi, Sanayi Bakanlığı'nın, hatta Enerji Bakanlığı'nın çalışmaları.

- "Üretimde patlama yaptığınız söylenemez." AB27 ülkelerinde sanayi üretimi Kasım 2011'de geçen yıla göre yüzde 0,2 daralırken Türkiye'de yüzde 5,8 arttı. Bu patlama olarak adlandırılmazsa 'çok hızlı büyüme' diyerek orta noktada anlaşalım.

- "Bu yıl özelleştirmede başarılı olamadınız." Az özelleştirme yaptığımız için kriz var da çok özelleştirme yaparsak kriz olmayacak mıydı?

- "Büyüme rakamınız anormal ancak bunda ithalatın payı çok." Bu teknik açıdan manasız bir cümle. Türkiye'de (maalesef) iç talep çok yüksek; büyüme var, ithalat da var. Büyüme olmasaydı ithalat daha düşük olacaktı. Dahası; eğer ithalat olmasaydı aynı iç taleple 'basit aritmetik gereği' daha da yüksek büyüyecektik.

- "Kur yükseliyor." Bu konuyu daha evvel de tartışmıştık. TL'nin değeri düzeltme yapıyor. Yıllar boyu TL'nin reel değeri yükseldi. Cari açığı tetikleyen iki önemli unsurdan birisi de buydu. Şu anda TL 'düzeltme' yapıyor. Hâlâ da reel olarak değerli. Piyasalarda bir ülkenin kuru aşırı düştüğü zaman Anglosakson iktisatçılar 'dayak yiyor' der. Yen dolara karşı 2010 Eylül ayından itibaren değer kazandı ancak 'dolar dayak yiyor' demiyoruz (zaten

Japonların en büyük rahatsızlığı bu şu anda). Benzer şekilde, 2002 yılının ikinci yarısından itibaren TL hem Euro hem de dolar aşırı değer kazanırken de Euro ya da dolar 'dayak yiyor' denmemiştir.

Avrupa'da neden kriz var ve Türkiye'de neden yok kısmı birleşince Avrupalı bankacının gözlemlerini derinleştirmesi, biraz da iktisat kitabı okuması gerektiği anlaşılıyor. Türkiye'de her şey güllük gülistanlık değil ama kriz yok. Kırılganlıkları azaltırsak hiç uğramayacak ama asıl önemli olan uzun vadedeki dönüşüm; Türkiye güçlü bir dönüşüm gerçekleştirirse 21. yüzyılın kazananlarından olabilir.

Son mücahit

Rauf Denktaş hayatını Kıbrıs davasına adanmış gerçek bir liderdi; doksan yıla yakın ömründe şahsi menfaatiyle ilgili bir konu gündeme gelmedi Denktaş'ın. Resmi olarak Kıbrıs'ta Eoka'ya karşı mücadeleye başlayan birinci sıradan kayıtlı mücahitti. Bu manada hayatını doğrudan tehlikeye atmaktan çekinmeyen, yine İngiltere'de okumuş bir hukukçu olan Gandi'den daha önemli bir liderdi. Mekanı cennet olsun.

Aydın Menderes

Yine bu ay kaybettiğimiz bir başka önemli lider ve devlet adamı Aydın Menderes'ti. 1990'lı kayıp yıllarda umut olarak görülmüş, dürüst samimi bir devlet adamıydı. Kral olmasa da Alija İzzetbegoviç'le bütünleşen 'bilge kral' tanımına yaklaşan bir şahsiyetti. Onun da mekanı cennet olsun.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yurtdışında dağıtım kanallarını ele geçirilmeden ihracatı katlamak zor

Murat Yülek 2012.01.22

Ankara, İstanbul ya da bir başka kentimizde herhangi bir yapı markete girdiğinizde rafları süsleyen malların büyük kısmının Çin, Almanya, Amerika, İtalya ve daha nice dünya ülkesinden geldiğini görürsünüz: plastik saksılar, matkaplar, çim biçme makineleri, tornavidalar, kokulandırma gereçleri, yer kaplama malzemeleri, sulama hortumları, çim tohumları...

Kıyıda köşede Türkiye'de üretilmiş malları da görmeniz olasıdır, özellikle vitrifiye malzemeler. Eğer girdiğiniz mağaza bir tüketim elektroniği mağazasıysa, beyaz eşya hariç Türk malı bulmanız daha da zorlaşır.

Bir açıdan bu, küreselleşmenin doğal bir sonucudur. Türk halkı da Alman halkı gibi değişik ülkelerden gelen ürünlerin kullanımına sunulmasını hak eder. Diğer taraftan ise bu, Çin'den Almanya'ya ihracatçı şirketlerin başarılı performansına işaret eder. Türkiye gibi dünya ithalatından yüzde 1'den daha düşük pay alan bir ülkede dahi bakkallara kadar Çin mallarının girmesi bir başarı değil midir? Bakkala gelmeden önce Çin malı ürün önce Çin'in doğu kıyısından bir gemiye yüklendi. Türkiye'de Marmara, batı ya da güney limanlarından birine indirildi. Buradan ithalatçının deposuna nakledildi. Oradan muhtemelen bir toptancının deposuna iletili. Oradan da, büyük (İzmir'deki yabancı ortaklı bir yapı markete) ya da minik (Ankara'nın Gündül'ündeki bir bakkala) satış noktalarına iletili.

Türk ihracatçılarının hedef ülkelerdeki bu tür lojistik zincir ve satış ağlarına "nüfuz etmeden" 500 milyar dolarlık ihracat hedefine ulaşması imkân dahilinde değil. Dahası, Türk mallarının markalarının güçlü bir tanıtım yapılmadan birim fiyatlarının ve satış hacimlerinin artması da öyle.

Nasıl?

Şimdi Ekonomi Bakanlığı adını alan Dış Ticaret Müsteşarlığı, uzun süredir bu konuda çalışmalar yapıyor. Yurtdışında fuar katılımları, ofis açmalar destekleniyor. Turquality adlı profesyonel ve başarılı çalışmayla güçlü bir markalaşma süreci gerçekleştirilmeye çalışılıyor.

Ancak bu çalışmaların kapsam ve araçlarının yeni dönemde daha genişletilmesi gerekli. Yapılabileceklerin başında şunlar geliyor:

Milli markalaşma süreci: Türkiye ve "İstanbul" gibi yan markaların hedef pazarda tanıtılması. Kültür Bakanlığı ve THY'nin çalışmalarına paralel olarak hedef ülkedeki (ya da dünyadaki) tanınmış yüzlerle anlaşılması gerekiyor. Türkiye'de geçen roman ve filmlerin sayısının artması gerekiyor.

Ana hikâye "unsurların" belirlenmesi: Tanıtılacak olan ne? Derinliği olan "hikâyeler" geliştirilmesi gerekiyor. Bu konuda çok şanslıyız. Binlerce yıllık bir kültürün üzerine oturuyoruz. Bunu kullanmalıyız ama Ayasofya ve Efes resimleri ile donatılmış reklam kliplerinden bahsetmiyorum. Sığ olmayan "hikâyeleri" bulup geliştirmeliyiz. Bir Suriyeli gazeteci, Kızkulesi'nin hikâyesi ile ilgili yaptığı haberdan sonra binlerce e-mail aldığını anlatmıştı. Kızkulesi'ne nasıl erişileceğinden orada düğün yapıp yapılamayacağına kadar sorular gelmiş. Türkiye'de hiç fark etmediğimiz ama değerli yüzlerce "hikâye" konusu var. En sıra dışından bahsedeyim: Berberlik esnaflığı. Türkiye'de berberlerin verdiği hizmeti dünyanın çok az ülkesinde alabilirsiniz. Bir sosyalleşme aracı olarak dahi düşünebilirsiniz berberliği. Buna, mermer ve çini sanatından (eski) mimarimize, Leonardo da Vinci'nin Haliç için tasarladığı köprüden Cizreli Ebu'l İz'in 12. yüzyılda yaptığı robotlara (www.ebuliz.com), Dara ile İskender'in savaştığı Erzin yakınlarındaki Issos kentinden Mardin mimarisine, Ferhat ile Şirin'den Sümer medeniyetine, Selçuklu ve Osmanlı mimarisinden Roma estetiğine kadar çok sayıda "hikâyemiz" var.

Bunlar yapıldığında Rick Perry gibi eğitim sıkıntısı çeken dostlarımızın önyargılarını bir miktar düzeltme şansı da bulabiliriz.

Dağıtım kanalları ve yaya caddeleri: İş, tanıtımla bitmiyor. Ürününüzü müşterinin ister elektronik ister fiziki olarak "parmağının ucuna" getirmeden satamıyorsunuz. Bu da tüketim malı üreten şirketlerimizin yurtdışı dağıtım kanallarına "penetrasyonunu" (duhulü) çok önemli hale getiriyor. Bırakın Kaufhof ya da Macy's'i Saraybosna'daki Konzum market zincirine dahi giremediyse Türk malları nasıl son kullanıcıyla buluşacak ve ihraç edilecek?

İşletmelerimiz ürünlerini daha çok "B2B" kanallardan ihraç ediyorlar. Son kullanıcıya erişen market zincirler de dahil olmak üzere tedarik zincirlerine/dağıtım ağlarına girebilmek kolay değil. "İlk yatırım" ve destek gerektiriyor. Ancak bir de stratejik opsiyon var: Tedarik zincirlerini satın almak. Dünyada değişik ülkelerde perakende zincirleri erişilebilir fiyatlardan satın alınabiliyor. Bunu yapan bildiğim Türk firmaları var. Fırsatları kaçıranlar da. Perakende zincirlerini satın aldığınız zaman Türk mallarına doğrudan ve doğal bir mecra açmış oluyorsunuz. Ekonomi Bakanlığı ve işadamları, bu konuyu ciddi olarak düşünmeli.

Bir de yaya caddeleri konusu var. Avrupa ve Amerika'da alışveriş ve daha önemlisi müşteriye doğrudan tanıtım büyük ölçüde yaya caddeleri ya da bunların türevlerinde yapılıyor (havaalanları, outletler). Türkiye'nin Avrupa ve Amerika'dan en önemli lokasyonlarda yer alması gerekiyor. Hedef lokasyonların akıllıca seçilmesi çok önemli. Dahası, perakendecilerin kaynaklarının yetmemesi olası olduğu için Ekonomi Bakanlığı'nın hedef

lokasyonlarda büyük binalar kiralaması ve bunları kısmi olarak işletmelere alt kiracı olarak sunması gerekebilir. Bu yapılırsa Avrupa ve ABD'nin en önemli caddelerinde Türk mallarının sergilenmesi başlarılır.

Eminiz Ekonomi Bakanlığı ve marka sahibi işletmelerimiz daha iyi fikirleri geliştirirler. Ancak dağıtım kanallarına "duhul" etmeden ihracatı 500 milyar dolara çıkartmamız zor.

Cehaletin bu kadarı: Rick Perry

Dünyanın en büyük ekonomisinin daha iyi lider adayları çıkartmasını beklersiniz. Büyük ekonomi olunca eğitime daha çok kaynak ayrılır. Dolayısıyla cehalet azalır şeklinde bir mantıkla. Ancak ABD, Bush felaketinden sonra en azından aday seviyesinde yeni bir felaket üretmeyi başardı: Rick Perry. Birçok Amerikalı devlet adamı gibi Perry muhtemelen ABD sınırları dışına adım atmadı. Dünya tarihi ile ilgili bildikleri de olası ki küçükken izlediği kovboy filmleriyle sınırlı. Cehaletin bu kadarı Amerika'da olur desek yanlış olmaz. Ancak bu kadar cehalet kişi başına 40.000 dolarlık GSYİH ile de satın alınamaz. Olayın içinde muhtemelen önyargılar, yönlendirmeler ve bazı çevrelere yaranma isteği var. ABD'de Türk düşmanlığı Avrupa'da olduğu gibi siyasi açıdan prim yapacak kadar önemli bir konu değil. En azından şu ana kadar ve özellikle halk açısından; zira Amerikan halkının yüzde 95'ine değil Türkiye'yi haritada Çin'i dahi buldurmanız zordur. Dolayısıyla Perry'nin çıkışının Amerika'daki bazı "özel" çevrelere yaranma ve akredite olma saikiyle yapıldığını anlamamız gerekiyor.

Fiat'ın yerli otomobili

Hani bu ülkeye komünizm gelecekse onu da biz getiririz mantığı var ya. Fiat diyor ki: bu ülkeye yerli otomobil gerekiyorsa onu da biz getiririz. Ben Fiat'ın genel müdürünün açıklamalarından hiçbir şey anlamadım. Motoru ve platformu Fiat yapacakmış. Otomobilin kalan kısımları da yerli üretilecekmiş. Yani: kapı kolları, pencere camları, yer paspasları. Koç Grubu'ndan Mustafa Koç da tersine bir açıklama yapmış. Fiat'tan teknoloji alacağız demiş. Söz konusu uzay aracı değil; 1970'lerde otomobil üreten bir grup hâlâ teknoloji üretemiyor mu? Türkiye'nin büyük gruplarının kendilerine çekidüzen vermesi gerekiyor. Kore'yi "iten" unsur büyük gruplar. Bence Koç, Sabancı gibileri başta olmak üzere büyük gruplar dış örnekleri incelemeli ve ülkede katma değeri değil, teknolojik birikimi nasıl artırabiliriz diye kafa yormalı.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni parasal genişleme başladı; kur savaşları sırada

Murat Yülek 2012.01.29

Beklendiği üzere dünyada yeni parasal genişleme dalgası başladı. Önce Avrupa Merkez Bankası (ECB) bankalara 500 milyar Euro'luk uzun vadeli likidite sağladı.

Ardından Amerikan Merkez Bankası (Fed), faizleri 2014 yılı sonuna kadar şu anki sifıra yakın seviyelerde tutacağını açıkladı. Bu da yeni bir "kur savaşı" tartışması başlatacak. Bol para politikasının daha da gevşetilmesinin bir sonraki durağı İngiltere ve Japonya olacak.

Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler kısa zamanda şikâyet etmeye başlayacak; gelişmekte olan ülkelerin paralarının değerini düşürerek gelişmekte olan ülkelerin ihracatına hasar verdiğini söyleyecekler. Bu arada devreye Çin'in de girmesi muhtemel. Çin de son dönemde büyüme yavaşladı; yanlış anlamayın, Çin

standartlarında büyüme yüzde 8,9 olursa büyüme azaldı diyoruz! Enflasyon baskısına Çin yönetiminin en önemli korkusu olan sosyal hareketlilik de eklenebilir. Bu durumda Çin'in kur konusunda daha aktif olmasını ve AB ile olan tartışmasının iyice canlanmasını bekleyebilirsiniz.

ABD buraya nereden geldi?

Geçen sene Jackson Hole toplantısından sonra Dünya Gazetesi'ndeki 29 Ağustos 2011 tarihli köşemde yazılanlar ABD'nin son dönemdeki hikâyesini özetliyor. Fazla bir değişiklik yok.

"İktisatçıların bu argümanlara karşı çıkması beklenemez. Fizikteki enerjinin sakınımı kanununu hatırlayalım. Bir "sistemdeki" toplam enerjinin formları değişse de toplamı değişmez. Sistemdeki enerji miktarını ancak sistem dışından ekleme veya çıkarmalara değiştirebilirsiniz. Fizikte olduğu gibi ekonomide de hokus pokus ile reel sonuçlar elde edemezsiniz. Fed Başkanı Ben Bernanke, konuşmasının sonunda diğer aktörleri (kamuyu) göreve çağırdı: Maliye politikaları, eğitim politikaları ve diğer düzenlemelerin elden geçmesi gerektiğini söyledi.

Daha önce de bu köşede ele aldık; Amerika'nın / (ya da benzer durumda olan herhangi bir ülkenin) içinde olduğu durumdan çıkması için iki yol var. Birincisi; reel kaynaklar ile kamu maliyelerini uzun dönemli olarak düzeltmek. Yani daha yüksek vergi toplayacaklar ve borç/GSYİH oranını düşürmek. Tabii, dünyanın en düşük vergi toplayan ülkelerinden biri olsa da, Amerika'da vergileri yükseltmek siyasi açıdan zor. Dahası, vergi yükünün artması kısa vadede zaten kırılgan olan büyümeyi vurabilir. İkincisi yeni bir "büyüme hikâyesi" ile verimlilikleri artırıp GSYİH'yı büyütme, gelir üretme ve dolayısıyla kamu ve hane halkı borcunun gelire oranını düşürme. Bernanke de bunları söylüyor. Ancak ABD'de bunları söylemek gerçekleştirmekten daha kolay.

Piyasaların hokus pokus ihtiyacı da bu umutsuz durumdan kaynaklanıyor. Piyasaların üçüncü parasal genişleme beklentisi ve Jackson Hole'u dört gözle beklemesi de bundandı.

Konuşmasında Bernanke, üçüncü bir genişlemeye kapısını tamamen kapatmadı. Benim beklentim, üçüncü genişleme her şeye rağmen gelecek. Ancak borsaya olan desteği dışında etkili olmasını beklemeyin. Amerika'ya "gerçek" hikâyeler gerekiyor.

Üçüncü genişleme gelmedi ama onun eşdeğeri ve muhtemelen öncülü geçen hafta Fed tarafından açıklandı. ABD'de kasım ayındaki seçimlerden daha gösterişli hareketler bekleyebilirsiniz. Obama sıkıntı yaşıyor, ancak devraldığı enkazı çok daha iyi bir duruma getirdi. Seçimleri kaybetmeyi göze alamaz. Kaybederse de ABD için pek iyi olur gibi gözüküyor.

Avrupa'nın hikâyesi

Avrupa (özellikle çevre ülkeleri) makroekonomik olarak "batık" durumda ancak bundan daha önemli sorun, güven ve siyaset arka planında.

Avrupa'nın son durumunu S&P'nin açıklamasından izleyebiliriz. S&P, 13 Ocak'ta Avrupa ülkelerinin notlarını düşürmesini üç ana sebebe bağlamıştı. Birincisi AB Zirvesi'nde ulaşılan sonucun aksine S&P, Avrupa'nın probleminin sadece sürdürülemez bütçe dengesizliklerinden değil sürdürülemez dış dengesizlikten de kaynaklandığına inanıyor. Bazı Euro üyesi Avrupa ülkelerinin aşırı değerlendirilmeden (ve verimlilik artışlarının bunu karşılamaması) dolayı rekabetçi gücünün çöktüğünü ve bu sorun çözülmezse krizin sona ermeyeceğini söylüyor.

İkinci olarak 2012'de S&P, Avrupa ülkelerinin refinansman zorluğu yaşayabileceğini düşünüyor. Yani, borçların ödenmesi için gerekli yeni borçlanma kaynaklarının azalabileceğini ve maliyetlerin artacağını söylüyor.

Üçüncü sebep ise daha ilginç. S&P, Avrupa karar mekanizmalarının ve siyasetinin zayıflığının altını çiziyor: "Avrupa'da ekonomik politika çiziciliğinin ve siyasi kurumların şiddetlenen krizin gerektirdiği kadar güçlü olmadığına inanıyoruz."

S&P bunları yeni fark etmiş. İyi de yapmış. Bakın bu köşenin 9 Mayıs 2010'daki ilk yazısında neler söylenmiş:

"Peki ya Avrupa'nın kendisi? Şu an Güney Avrupa'nın zayıf ekonomilerine yoğunlaşan spekülasyon spotlarının yakında kuzeye yönelmesi muhtemel. İlk hedef hem finans hem konut piyasasından ağır darbe yiyen ve büyüme potansiyeli oldukça sınırlı ve kırılgan olan İngiltere. Dahası, önümüzdeki dönem, Avrupa'da büyük ülkelerin dahi borçlanmada sıkıntı yaşamaları olası.

Bu işin makroekonomik tarafı; Avrupa, ölçek olarak daha küçük olsa da önceden de benzer problemler yaşadı. Asıl sorun ise ekonomik alanın dışına taşıyor:

- AB karar alma mekanizmaları verimli çalışmıyor.
- Lizbon Stratejisi tecrübesinde görüldüğü gibi uygulamada da problem büyük.
- Birbirine benzemeyen ekonomileri bir araya getiren Euro, Avrupa genelinde kur istikrarını getiriyor ama bölgesel farklılıkları ve kırılganlıkları derinleştirirken yaşlı kıtanın rekabet gücünü düşürüyor.
- Demografik trendler Avrupa'nın lehine değil.
- Son olarak, Avrupa güçlü liderler üretemiyor.

Tüm bunlar, makroekonomik sorunlar bir yana, Avrupa'da ekonomik rekabet gücünü artırıcı güçlü bir reform sürecinin başlatılması ve başarıyla uygulanması ihtimalini düşürüyor. Avrupa hasta..."

Demek ki S&P, bu durumu daha önce de tesbit edebilirmiş.

Bundan önce, Dünya Gazetesi'ndeki köşemde de 9 Temmuz 2007 tarihinde şunlar yazılmış:

"Son dönemde Avrupa'nın üç büyük ekonomisinin hükümet-devlet başkanları değişti. Avrupa'nın kaderi üzerinde, muhtemelen 2010'a kadar Brown-Sarkozy-Merkel önemli söz sahibi olacak. Üstelik her üç lider ve onları izleyen politik hareket belli çerçevelerde reform ya da reformun devamı iddiasındalar.

Avrupa'nın son birkaç on yılda "büyük" devlet adamı üretmekte sıkıntı çektiği bizce bir gerçek. "Politikacı" kategorisinin en ayırdedici özelliğinin "eğlendiricilik" olduğunu düşünen ve ancak bundan pek de eğlenemeyen çok sayıda Avrupalı var. Önümüzdeki dönemde yeni liderlerin "eğlendiricilik" yönlerinin mi yoksa reform yönlerinin mi baskın çıkacağı Avrupa açısından ve dolayısıyla bizim açımızdan da önem kazanacak."

Kısacası, Avrupa'nın durumunda da son 4 yılda fazla değişiklik yok. Takip eden için tabii.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Apple ABD'ye mi, Çin'e mi daha çok para kazandırıyor?

Murat Yülek 2012.02.05

Facebook'un halka arzında değerinin ne olduğunun tartışıldığı bir zamanda Silikon Vadisi'ndeyiz.

ABD'nin krizde okmeyen, gayrimenkul piyasasının en az değer kaybettiği kentlerden San Francisco.

San Francisco ve Körfez Bl-gesi'ndeki kentler Apple, Facebook, Oracle, Google gibi çok sayıda dev şirkete ev sahipliği yapıyor. Yine aynı bölge, UC Berkeley, Stanford gibi önemli üniversitelere de ev sahipliği yapıyor. Silikon Vadisi'nin temelinde de bu niversiteler var.

Bugün bu köşede "körfez" notlarından oluşan bir "pazar" yazısı bulacaksınız.

Anahtar: Yenilikçilik ve girişimcilik

Amerika'nın (ve Avrupa'nın) "sanayi kaybı" ("deindustrialization") sık işlenen bir konu. Amerika'daki sendikaların da baş iştigal sahası. Yazarınızın da özellikle krizin Amerika ve Avrupa başta olmak üzere krizin bu süreci hızlandıracağı konusunda inancı güçlü. Ancak ister Amerika ister diğerleri ekonomik yapılarını yenileyebildikleri ölçüde bu sanayi kaybı olumsuz değil, olumlu bir sürece işaret ediyor olabilir.

Düsseldorf kenti buna standart bir örnek olabilir. Ruhr havzasının bu sanayi kenti, sanayisinin yerel ve uluslararası rekabetle karşı karşıya kalmasıyla kendisini bir bölgesel iş ve finans merkezi olarak yeniden geliştirmişti.

ABD ekonomisi bu açıdan oldukça güçlü. Amerika'da "yenilikçilik" hâlâ sihirli kelime. Özellikle Silikon Vadisi'nde. Silikon Vadisi'ndeki diğer sihirli kelime girişimcilik. Düştüğü sıkıntıdan yeniden tırmanışa geçen Stanford niversitesi'ndeki işletme yüksek lisans programı (MBA) ğrencileri harıl harıl iş planı yazıyorlar. Bizi gezdiren Yasemin Denari, ğrencilerin yaz stajlarının da ana temasının iş planı olduğunu anlatıyor.

Stanford niversitesi'ndeki bir diğer "in" D-School dedikleri tasarım okulu. şimdilik derece vermiyor. Sadece ders alabiliyorsunuz. işletme Okulu'ndan makine mühendisliği bölümünün verdiği ürün tasarımı yüksek lisans programına kadar birçokları D-School'dan da ders alıyor. Bizi gezdiren mihmandarımız Anisha Jain, D-School'da sınıfların her ders sırasında istendiği gibi yeniden şekillendirildiğini anlatıyor. Ders sonunda bir sonraki gruba "reset" edilmiş olarak teslim edilmesi kaydıyla. Sınıf büyük bir alandaki az sayıdaki koltuk ve aksesuardan oluşuyor.

Peki Apple kime para kazandırıyor?

The Economist Dergisi'nin geçen ayki sayısında bir araştırma merkezinin yaptığı hesap yayımlandı. Buna göre bir iPad'in son kullanıcı fiyatının ancak yüzde 2'si Çin'deki işçiliğe ait. Fiyatın yüzde 7 ile daha büyük kısmı Kore'den alınan hafıza ve ekran malzemelerine ödeniyor. Kore için bu iki kalem stratejik alanlar. iPad kullanıcısı son satış fiyatının yüzde 31'ini diğer malzemelere ödüyor. Yüzde 15'i dağıtıcı ve mağazalara gidiyor.

şu ana kadar 55 milyonun üzerinde satılan iPad'lerden, Apple ise fiyatın yüzde 31'ini kr olarak hesabına geçiriyor. Yani Apple en çok parayı hâlâ ABD'ye kazandırıyor. Ama bu arada içinde Türkiye olmayan birçok ülkeye de para kazandırıyor.

Facebook'un değeri

Halka açılmaya hazırlanan Facebook, 845 milyon üyeye sahip. Yani dünya nüfusunun yüzde 10'undan daha fazla bir kitleyi bir araya getiriyor. Halka arzda değerinin ne olacağı tartışılıyor. Geçen sene Goldman Sachs'ın yatırım yaptığı dönemde Facebook değerinin 50 milyar doların üzerinde olduğu tahminleri yapılmıştı. şimdilerde ise şirketin değerinin 25 milyar dolarlarla 100 milyar dolar arasında olabileceği düşünülüyor. Oldukça geniş bir aralık.

Yıllık kârının geçen sene ancak bir milyar dolara ulaştığı düşünülürse F/K oranının geçen seneki rakamlar üzerinden 25 ile 125 arasında değişmesi manasına geliyor. Bu tür bir değerlendirme ancak şirketin çok hızlı (ve kârlı) büyümesini gerektiriyor. Piyasa değeri 190 milyar olan Google, geçen sene 10 milyar dolar civarında muhasebe kârı getirdi. Google'ın 19 çarpanı da ABD'deki ortalama F/K oranlarının üzerinde.

Reel veya değil bu değerlemeler Silikon Vadisi'nin ekonomik motoru. Tamamı yeni fikirler ve ürünlere dayanıyor. Silikon Vadisi'ndekiler "herkesin yaptığını yaparak" fazla bir değer üretilemeyeceğini biliyor.

Teknopark İstanbul

İstanbul Ticaret Odası, Savunma Sanayii Müsteşarlığı ile el ele vererek Avrupa'nın en büyük teknoparklarından birisini kurmaya hazırlanıyor. "Teknopark İstanbul" 250 hektarlık alana yayılacak. Yeşil ve teknoloji yoğun bir teknopark olacak. Daha şimdiden 500'ün üzerinde başvuru olan teknoparkta dünyanın önde gelen firmalarının merkez kiracı olması bekleniyor. ABD'nin doğu kıyısında ve Silikon Vadisi'nde İTO Başkanı Murat Yalçıntaş başkanlığındaki görüşmeler şu ana kadar oldukça olumlu sonuçlar ortaya çıkarttı. SSM yöneticileri ve Teknopark İstanbul'un tecrübeli genel müdürü Turgut Şenol heyecanla çalışıyorlar.

Ancak sadece UC Berkeley'in makine mühendisliği bölümünün senede 500 makine mühendisi yetiştirdiği düşünülürse konunun YÖK ve üniversitelerden başlayarak birçok paydaşının olduğunu ve koordinasyonun önemini gösteriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Finans merkezini nasıl tasarlayalım?

Murat Yülek 2012.02.12

Finans merkezi bir "binadan" öte bir şey. New York ya da Londra'ya gittiğiniz zaman size "finans merkezimiz burasıdır" diye bir bina ya da bina kompleksini göstermiyorlar.

Kentin bir bölümünü geliştirerek finans şirketlerini davet etmeniz mümkün. Örneğin Londra'da Canary Wharf'un finans şirketlerini davet ederek bu alanda geliştirilmesi gibi. Ancak İstanbul finans merkezini bir bina ya da mahalle olarak düşünmek projenin kavramsal temelini daha en başta yanlış bir mecraya gitmesine sebep olur.

Türkiye'nin bankacılık sektörü varlıkları 500 milyar Euro seviyesindeyken Avrupa'nın rakamı 30 trilyon Euro'nun üzerinde. Buna ABD ve Japonya'yı da eklediğiniz zaman rakam 50 trilyon doların üzerine çıkıyor. İstanbul bir bölgesel ya da ileride küresel finans merkezi haline gelmek istiyorsa bunu Türkiye'deki bankaları hedefleyerek gerçekleştiremeyeceği belli. Dolayısıyla mesele bir finansal kuruluşun Londra'da değil İstanbul'da dükkan açması için ne yapmak gerektiğine geliyor. Bu sorunun cevapları arasında bina ihtiyacının son sıralarda olacağına emin olabilirsiniz. Zira, en zor binayı bir iki sene içinde inşa edebilirsiniz. Ancak diğer eksiklerinizi bu sürede gidermek zor.

Finans merkezini nasıl düşünelim?

Finans merkezini bir bina ya da bina kompleksi olarak değil "tam" bir vizyon/proje olarak görmemiz gerekiyor. Bu projenin en kolay geliştirilecek alt unsuru binalar. Bina konusunda pek sorunumuz yok. Biraz daha zor ve önemli olan unsurlardan birisi fiziksel altyapı. Altyapısı açısından İstanbul oldukça güçlü. İstanbul'un şu anki fiziksel altyapısını küçük-orta ölçekli bir Avrupa ülkesine koysanız oldukça mutlu olurlar. Eksiklikleri iyi bir analiz ve program / takvim dahilinde kolayca giderilebilir gözüküyor.

Türkiye'de iş yapmak kolay mı?

Daha önemli bir kısım vergi ve mevzuat altyapısı. Burada sıkıntımız var. Türkiye'de vergiler yüksek değil ancak karmaşık. Bürokrasi / mevzuat ise korkunç hantal. Daha önce bu köşede değinildiği gibi, "İş Yapma Kolaylığı" gibi alanlarda Türkiye olması gereken yerin oldukça gerisinde; 200'e yakın dünya ülkesi içinde yetmişinci sıraya yakın. Oysa ilk onda olması gerekiyor. Türkiye'nin bu "ölçülebilir" hedefi koyup geç olmadan hızla yola koyulması gerekiyor.

Türkiye'de kalifiye yabancı eleman çalıştırmak için gerekli işlemler bunu neredeyse imkânsız hale getiriyor. Oysa finans merkezi olmak için sadece kendi halkınızı çalıştıramıyorsunuz. Birçok konuda, iş kurmak için alacağınız izinlerde de aynı zorluğu yaşıyorsunuz. Bir apartmanda ofis kuran bir şirket aynı apartmanda yer alan bir konuta göre daha yüksek elektrik ve su ücreti ödemek zorunda. Hantal ve pahalı olan sadece devlet değil. Ticaret odalarından tutun noterlere kadar oldukça pahalı hizmet sunuluyor ülkemizde.

Dolayısıyla, ülkemizde iş kurmak zor bir zanaat. İş kurduğunuz zaman istihdam yapıyor ve devlete vergi ödüyorsunuz. Dolayısıyla ödüllendirmeniz gerekiyor. Ancak tam tersine sanki tüm sistem işletme ve müteşebbise "kahpe kapitalistler" olarak bakıyor. Oysa bunlar Türkiye'nin istihdam açısından umudu olan kesim.

Tüm bu unsurlar ve bu (gizli) bakış açısı işletmelerin iş yapmasını zorlaştırıyor. Dolayısıyla istihdamı da olması gerekenin çok altında kalıyor. Nüfusu 83 milyon olan Almanya'da 40 milyona yakın tarım dışı istihdam varken nüfusu 74 milyon 724 bin olan Türkiye'de ancak 19 milyonun altında tarım dışı istihdam sahası üretilmesi işte bundan. Bir taraftan da KOSGEB gibi kurumlar halka "girişimcilik" eğitimleri ve destekler, vermeye çalışıyor.

İnsan kaynakları

Finans merkezi haline gelebilmeniz için en önemli girdi ve dolayısıyla eksiklik insan kaynakları. Bir kentte ofis kurmak isteyen bir uluslararası finans kuruluşunun ilk bakacağı şey o kentte kalifiye insan kaynaklarının olup olmadığıdır. Zira, finansın temelinde, diğer tüm karmaşık sektörlerde olduğu gibi, kalifiye insan kaynakları yatıyor. İçinde olduğumuz şu günler için asgari şart olarak İngilizceyi rahatça kullanabilen ve "düz bankacılık" değil, finansın değişik alanlarında kendini ispatlamış bankacılara bakıyor finansman kuruluşları. Analiz birimlerini Hindistan'a kaydırmak isteyen bazı finans kuruluşlarını Türkiye'ye çekmeye çalıştığımız zaman karşımıza çıkan en büyük sorun bu idi; binalar değil.

Sözün özü; uluslararası finans kuruluşları bir ülkeye gelmeye karar vermek için mevzuat, iş yapma kolaylığı, vergi yapısı ve en önemlisi insan kaynaklarına bakıyorlar. Araştırmaları bu sorulara olumlu cevap verirse kendilerine ofis arıyorlar.

Çok kamu binası yapıyoruz

Ankara'nın Eskişehir Yolu başta olmak üzere birçok yeri yeni kamu binalarıyla doluyor. 1980 ve 1990'larda Eskişehir Yolu Türkiye'nin "enflasyon tarihi müzesi" görevini görürdü. Sonradan "malî baskınlık" olarak adlandırılan süreç, devletin ayağını yorganına göre uzatmamasından ve para kaynaklarını geri dönüşü zayıf alanlara yatırmamasından kaynaklanan çöküşün sonucuydu. 1990'ların kayıp yıllar haline gelmesinin ekonomik

sebeplerinden en önemlisi bütçeyi bu tür harcamalar sebebiyle yapısal olarak yerle bir edip ortaya çıkan açığı para ile finanse etmemizdi. Şimdi durum farklı; bütçe Avrupa'nın en iyisi durumunda ama dikkatli davranmaya devam etmemiz gerekiyor.

Londra'da ya da başka ülkelerde katıldığım toplantılarda kamu kesiminin "büyüklüğünü" yeni binalardan ziyade varsa tarihî binalarda göstermeye çalıştığını görüyorum. White House 1800'lerin başında inşa edildi. Downing Street 10 numara, iniş çıkışlarına rağmen, 1700'li yıllardan beri önce İngiliz Maliye Bakanı sonra ise Başbakan'ının evi oldu. Biz ise yeni kamu binalarına bayılıyoruz. Bunlar bana Robert Nozick'i hatırlatıyor.

Yamoussoukro'daki 300 milyon dolarlık bazilika

Fildişi Sahili'nin kakaodan çok para kazandığı 1980'lerde Cumhurbaşkanı Felix Boigny doğduğu köy olan Yaoussoukro'ya dünyanın en büyük katedralini 300 milyon dolara inşa ettirmişti. Tahmin edebileceğiniz gibi inşaatı da bir Fransız firması yapmıştı. Boigny'nin "Basilique Notre-Dame de la Paix de Yamoussoukro"sü, Vatikan'daki Bazilika'ya benzetilmişti.

Tabii bu dünyanın en büyük bazilikasına o gün bugündür fazla uğrayan yok. "Atıl yatırımlara" ve kamusal israflara ilginç bir vaka örneği olarak önümüzde duruyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bankaların sosyal sorumlulukları

Murat Yülek 2012.02.19

Ziyarettime gelen kişi bir işadamı. Adı bende saklı büyük bir bankamızın Ankara'daki şubelerinden birisinden, 2005 yılında 1.600 lira borç bakiyesi kalmış.

İşleri bozulunca diğer borçlarıyla birlikte bu da temerrüde düşmüş. İşleri düzelmeye yüz tutunca 2011 yılında diğer borçlarıyla birlikte bunu da geri ödemek üzere şubenin yolunu tutmuş. Şube ile görüşmesinde, borcunu geri ödemek istediğini iletmış. Borçlu kalmaktan rahatsız olduğunu, diğer borçlarının büyük kısmını makul tutarlarla yeniden yapılandırıldığını veya ödediğini de iletmış.

Şube ise küçük bir hesaplamadan sonra kendisine tam 30.000 (yazı otuz bin!) lira borç çıkartmış. 2005 yılında aynı bankaya 1.600 TL mevduat yatırırsaydınız (ve arada hiç çekmeseniz) 2011 yılında banka size 3.700 TL'den fazla para ödemezdi. Ancak, borcunu ödeyemeyip temerrüde düşen kredi müşterisinden bunun neredeyse yirmi katını isteyebiliyor bu bankamız.

Hikâyenin devamı daha da ilginç. Mutat olduğu üzere borçlu borcunu ödeyebilmek için banka ile pazarlığa giriyor. Sonuçta banka rakamı 11.000 TL'ye indiriyor. Borçlu uğraşıp didinip tekrar eş dost borçlanması yaparak 7.000 TL'sini toparlıyor ancak şubeye şu an itibarıyla kabul ettirebilmiş değil.

Bankalar hayır müesseseleri değil; kâr amacı güden kuruluşlar. Ancak bu, onların sosyal sorumlulukları olmadığı manasına gelmiyor. Belki de tefecilerle bankacıları ayıran ana özellik de bu. Bankalar farkında olmasalar da ilk sosyal sorumlulukları "proje eleme" işlevleri. Banka, başvuru yapan A projesini fonlayıp B projesini fonlamadığı zaman esasında "toplum adına" bir karar almış oluyor. Hangi projenin fon bularak hızlı yükseleceğine banka adı verilen kuruluşlar karar veriyor. Bankalara fon sağlayan, yani fonların asıl sahibi olan

mudilerin (yani halkın) hangi projenin fonlanacağı üzerinde bir etkisi olmuyor. Bu durumda, bankaların halk adına karar aldığını söylersek mübalağa etmiş olmayız.

Gelişmiş finansal piyasalarda banka dışında başka finansal araçlar da var. Bunlar finans kesiminin içinde bazen bankalar kadar bazen daha fazla pay alıyorlar. Borsalar, sigorta şirketleri, emeklilik fonları, doğrudan yatırım fonları (private equity) vs. Ülkemizde ise bankacılık sektörü finans kesiminin yüzde doksandan daha büyük bir kesimini oluşturuyor. Bu da bankaların "sosyal sorumluluğunu" artırıyor. Sosyal sorumluluk ise doğruya okul yaptırmak ile sınırlı değil. Bankaların her şeyden önce yaptığı işin sosyal boyutundan haberdar olmaları gerekiyor. 1.600 TL'lik borcu altı senede temerrüt faizleriyle 30.000 TL'ye çıkartan bir bankanın bu sosyal sorumluluğunun farkında olduğunu söyleyebilir miyiz?

Finans kesimimiz ne kadar "sofistike?"?

Bu köşede daha önce de yazıldı. Finans kesiminin "sofistikasyonunu" (Türkçe kelimeler kullanmadığım zaman aldığım eleştirilere binaen bu kelimeyi "gelişmişlik" olarak ifade edeyim) nasıl tanımlayabiliriz? Örneğin bankacılık kesimi aktiflerinin GSYİH'ya oranı şeklinde baksak ülkemiz yüzde 100'ler seviyesine yakınken örneğin Avrupa ortalaması yüzde 200'ler seviyesinde. Bu göstergeye bakıp bankacılığımız geri kalmış diyebilir miyiz? Belki de. Ancak finansal krizin bizdeki oranların daha sağlıklı olduğunu gösterdiğini de iddia edebiliriz. Rakamları bir tarafa bırakıp teknoloji gibi göstergeleri de kullanmaya çalışabiliriz.

Finansal gelişmişlik konusunda benim tanımım farklı. Ben finans sektörünün gelişmişliğini şöyle tanımlıyorum: "Finanse edilebilir ("bankable") ancak "standart olmayan" bir projenin uzun vadeli fonlanma ihtimalinin daha yüksek olduğu ülke finansal açıdan diğerine göre daha gelişmiştir. Örneğin, Silikon Vadisi'nde, ya da İsrail'de, yeni kurulmuş teknoloji firmaları ("start-up"lar) eğer Türkiye'ye göre daha kolay fonlanıyorsa o ülkenin finansal kesimi Türkiye'ye göre daha gelişmiştir. Zira "start-up" tanım itibarıyla ipotek ya da şahsi kefaletle borç alamayan şirketlerdir. Bunları fonlayabilmek için, finans kuruluşu (risk sermayesi firmaları) ipotek olarak sunulan gayrimenkulü değerletmek yerine projenin nakit akımlarını incelemek ve değerlendirmek zorunda kalır. Bu tür analizleri yapabilen kuruluşların yaygın olduğu finans sektörünün, ipotek bankacılığıyla sınırlı bir ekonomiye göre finansal açıdan daha gelişmiş olduğunu söylüyoruz.

Türkiye'nin risk sermayesi şirketlerine, doğrudan yatırım fonlarına, güçlü leasing şirketlerine ihtiyacı var. Ancak konu sadece küçük teknoloji firmalarının fonlanması ya da banka dışı finansal araçlarla sınırlı değil. Türkiye'de, en önemli malî aracı olan bankaların ipotek veya imza bankacılığından proje ya da analiz bankacılığına, geçmesi gerekiyor. Ama bundan önce, sosyal sorumluluğunun farkına varması gerekiyor. Borcunu ödemeyenin maliyetini, borcunu ödemek isteyen dürüst borçlanıcıdan fahiş temerrüt faizleriyle tahsil eden bir banka, bu sosyal sorumluluğunun farkındadır, diyemeyiz.

Masonlarca idare

edilmenin firmaya

faidesi olur mu?

Tilburg Üniversitesi'nden Fabio Braggion'un bu konudaki bir makalesi, önde gelen iktisat dergilerinden Journal of the European Economic Association'da yayımlandı (Aralık 2011). İktisat teorisinde bilgi akışı önemli bir konu. Joseph Stiglitz'e Nobel kazandıran fikir ekonomik aktörler arasında bilgi akışının sınırlı (ya da asimetrik) oluşunun piyasanın kitaplarda söylendiği gibi ideal işlemlerini engellediğiydi. Braggion ve bazı iktisatçılar "bilgi akışını kolaylaştıran" sosyal şebekelerin ekonomik performansa etkisini araştırıyorlar.

Braggion, incelediği 400'ün üzerinde firmayı küçük (ve genç) ve büyükler olarak ayırmış. Büyükleri borsaya kote firmalar olarak tanımlamış. Ulaştığı sonuçlara göre küçük firmalar arasında masonlarca yönetilenler daha çok banka kredisi alabiliyor; yani büyümek için kaynağa daha kolay erişiyor. Borsaya kote firmalarda yani büyüklerdeyse durum tersine dönüyor; masonlarca yönetilenler diğerlerine göre daha düşük kârlılığa ve şirket değerine sahipler. Bir başka deyişle, masonlarca yönetilmeyen büyük firmalar, masonlarca yönetilen büyük firmalara göre hissedarlara sağlanan değer açısından daha başarılı.

Hint ekonomisi Fransız

ekonomisini destekliyor

Krizden sonra zengin ekonomiler fakirlerin desteğine daha çok muhtaç hale geldi. Fransa, ekonomik krizden bunalıp notunun da düşürüldüğü bir dönemde fakir Hint ekonomisi tarafından destekleniyor. Hindistan hava kuvvetlerini güçlendirmek için 20 milyar dolarlık bir ihale yürütüyor. Ön elemenden Fransız Rafale uçağı önde çıkmış. Dassault firması böylece krizde ülkesine bayağı fayda sağlamış oluyor.

Bu ihaleyi kazanırsa Dassault'nun savaş uçağı bölümü ilk Rafale ihracatını yapacak ve ayakta kalmayı başaracak. Zira Fransız savunma harcamaları krizden önemli darbe yedi. Fransız ekonomisi iyi ki "Pakistan, Hindistan var" diyor. Financial Times, Sarkozy'nin seçim öncesinde Hindistan bu ön kararıyla önemli destek sağlayabileceğini yazmış. Gelişmekte olan ülkelerin, kendi aralarında didişmeleriyle gelişmiş ekonomilere verdiği bu destek takdire şayan!

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Ankara, potansiyelini kullanabiliyor mu?

Murat Yülek 2012.03.04

Tarihçi Abdülkerim Erdoğan, An-kara'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde hazineye en çok vergi geliri sağlayan kentler arasında olduğunu söylüyor.

Bunda hem Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri Ankara tiftik keşisinden elde edilen sof/Angora yünü hem de Ankara'nın ticaret yolları üzerindeki olmasının etkisi var. Yine Erdoğan'ın Ankara'yla ilgili naklettiği bilgiler içinde Ankara'nın iş kadınlarının ("bacıyan-ı rum") Ankara ekonomisi üzerinde önemli rol oynadığı. Ankara'da, ancak Abdülkerim Erdoğan gibilerinin özel çalışmalarından görebildiğimiz gibi, birçok tarihi eserde kentin iş kadınlarının katkısı olmuş.

Ankara başkent olduktan sonra tarihte hiç olmadığı kadar büyüdü. Ancak bu kez, bir ticaret ya da ekonomi kentinden çok bir "kamu" ya da "memur" kenti olarak. Kamu yatırımları Cumhuriyet döneminde Ankara'ya aktı. Sonuçta bugün Ankara, Türkiye'nin altyapısı en gelişmiş kentleri arasında. Eğer başkent olmasa ve bu kamu yatırımı yapılmasa küçük bir Anadolu kenti olarak kalmaya devam edecekti.

Şimdi yapılması gereken, Ankara'nın kendi ayakları üzerinde duran bir ekonomiye sahip olması. Şu ana kadar yapılan yatırımlar buna güçlü bir platform oluşturuyor. Ancak "Ankara'nın geleceğinde Ankara'yı bir ekonomik merkez haline getirmeyi nasıl başaracağız?" sorusu orta yerde duruyor.

Ankara'nın performansı ve potansiyeli

Ankara'ya yapılan kamu yatırımları, kenti üniversiteler açısından zengin kılıyor. Yani en önemli ekonomik kaynak olan insan açısından kent çok şanslı. Kent, kara, demir ve havayolu bağlantılarına da sahip. Sağlık tesisleri ve araştırma hastaneleri var. Teknoparkları kurulmuş durumda. Kentteki kamu ve özel sektör görevlileri, büyük bir yerel alım gücünü garanti ediyor.

Kent, bu potansiyeli kullanabiliyor mu? Büyük bir havaalanı var; ancak Ankara kaç uluslararası hava bağlantısına sahip? Senede kaç yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapıyor? Ankara yerleşikleri senede kaç patent başvurusu yapıyor? Ankara'da senede kaç uluslararası fuar ya da spor organizasyonu düzenleniyor?

Bunlar ve diğer göstergelerde Ankara, diğer kentlerimizin birçoğuna göre ileride. Ancak Ankara'nın performansının, aktarılan kamu kaynaklarına ve güçlü yanlarına/potansiyeline oranlandığında tatmin edici bir noktada olduğunu söylemek zor.

Ankara'nın "hikâyesi"

Prag'da, Viyana'da ya da Aşkabat'ta tabii güzelliklerden çok bina ve anıtların resimlerini çeken turistlere rastlarsınız. Ankara'da insan yapısı mimari eserlerini görmek ve resimlerini çekmek için gelmiş turistlere rastlamamız zordur. Sebebi ortada. Ankara'nın mimari yapısı etkileyici değildir. Ancak şimdilerde, Beypazarı ya da Hamamönü, bu durumu bir açıdan ve bir miktar olsun değiştirdi.

Ankara'nın büyük turistik potansiyelini artırmak için bir "Ankara tecrübesi" tanımlanması gerekiyor. Hititlerden başlayarak kaliteli bir tarihi gezi için Ankara biçilmiş kaftan. Buna Ankara'nın Kapadokya ve Konya'ya açılan kapı olarak tanımlanması gerektiğini ekleyelim. Tabii Ankara'ya son 1000 yılda atalarımızın eklediği tarihi mirası da unutmayalım. Abdülkerim Erdoğan, size Ankara'nın Türk tarihi hakkında hiç duymadığınız bilgileri verebilir.

Ankara'nın potansiyeli turizm ile sınırlı değil. Ankara, bir sanayi ve teknoloji üretim merkezi olması için gerekli girdilere sahip. Üniversiteler, teknoparklar, organize sanayi bölgeleri, kümelenmeler, lojistik bağlantılar... Hükümetin Ankara'yı savunma sanayi merkezi olarak ilan etmesi, bu süreci hızlandırabilir. Ancak şu anda bu konuda Ankara, olması gereken yerin çok uzağında.

Ankara, ulaşım bağlantıları ve eğitimli insan gücü bir uluslararası fuar ve konferans merkezi olacak potansiyele sahip. Ancak kent, bunun da çok uzağında. Frankfurt'a senede nüfusunun birkaç katı kadar ziyaretçi geliyor. Kent finanstan kazandığından daha fazlasını fuarcılıktan kazanıyor.

Yeni kurulacak olan sağlık kampüsleri, kaplıca kaynakları, tıp fakülteleriyle Ankara, bir uluslararası sağlık hizmetleri merkezi olabilir. Bu konuda da Ankara, fazla mesafe almış değil. Bunlar ve diğerleri Ankara'yı değiştirebilir. Ankara'nın bağımsız bir ekonomiye sahip olması için iyi planlanmış ve tutarlı bir hikâyeye ihtiyacı var. Diğer kentlerimizin de.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Son iki yüzyılda sanayi politikası

Murat Yülek 2012.03.11

Amerika'nın kurucu babalarından Alexander Hamilton, "Sanayi Raporu"nu ("Report on Manufactures") 1791 yılında yazarak Amerikan Kongresi'ne sundu.

Hazine Bakanı Hamilton raporunda sanayinin de en az tarım kadar servet ve ekonomi kaynağı olduğunu söylüyor ve sanayinin desteklenmesi gerektiğine dikkat çekiyordu. Hamilton, eserin Kongre'ye takdiminde "sanayi sektörünün Amerika Birleşik Devletleri'ni askeri ve diğer temel malzemelerin tedarikinde yabancı ülkelerden bağımsız hale getirme aracı" olduğundan bahsediyordu. Yabancı ülkelerden kasıt Avrupa ülkeleri idi.

Tarımın ana zenginlik kaynağı kabul edildiği bir dönemde bu yeni ve azınlık fikriydi. Daha sonra Alman iktisatçı Friedrich List, Amerika'da kaldığı dönemde aşına olduğu bu fikirlerden etkilendi ve "bebek endüstrilerin" büyüyüp güçlenene kadar desteklenmesi gerektiğini anlatan ünlü teorisini geliştirdi.

Sanayi Raporu'nda; sanayinin güçlenebilmesi için dış ticaretin vergilendirilip elde edilen gelirin sanayi üretiminin ve ülke içi ulaşımın geliştirilmesinde kullanılması öneriliyordu. Tarıma elverişli arazinin o günkü Amerikan nüfusuna oranla fiilen sonsuz olduğu bir ortamda zaten az olan nüfusun tarım dışı alanlara aktarılmasının mantıksız görüldüğü bir ülkede Hazine Bakanı ekonomik bağımsızlığın sağlanabilmesi için sanayinin de geliştirilmesi gerektiğini söylüyordu. Sanayiden kasıt özellikle tarımda kullanılan teçhizat ve savunma teçhizatıydı.

Sonuçta, Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi, İngiliz hükümetinin protestolarına rağmen 19. yüzyılı yüksek koruma duvarları arkasında geçirdi. Dönemin Amerikan devlet adamları, İngilizlerin kendi sanayilerini güçlendirene kadar korumacı bir ekonomi inşa ettiklerini ve İngiliz sanayisi güçlenince kendi ekonomisi ve diğer ekonomilere serbest ticareti önermeye başladığını sık sık gündeme getirirdi.

20. yüzyılda sanayi politikası

19. yüzyılın nispeten kaba sanayi politikasını 20. yüzyılda en başarılı kullanan ekonomilerin Doğu Asya'dakiler olduğunu görüyoruz. Doğu Asya'da "bir" tane sanayi politikası tipi yok. Japonya'dan başlayarak hızlı büyümeyi başarmış her Doğu Asya ülkesinin kendi sanayi politikası çerçevesini geliştirdiğini söyleyebiliriz.

Amerika Birleşik Devletleri'nde dış ticaret politikası ile sınai gelişmeyi eklemlendiren bebek sanayi fikriyle Japonya'daki "Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı" (MITI) fikri birbirine benzer tonlar ihtiva ediyor. Ancak Japonya'daki bu bakanlığın hem ayrıntılara girişi hem de "sektör seçme" mantığı ile tarihte bir ilk olduğunu söylemek mümkün. Yani Amerika'da politika önceliği o gün bilinen sanayi sektörünün geneli ve altyapı yatırımları (demiryolu ve kanallar) iken Japonya'da MITI'nin öncelikleri transistörlere kadar inmişti.

Benim açımdan asıl başarı örneği olan Güney Kore'de de hem kamu hem de büyük şirketler açısından detaylı bir "sektör seçme" faaliyeti gelişti. Koreliler tersanecilikten otomotive, ev elektroniğinden hafıza yongalarına uzun süredir (ve halen) "seçiyorlar."

Sonradan yanıldığını anlayan bazı yabancı iktisatçıları, aceleyle Asya Kaplanlarını "kağıttan kaplanlar" diye nitelemeye iten Asya krizi esasında Kore'dekiler başta olma üzere kaplanları daha da güçlendirdi. Zira kaplanlar kurun ve önceden başladıkları yeniden yapılanma süreçlerinin etkisiyle kriz sonrasında hızla büyüdüler ve dünya devlerine döndüler.

Kaplanlardan sonra ortaya bir de ejderha çıktı. En azından büyüklüğü itibarıyla bir ekonominin bu kadar hızlı büyümesine dünya tarihinde ilk defa şahit oluyoruz. Sanayi devrimi sırasında İngiltere ekonomisinin ortalama yüzde 2 büyüdüğü ve ancak evriminin sonlarında dünya ekonomisinde hatırı sayılır bir yere ulaştığını düşünürsek, Çin'in zaten dev boyuttaki ekonomisinin on yıllar boyunca her yıl ortalama yüzde 10 büyümesinin anlamı daha iyi anlaşılır.

Çin'in istatistiksel olarak olmasa da fiilen dünyanın en büyük ekonomisi haline geldiğini de hatırlatmakta fayda var.

Sektör seçimi

Sanayi politikasının temelinde sanayi alt sektörlerinin "seçilerek" öncelikler arasına alınması fikri yatıyor. Bunun yapılması için önceliklendirme kriterlerinin oluşturulması gerekiyor. Bu kriterleri de iki ayrı yaklaşım altında oluşturabilirsiniz: mevcut durumdaki rekabet gücünüz (statik) veya ileride ulaşmayı düşündüğünüz durum (dinamik).

Yanlış olanı birincisi. Bu yaklaşımda şu anda diğer ülkelere göre rekabet gücünüzün yüksek olduğu alanları daha da destekliyorsunuz. Örneğin; "Türkiye cam sektöründe güçlü o halde bunu daha da güçlendirelim" gibi. Bu "statik" seçim kriteri o sektörün ülkeye getirebileceklerini ve atlanan sektörlerin olası faydalarını göz ardı ediyor. Acaba daha da güçleneceğin bu sektör ileride "para edecek mi?"

Daha da önemlisi zaten güçlü olduğun bu sektörün diğer sektörlerle "bağlantıları" ve "öğrenme derinliği" ne kadar? İkinci yaklaşımda öncelik verilecek sektörlerin bu özellikleri dikkate alınıyor. Güney Kore firmalarının 1990'larda DRAM (hafıza) ürünlerini hedef seçerek bu alana yüz milyonlarca dolarlık Ar-Ge fonu akıtmalarının mantığı buydu. DRAM'larda öğrenme potansiyeli çok yüksekti. Daha da önemlisi öğrenilenin diğer sektörlere aktarılma imkanı da çok genişti. Yani Ar-Ge'ye yapılan 1 wonluk yatırım, hafıza birimleriyle birlikte diğer sektörlerde de getiri sağlıyor ve yatırımın getirisi iki katına çıkıyordu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Başarılı bir özel sektör vizyonu: Ankara Lojistik Üssü

Murat Yülek 2012.03.18

Geçen sene şubat ayında bu köşede Türkiye'nin "bir koridorlar keşimi" vizyonu ele alınmıştı.

Yani, Türkiye'nin ulaştırma, enerji, data koridorlarının kesiştiği bir merkez haline gelmesi. Bunun gerçekleştirilmesi için ulaşılabilir bir vizyon, iyi düşünülmüş bir uygulama planı ve bunu uygulayacak güçlü aktörler gerekiyor. Aktörler deyince, başta devleti düşünüyoruz genellikle. Ancak devletin bütçe kısıtları ve bürokratik "verimliliğini" bir tarafa bırakın, tek başına bu yükü sırtlamasını beklemek de haksızlık. Özel aktörlerin vizyon ve uygulama güçleriyle bu süreçte yer almadan başarıya ulaşmak mümkün değil. Özel aktörlerin problemi ise "devletten bekleme" davranışı; bir taraftan devletin bürokrasisi, hantallığından şikâyet ediyorlar, diğer taraftan ise devlet teşvikleri istiyorlar.

Geçen hafta ziyaret ettiğim Ankara Lojistik Üssü bu çerçevede benim açımdan bir ferahlama vesilesi oldu. Daha da önemlisi, bu özel sektör kuruluşu, ulaştırma alt ve üstyapısı oluşturmada oldukça başarılı bir model örneği.

Devlet desteksiz lojistik üssü

Ankara Lojistik Üssü, Ankara Kazan'da İstanbul otoyolu üzerinde 700 bin metrekare arazi üzerinde kurulmuş. Tesislerin kapalı alanı 389 bin metrekareye ulaşmış. Toplam yatırım tutarı 100 milyon doları buluyor. Bunun

yarısı kurucu müteşebbislerin ortağı olduğu şirket tarafından, kalanı da Garanti Bankası tarafından uzun vadeli finanse edilmiş. Müteşebbisler, devletten ne kadar mali destek istemişler? Sıfır.

Türkiye'de mal üretimi yapılan kümelenmeler olan organize sanayi bölgeleri devlet denetiminde ve desteğiyle geliştiriliyor. Ancak yine de devlet-özel sektör işbirliğine güzel örnekler. Bir lojistik kümelenmesi olan Ankara Lojistik Üssü tamamen özel sektör vizyonu ve parasıyla yapılmış. "Bir tek kuruş devlet desteği yok." Arazi dahil tüm yatırım, kurulan şirket ve kredi kaynaklarından sağlanmış. Burada destekten kasıt teşvik türü destekler. Yoksa, üs ile devlet kurumlarıyla yakın işbirliği var. Üste, lojistik şirketlerinin ve yan kuruluşların tüm resmi ihtiyaçları (gümrükleme, ticaret ve sanayi odaları işlemleri) ve destek hizmetleri (alışverişten konaklamaya kadar) karşılanıyor. Depo, antrepo, idari binalar, eğitim merkezi, kısacası her şey düşünülmüş.

Özel sektör vizyonu ve ROLÜ

Ankara Lojistik Üssü'nün "kurucu babaları" Erhan Gündüz, Hakan Bezginli ve Mahmut Hilmi Doğan imiş. Her üçünün de lojistik firmaları var. 2000'lerin başında dağınık yerlerde çalışan şirketlerinin tek bir merkezden çalışması gerektiğini, böyle olursa lojistik sektörünün özellikle uluslararası rekabet gücünün artacağını düşünmüşler. Sektörün diğer temsilcileri ile yaptıkları görüşmeler, diğer oyuncuların da aynı vizyona destek vermesiyle sonuçlanmış.

Kısa sürede 45 nakliye firması hızla bir araya gelmiş ve 2004 yılında ortak bir şirket kurulmuş. İlk iş olarak güçlü bir firmaya uluslararası kalitede bir fizibilite çalışması hazırlatmışlar. Yer seçimi için oldukça uğraşmışlar. Titiz çalışmalar sonucu Kazan'daki yerlerini seçmişler. Konsept üzerinde de titizlikle durdukları belli. Zira, yer planında hemen her şey düşünülmüş. Bir de başarılı mimarlarla çalıştıklarını söylemek gerekiyor. Ankara Uluslararası Havaalanı'nın da mimarlığını yapan Ahmet Yertutan ve Süleyman Bayrak ile çalışmışlar. Bu iki mimar, son derece başarılı bir projeye imza atmış Ankara Lojistik Üssü'nde.

Üssün tasarımında süreç verimliliği esas alınmış. Üsten "hizmet alanların" bunu hızla, düşük maliyetle ve "huzurla" yapmaları sağlanmış; gümrük işlemlerinden bekleme tesislerine kadar. Ankara Lojistik Üssü'nün Genel Koordinatörü Metin Perk, üssü alelade bir kümelenme olarak değil "hizmet bütünlüğü" olarak tanımlıyor. Bunu, müşterilerin "tecrübelerinin" tasarlandığı ve "eniylendiği" bir alan olarak da ifade edebiliriz. Bu da sektörün verimliliğini, uluslararası rekabet gücünü artırıyor.

Bunlar bir araya geldiği zaman Ankara Lojistik Üssü sadece lojistikte değil, değişik sektörlerdeki müteşebbislere de başarılı bir işbirliği örneği olarak oraya çıkıyor. Devlet desteği olmadan ulaştırma altyapısına katkıda bulunan bir örnek tecrübe.

Önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin koridorlar kesişimi haline gelebilmesi için altyapı ve üstyapıda özel sektörün devletle işbirliği halinde önemli bir rol oynaması gerekiyor. Türkiye, son yıllarda havaalanlarında oldukça başarılı bir kamu-özel işbirliği tecrübesi ortaya koydu. Kamu kaynakları kullanılmadan önemli altyapı yatırımları yapıldı. Öyle ki, özel havaalanı işletmecileri Türk ekonomisine paralel olarak artan teknik kapasitelerini birçok dünya şehrinde uygulamaya başladılar. Hatta, örneğin YDA'nın ATM havaalanıcılık iştirakinin Tanzanya ya da Kazakistan'daki havaalanları örneklerinde, bu tecrübe doğrudan diğer ülkelere taşındı.

Ankara Lojistik Üssü de, Türkiye'de kamu kaynakları kullanılmadan altyapı geliştirmesi açısından ilginç bir örnek ortaya koyuyor.

Çocukların kahramanı

Türkiye'nin en önemli eksiklerinden birisi "muhteva" üretiminde. Muhteva üretimi fikir yoğun bir alan; yani pahalı bir faaliyet. TRT Çocuk'ta yayınlanan Pepee'yi bu açıdan önemli buluyorum; dünyadaki önde gelen benzerleriyle aynı kalitedeki bir çizgi film karakteri Pepee. Ancak bize ait; bizim kültürel kodlarımızı kullanarak çocuklara önemli fayda sağlıyor. Dahası, çocuğunuza zorla Pepee seyrettirmiyorsunuz; Pepee kendisini seyrettiriyor. Pepee "ekosistemini" de kurmuş. Dergisi 125.000 tiraja ulaşmış. Konuşan, şarkı söyleyen bebekleri elden ele dolaşılıyor. Dolayısıyla Pepee "rekabet gücü olan" bir fikir ürünü. Fikri geliştirenleri ve uygulayanları tebrik etmek gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk Lirası değer kazanıyor

Murat Yülek 2012.03.25

Türk Lirası'nın reel değeri geçtiğimiz ağustos ayından beri yükselişte. 2011 Eylül ayı ile 2012 Şubat ayı arasında reel kur yüzde 10'un üzerinde değer kazandı.

Merkez Bankası'nın geçen hafta yaptığı gibi likidite kısıntıları bu süreci daha da hızlandıracak. Reel kurun değerlenmeye devam etmesi, son dönemde enerji dışı dış ticaret açığında yaşanan düzelme eğilimini tersine çevirebilir. Yani, likidite politikasına dikkat edilmesi gerekiyor. Tüketici ve üretici fiyatları enflasyonu önümüzdeki aylarda düşmeye devam edecek. Bu eğilimi riske sokabilecek bir unsur enerji fiyatlarıysa, diğeri de Türk Lirası'nda nominal değer kaybı olabilir. Bu da Merkez Bankası açısından bir kısıt oluşturuyor. Merkez Bankası bu kısıtlar arasında hareket etmeye çalışıyor. Merkez Bankası'nın elini zorlaştıran unsur ise diğer ülkelerdeki (özellikle Avrupa ekonomilerindeki) dalgalanmalar.

Enerji dışı dış ticaret açığındaki düzelme

Reel kurdaki 'düzeltmeyle' birlikte son dönemde enerji dışı ticaret açığında olumlu bir süreç yaşanıyor. Enerji dışı ithalat kalemlerindeki artış hızı 2011 yılının ikinci yarısında hızla düşerek son aylarda negatif seyretmeye başladı. Bunda, 2008-2009 yılındaki şiddetli gerileme ve bunu takiben 2010-2011 başlarındaki hızlı yükselişin getirdiği baz etkisinin de katkısı oldu. Ancak 2011 yılının ikinci yarısındaki hareketli ekonomiye rağmen enerji dışı ithalattaki yavaşlamada kurun önemli etkisi olduğu kesin.

Önümüzdeki dönemde ekonomideki yavaşlama, ithalat üzerinde kur etkisine paralel etki gösterecek. Yani, mevcut eğilimler altında enerji dışı ithalatta olumlu gelişme bekliyoruz. Ancak bu eğilimin olumlu olmakla birlikte cari denge açısından yeterli olmadığını da belirtelim. Zira, aylık bazda bakıldığında bu kalemdaki toplam ithalat 2008 başlarında ulaşılan zirvenin altında olsa da yine de tarihi yüksekliklerde.

Ayrıca, enerji kalemlerinde ithalat rakamları hâlâ çok yüksek. Bunda hem miktar hem de fiyatların etkisi var. Dolayısıyla, artan enerji ithalat rakamları eklendiğinde toplam ithalat hâlâ yüksek seyrediyor. Reel kur iki sebepten değer kazanır: Sepetteki nominal kurlardaki değişim ya da sepetteki ülkelerle bizim ülkemiz arasındaki enflasyon farkı. Türkiye'de reel kur, 2010 yılının son çeyreğinden itibaren bir "düzeltme" yaşadı. Bu süreç 2011'in ortalarından itibaren tersine döndü. Grafikte göreceğiniz gibi bu sürecin geriye dönmesinde Türkiye'de 2011 yılının başlarından itibaren iç enflasyonun yükselmesinin önemli rolü oldu.

Yukarıda söylendiği gibi önümüzdeki aylarda Türki-ye'de enflasyonun yönü temel olarak aşağı. Dolayısıyla reel kurdaki artış yavaşlayacak. Ancak yurtdışıyla enflasyon farkı seviye olarak hâlâ yüksek ve inişe rağmen yüksek kalacak. Hedeflenen yüzde 5'ler seviyesine ulaşıldığında dahi sepetteki kurlarla arada en az 3 puan civarında fark olacak. Yani nominal kurlar hareket etmezse reel kur "durağan halde" dahi yükselmeye devam edecek.

Hangi kur seviyesini korumalı?

Dolayısıyla, dolarda 1,80'lerin altını (enformel) bir hedef gibi görmemek gerekiyor. Merkez Bankası'nın bir kur seviyesini taahhüt ettiği gibi bir algının oluşması, piyasalarda gereksiz (ve yanlış) bir "psikolojik" performans eşiği haline gelebilir. Bu da Merkez Bankası dahil olmak üzere karar alıcılar açısından lüzumsuz bir kısıt üretir.

Nominal kurlarda temelsiz dalgalanmalardan makroekonomiyi korumanın önemli bir görev olduğuna şüphe yok. Ancak bunu yaparken kafalarda enformel de olsa kur eşikleri oluşturmamak gerekiyor.

Kol saatleri Türkiye'yi keşfetti

Türkiye ilginç bir ülke. Gün geçmiyor ki bir gazetemizde bir yabancı kol saati üreticisinin temsilcisiyle ilgili haber çıkmassın. Haberler hep birbirine benziyor. Şöyle bir şey: "x lüks saat üreticisinin Genel Müdürü Francois Y. dedi ki; Türkiye en sevdikleri piyasa. Zira Türkler kol saatinden çok anlıyorlar." Bu bir pazarlama taktiği mi yoksa gerçekten Türkiye'de değerli kol saatleri çok mu satıyor bilmiyorum. Zira cep telefonundaki bana yettiği için uzun süredir kol saati kullanmıyorum. Eminim bazıları bu yazıyı okuyunca hayıflanabilir: "Aksesuardan anlamadığımdan dolayı." Aksesuardan gerçekten anlamam ama bu lüks merakı Türkiye'ye fazla pahalıya mal oluyor. Türkiye, 100.000 Euro'luk saatlerle tatmin olanların ülkesi olduğu kadar çalışıp kazananların ve sanattan sanayiye ürettiğiyle tatmin olanların ülkesi olsa diye düşünüyorum.

Kalem ithalatçısıyız

Habertürk'ten Menekşe Ataselim'in 12 Mart tarihli haberi dikkatimi çekti. Sanayi Bakanlığı'nın bir incelemesinde kalem konusundaki dış ticaret açığı ele alınmış. Ortaya şunlar çıkmış: Türkiye kurşun kalemde 15 milyon dolarlık ticaret açığına sahipmiş. Buna karşılık Almanya, kurşun kalemde 81 milyon dolarlık ticaret fazlasına sahip. Şunu da ekleyelim: Çin toplam 300 milyon dolar, Almanya ise 138 milyon dolar kurşun kalem ihracatı yapıyormuş.

Tükenmez kalemde durum daha da ilginç. Türkiye'nin net ithalatı (ithalat eksi ihracat) 70 milyon dolarken Almanya'nın net ihracatı 460 milyon dolarmış. Çin ise toplam 1,5 milyar dolarlık ihracat yapıyormuş. Aklıma bazı sorular geliyor. Standart tükenmez ya da kurşun kalemin "para kazandırmaz" / düşük kârlı bir ürün olduğunu anlayabiliyorum. O halde Almanya neden 900 milyon doların üzerinde ihracat yapıyor? Bunların hepsi "yüksek fiyatlı kalemler mi"? Bir başka deyişle Çin kalemin ucuzunu, Almanya ya da Fransa pahalısını mı satıyor? Ölçek problemi mi var? Biz kalemde değer skalasının neresindeyiz? Ya öteki sektörler?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni TTK'nın artıları, eksileri

Murat Yülek 2012.04.01

Geçen yıl çıkan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, son 160 senedeki dördüncü kanun oldu.

Bundan evvel Osmanlı döneminde 1850 yılında Kanunname-i Ticaret, Cumhuriyet döneminde ise 1926 ve 1956 yıllarında iki ayrı Türk Ticaret Kanunu çıkartılmıştı. Dolayısıyla son çıkan kanun, 61 yıl sonra Cumhuriyet döneminde çıkan üçüncü kanun olmuş oluyor.

Kanun geçen sene çıktı ancak yürürlüğe girme süresi 2012 Temmuz ayı başı. Yeni TTK, 60 senelik bir önceki kanunun bugünün ekonomik şartlarının çok gerisinde kalması sebebiyle kamuoyundan destek alarak kanunlaştı. Ancak kanunlaşma sürecinde ayrıntısıyla kamuoyunda yeterince tartışılmadığını da söylemek gerekiyor. Şimdi, yürürlüğe giriş tarihi yaklaşınca durum fark edildi ve bazı sakıncaları kamuoyunda yeni yeni tartışılmaya başlandı.

Eğer, bu sakıncalar hem kanunda bazı değişiklikler yapılarak hem de henüz hazırlanmakta olan alt mevzuatın tasarımı sürecinde ortadan kaldırılırsa kanun, Türkiye'ye önemli fayda sağlayabilir. Ancak bu sakıncalar giderilmezse, zaten müteşebbisliğin gelişmediği ülkemizde şirketleşme sürecine köstek olur. Üretim, ihracat ve istihdam yara alır. Ayrıca devlet kapısında iş bekleyenler çoğalır.

Kanun hakkında olumlu görüşler

Kanun hakkında olumlu görüş bildiren kurumlar var. Örneğin, TÜRMOB, hazırladığı raporda, yeni ticaret kanununun Türk şirketlerinin uluslararası rekabet gücünü ve Türk ekonomisine duyulan güveni artıracığının altını çiziyor. TÜRMOB, kanunun üç önemli temel üzerinde yükseldiğini söylüyor: Şeffaflık ve kurumsal yönetim, sermaye yapısının güçlendirilmesi ile hızlı karar alma ve güvenli ticaret.

TÜRMOB'a göre, kanun, şeffaflık ve kurumsal yönetim ilkelerini şirketlere yayarak şirketi "işletme sahibi veya yöneticinin özel mülkü olmaktan çıkartıyor, üzerinde ortakların, çalışanların ve alacaklıların da hakkı olan kurumsal yapılar haline getiriyor". Yine aynı kuruma görme, yeni kanunun mecbur tuttuğu uluslararası muhasebe sistemlerine geçince Türk şirketlerinin "rekabet gücü" artacak, kayıt dışılık sona erecek, şirketlerimiz yerellikten çıkacak uluslararası hale gelecek.

TÜRMOB, şunların da altını çiziyor: Yeni kanunla birlikte küçük pay sahiplerinin hakları daha iyi korunacak, tek başına şirket kurulabilecek, anonim şirketlerde yönetim kurulu tek kişiden oluşabilecek, şirketlerin kredibilitesi ve kredi imkânları artacak, şirket bilgilerine erişim kolaylaşacak, şirketlerin esas sözleşmede belirttikleri faaliyet alanı sınırlamaları kalkacak (yani, daha fazla alanda iş yapabilmek için "danışmanlık ticaret, sanayi, gazozculuk, madencilik" gibi uzun şirket isimleri koyulmayacak, şirket kurma süreçleri basitleştiriliyor).

Yeni kanunun getirdiği yeniliklerden birisi şirket genel kurul ve yönetim kurulu toplantılarının elektronik ortamda yapılabilmesi. Yeni kanunla tacirler arası resmi iletişim elektronik olarak ve şirket hesapları elektronik ortamda yapılabilir. Bunlar gerçekten önemli ve faydalı yenilikler.

TTK'NIN eleştirilen Bazı YÖNLERİ

Kanunun olumlu maddeler içerdiğine şüphe yok. Ancak çeşitli iş kesimlerinden getirilen bazı eleştiriler var. Bu eleştiriler içinde katıldıklarımı şu ana kategorilere ayırabilirim:

Tüm şirketlere denetim zorunluluğu şirketlerin maliyetini artıracak ve dolayısıyla şirketleşmeyi ve müteşebbisliği köstekleyecek. Denetçiler şirketin başarısından çok kendi sorumluluklarını düşünerek şirket faaliyetleri üzerinde "fren" etkisi yapacaklar. Bu da şirket sahipleri ve yöneticilerinin motivasyonunu kıracak. Açıkçası, kanunun tasarımı, (biraz mübalağa edersek) denetçilerin her zaman ve şartta iyi niyetli, şirket yönetici ve sahiplerinin ise çoğu zaman kötü niyetli olabilecekleri gibi bir hava sezdim. Alt düzenlemelerde denetim zorunluluğunun belli bir ölçeğin ve sistemik risk taşıyabilecek şirketlere yoğunlaştırılması gerekiyor. Belli büyüklükteki şirketler de zaten dış denetim yaptırıyorlar.

Kanun, şirketlerin bürokratik yükünü artırıyor. İlave depolama, arşivleme yükü getiriyor. Yıl sonunda noterlere tasdik ettirilmesi gereken belge sayısı birkaç katına çıkıyor. Yani şirketlerin operasyonel maliyetleri artıyor. Bu da şirketlerin uluslararası rekabet gücünün zayıflaması manasına geliyor.

Şirketlerin ceza korkusu da artıyor. Örneğin, kanunun 64. maddesine göre "tacir, işletmesiyle ilgili olarak gönderilmiş bulunan "her türlü" belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını, yazılı, görsel veya elektronik ortamda saklamakla yükümlüdür." "Her türlü" belgenin neleri kapsadığı muğlak. Ancak bu konuda hata yapanlar 4.000 ile 20.000 TL'ye tekabül eden cezalar görecektir. Şirket defterlerine "zamanında" (kanunda ne manaya geldiği açıklanmamış) kayıt yapılamaması yine benzer cezalara sebebiyet veriyor. Bunun gibi çok sayıda ceza var kanunda.

Cezaların içinde hapis de var. Dürüst bir tüccarın kasıtsız bir hatadan dolayı hapse girme ihtimali ve riskinin, müteşebbisliğin zaten zayıf olduğu ülkemize pek iyi geleceğini zannetmiyorum.

Kanun, her şirkete web sitelerinde şirketle ilgili çok sayıda mali bilgiyi yayınlama zorunluluğu getiriyor. Bu bilgiler içinde üst düzey yöneticilerin ve yönetim kurulu üyelerinin ücretleri de yer alıyor. Bu zorunluluğun faydası belli değil ancak sakıncaları var. Bu bilgi "yayını" zorunluluğunun şirket büyüklüğüne ve tipine göre ayrıştırılması daha faydalı olur. Şirket hakkında bilgi edinmek isteyen bir tedarikçi, müşteri ya da banka, web sitesinde yayınlanmasa da bu bilgileri şirketten talep edebiliyor, sağlanmazsa ya da bilgilerin veriliş tarzı güven vermezse şirketle iş yapmıyor. Banka gibi kurumlar gerekirse şirket hakkında daha detaylı istihbaratı zaten yapıyorlar. Hatta gerekirse şirket hesaplarına dış denetim şartı bile getirebiliyorlar. Dolayısıyla, web sitesinde şirketin tüm bilgilerinin yayınlanmasının getireceği ilave fayda sınırlı ancak maliyeti yüksek.

Muhtemelen bundandır ki Avrupa ülkelerinde ya da diğer ekonomilerde bu tür zorunluluklar yok. Bunun yerine yukarıda bahsedilen mekanizmalar çalışıyor. Ya da kredi istihbaratı kuruluşları var. Ücreti mukabili şirketin finansal geçmişini (borç ödeme kabiliyeti gibi) bu şirketlerden satın alabiliyorsunuz.

Ortakların şirketten makul seviyelerde dahi borç alamaması, şirkete yeni sermaye koymalarında tereddüt etmelerine sebep olabilir. İhtiyacı olduğu zaman şirketten (makul bir miktar dahi olsa) borç alamayacaksa elindeki yeni tasarrufu şirketine yatırmayabilir mi? Dolayısıyla kanun, şirketlerin sermaye yapılarını güçlendirmeye çalışırken tam tersi etki edebilir.

Bir de, muhasebe sisteminin uluslararası hale gelmesiyle şirketlerin rekabet gücü arasında doğrudan bir ilişki görmekte zorlanıyorum. Mevcut tekdüzen hesap sisteminin de güçlü yanları var. Mesele, sistemin istismar edilmeden kullanılması.

Bu köşede daha evvel yazıldı. Müteşebbislerimiz, iş maliyetlerini kırmak için daha az vergi ödemek istiyorlar. Bunun için de defterlerini bozuyorlar. Oysa kârlılıklarını (tabi kârlıysalar) mali tablolarında gösterecekler banka

kredilerine daha kolay erişebilecekler; şirketlerini yerli-yabancı yatırımcıya satabilecekler; halka açılarak sermaye piyasalarına erişecekler. Burada sorun muhasebe sisteminin UFRS olmaması değil.

Özetlersek; kanun, Türkiye için faydalı. TBMM'yi tebrik ediyoruz. Ancak bazı potansiyel sakıncalarının ortadan kaldırılması gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yeni teşvik sistemi faydalı olacak

Murat Yülek 2012.04.08

Başbakan Tayyip Erdoğan ve Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan tarafından açıklanan yeni teşvik paketi küçük bir devrimi barındırıyor:

Düzenlemeler, cari açığın düşürülmesi çerçevesinde stratejik olarak belirlenen sektörlerin desteklenmesini amaçlıyor.

2009 yılında yapılan teşvik düzenlemesi üç ana tip desteği kapsıyordu. Bunlardan "genel teşvik uygulamaları", bölgesel ayırım yapmadan belli bir miktarın üzerindeki yatırımları destekliyordu. Destekler KDV istisnası ve makine ithalatında Gümrük Vergisi muafiyetini kapsıyordu. Bazı sektörler teşvik dışında tutuluyordu. Yeni sistemde genel teşvik uygulamalarına tabi yatırımların en az gelişmiş bölgelerde (6. bölgeye ait şehirler) yapılması durumunda istihdamı teşvik etmek için Gelir Vergisi desteği ve sigorta primi (işçi hissesi) destekleri de eklendi.

Bölgesel teşvik uygulamaları eski sistemde Türkiye'yi dört bölgeye ayırarak en az gelişmiş bölgelere en yüksek desteklerin verilmesine dayalıydı. Yeni sistemde bölge sayısı altıya çıktı. Destek miktarları genellikle arttı. Öyle ki, altıncı bölgede (en az gelişmiş bölge) yapılan yatırımlara sağlanan destek, yatırım tutarının yüzde 116'sına ulaşıyor. Altıncı bölgede desteklenecek sektörlerin genişletildiğini de (sektör listesi henüz açıklanmadı) söyleyelim. Yine altıncı bölgede yapılacak yatırımlarda ücret üzerindeki sigorta primlerinin tamamı ve Gelir Vergisi yükü de 10 yıl süreyle ortadan kalkacak. Bu destekler eğer etkili olursa bölgesel kalkınmışlık farklarını, batı kentlerindeki yoğunlaşmayı ve bir de göçü azaltacaktır.

Bölgesel teşvikleri destekleyecek bir unsur da bu bölgelerdeki eğitim yatırımlarının da destek kapsamına alınması. Anlaşıyor ki bu eğitim yatırımlarının meslekî alanda olması gibi bir öncelik konulmamış ancak yine de iş gücü beceri seviyesinin yatırımcı açısından önemi düşünüldüğünde bu tedbirin faydası ortada.

Büyük ölçekli yatırımlara verilen destekler seçilmiş sektörlerde asgari yatırım tutarı üzerindeki yatırımlara verilen teşvikleri kapsıyordu. Bu sektörler kimya ve rafinasyon, ulaştırma araçları (kara, hava ve demiryolu taşıtları), altyapı (liman, boru hattı gibi), makineler ve tıbbî cihazları kapsıyordu. Yeni düzenlemede asgari yatırım tutarları düşürüldü. Yani, nisbeten daha küçük yatırımlar da teşvik kapsamına girecek. Bu tür yatırımlar KDV istisnası, Gümrük Vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği ve yatırım yeri tahsisi araçlarıyla desteklenmeye devam edilecek.

"Stratejik" destekler

Yeni düzenlemenin eskisinden en önemli farkı "stratejik" olarak nitelenen sektörlerdeki en az 50 milyon tutarındaki yatırımların bölge ayrımı gözetmeksizin teşvik edilmesi. Öyle ki, yeni düzenlemede bu tür yatırımların, yatırım maliyetlerinin yüzde 70'ine yakın miktarda destekler geldi. Örneğin, sabit yatırım tutarı 50 milyon dolarlık bir yatırıma 33 milyon dolarlık destek verilecek.

Bu destek, cari açığın düşürülmesini hedefliyor. Düzenlemede, stratejik sektörler ithalata bağımlı ara malı üreten sektörler olarak tanımlanmış. Yatırımların "stratejik" olarak nitelenmesi için halihazırda o sektördeki yerli talebin en az yarısının ithalatla karşılanıyor olması ve yatırımdan önceki yıl en az 50 milyon dolarlık ithalat yapılmış olması gerekiyor. Ancak eğer malın halihazırda Türkiye'de üretimi varsa yatırım teşvik kapsamına girmiyor. Bir diğer önemli unsur da, yatırımın teşvik kapsamına girmesi için üretimin en az yüzde 40 oranında yerli katma değere sahip olması gerekiyor.

"Stratejik" başlığı altındaki bu yeni destekler Türkiye'nin son 30 yılı açısından yeni bir deneyim. İthal ikameci politikaların uygulandığı 1980 öncesindeki teşvik düzenlemelerinde adı konulmasa da benzer hedefler vardı.

Çerçeve doğru. Uygulamada ayrıntılar çok önemli olacak. Eğer iyi uygulanırsa, geriye dönük tarafsız değerlendirmelerle sonuca ne kadar ulaşıldığı iyi izlenir ve gerekli değişiklikler yapılırsa yeni teşvik sistemi Türkiye'nin cari açık konusundaki makûs talihini tersine çevirebilir.

Sanayileşmenin gizli tarihi

Cambridge Üniversitesi profesörü Ha-Joon Chang'ın kitabı bu adı taşıyor. Epos tarafından yayımlanan kitabı THK Üni-versitesi'nden Doç. Dr. Emin Akçaoğlu tercüme etmiş. Kitabın savunduğu temel fikir gelişen ülkelerin sanayilerini geliştirmek için önce korumacılıkla işe başladığı, sanayilerinin belli bir seviyeye gelmesinden sonra ise serbest ticaret fikrini diğer ülke pazarlarına hakim olmak için bir silah gibi kullandığı. Chang, işe İngiltere'den başlıyor. İngiltere'nin 15. yüzyıldan itibaren bir taraftan sanayi (tekstil) ürünlerinin ithalatına yüksek tarifeler koyarken diğer taraftan içerideki ham yünün mamul hale gelmesini sağlayacak güçlü bir tekstil sanayii kurmaya çalıştığını anlatıyor. Bu sayede İngiltere koyun yetiştirip yün satan ülke olmaktan çıkıp yünlü tekstilde Hollanda'nın verimlilik seviyelerini geçen bir "sanayi" ülkesi haline geliyor. Chang, kitapta Finlandiya, ABD ve kendi ülkesi olan Kore başta olmak üzere çeşitli ülke tecrübelerinden örnekler veriyor. Tavsiye ederim, okuyun.

Sukuk ihracı artıyor

Vatikan'ın resmî yayın organı Osservatore Romano'nun 3 Mart 2009 tarihli nüshasında İslamî finansman araçlarının finans kuruluşlarıyla borçlanıcıları birbirine yaklaştıran ahlakî prensipler üzerinde kurulduğu söylenmişti. Aynı haberde, konvansiyonel bankaların sukuk gibi araçları kullanabileceği ve Londra Olimpiyatları dahil projeleri bu yolla finanse edebileceği yönünde bankacı görüşleri naklediliyordu.

2011 yılında sukuk ihracı 33 milyar doları aşarak tarihî bir rekor kırdı. Bu yıl mart ortasına kadar ise 10 milyar dolardan fazla yeni ihraç yapıldı. Sukukların maliyetleri de yüzde 4'lerin altına indi. Sukuk çoğunlukla Körfez bölgesi ve Malezya tarafından ihraç ediliyor. Ancak Güney Afrika'dan Almanya'ya hükümler, Goldman Sachs'a kadar finans kuruluşları sukuk ihraç ettiler veya etme sürecindeler. Talep ise daha çok Körfez bölgesinden geliyor. Türkiye'de ilk ihracı Kuveyt Türk yapmıştı.

Öte yandan sukuk ihracı konusuna İngiltere büyük ilgi gösteriyor. Bunda bir taraftan Gordon Brown'ın desteklediği Londra'nın İslamî finansın merkezi olması fikri diğer taraftan da tüm dünyada giderek artan miktarda yatırımın İslami finansman ürünlerine akması yatıyor. İngiliz hükümeti planladığı sukuk ihracını

şimdilik rafa kaldırmış görünüyor. Buna karşılık İngilizler hukuk şirketi Norton Rose'a bakılırsa 2020 Londra Olimpiyatları için bir sukuk ihracını düşünüyorlar. Basında çıkan haberlere göre, sukuk ihracı Tesco gibi büyük İngiliz firmalarının da gündeminde.

Sukuk hem kamu hem özel kesimimiz açısından cazip bir finansal kaynak. Sermayeye aç ülkemizde bu kaynağın keşfedilmesi gerekiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Laleden lokomotif, kamu alımları kalkınmanın aracı olabilir mi?

Murat Yülek 2012.04.15

Hürriyet Gazetesi'nde geçen hafta Erkan Çelebi tarafından hazırlanan bir haber yayımlandı.

Haberin başlığı "Alım garantisi devreye girdi, Türkiye 83 milyon laleyle dünyada öne çıktı." idi. Haberde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2005 yılında başlattığı lale kampanyasının ardından Türkiye'nin dünyanın önemli lale üreticileri arasına tekrar girdiği ve ihracata da başladığı anlatılıyor. 2005 yılında İstanbul Belediyesi 150.000 lira karşılığında Hollanda'dan 600 bin adet lale soğanı ithal ederek işe başlamış. Yedi sene sonra, belediyenin 'alım garantisi' sayesinde Türkiye'de yılda 83 milyon adetle, dünyanın en önemli lale üreticileri arasına girmiş ve üretimin de yüzde 15'i ihraç edilmeye başlanmış.

Yabancılarla bazı konuşmalarında şaka yollu Osmanlı İmparatorluğu'nun, dünyanın ilk finansal balonu olan Hollanda lale balonunun müsebbibi olduğunu söylüyorum. Zira Avrupa, laleyi Türklerden öğrendi. Avrupa'nın küçük ve önemsiz ülkelerinden Hollanda elçisinin, düşük seviyeli bir memurla görüşmek için geldiği Osmanlı sarayındaki bahçe sanatına hayran kaldığı ve özellikle daha önce görmediği lalenin ismini sorduğunu anlatır. Çiçeğin adı olarak kendisine 'tülbent' dediği rivayet edilir. Yanında ülkesine götürdüğü lale soğanlarının o sıralardaki bahtsız ülkesine yüzyıllar sonra ihraç kalemi olacağından habersizdir.

Aynı Türkiye, Hürriyet'teki haber doğru ise yüzyıllar sonra laleyi bir ihraç kalemi haline getirmeyi başarmış. Bunun ardında da belediyenin yerli üreticilere verdiği 'alım garantisi' varmış.

Kamu alım garantisi ihracatçı üretir mi?

Lalede gerçekleşen hikâye diğer sektörlerde, özellikle sanayi sektörlerine uygulanabilir mi? Cevap evet. Kamu alımları bir ülkeyi yabancı şirketlere açık pazar haline getirebiliyor (Türkiye buna bir örnek. Ancak şimdilerde durum değişmeye yüz tutuyor gibi). Ancak tersi de olabiliyor. Kamu alımları yerli üreticinin gelişmesine ve sonrasında ihracata geçmesinde bir araç olarak da kullanılabilir. Özellikle Türkiye gibi büyük ekonomilerde yüz milyarlarca dolarlık kamu alımı yapılıyor. Bu önemli talep cari açığın da belirleyicilerinden birisi. Ancak kamu alımları iyi kullanılırsa bu iç talep üreticilerin 'palazlanmasına', uluslararası rekabet gücü kazanmasına ve sonrasında da ihracatçı hale gelmesine sebep olabiliyor.

Buna en kestirme örnek Türkiye'nin müteahhitlik sektörü olsa gerek. 1940'lar hatta 1950'lerde dahi Türkiye'de yerli müteahhitlik sektörü hemen hemen yoktu. Ancak giderek artan kamusal (ve özel) bina yapımı sebebiyle, hedeflenmiş bir politika olmasa da Türkiye'de müteahhitlik sektörü büyüdü. Sonuçta ise Türk pazarı oluşan müteahhitlik kapasitesine yetersiz gelince bu şirketler kendilerini yurtdışı pazarlara atmak zorunda kaldı. Süreç içinde Türkiye, sayı olarak dünyanın en çok uluslararası müteahhitlik şirketine sahip ilk üç ülkesinden birisi haline geldi. Yani, talep arzı doğurdu.

Ancak her sektörde gelişimi tesadüfi talebe bırakmak doğru politika değil. Kamu alımları sisteminin 'kalkınmayı' destekleyici şekilde yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Bu konu bilimsel olarak Travis Taylor ile birlikte editörlüğünü yaptığımız ve Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen bilimsel yayıncılarından Springer tarafından yayımlanan kitapta da inceleniyor.

Türkiye, önümüzdeki dönemde büyük demiryolu ve raylı sistemler yatırımları yapacak. Zira hem şehirler arası demiryolu hatlarımız hem de şehir içinde kurulu raylı sistemlerimizin uzunluğu, olması gereken seviyenin çok altında. Hükümet bunun farkında ve demiryolu, öncelikli bir alan haline geldi. Şehir içi raylı sistemlere henüz o kadar öncelik verilmiyor ancak o da olacak gibi gözüküyor.

Peki bu raylı sistemlerde çalışacak çeken ve çekilen araçları kim üretecek? Daha doğrusu kim üretmeli? Şu anda ülkemizde kullanılan şehir içi ve şehirler arası sistemlerin üreticileri Kore'den Polonya'ya, İspanya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar ve bunların arasındaki çeşitli ülkelerde imal ediliyor. Öyle ki, aynı şehirde birbirinden farklı ülkelerden şirketler tarafından imal edilmiş ve dolayısıyla yedek parçaları dahi birbiriyle uyumsuz sistemler kullanılıyor.

Bundan sonra kamu alımları daha bilinçli politikalarla şekillenirse bu kakofoni ortadan kalkar ve dahası yerli üretici palazlanır. Ulaştırma Bakanlığı'nın Ankara metrosu için yaptığı son ihaledeki yüzde 51 yerli üretim şartı bir örnek. Bundan sonra ise kamu alımlarının daha hedefe yönelik tasarımı, uygulanması ve denetlenmesi gerekiyor. Ankara metrosunu alan Çin şirketi nasıl kendi ülkesinde 'palazlanarak' ihracatçı hale geldiyse Türkiye'nin de kendi üreticilerini palazlandırması gerekiyor. Bu arada, Ankara metrosunda uygulanan 'yerli muhteva' kurallarının yabancı şirketlerce çok kolay istismar edilebildiğini de hatırlatalım. 'Offset danışmanları' bu kuralları esnetmek için var.

Bir başka örnek: Polise yerli tabanca

Yine Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanan bir başka haber bu konudaydı. Emniyet Genel Müdürlüğü ile Savunma Sanayii Müsteşarlığı arasında yapılan 'milli tabanca protokolü' ile ilgiliydi haber. Habere göre Silah ve Mühimmat Projeleri Grup Müdürü Gökhan Altın "protokolün öncelikli amacının, Türk polisinin operasyonel ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretime geçmeye zemin hazırlamak olduğunu" belirtmiş ve "dünya çapında bir marka olabilecek modern bir tabancanın yurtiçinde geliştirilebileceğini" söylemiş.

Doğru söylemiş. Laleden sonra kamudan gelen yönlendirilmiş taleple yeni bir tabancanın üreticisi olabilir Türkiye.

İÜ Maliye Kulübü'nden başarılı organizasyon

Bu kulübün davetlisi olarak bir paneline katıldığım 'Ekonomide Paradigmatik Değişim Sempozyumu' güzel bir tecrübe yaşattı bana; hem organizasyonun kalitesi hem de katılan sorulardan anlaşılan öğrenci kalitesi açısından. Vaktim olduğu ölçüde üniversitelerden gelen davetlere katılıyorum. Her defasında daha büyük bir enerji görüyorum üniversitelerde. Ancak daha önemlisi, bu tür organizasyonları yapma becerisi. Bu tür organizasyonları yapmak hiç de kolay değil. Katılımcıların çekilmesi, basının organize edilmesi ve konuşmacıların ilk temastan seminer salonuna gelinceye kadar 'idare' edilmesi. Bu konferansta, her üç açıdan

da İÜ Maliye Kulübü'nün profesyonelliği doğrusu çok takdire şayandı. Türkiye, kongre organizasyonu konusunda Avrupa'da en ileri ülke; bu öğrenci organizasyonu, bu uzmanlığın öğrencilere kadar yayıldığını gösterdi bana.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Toparlanma hızlı ancak yetersiz ve gelişmiş ülkelerin aleyhine

---

Murat Yülek 2012.04.22

Yurtiçi ve dışından muhabirler sık sık soruyorlar; krizin hangi dönemindeyiz?

Ya da altın, parite ne yöne hareket edecek? Benim cevabım: Şu anda bunları bildiğini söyleyenlere itibar etmeyin. Dün arayan muhabir arkadaş da bunu söyledim. Amerika'dan gelen haberler tekdüze değil; toparlanmanın başladığını kuvvetle destekleyen tutarlı bilgi akışı yok. Avrupa ise biraz da yorgunluktan, 'dertlerini unutmaya çalışmak' isteyen bir alkoliği andırıyor. Dertler ortada ancak onları konuşmaktan bıkmış ve çaresiz bir Avrupa ile karşı karşıyayız.

Gelişmekte olan ülkelerde ise resim çok farklı. Dertleri var ama Avrupa'nın aksine makroekonomik düzlemde değil. Bu krizde gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin 'ayrışması' iktisatçılara ilginç bir laboratuvar sunmuş oldu.

IMF iktisatçıları Ayhan Köse, Prakash Loungani ve Marco E.Terrones, son çıkan Dünya Ekonomik Görünüm Raporu'nda 2007-8 krizinden sonraki toparlanma sürecini önceki durgunluklarla karşılaştırmış ve ilginç sonuçlara ulaşmışlar.

Küresel yavaşlamalar

Köse ve arkadaşları küresel seviyedeki dört durgunluğu karşılaştırmışlar: 1973-5, 1982, 1990-1 ve 2009 yıllarında yaşananlar. İktisatçılar arasında kabul gören tanıma göre arka arkaya en az iki çeyrekte yaşanan negatif büyümeye durgunluk deniyor. Grafikte göreceğiniz gibi, büyük buhrandan sonra, Amerikan ekonomisinde, 1945, 1949, 1953, 1957, 1960 ve 1970 yıllarında da durgunluk yaşandı. Bunlardan bazıları dünyaya da etki yaptı. Ancak 1973 ve 1979-1980 petrol krizi tüm dünya ekonomisini doğrudan ve dolaylı etkiledi.

Ele alınan dört küresel boyuttaki durgunluğun en şiddetlisi 2007-8 krizi sonrasında başlayan ve şu anda içinde olduğumuz kriz.

Benzer ve farklı yanlar

Köse ve arkadaşları, son durgunluğun öncekilerden boyut olarak farklı olduğunun altını çiziyor. Bunu biliyoruz; 2007-8 krizi başlangıç büyüklüğü ve gerileme boyutu olarak 1929 buhranı ile karşılaştırılabilir. Ancak çalışmadaki istatistikler ilk toparlanmanın (yani geri dönüşün) hızı ve büyüklüğünün de çöküşe paralel olarak önceki durgunluklardan daha güçlü olduğunu gösteriyor.

İkinci olarak, çalışmada, hükümetler tarafından bir ölçüde koordineli olarak gerçekleştirilen mali ve parasal açılımın altı çiziliyor. Bu açılım şu anda da devam ediyor. Ucuz ve bol para şu anda 2014'lere kadar devam edecek gibi görünüyor.

Üçüncü olarak, son toparlanmanın büyüme, uluslararası ticaret, borsa endeksleri gibi alanlarda çok göze çarpar olduğu ancak istihdamda artış üretmediğinin altı çiziliyor. Bu da bildiğimiz bir konu. Sebebini de biliyoruz: Güven eksikliği. Şirketler açısından istihdam, bir nevi yatırım özelliği taşıyor. İşe aldığınız yeni personeli işten çıkartmanın hem maddi ve hem manevi maliyetleri var. Geleceğe güvenle bakmıyorsanız yatırım yapmadığınız gibi işe eleman da almıyorsunuz. Biliyoruz ki 'istihdamsız büyüme' olgusunun altında bu faktör var.

Dahası, çalışmada yer almayan, ancak bu köşede daha evvel altı çizilen bir noktayı da tekrar hatırlamak gerekiyor. Amerika'da şirket bilançolarındaki nakit birikimi. Amerika'da hanehalkı gelen nakiti, borç ödeyerek yükümlülüklerini azaltmak için kullanıyor. Şirketler ise gelen nakiti, yatırım yapmak yerine biriktiriyor. Hem tedbiren hem de spekülasyon saikleriyle; sıkıntıya düşerlerse ya da önlerine fırsatlar çıkarsa kullanmak için.

Dördüncü olarak yazarlar, ayrışmanın altını çiziyorlar. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere göre krizde çok daha iyi performans göstermeye devam ediyor. Makroekonomik açıdan. Köse ve arkadaşları, bunu geliştirmekte olan ülkelerin krize daha sağlam bütçe dengeleriyle yakalanmalarına, güçlü iç talebe, akmaya devam eden dış likiditeye ve bir de genişlemeci politikalara bağlıyor. Ayrıca daha güçlü finansal düzenleme ve denetlemenin de geliştirmekte olan ülkelere yardım ettiğini söylüyorlar.

Son olarak, çalışmada hem 1990-1 hem de 2007-8 sonrası durgunluğun finans ve konut piyasalarının ortaklaşa şişip çöküşlerinin sonucu olmasının altı çiziliyor. Dolayısıyla, geliştirmekte olan ülkelere hem finans şirketlerinin hem de hanehalkı ve finans dışı şirketlerin bilanço tedavisine ihtiyaç duymasının hem fiziksel yatırım talebinin hem de kredi arzının donmasına sebep olduğunu görüyoruz. Sonuçta, geliştirmekte olan ülkelerdeki daha az şişen ya da şişmeyen piyasalar bu ülkelerin çökmesini engelledi.

Çalışmada bahsedilmese de geliştirmekte olan ülkelere çökenlerin de benzer sebeplerle bu duruma girdiğinin altını çizelim. Örneğim Macaristan ya da Ukrayna.

Mali piyasalar

ve kalkınma

TASAM'ın geçen hafta düzenlediği konferansta mali piyasalar ile kalkınma ilişkisi ele alındı. Bu konu uzun süredir gündemde değildi. Oysa 2023 hedeflerinin konuşulduğu bugünlerde bu vizyonun katalizörü olabilecek finans piyasaları pek gündemde değil. Daha doğrusu, finans piyasaları reel ekonomiden ve hedeflerden kopup bağımsız bir ada gibi ele alınıyor genellikle. Bu yüzden Şekerbank ve Altın Borsası'nın desteklediği konferans doğru zamanlanmış.

Tartışmalardan benim aldığım bazı notlar şöyle:

Finans kesimi 2023 vizyonunun gerçekleşmesine nasıl destek olabilir? Özellikle, uzun vadeli fonlama, proje finansmanı ve teknoloji yatırımları fonlamasının artırılması için ne yapılmalı?

Altın bankacılığı ile yastık altındaki bu kaynağın ekonomiye kazandırılması nasıl gerçekleştirilir?

Leasing şirketleri uzun vadeli bonolar çıkartarak vade uyumsuzluğunu giderebilir mi?

Sukuk aracı nasıl katılım bankaları şirket ve merkezi hükümetin fonlama ihtiyacını karşılayabilir?

Konferansta akademisyenlerle birlikte çeşitli bankalardan profesyonellerin de katılması, konuşulanların gerçek dünyaya yaklaşmasını sağladı. Eğer konuşulanlar kısaltılıp raporlaştırılırsa karar alıcılara destek sağlayacak.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

İstanbul, neden dünyanın en önemli kentleri arasında?

Murat Yülek 2012.04.29

Time dergisi dünya tarihinin "en etkili yerlerini" belirlemek istemiş. "Yeri," binalar, şehirler ve tabiat harikaları olarak tanımlamış.

Bu görevi de daha evvel Time 100 listesine giren insanlara vermiş. Time 100'e giren insanlar da kendi müktesebatlarına göre birer yer önermiş. Böyle olunca, dünya tarihinin en etkili yerleri arasına Almanya'daki Mainz kentinden ABD'deki Sekoya Parkı'na ya da Roma'daki Vatikan Müzesi'ne kadar uyumsuz bir liste ortaya çıkmış.

Pop iktisatçı Roubini ise listeye oldukça ciddi bir katkı yapmış. Şarkıcı Taylor Swift'in engin kültürüyle New York'taki Central Park'ı eklediği listeye Roubini İstanbul'u önermiş. Kısa açıklama yazısında da ilginç bir tanımlama yapmış: "İstanbul, Batı'nın eksenini tekrar Doğu'ya yönelip Avrupa Birliği'nin Türkiye, İsrail ve Ortadoğu ile bütünleşmesi tamamlandığında "Eurabia'nın" ("Avruparabistan") merkezi olacak şehir."

Time 100 listesindeki az sayıdaki sosyal bilimciden birisi olduğunu anladığım Roubini'yi uzun zamandır ilk defa takdir ediyorum. Hayatının uzun kısmını Amerika'da hocalık yaparak geçirse de İran'da doğup Türkiye ve İsrail'de yaşamış olmasının bu iktisatçıya diğerlerinden daha geniş bir perspektif avantajı sağladığı kesin. Davetler sebebiyle devamlı seyahat ediyor olmasının da etkisi olsa gerek.

Sihri açıklanamayan kent: İstanbul

Dünyanın iddialı ekonomi/kültürlerinin kendilerini dünyanın merkezi olarak görmesi bildik bir davranış tarzıdır; Çin'in Orta Krallığı'ndan tutun, günümüzde New York ya da Washington'ın kendisini dünyanın merkezi saymasına kadar. İstanbul kurulduğundan beri bir kent olarak böyle resmi ya da gayri resmi listelerin en üst sıralarında yer aldı. Roma İmparatorluğu'nun ikinci başkentiysen, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentiysen ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük kentiyken.

Yaşlı İstanbul, orta yaşlarında Londra ya da Paris'in çamur deryalığından kente terfi ettiğini gördü. Kızılderililerden 17. yüzyılda alınan yarı bataklık alanın 1800'lerde 50 bin kişilik nüfusa ulaştığını New York'un kentleştiğini de izledi. Moskova prensliğinin Hristiyanlığa dönüşünde İstanbul ve Ayasofya'nın parmağı vardı. Tatar aydınlarının ise hacdan önce mutlaka ziyaret ettiği yarı kutsal kentti İstanbul. Ancak İstanbul Atlantis'leşmedi; dünya ekonomisindeki değişimi izlerken İstanbul hep önemli kaldı.

İlginçtir; Time listesinde Roma veya resmi rakamlara göre İstanbul'la karşılaştırılır, ekonomik büyüklüklere sahip Londra ya da Paris yok. New York ve Silikon Vadisi var. Dünyanın ömrünü bilemeyiz ama bunların da 100

ya da 500 yıl sonraki bir listede yer alıp almayacaklarını bilmiyoruz.

Liste ciddi değil diyeceksiniz; ancak bu İstanbul'un yine de neden akla geldiği sorusunu cevaplandırmıyor. Rio ya da Bombay gibi BRIC kentlerini bırakın, dünyanın Türkiye'den çok daha büyük ekonomik ve siyasi güçlerinin önemli kentlerinin akla gelmediği listede İstanbul neden yer alıyor? Tarihçi Norman Stone bir defasında 'Londra ile Singapur arasındaki coğrafyada yaşayabileceğim tek şehir' diye tanımlamıştı İstanbul'u. Stone'a bunu söyleten şeyin yaşam kalitesi olmadığı kesin. Neydi İstanbul'un sihri?

İstanbul, Türkiye'nin varlığı

İstanbul'un sihrini açıklayamasak da Türkiye açısından önemli bir değer olduğu kesin. İmparatorluk döneminde İstanbul bir üst kültüre sahipti. "İstanbul Türkçesini" hatırlayın. Dahası bu üst kültür tüm Türk ve İslam dünyasının merkeziydi demek mübalağa olmaz. Şimdilerde İstanbul'un bu ayrıcalığı yok. Ekonomisinin gücü sebebiyle sanat ya da fikir faaliyetleri diğer kentlerimizden fersah fersah ileride olsa da "üst İstanbul kültüründen" bahsetmek mümkün değil. Ancak sihri ve bünyesinde barındırdığı bin yıllarca yıllık çok uluslu, kültürlü, dilli, dinli birikimiyle dünyanın eşi olmayan bir kenti olduğu da kesin.

Türkiye bu "asaletten" yararlanıyor mu? Cevap hayır. İstanbul'un hayat tarzının ve ekonomisinin, hak ettiği gibi, uluslararası bir fikir, kültür, ekonomi/finans, hatta insanlık merkezine yaraşır şekilde yeniden inşası sağlanabilir mi? Yani, kentin doğal renk ve sihrine el ve beyin emeğimizle ne ekleyebiliriz? Başarılı katkı örnekleri yok değil ama bütüncül bir "İstanbul kavramımızın" ve sistematik bir çalışma programımızın olmadığı da kesin.

Mimariden başlayarak kente yaptığımız ve hâlâ yapmakta olduğumuz kötülüğe, şehrin bir fabrika gibi sanayi üretimi yapmasına kadar tartışmamız gereken çok konu var.

Cep telefonu 'sosyal statü' aracı mı?

Zaman Gazetesi'nin 24 Nisan tarihli nüshasında MOBİSAD Başkanı Murat Dursun'un cep telefonları ile ilgili bir haberi yer alıyor. Dursun, şu ana kadar ülkemize 160 milyon adet cep telefonu ithal edildiğini ve bunun 95 milyonunun çekmecelerde olduğunu, yani kullanılabilir olduğu halde kullanılmayıp yerine yenisinin alındığını söylüyor. Dursun, 1994 yılından beri 32 milyar dolar değerinde telefon ithalatı yaptığının da altını çiziyor.

Dursun'un önerisi, yeni cep telefonu alımlarında fiyata bir "atık fonu" eklenmesi. Tüketici cep telefonunu kullandıktan sonra kayıtlı ikinci el piyasasına geri satarsa bu fonu geri alıyor. Dolayısıyla bu dürtü sayesinde atık telefonlar ekonomiye geri kazandırılmış oluyor. Dursun, atık telefonların yenilenerek iç piyasaya ya da ihraç pazarlarına (muhtemelen düşük gelirli ülkelere) yönlendirilebileceğini söylüyor. Bunun için de ikinci el telefon pazarında KDV oranının yüzde 1'e çekilerek bu piyasanın kayıt altına alınmasını öneriyor.

Cep telefonu ithalatının boyutlarını 2006-7'lerde Türkiye'de ilk gündeme getiren ya da getirenlerden birisi olarak bu tür önerilerin üzerinde duralım diyorum. Cep telefonu tüketiminin Türkiye'de ilginç bir sosyolojisi var. Türkiye'de cep telefonu, işlevleri açısından değil "sosyal statü" aracı olarak talep görüyor. Özellikle nispeten düşük gelirli ve genç vatandaşlarımız açısından cep telefonları "fakirin Mercedes'i" gibi algılanıyor. Talep yüksek gelir seviyeli kesimlerden de geliyor. Ancak cep telefonu fiyatı/aylık gelir oranı gelir ve yaş düştükçe artıyor. Zira gelir seviyesi yükseldikçe statü göstergesi araba ya da saat gibi farklı ürünlere kayıyor.

Bu sosyolojide Kore, ABD ya da Finlandiya'nın ekonomik kazanan olduğu bir pazarda Türkiye gibi ilginç ülkeleri "kazandıran" haline getiriyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türk işadamları Balkanlar'da çekingen

Murat Yülek 2012.05.06

Saraybosna İş Forumu, 16-18 Mayıs tarihlerinde üçüncü defa toplanacak.

Forumun ana amacı, Balkanlar'ı bir savaş ve çatışma bölgesi olmaktan uzaklaştırıp yatırım, ticaret ve refahın konuşulduğu bir ortam haline getirmek. Nitekim geçen sene Sırbistan'dan tutun Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya'dan şirketler ve siyasetçiler Forum'a katıldılar. Türkiye, Suudi Arabistan, BAE, Katar, ABD, Kore gibi ülkelerden de işadamları ve potansiyel yatırımcılar Forum'u ziyaret etti.

Saraybosna, küçük olsa da Balkanlar'ın en önemli kültür merkezlerinden birisi. Osmanlı döneminde çeşitli din ve etnik arka plandan insanlar burada yüzyıllar boyu barış içinde yaşadı ve ortak eserler üretti. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Toledo'yu benzer motifle İnsanlık Mirası listesine dahil etmişti. Bosna-Hersek de Birleşmiş Milletler'e hatırlatılırsa belki benzer bir statüye kavuşur kent. Şu anda Birleşmiş Milletler'in Bosna'da Mostar Köprüsü ve Vişgrad'daki Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü (Drina Köprüsü olarak da biliniyor) olmak üzere iki "İnsanlık Mirası" seçtiğini ekleyelim.

19. yüzyılın sonlarından itibaren Balkanlar (tekrar) çatışma içine girdi. Bulgaristan ve Romanya üzerindeki Sovyet kontrolü ve Yugoslavya projesi, sorunların büyük ölçüde derin dondurucuya kaldırılmasına vesile olsa da 1990'larda Sovyetler ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla bölge çatışmalara sahne oldu. Yüzyıllardır muhafaza ettiği anlaşılan nefret, Sırp çetniklerin elinde sivillere karşı acımasız katliamlara dönüştü. Bosna ölüm, tecavüz ve göçün temsil ettiği bir ülke haline gelirken, Balkanlar da büyük bir istikrarsızlık sürecinin içine girdi.

Avrupa'nın canlı yayında anbean izlediği, yanı başındaki katliamlara duyarsızlığı geç de olsa Amerikan müdahalesini getirdi. Bugün geline nokta Amerika'nın olumlu rolünü hatırlatmadan geçmek haksızlık olur bu yüzden. Ancak hem Bosna hem de Balkanlar'da kalıcı istikrarın geldiğini söylemek güç.

Bölgeye kalıcı istikrarın gelememiş olmasının çeşitli sebepleri var. Bosna'dan başlarsak, Dayton Anlaşması ile kurulan sistemin bir uluslararası ilişkiler harikası olduğunu belirtmemiz gerekiyor; anlaşma sonucunda kurulan verimli çalışmamak üzere kurulmuş bir devlet sistemi var Bosna'da. Dört farklı siyasi seviyede karar alıcı birimler var. Bu da hem halkın hem işadamlarının işini zorlaştırıyor. Tabii yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcıların da.

Bölgenin geneline bakıldığında ise siyasi problemler ekonomik açmazları destekleyerek istikrarın yerleşmesini engelliyor. Örneğin, Yunanistan, Makedonya'nın isminin Makedonya olmasına karşı çıkıyor. Makedonya diye bir ülkenin olmadığını savunuyor. Sebebi malum. Kosova'da suların durulduğunu söylemek güç. Ancak bu tür siyasi problemlerin kalıcı olmasını sağlayan unsur ekonomik. Ekonomik işbirliği ve gelişmenin sağlandığı ölçüde siyasi çatışmalar güç kaybedecek.

Balkanlar'ın potansiyeli

Bölge, ekonomik açıdan hem yerli hem yabancı yatırımcılara önemli avantajlar sunuyor. Su açısından dünyanın en zengin bölgelerinden birisinden bahsediyoruz. Bu da tarım ve temiz enerji potansiyelini beraberinde

getiriyor. Tarım açısından Balkanlar, potansiyelinin çok altında üretim yapıyor. Hidroelektrik potansiyelinin de çok altında temiz enerji üretiliyor Balkanlar'da. "Kirli" enerji potansiyeli açısından da örneğin Bosna'daki kaynakların az bir bölümü kullanıma açık. Turizm potansiyeli de çok az işlenmiş bölgenin.

En az bunlar kadar önemli olan bir unsur ise Balkanlar'ın eğitimli insan kaynakları. Sadece eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde değil, sosyalizmin bir mirası olarak Romanya ve Bulgaristan da güçlü insan kaynaklarına sahip.

Bir de "diasporası" var Balkanlar'ın. Sadece Türk-İye'de, Bosna'da yaşayanların iki katı kadar daha Boşnak kökenli insanımız var. Buna, diğerlerinin yanında Almanya ve Amerika'yı da eklemek gerekiyor. Diğer Balkan ülkelerinin de Amerika'ya kadar uzanan diasporaları var. Balkanlar, bu kaynağı yeterince kullanamıyor.

Balkanlar'da Türkiye'nin rolü

Bölgede ana aktörler ABD ve AB. AB, bölgenin yakın geçmişinde üzerine düşen görevi yapmamış olmanın gölgesinde fonlarıyla ve düzenleyici rolüyle etkin olmaya çalışıyor. ABD ise daha saygın bir aktör görünümünde. O da bölgede, bölge açısından önemli sayılabilecek meblağda dış yardım fonu kullanarak politikasını güçlendirmeyi amaçlıyor.

Türkiye, bölgede siyasi olarak eskisinden daha faal. Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, bölgede sevilen ve dinlenen bir isim. Özellikle Kosova, Bosna gibi ülkelerin halkları, anlaşılır sebeplerle Türkiye'nin bölgede önemli rol almasını istiyorlar. Öte yandan Türkiye'nin dengeli politikası ve Balkanlar'daki genel boşluk Sırbistan'da hatta Bosna-Hersek içindeki Sırp Cumhuriyeti'nde dahi Türkiye'yi aranan bir aktör haline getiriyor. Bu da Türkiye'ye tabii bir alan oluşturuyor.

Dolayısıyla, Türk hariciyesine Balkanlar'da bol bol ve etkin bir mesai görevi düşüyor. Son yıllarda etkin hale gelen TİKA'nın fedakâr çalışmalarının devam etmesinin gereği de ortada.

Ancak Türkiye, bölgede kalplerde ve dış siyasette yer alırken ekonomik olarak olması gerekene göre pek de önemli bir aktör değil. Örneğin Bosna'da çok sayıda Avusturya kökenli banka varken sadece bir Türk bankası var. Bosna'da gıda perakendecilerinde Türk malı gıda maddesi, mağazalarda Türk malı tekstil ürününe rastlamanız zor. Oturmuş bir marka olan Çilek'i bir tarafa bırakırsak, yakınlarda Saraybosna'da açılan Bellona ve LCW dükkânlarını, geç kalmış birer ilk olarak adlandırmak mümkün.

Türkiye'nin bir yatırımcı olarak bölgeye daha güçlü gelmesi gerekiyor. Geçtiğimiz dönemlerde Türk cumhuriyetleri ve Irak gibi ülkelerin yeniden inşasında oynadığı rolün farklı bir türünü Türk müteşebbisleri Balkanlar'da oynayabilir ancak oynamıyor. Bazı Balkan ülkelerinde "ihtisaslaşmış" bazı Türk iş grupları var. Örneğin Şişecam ya da Kastamonu Entegre grubu gibi. Ancak Balkanlar'ın geneline bakıldığında Türk iş gruplarının "çekingenliği" ayan beyan ortada. Bunda bölgenin potansiyelinin düşük riskinin yüksek görünmesinin payı olsa gerek. Ancak neden aynı çekingenliği Avusturya firmalarında görmüyoruz?

Türkiye, resmî tanımlara göre bir Balkan ülkesi. Türkiye'de Balkan kökenli milyonlarca insan yaşıyor. Balkan kelimesi ise Türkçe bir kelime. Çekingenlik neden?

IMF Başkanı Lagarde, Türkiye'yi alkışlamaya hazır

Murat Yülek 2012.05.13

IMF Başkanı Christine Lagarde, Bloomberg HT Yayın Koordinatörü Prof. Dr. Kerem Alkin'in ile yaptığı mülakatta, "Türkiye, 2012 yılında yüzde dört büyümeyi başarıp cari açığı düşürürse alkışlarım." demiş.

Lagarde'ın alkışa şimdiden hazırlanması gerekecek. Zira Türkiye'de çok beklenmedik bir durum olmazsa bu sene büyüme yüzde 4'lerde gerçekleşecek ve cari açık da düşecek.

IMF, şu anda Türkiye'nin 2012 yılında yüzde 2,3 büyüyeceğini öngörüyor. 2012 ilk çeyreğinde sanayi üretimi geçen senenin aynı ayına oranla yüzde 2,8 oranında büyüdü. 2011 yılı ilk çeyreğinde ise sanayi büyüme hızı yüzde 14,3 idi. Yani, bu seneki büyüme, yüksek bir baz etkisinin üzerinde gerçekleşti. 2011 yılında ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyreklerde sanayi büyüme hızı giderek düşerek yüzde 6,5'a kadar geriledi. Düşüş, bu senenin ilk çeyreğinde de devam etti. Dolayısıyla sorun, sanayi üretimi ve dolayısıyla GSYİH büyümesinin hangi çeyrekte dip yapacağı.

Geçen senenin ikinci çeyreğinden itibaren üretimdeki büyüme hızının normal seviyelere doğru düşmüş olması, bu sene için olumlu bir temel oluşturuyor. Dibin muhtemelen birinci çeyrek olması büyük ihtimal. Yani, ikinci çeyrekte itibaren daha yüksek sanayi üretimlerini görebiliriz.

Öte yandan, cari açıkta olumlu eğilim devam ediyor. 25 Mart yazısında bahsedilen enerji dışı açığındaki düzelme süreci devam ediyor. Sebebi kurda önceki dönemdeki değer kaybı ve iç talepteki daralma. Mart ayında enerji dışı dış ticaret açığı 6,1 milyar dolardan 1,5 milyar dolara düştü. Buna paralel olarak enerji dışı cari açık da 2011 Mart ayında 5,8 milyar dolarken bu sene 1,5 milyar dolara düştü. Böylece toplam cari açık da 9,5 milyar dolardan 6 milyar dolara düşmüş oldu.

Cari açık yine de çok yüksek. İyi haber, önümüzdeki aylarda enerji tüketimi düşeceği için toplam cari açık daha hızlı düzelecek. Zira cari açığın şu an itibarıyla üçte ikisi enerjiden kaynaklanıyor. Kötü haber ise TL'nin yeniden değer kazanmıyor olması. Yani önümüzdeki aylarda enerji açığının düzelmesini beklerken, ihracat büyüme hızları düşebilir; en azından potansiyeline göre. İhracat piyasalarında talep zaten kırılgan TL'nin ihracatı yeniden kösteklemeye başlaması en son isteyeceğimiz şey. İç talebin yavaşladığı bir ortamda dış piyasalardan azami fayda sağlanması Türk ekonomisinin lehine.

Kredi arzının büyüme hızı senelik düşme eğilimine devam ediyor ancak yine de yüzde 25'ler seviyesinde. Yani, reel olarak yüzde 15 civarında kredi büyümesinden bahsediyoruz. Bu rakamlar, normal şartlarda aşırı hızlı kredi büyümesine işaret ediyor. Önceki senelerdeki hızlı kredi büyümesi de eklendiğinde, Türkiye şartlarında dahi kredi hızlı büyüyor. Banka likiditesi iyi durumda olduğu için kredilerde derin bir yavaşlama ancak talep tarafından sağlanabilir. Nitekim öyle de oluyor. Tüketicilerin kredi talebi işletmelerden daha hızlı yavaşlıyor.

Sözün özü; Lagarde sözünde durursa Türk ekonomisini yıl sonunda alkışlayacak. Alkışın şiddeti, enerji tüketimi ve fiyatlarına, Türk Lirası'nın değerine ve iç ve dış talebin seyrine bağlı olacak. Eğer TL değer kazanmaya devam ederse, enerji tüketimi artmaya devam ederse ve iç talep daha hızlı gerilerse bu resim tehlikeye girer.

Bir yönetim modeli: Süleymaniye

İbrahim Zeyd Gerçik'in yazarı olduğu ve Küre Yayınları tarafından yayımlanan kitap, geçen sene eylül ayında üçüncü baskısını yapmış. Ben önceki baskısını almış ancak okuyamamıştım. Uludağ Üniversitesi'nden Ömer İrdam'ın üçüncü baskısını hediye etmesiyle ikinci kopyasını almış oldum ve bu kez hızlıca da olsa okudum.

Gerçik'in kitabı, bir yapının mimari tasarımından işletme yöneticileri için dersler çıkartan belki de dünyadaki tek kitap. Mimari tasarım, zamanın ruhunu yansıtıyor. Mimar Sinan'ın dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyada rakipsiz olduğu bir dönemdi. Sürdürülebilir siyasi-askerî rekabet gücü, güçlü bir medeniyetin sonucu ortaya çıkabildiğine göre işletme yöneticilerinin Mimar Sinan'dan öğreneceği şeyler olsa gerek.

Gerçik, kitapta ilginç bağlantılar kurmuş. Örneğin, Süleymaniye Külliyesi'nde, müzikle tedavi tekniklerinin de uygulandığı darüşşifadan (hastane) hareketle işletmelerde çalışan stresini azaltmak için müzikten yararlanmayı önermiş. Yine, Dökmeciler Hamamı'ndan bahsederken yine işletmelerde stresin azaltılması için duşlukların yerleştirilmesini salık veriyor. Bir başka örnek; 'is odası'. Gerçik şöyle diyor: "Sinan, kapı ve pencerelerden gelen hava akımlarını hesaplayarak cami içerisinde mükemmel bir hava dolaşım sistemi oluşturmuş, bu sistem ile giriş kapısı üzerindeki boşlukta aydınlanma için kullanılan 4.000 kandilin isi ["is odasında"] toplanmıştır. Bu isler, 'is mürekkebinin' yapımında hammadde olarak kullanılmıştır. ... Bu havalandırma olmasa, cami kubbesi kandillerin etkisi ile çok kısa zamanda kararacaktı. İs odasının en mühim vazifelerinden birisi de, dış mekân ve iç mekân küreleri ve bu mekânlara ait enerji dalgalarının buluşturulması ve dengelenmesi ve zararlı dalgaların giderilmesi olduğu düşünülmektedir.

[İşletme açısından] is odası, ilk algılamada olumsuz olan bir varlığın, içindeki olumluya dönüşebilme gücünü göstermektedir. İs odası, varlığın içindeki gizli özelliği harekete geçirerek gerçekleştirilen yenilik ve inovasyondur. ... İs odası, bir yönetim anlayışının ürünüdür. Bu anlayış, hayatın çiftlerin ve zıtların çevrimi olduğu bilincinde olarak, negatif bir özelliğin pozitif dönüşebilme yeteneğine odaklanmaktır. Soruna takılıp kalmamak, çözüme odaklanmaktır."

Osmanlılar İstanbul'u aldıktan sonra İstanbul'un o zamana kadar görmediği medeniyet unsurlarını, dinamizmi ve 'inovasyonu' getirdiler kente. Yöneticilerin Osmanlı'dan öğrenecekleri daha çok şey var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bütçe hem iyi hem kötü

Murat Yülek 2012.05.20

Nisan ayında Merkezi Yönetim Bütçesi 1 milyar TL verirken faiz dışı fazla 3,9 milyar TL oldu. İlk dört ayda ise bütçe toplamda 3 milyar TL açık verdi. Aynı dönemde, faiz dışı fazla 14 milyar TL'ye yaklaştı. Bu rakamlar:

Avrupa ülkelerinin bütçelerine bakıldığı zaman parmak ısırtıyor.

Geçen seneki bütçe rakamlarına nispeten daha zayıf ve göreceli olarak bir zayıflama eğilimi devam ediyor.

Ekonomik faaliyet yavaşladıkça gelirler artıyor; istisnai gelir artışları bütçeyi destekliyor.

Gelirler

Gelirler nisan ayında yıllık bazda yüzde 24 oranında büyüdü; bu rakam reel olarak yüzde 13 civarına işaret ediyor. Ancak alt kalemlere bakıldığında, vergi gelirlerindeki artışın yüzde 3'te kaldığı, buna karşılık vergi dışı

gelirlerin geçen senenin iki katını aştığı görünüyor. Bu artış Merkez Bankası'ndan nisan ayında bütçeye aktarılan yüklü temettü ödemesinden kaynaklanıyor.

Nisan ayında gelir üzerinden alınan gelirler (yani Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi) yüzde 13 oranında arttı. KDV ve ÖTV gelirleri ise sadece yüzde 5 yükseldi. Yani reel olarak yüzde 6'nın üzerinde düştü. Bunda, özellikle ÖTV'deki yüzde 1'lik artış önemli rol oynadı. En önemli değişim ise dış ticaretten alınan vergilerden kaynaklandı. İthalattan alınan vergiler yüzde 10 geriledi. Yani reel olarak yüzde 20'nin üzerinde düşmüş oldu.

Dolayısıyla, bütçenin gelirler tarafını ekonomik faaliyetteki 'normalizasyon' şekillendirmiş oldu. İç aktivitenin düşmesiyle KDV ve ÖTV, ithalattaki büyük düşüşle de birlikte buradan toplanan ÖTV ve diğer gelirler düştü.

Bu kötü bir şey mi? Vergi gelirlerinin büyüme hızının düşmesi ya da eksiye dönmesi iyi bir şey değil; ancak bu bir normalizasyona işaret ediyor. Bu açıdan iyi. Bütçe ilelebet çılgın iç talep ve ithalattan elde edilen gelirlere dayandıramazdık. Zira böyle bir trend farklı kırılma risklerini beraberinde getiriyor. Şimdi yapılması gereken, sağlam bütçe gelirleri oluşturmak.

TCMB'nin arızı temettü ödemesi zararlı mı? Hayır. Şu sıralarda tekil de olsa bütçeye eklenmesinde bir mahzur yok. Sadece bu tür gelirlerin devamlı olmadığına farkında olunması ve sağlam gelirleri hedeflemek gerekiyor

Harcamalarda sıkıntı devam ediyor

Harcama tarafında yapısal sıkıntılar devam ediyor. Harcamalar nisan ayında yüzde 23 oranında arttı. Yani reel olarak yüzde 10'un üzerinde büyüdü. Personel harcamaları geçen yıla göre 1 milyar TL yükseldi. Ancak asıl artış bir buçuk milyar TL (yıllık yüzde 35 artış) ile sosyal güvenlik alanındaydı. Sosyal güvenlik dengesi kötüleşmeye devam ediyor ve Türk ekonomisinin üzerinde önemi giderek artacak bir risk oluşturuyor.

Daha ilginç bir kötüleşme ise faiz ödemeleri alanında. Faiz giderleri nisan ayında önceki yıla oranla yüzde 63, ilk dört ayda ise yüzde 31 oranında arttı. Bu artışın bir miktarı faizlerdeki, diğeri de borç stokundaki artıştan kaynaklanıyor. Geçen sene ile bu sene arasında kamu brüt borcu 50 milyar TL civarında arttı. Bunun yüzde 60'ı dış borçlardan (kur etkisi dahil) yüzde 40'ı da iç borçlanmadan kaynaklandı. İç borçlanma maliyetlerinde, dönemsel olarak bakıldığında yüzde 1 civarında artış var. Bunlar birleştiğinde, faiz ödemelerinde ciddi artış beraberinde getiriyor.

2011 son çeyrekte faizler yükselmiş, bu sene ilk çeyreğinde ise bir miktar düşmüş ancak yine de 2011 ilk üç çeyrek faizlerinin üzerinde kalmıştı. Geçen sene yıllık faiz harcamalarının (gerçekleşen 42 milyar TL'nin) yüzde 39,8'i ilk dört ayda gerçekleşmişti. Bu sene, hedeflenen bütçe açığının (50,5 milyar TL) yüzde 43'ü ilk dört ayda gerçekleşti. Basit bir hesaplama, bu seneki faiz harcamasının en az hedeflenen kadar olacağını söyleyebiliriz. Bu da, faiz harcamalarının geçen seneye göre yüzde 20 artması manasına geliyor.

Bütçe dengesi nispeten iyi gidiyor

Harcamaların durumuna rağmen, bütçe dengesi, vergi dışı gelirler sayesinde nispeten iyi gidiyor. Bunda, geçen seneye göre faiz dışı fazladaki olumlu değişimin de etkisi var. İlk dört aydaki faiz dışı fazla geçen seneye göre yüzde 20'nin üzerinde yükseldi. Bu eğilimle, bu sene bütçelenen faiz dışı fazla rakamı (29 milyar TL) yakalanabilir gözüküyor.

dünya ekonomisi krizde, biz Neredeyiz?

Ekonomi, sürdürülebilir olmayan iç talep ve ithalata dayalı gelir kaynağı modelinden uzaklaşıyor. Bu sağlıklı bir gelişme. Ancak bu dönemi Maliye Bakanlığı'nın iyi yönetmesi gerekiyor. Maliye Bakan-lığı'nın banka

temettüleri, özelleştirme ve 2B gibi arızı gelir kaynaklarına bakmaya devam edecek. Ancak buna paralel olarak daha uzun vadeli ve sürdürülebilir bir kaynak yapısına ihtiyacı var.

Harcama tarafında Maliye Bakan-lığı'nın ve hükümetin elinde fazla bir güç yok. Sosyal güvenlik, personel ve faiz harcamaları, harcamaların yüzde 70'ini oluşturuyor ve bunlar ancak uzun vadede değiştirilebilir kalemler. Türkiye'de toplam kamu personeli sayısı dünya ortalamalarından büyük sapma göstermiyor. Dolayısıyla adetten tasarruf mümkün değil; ancak ücretten tasarruf yapılabiliyor. Dolayısıyla yapısal olarak sosyal güvenlik açığının ve faizlerin üzerine gitmedikçe bütçe harcamaları bu katı yapısıyla devam edecek.

Dünya ekonomisinin durumu belliyken, bu bütçeye de şükür.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Almanya, Türkiyeden neden daha zengin?

Murat Yülek 2012.05.27

Türkiye'de 2011 yılında ortalama 25,6 milyon kişi çalıştı; Almanya'da ise 39,7. Türk işgücü, çalışan başına 28 bin 672 dolarlık üretim yaptı.

Alman çalışanı için aynı rakam 82 bin 771 dolar oldu. Yani, Almanya'da daha çok kişi çalıştı ve çalışan başına nominal rakamlarla (yani satın alma gücü ayarlaması yapılmadan) Türkiye'nin üç katı kadar üretim değeri oluşturdu. Böyle olunca, resmî rakamlara göre Almanya'da kişi başına ortalama gelir Türkiye'nin dört katına eşit olmuş oldu. Çalışan saati başına üretime bakarsak; Türkiye'de saat başına üretilen değer 17 dolarken Almanya'da 58 dolar.

Eğer sektörlere inerek durum daha da ilginç hale geliyor. Türkiye'de işgücünün dörtte birine yakını, Almanya'da ise yüzde iki civarı tarım sektöründe istihdam ediliyor. Üretilen tarımsal ürüne oranladığımızda, nominal fiyatlarla, Türkiye'de çalışan başına üretim 12 bin 347 dolarla Almanya'nın dörtte biri civarına geliyor. Yani Almanya, 630 bin tarım çalışanıyla Türkiye'deki 5,7 milyon tarım çalışanının yüzde 40'ı kadar tarımsal katma değer sağlamış. Sanayide çalışan başına üretim değeri Almanya'nın üçte biri, hizmet sektöründe ise yarısı civarında.

Neden böyle?

Sorunun cevabını vermenin en kolay yolu aritmetik. Almanya ile Türkiye'nin nüfusları birbirine yakın; ancak Almanya'da çalışan sayısı Türkiye'den yüzde 70 daha fazla. Dahası, her çalışanın ürettiği ortalama ürün değeri de (katma değer) Türkiye'den çok daha fazla. Dikkatli okuyucunun hatırlatacağı gibi, bu ikinci fazlalığın bir kısmı Almanya ile Türkiye arasındaki fiyat farklarından kaynaklanıyor. Ancak bu satın alma gücü farkları ayıklandığında dahi fark oldukça büyük.

Yani, Almanya, Türkiye'ye göre hem daha fazla insan çalıştırıyor hem de daha 'değerli' ürün üretiyor. Şimdi bunlara sırasıyla bakalım.

- Almanya'nın nüfusu Türkiye'den 9 milyon kişi daha fazla. Ancak ortalama ömür de daha uzun. Eğer aktif nüfusa (ekonomik olarak üretim yapabilecek nüfus) bakarsak Türkiye ile Almanya arasındaki nüfus farkı 5 milyona iniyor. Böyle bakıldığında Türkiye ile Almanya hemen hemen aynı nüfusa sahip. Ancak Almanya'da 40 milyon kişi istihdam edilirken Türkiye'de 26 milyon kişi çalışıyor ve üretiyor. Bu rakamlara istatistik bürolarının kayıt dışı çalışanlarla ilgili tahminleri dahil. Eğer tarım sektörünü çıkartırsak; Almanya'da 39 milyon kişi, Türkiye'de ise sadece 19 milyon kişi sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam ediliyor. Arada 20 milyonluk fark var. Yani Almanya her yıl 20 milyon adam senelik daha fazla emek üretim sürecine giriyor. Almanya'da Türkiye'ye göre daha fazla insan daha fazla ürün üretiyor.

- Almanya'da çalışanların kişi başına üretim değerleri Türkiye'ye göre çok yüksek. Örneğin sanayi kesiminde çalışanlar, her yıl Almanya'da ortalama 95 bin dolarlık üretim (katma değer) yapıyor. Buna karşılık Türkiye'deki ortalama üretim 31 bin dolar. Hizmet sektöründe ise rakamlar sırasıyla 39 bin dolar ile 79 bin dolar.

Kısacası, Almanya'da Türkiye'ye göre, nüfusa oranla çok daha fazla çalışıyor ve her birinin yaptığı üretimin ortalama değeri Türkiye'den çok daha yüksek.

Peki neden Almanya'da birim çalışanın yılda ürettiği ürünün değeri Türkiye'den çok daha yüksek?

Alman üretim stratejisinin iki ana aksı var. Almanya ya rakiplerinin üretemediği (ya da az sayıda rakibin olduğu sahalarda) yeni alanlarda ürün üretiyor ya da rakiplerinin ürettiği ürünleri üretiyor ancak onlardan daha pahalı satıyor. Birincisi Ar-Ge ve yenilikçilikten (inovasyon), ikincisi ise kalite ve markalaşmadan geçiyor. Her ikisinde de fiyatlarını (yüksek) belirleme gücüne sahip; Almanya t-shirt gibi Vietnam'dan Bengaldeş'e kadar çok sayıda ucuz işçi maliyetli sahalarda üretim yapmıyor.

Ne yapalım?

Maalesef Türkiye'nin stratejik aksları farklı; Almanya'nın stratejik akslarının her ikisinde de Türkiye'nin performansı zayıf.

Örneğin yenilikçilik. Avrupa Birliği tarafından her yıl yayınlanan Innovation Scoreboard isimli çalışmada 27 AB ülkesi ile Norveç, Hırvatistan, Makedonya gibi ülkelerin kapsandığı 34 ülke içinde 'yenilikçilik performansında' Türkiye istikrarlı olarak sonlarda yer alıyor. Türkiye'nin bu alanda büyüme hızı AB ortalamasının üzerinde ancak yeterli değil.

Yenilikçilik ya yeni bir ürün üretmek ya da eski bir ürünü daha iyi veya daha ucuza (verimliliği artırarak) üretmek manasına geliyor. 'Reverse engineering' (tersine mühendislik / kopyalama) bunun bir parçası olarak kullanılageldi dünyanın değişik ülkelerinde. Biz de az da olsa yapıyoruz bunu. Ancak reverse engineering çabamız kopyalamadan sonra bitiyor. Oysa Asya ülkeleri için reverse engineering sürecin sadece başlangıcı. Kısa süre sonra kopyalanan ürünün daha iyisini yapıyorlar.

Yenilikçiliğin en önemli araçlarından Ar-Ge harcamalarına da bakalım. Türkiye kamu ve özel toplam olarak yılda 7 milyar dolar civarında Ar-Ge harcaması yapıyor. Bu rakam Amerika'da 310 milyar dolar, Çin'de ise 125 milyar dolar seviyesinde. Türkiye'de özel sektör Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranı AB ortalamasının beşte birinden az. AB ortalamasından hızlı yükselse de aradaki fark mevcut eğilimlerle kapanacak gibi değil. Suçlu kamu sektörü değil; küçük şirketler de değil. Büyük şirketlerimizde yenilikçilik, teknoloji yönetimi, teknolojik gelişme yoluyla rekabet gibi farkındalıklar yok denecek kadar az.

Markalaşma Türkiye'de son yıllarda hızlanan bir eğilim. Ancak dünya çapında tanınan bir markamız yok. Örneğin tekstilde, üretim, hatta tasarım açısından dünyanın en iyileri arasındayız. Ancak dünyaca tanınan markalarımız yok. Son yıllarda THY'nin yaptığı uluslararası tanıtım atağı, doğru yönleriyle özel sektör kuruluşları tarafından tekrarlanabilir.

Teşvikte mevzuat hâlâ çıkmadı

Teşvik paketi geçen ay duyuruldu. Olumlu bir paketti. Ancak tebliğ hâlâ yayımlanmadı. Bu belirsizlik oluşturuyor. Yatırım yapmak isteyenler tebliği bekliyor, başvurularını geciktiriyor. Tebliğ neden gecikiyor? Ne zaman çıkacak? Bilinmiyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Portekiz 16. yüzyılda yeni dünya ticaret sistemini nasıl kurdu?

Murat Yülek 2012.06.03

Tarihte uluslararası ticaret, en azından Avrupa versiyonu, devlet ve askerî güçle el ele yürüdü ve gelişti. Başka bir yazıda ele alacağım ilginç bir örnek, devlet, askerî güç ve 'zorla ticareti' birleştiren İngilizlerin Doğu Hindistan Şirketi'dir. Bu model Hollanda'dan Fransa'ya değişik Avrupa ülkelerinde Güney ve Doğu Asya'nın kolonizasyonunda kullanılmıştı.

Konunun mucitleri ise 15. yüzyılda Portekizliler oldu. 16. yüzyılın 'keşifler çağı' olarak adlandırılmasında İspanyol ve Portekizlilerin, zaten bilinen Güney ve Doğu Asya seyahatini kendileri adına 'keşfetmesinin' önemli rolü oldu. Süreç, Kristof Kolomb'un Hindistan'a deniz yoluyla ulaşmaya çalışırken fark etmeden bugünkü Amerika'ya ulaşmasıyla başlamıştı. Kızılderililerin hâlâ Avrupa dillerinde 'Hintli' (Indian) diye adlandırılması bundandı. Osmanlı 'Akdeniz'i' Türk gölü haline getirirken Avrupa'nın uçlarındaki fakir İspanya ve Portekiz, Amerika ve Asya'yı tam manasıyla talan ediyorlardı. Bugün bu hikâyeye bakalım ve bugüne paraleller çizelim. Ana kaynağım, bir süre Türkiye'de de çalışan Hint asıllı tarihçi Dr. Muhammad Yakub Mughul'un 'Kanuni Devri Osmanlıların Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri (1517-1538)' isimli kitabı (Fetih Yayınevi, İstanbul, 1975).

Portekizlilerin okyanusa açılması

15. yüzyılda Avrupa'nın fakirliği ve geri kalmışlığı dillere destandı. Asya ile ticaret yapıyorlar, ancak büyük ticari açıklar veriyorlardı. Bugünkü deyimiyle, sürdürülemez bir cari açık problemiyle karşı karşıyalardı. Sürdürülemezliğin sebebi basitti. İpek ve baharat başta olmak üzere Asya'dan o dönemin değerli mallarını ithal ediyorlar ancak karşılığında dünya piyasalarında para eden ürünler üretemiyorlardı. Teknik tabiriyle, ticari hadler Avrupa'nın aleyhindeydi. Daha da açarsak, ürettikleri basit ürünlerden çok verip karşılığında daha az miktarda Asya ürünleri ithal ediyorlardı. Doğu'nun ürettiği ipek, baharat, dokumalar ve diğer ürünler o zamanın lüks mallarıydı. Dış ticaret açığı Avrupa'yı başka ödeme araçları aramaya itiyordu. Listenin başında altın vardı. İspanyol ve Portekizliler altın bulmak için okyanusa açıldılar.

Ancak ikinci bir sebep daha vardı. Asya-Avrupa ticareti büyük ölçüde Müslüman ülkeler üzerinden yapılıyordu. Sadece Anadolu'nun da içinde olduğu karayoluyla değil. Hindistan'dan mallar denizyoluyla Kızıldeniz üzerinden Arabistan ve Mısır limanlarına gemilerle getiriliyordu. Mısır (Memluklu) tüccarları Kızıldeniz limanlarından malları kervanlarla Mısır'ın Akdeniz limanlarına taşıyordu. Buradan da, mallar denizyoluyla başta Venedik'e gidiyor, oradan da karayoluyla Avrupa şehirlerine taşınıyordu. Venedik bu yüzden Osmanlı ve Memlukluları velinimet olarak görürdü. Bu ticaret, Mısır ve Venedik'e büyük zenginlik getiriyordu. Bu konuda önemli bir kaynak olan Maria Pia Pedani'nin Venezia porta d'Orient (Venedik: Doğu'nun limanı) isimli kitap Gökçen Karaca Şahin tarafından İtalyancadan Türkçeye tercüme ediliyor.

Serbest ticaret / 'askeri' ticaret

Portekiz önce Afrika'nın batı kıyılarına saldırdı ve burada koloniler oluşturdu. Angola'nın hâlâ Portekizce konuşması zengin altın kaynakları sebebiyle Portekiz tarafından ele geçirilmesinden kaynaklanıyordu. Afrika, Portekiz açısından önemli bir altın kaynağı idi. Amerika da hem İspanya hem de Portekiz açısından. Her iki ülke Latin Amerika'yı da hızla sömürgeleştirdi. Talan, 'özelleştirme' şeklinde kurumsallaştırılmıştı. Gözü pek İspanyol ve Portekizli gemiciler, kendilerine kralları tarafından verilen 'yetkiye' binaen belli bölgelere gönderiliyor, oradaki kabilelere saldırıyor ve elde ettikleri altınların belli bir yüzdesini kendilerine saklayarak kalanı krallarına teslim ediyorlardı. Bazı Latin Amerika ülkelerindeki müzelerde bu hüznü süreç bugün de canlandırılıyor.

1481 yılında Portekiz kralı olan ikinci John zamanında, Portekiz'in önceki Afrika 'yatırımı' ülkesine önemli faydalar sağlamıştı. Yeni kral gözünü Asya-Avrupa arasındaki kârlı baharat ticaretine dikti. Amacı Mısır ve Venedik'e önemli darbe vurmak ve bu ticareti tamamen okyanus yoluna kaydırarak ele geçirmekti. Vasco de Gama isimli gözü pek ve saldırgan denizci bu konuda Portekiz'e büyük hizmet yapacaktı. Vasco de Gama 1497 ve 1502'de Afrika'nın doğu ve güney kıyılarını kat etti ve ardından Hindistan'a ulaştı. Afrika'da Mozambik'e ulaştığında, dost görünmek amacıyla Müslüman bir denizci olduğunu söylemişti. Buradan Ahmet bin Macit isimli ünlü bir denizci onun Hindistan'a ulaşmasına yardımcı oldu.

Bu keşif ziyareti sırasında de Gama'nın bazı Afrika ve Kaliküt gibi Hint limanlarında büyük vahşetlere imza attı. Ticari ve hacı taşıyan gemileri batırdı. Terör oluşturmak amacıyla, içindekilerin ellerini, kulaklarını keserek karaya yolladı. Şehirleri topçu ateşiyle yıkıntı haline getirdi. Amacı, bu sularda Kızıldeniz ve Mısır'a akan trafiği durdurmak ve buradaki ülkeleri Portekiz'e vassal hale getirerek ticareti Portekiz'e kaydırmaktı. Kendisi değil ama sonraki Portekizli askerler Hindistan ticaretini denizyoluyla Batı Avrupa'ya döndürmeyi başardı. Bundan Mısır kadar Venedik de zarar gördü. Sonrasında, Mısır Osmanlıların eline geçti. Bundan önce ve sonra Osmanlılar (özellikle Hadım Süleyman Paşa'nın 1538'deki seferi ile) deniz güçlerinin bir kısmını Portekizlileri durdurmak için kullandılar ancak başarılı olamadılar. 16. yüzyılda dünya ticaretinin yeni paterni Portekiz'in askerî gücüyle böyle kurulmuştu.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Yaşlı Avrupa, yeni Avrupa ve Türkiye

Murat Yülek 2012.06.10

Küçük bir Balkan ülkesi olan Slovenya, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini en çok destekleyen AB ülkelerinden birisi. Adriyatik Denizi'nin kuzey ucunda, İtalya'ya komşu bu ülke, tabiat güzelliği açısından oldukça şanslı. Ljubljana'ya 20 dakika mesafedeki Bled kasabası Alplerin İsviçre'yi kısıktırarak yamaçlarında, aynı ismi taşıyan gölün kıyısında kurulmuş.

Aynı kasabada Avrupa'nın en iyi küçük işletme okullarından birisi yer alıyor; IEDC Bled İşletme Okulu. Slovenya'nın bir 'geçiş ekonomisi' olduğu düşünöldüğünde 26 yaşındaki okulun Yugoslav döneminde kurulduğu anlaşılıyor. Okulun kurucusu Prof. Danica Purg aynı zamanda Avrupa Uluslararası İşletme Akademisi üyesi.

IEDC programları yeni liderlik yaklaşımları ve yönetim modelleri üzerinde yoğunlaşıyor. 'Yeni' ve 'yenilikçilik' Slovenya'da prim yapan kavramlar. Nitekim ülke yenilikçilik sıralamalarında Türkiye'nin oldukça üzerinde. Örneğin, şirketlerin ciroya oranla Ar-Ge harcamalarında Slovenya Türkiye'nin beş katı kadar daha yüksek.

IEDC İşletme Okulu tarafından düzenlenen ve DEİK tarafından desteklenen atölye çalışması için geldiğim Slovenya'dan ilk notlarım bunlar. On beş ülkeden yetmiş üst düzey katılımcıya ev sahipliği yapan atölyenin başlığı Avrupa Birliği ve Türkiye: Ortak Bir Gelecek İçin Siyasi ve Ticari Liderlik.

Türkiye ile Avrupa'nın ortak geleceği

Avrupa ile Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler siyasi ve sosyal ilişkilere göre çok daha güçlü. Dahası, siyasi ilişkilerin zayıflığı daha derin bir ekonomik bütünleşmenin önünde en önemli engel. Siyasi problemlerin arasında ise Türkiye ve Türkler hakkındaki tarihi önyargılar önemli bir paya sahip.

Bu önyargılar yüzyıllar öncesine dayanıyor. Örneğin, 16. yüzyılda yazılmış Hristiyan dualarına bakarsanız; Türklerin Papa ve şeytanla birlikte Hristiyan dünyasının en önemli üç düşmanından birisi olarak betimlendiğini görüyoruz. Başka bir betimleme daha vardı; bazı teologlar da o dönemde Türkleri 'kızıl Yahudiler' olarak tanımlıyordu. Bu dönemde bu tür yüzlerce dua, vaaz ve kitap yazıldı. Leyla Coşan'ın 'Tanrım Bizi Türklerden Koru' başlıklı (Yeditepe Yayınları, 2009) kitabında bu konunun ayrıntılarına ulaşabilirsiniz.

Bu önyargılar tarihin sayfalarında kalmış değil. Anders Breivik'in meşhur manifestosunun başlığını hatırlayalım: '2083: Avrupa Bağımsızlık Bildirisi.' Breivik, manifestonun 2083'e yaptığı atfın, İkinci Viyana Kuşatması'nın 400. yılından kaynaklandığını söylüyor. 1683, Türkiye'nin AB adayı haline geldiği zorlu süreçte sadece Avusturya değil, diğer Avrupa ülkelerinin basınında da bol bol hatırlanmıştı.

Önyargılar sadece Breivik ya da Wilders gibi karakterlerle özdeşleşmiş değil. Geçen haftalarda Lüksemburg Başbakanı Junker, Yunanistan'ın içinde bulunduğu krize değinirken, kadastro sisteminin olmayışını Osmanlı İmparatorluğu'na bağlamıştı.

Oysa, modern kadastro sistemleri, dünyada olduğu gibi Lüksemburg'da da büyük ölçüde Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1829'dan sonra gelişti. 180 sene önce bağımsızlığını kazanan, 30 seneden fazla süredir Avrupa Birliği üyesi olan bir ülkede kadastro sisteminin geliştirilemeyişi Osmanlı İmparatorluğu'na bağlamak bilgisizlik tarafından desteklenen önyargılardan kaynaklanmıyorsa geriye sadece kasıt faktörü kalıyor. Bu arada, Bülent Arı ve Uğur Altuğ gibi tarihçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kayıt sisteminin güçlülüğüünün altını çiziyorlar. Osmanlı arşivlerinden 1529 yılında Mora'daki bir Yunan çiftçisinin ne ürettiğini görebiliyoruz.

Slovenya'dan İsveç'e Avrupa'nın çeper ve nispeten yeni üyeleri arasında Türkiye'ye siyasi bakışın daha olumlu ve destekleyici olduğunun altını bir kez daha çizmek gerekiyor. Türkiye'nin dinamizmi ve Avrupa'ya kazandırabilecekleri konusunda bu ülkeler diğerlerine göre çok daha geniş bir perspektife sahip.

Toplantıların anekdotları da Türkiye'nin Avrupa'daki imajı hakkında fikirler verebilir. Slovenyalı önemli bir işadaminin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nu yarım saat dinledikten sonra Türkiye'ye yatırım yapmaya karar verdiğini söylemesi ilginçti. Lozan'daki ünlü İşletme Okulu IMD'nin eski dekanı Derek Abell'in, 'düşüşteki Avrupa'nın' Türkiye ile tekrar çıkışa geçebileceğini söylemesi de öyle.

Atölye çalışmasında da yeni Türkiye'nin Avrupa'nın dinamik unsurları içinde oldukça yüksek bir prestij ve olumlu bir bakışa sahip olduğunu bir kez daha gördüm. Başbakan Erdoğan ve Dışışleri Bakanı Davutoğlu hemen her oturumda Avrupalı konuşmacılar tarafından övüldü. Bir de Coca Cola CEO'su Muhtar Kent.

Ancak, prestijin altını çok iyi doldurması gerekiyor Türkiye'nin. Yenilikçilik göstergeleri açısından Avrupa'da son sıralarda yer alıyor Türkiye örneğin. Yani, eğer 'yeni Avrupa'da' sadece büyük değil gerçekten dinamik bir aktörü olmak istiyorsa Türkiye'nin verimlilik, yenilikçilik, Ar-Ge, markalaşma konularında hızını artırması gerekiyor.

Yalın Enstitü

Toplantılara konuşmacı olarak katılan Yalçın İpbüken Yalın Enstitü Başkanı. Yalın Enstitü Lean Institute'un Türkiye ayağı olarak 40'a yakın şirkete organizasyon ve düşünce tarzlarını yalın hale getirebilmeleri konusunda danışmanlık desteği veriyormuş. Enstitünün Türkiye tecrübesi Toyota'daki uygulamayla başlamış. Bu hizmetlere sadece işletmelerimizin değil kamu sektörümüzün de büyük ihtiyacı var.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Türkiye'nin motor üretmesi için neyi eksik?

Murat Yülek 2012.06.17

Komşunuz tanınmış bir mühendislik fakültesinde motor profesörü. Arabanızın motoru arıza yaptı. Samimi komşunuzun zamanından fedakarlık ederek yardım etmesini istediniz. Tamiratın başarıya ulaşabileceğini düşünür müsünüz?

Muhtemelen arabanızı "sanayiye" götürürsünüz. İlkokul mezunu tamirciniz arabanız daha atölyeye girerken sesinden problemi anlar. Kısa sürede tamirati bitirir. En azından artık bayağı yaygınlaşan "bilgisayarlı" tamircilerden önce durum böyleydi.

Motor profesörünün arabayı tamir edememesi hatta teşhis bile koyamamasında bir yanlışlık yok; mesele profesör ile tamircinin iki ayrı "bilgi alanından" gelmesinden kaynaklanıyor. Profesör kitaplardan öğrenilen teorik bilgi alanından gelirken tamirci "yaparak öğreniyor." Profesör teorik bilgi ve bilgisayar desteğiyle size teorik bir motor tasarımı yapabilir. Belki laboratuvar ölçeğinde prototip geliştirebilir. Ancak "sanayi bilgisine" sahip değildir.

Teori ile pratik/sanayi arasındaki uçurum ülkemizde Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine göre daha geniş. Kitap ve deneyden öğrenen üniversiteler ile yaparak öğrenen sanayi arasında ilişkiler kopuk. Bu da sanayi politikalarının tasarlanması ve başarıyla uygulanmasını engelliyor.

Esasında sanayi-üniversite ilişkisi dünyanın hiçbir ülkesinde istenen seviyede değil. Üniversitelerin iki ana işlevinden birincisi eğitim, ikincisi ise araştırma. Her iki işlev de sanayiye önemli girdi sağlıyor. Ancak üniversitelerin birinci işlevinin sanayiye sağladığı girdi ve fayda ikincisine göre daha önde geliyor.

Birinci işlev olan adam yetiştirmenin amacı, öğrencileri üniversite sonrasında çalışacakları ortama bilgi, beceri ve yetkinlikler açısından hazır hale getirmek. Bunda bazı ülkeler diğerlerine göre daha başarılı. Türkiye olarak biz bu konuda bayağı gerideyiz. Zira, bilgi tarafını öne çıkarıyor, beceri ve yetkinliklerde geride kalıyoruz. Soru soran, sorulara cevap arayan, girdiği ortama verimli katkı yapar hale hızla gelen bireyleri yetiştirmemiz gerekiyor.

Ancak bu konuda bizden daha iyi olduğunu düşündüğümüz ülkelerde de sıkıntılar var. Genç işsizliğinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olmasının ana sebebi, üniversiteden iş ortamına geçişte çalışanın üretken hale gelmesinin oldukça uzun zaman alması. Bu sebeple birçok sektörden işyeri yöneticileri yeni işe alınan gençlere en az bir-iki sene üretken hale gelmemesine rağmen maaş ödeyerek pahalı bir yatırımın altına girdiğini düşünüyorlar. Bu da yeni üniversite mezunlarının iş bulma oranlarını düşürüyor.

Üniversitelerin ikinci işlevi olan araştırma ise toplumun sahip olduğu (ve üniversite ve üniversite altı eğitim kurumlarının topluma iletmesi gereken) bilgi dağarcığının genişletilmesini hedefliyor. İşte burada Türkiye oldukça geride ancak uluslararası istatistiklere bakıldığında ilerleme hızının yüksek olduğu görülüyor.

Bu alanda asıl sorun ise araştırmaların ekonomiye ve sanayiye katkısı. Burada da yeni bir koordinasyon ihtiyacı var. Toplumun sınırlı kaynaklarının harcadığı üniversitelerin araştırma alanlarının Türkiye'nin kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik hedeflerine en etkin katkıyı yapması gerekiyor. Bu olursa, bu kaynaklar verimli harcanmış olacak.

Kısa-orta vadede üniversitelerin Türk ekonomisi ve sanayinin araştırma-geliştirme gayretinin en önemli destekçisi haline getirilmesi gerekiyor.

Bu konuda Sanayi Bakanlığı, TÜBİTAK ve YÖK çalışıyor. Daha geniş bir çerçevede tartışılan ve bir kısmı uygulanmaya başlanan başlıklar arasında akademik yükselme esaslarına patent gibi unsurların katılması, özellikle teknik alandaki üniversite öğretim üyelerinin şirket kurmalarının veya ortak olmalarının özendirilmesi gibi unsurlar var.

TÜBİTAK'ın üniversitelerle sanayi kuruluşlarının işbirliğini özendirdiği ARDEB başlığı altındaki bazı programlar veya doğrudan sanayi kuruluşlarını desteklediği TEYDEB programları gibi araçlar Türkiye'de Ar-Ge desteklerinin birçok gelişmekte olan ülkeye göre daha gelişmiş olduğunu gösteriyor. TÜBİTAK özel sektörün bu fonları kullanma kapasitesinden, yani gelen başvuruların kalitesinden şikâyet ediyor. Bu konuda TÜBİTAK haklı. Bununla birlikte TÜBİTAK prosedürlerinin etkinliğini kaybetmeden kolaylaştırılması ve hızlandırılması gerekiyor.

Öte yandan, Sanayi Bakanlığı'nın özel sektöre doğrudan sağladığı destekler de güçlendiriliyor. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün hafta içinde bakanlığın Tekno-Girişim desteklerinin genişletildiğini açıkladı. Sanayi Bakanlığı'nın yeni fikirlerin şirketleşmesini sağlamak için geliştirdiği 100.000 TL'lik hibeden faydalananlar, ikinci aşamada TÜBİTAK tarafından 550.000 TL'lik desteğe aday olacaklar. Bu destek yeni ürünlerin "ticarileşmesine" yardımcı olmayı hedefliyor.

Buraya kadar güzel. Ancak önceki yazılarda da altını çizdiğimiz Türkiye'nin önemli bir diğer sorununa tekrar değinelim: Büyük şirketlerin teknoloji fakirliği. Büyük şirketlerimiz Ar-Ge yapmıyor, patent almıyor ve yeni ürün üretmiyor. Cirolara oranla Ar-Ge harcamaları temelinde hazırlanan dünya Ar-Ge listelerinde Türk firmaları yer almıyor. Yani geleceğe miyobik bakıyor.

Bu sürecin içine büyük şirketleri çekmeden, onların kafa yapısını değiştirmeden, geleceği görmelerini sağlamadan işimiz zor. Motor profesörlerimiz var. Maharetli otomobil tamircilerimiz de, dünyaya parmak ısırtan zeki mühendislerimiz de. Ancak motor tasarlayan ve üreten bir ülke değiliz...

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Bursa'nın Çelik (ve Kompozit) İpekböceği

Murat Yülek 2012.07.01

Bursa ilk Türk tramvayını üretti. Tasarımı ve üretimi neredeyse yüzde yüz yerli.

Önemli bir dönüşüm projesi. Projenin vizyoner itici gücü Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe. Tabii gerisinde başka 'kahramanlar' da var.

Demiryollarımız

Türkiye demiryollarıyla 19. yüzyılda tanıştı. Pek geç kaldığımız söylenemez. Osmanlı döneminde, ilk defa 1856-1866 yılları arasında İzmir Aydın demiryolu inşa edildi. Sultan Abdülhamit zamanında başlatılan Berlin-Bağdat demiryolu projesi ana aksların yapılmasını sağladı. Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı İmparatorluğu'ndan 3.500 km civarında bir demiryolu hattı miras kaldı. Bu ağ cumhuriyetin ilk dönemlerinde geliştirildi. Sonra karayolu öne çıktı. Demiryolları ihmal edildi. Şu anda Avrupa'nın "demiryolu yoğunluğu" en düşük ülkelerindeniz; bir kilometrekareye düşen demiryolu ağı uzunluğumuz bazı Avrupa ülkelerinin onda biri civarında. Demiryolunun ulaşım pazarındaki payı (yolcu veya yük) yüzde beşlerin altında.

Son yıllarda ise demiryolları tekrar önem kazandı. TCDD'nin bütçesi önemli oranda artırıldı. Ankara-Eskişehir ve Ankara-Konya hızlı tren hatları sefere alındı. Sivas, İzmir ve Eskişehir-İstanbul hatları yatırımları da başlatıldı.

Şehir içi ulaşım ağlarında da raylı sistemler açısından Türkiye zayıf kaldı. Banliyö ağları da dahil olmak üzere, bir elin parmağını geçmeyen sayıda kentimizde raylı sistemler kurulmuş durumda. Kent içi trafiğimizi araba, dolmuş, minibüs ve otobüslerle taşımaya çalışıyoruz.

Demiryolu araçları sanayii

Sadece demiryollarımız zayıf değil. Demiryolu aracı sanayimiz de öyle. Birkaç devlet firması ve bunlara parça üreten özel şirketler dışında sektörde oyuncu yok denecek kadar az. Sektörün üretim, satış ihracat rakamları düşük. Oysa dünyada kent içi ve kentler arası demiryolu araçları üretimi belki de yeni doğuyor. Amerika'dan Çin'e birçok ülke demiryolu yatırımları başlatıyor.

Dolayısıyla, sadece demiryoluna değil demiryolu araçları sanayiine de ihtiyacımız var. Önümüzdeki dönemde Türkiye'de hem kent içi hem şehirlerarası raylı sistemler yatırımları artacak. Dolayısıyla yerli sanayinin oluşturulması döviz kaybını engelleyecek. Dahası ihracata yönelerek ülkeye döviz kazandıracak. Nitelikli insan kaynaklarına ihtiyaç duyduğu için demiryolu sanayii istihdam açısından da önemli. Son olarak bu sanayi dalının 'bağıntıları' yüksek. Yani, bu sanayinin geliştirilmesiyle elektronikten malzemeye birçok diğer sanayi dalı tetiklenmiş olacak.

Türkiye'de demiryolu araçları ve ray tamiri için fabrikalar 19. yüzyılın sonlarında kuruldu. Bunlar sonradan tamir tesislerinden üretim tesisleri haline getirilerek genel müdürlük haline dönüştürüldü. Bunlardan Eskişehir'deki TÜLOMSAŞ Devrim otomobillerinin üretildiği (ve halen sergilendiği) yer oldu. TÜLOMSAŞ yabancı lisans altında lokomotif üretimi, satışı ve ihracatı yapıyor.

Başlangıcının erkenliği göz önüne alındığında Türkiye'nin demiryolu araçları sanayiinde bugün çok daha ileri gitmiş olması beklenirdi. Örneğin Türkiye'den çok sonra başlayan Kore bugün başta Türkiye olmak üzere kendi tasarladığı ürünleri bazı ülkelere ihraç edebiliyor.

Bursa'nın İpekböceği

Gelelim Bursa'nın çelik İpekböceği'ne. Başta da söylediğim gibi projenin ana 'kahramanı' Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe. Belediyeler Türkiye'nin en önemli satın almacı aktörleri arasında. Ancak şu ana kadar yerel ve yerli sanayinin geliştirilmesine kafasını takmış bir Belediye Başkanı görmemiştik. Altepe, Bursa'nın raylı sistemler projelerini geliştirirken 'araçların da ithalat yerine bir otomotiv üssü olan Bursa'da üretilebileceğini' düşünmüş. Kendisi gibi mühendis olan ve yurtdışında mühendislik yapan danışmanı Taha Aydın ile birlikte projeyi başlatmışlar.

İki sene gibi kısa bir sürede üç prototip üretilmiş. Hepsi çalışıyor. Yazılımlar dahil neredeyse yüzde yüzü yerli kaynaklar tarafından geliştirilmiş ve üretilmiş. Bunların uluslararası sertifikasyonla ilgili çalışmalarının büyük kısmı gerçekleşmiş. 40 civarında çılgın Türk mühendisin emek verdiği bu projede bazı patentler de alınmış.

Özel sektör katılımı

Projenin bir başka özelliği özel sektör tarafından yapılmış olması. Ürünün geliştirilmesi ciddi bir maddi kaynak gerektirmiş. Bu sorumluluğu görüşülen özel sektör kuruluşlarından Durmazlar üzerine almış. Kamuoyunda pek bilinmeyen bu Bursa şirketi kendi alanında dünyanın en iyisi olarak gösteriliyor. 1956 yılından beri metal kesme makineleri yapıyorlar ve neredeyse dünyanın bütün önemli ülkelerine ihraç ediyorlar. NASA da müşterileri arasında. Zira ürettikleri makineler hassasiyet ve teknoloji açısından dünyanın en iyileri.

Durmazlar tabii olarak büyük bir mühendislik-tasarım-geliştirme kabiliyetine sahip. İpekböceği projesini de bu yüzden bu kadar kısa sürede geliştirebilmiş. Projede Sazcılar gibi diğer Bursa şirketleri de rol alıyor.

Özel sektörün katılımı önemli zira, bir ülkeye balık vermek değil balık tutmayı öğretmek istiyorsanız 'kapasite/kabiliyet' geliştirmeniz gerekiyor. Yani mevcut ürünü devamlı geliştirecek ya da yeni ürünleri ortaya koyacak statik değil dinamik bir yapı bugünün dünyasında olmazsa olmaz bir rekabet unsuru. Bunu, 'öğrenen organizasyonlar' kavramıyla da birleştirebilirsiniz. Kâr amacı güden dinamik organizasyonlar olan şirketler, Türkiye'nin yarınki ekonomisini şekillendirecek ana aktörlerden olacak.

Hürkuş

TAI'nin Hürkuş uçağı ilk uçuşunu yaptı. Proje 2006 yılında başlatılmıştı. Emeği geçenleri tebrik etmek gerekiyor. TAI'nin F-16'dan tutun Turna ve ANKA'ya kadar insanlı-insansız araçları gamına danışman desteğiyle ancak kendi kabiliyetiyle ürettiği bir yenisi eklendi.

Türkiye'de havacılık sanayiinin hüznünlü bir tarihi var. Vecihi Hürkuş'un Türkiye'de uçak üretimini başlatmak için verdiği mücadelede başına gelmeyen kalmamıştı. Benzer bir mücadelede Nuri Demirağ da ağzının payını almış, servetini kaybetmişti.

Otomotiv, raylı sistemler ve havacılıkta Türkiye kendi kabiliyetini oluşturması gerekiyor. Otomobilden ses gelmese de demiryolları ve havadan gelen haberler iyi.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Offset'ten sivil offset'e

Murat Yülek 2012.07.15

Bazı devletler satın alma güçlerini kullanarak yerli sanayi ve teknoloji kabiliyetlerini artırmayı hedefler ve başarıyla uygulurlar. Bu tür ürünlerin satın alım yerli olmayan şirketler yer alamazlar. Zira amaç sadece kamunun o ürünü tedarik etmesi değil aynı zamanda yerli şirket ve uzmanların yetişmesini sağlamak, yani "kapasite inşa etmektir".

Örneğin, Amerikan Hava Kuvvetle-ri'nin yabancı tedarikçilerden avcı uçağı aldığı görülmemiştir. Avrupa'da bu görülmüştür ancak Eurofighter ya da önceki benzer örneklerde olduğu gibi "kendini" ürününü satın almayı yeğler. Yani kapasite inşa eder. ABD Başkanı Reagan'ın ortaya attığı yıldız savaşları projesine konu olan savunma sistemlerinin alımlarında da tüm rol yerli Amerikan şirketlerine verilmişti. Örnekler listesi uzatılabilir ancak fikir amaç aynıdır: münhasır kabiliyet ya da kapasite inşası.

Bazı devletler ya da devlet grupları bir araya gelerek seçilmiş ürünlerin geliştirilmesi ve üretilmesi için maddi destek (ilk aşamada) ve satın alma garantisi (ikinci aşamada) vererek benzer amaçları takip ederler. Burada da aynı amaç (ortaklaşa kapasite inşası) ve benzer araç (satın alma garantisi) geçerlidir.

Kamunun satın alma gücünü kullanarak "sosyal amaçları" hedeflemesi çeşitli araçları kullanarak yapılabilir. Bunlardan, ismi hemen hemen her eve girmiş olanının "offset" olduğunu tahmin edebilirsiniz. Bu düzenlemede, ürünleri satın alan ülke, ürünleri satan şirkete, bu satış işlemi dışında şartlar koyuyor. Eğer satın alan ülkenin kapasitesi çok düşükse, offset şartı basit bir ihracat garantisi olabilir. Örneğin, satın alan ülke, satan şirkete, ana ihraç kalemi olan muza pazar bulma şartı getirebilir. Eğer satın alan ülkenin kapasitesi yüksekse şartlar daha karmaşık hale gelebilir. Örneğin, satın alınan savaş uçağının bazı parçaları ya da entegrasyonunun satın alan ülkede gerçekleşmesi şartı gibi.

Offsetler genellikle savunma sanayii satın almalarında kullanılıyor. Türkiye bu konuda oldukça güçlü bir tecrübeye sahip. Başta F-16'lar olmak üzere Turgut Özal döneminde başlatılan offset çalışmaları bugün TAI, TEI, Aselsan gibi kamu kuruluşu sayılabilecek şirketlere, FNSS, Kale Kalıp, Baykar gibi özel şirketlerin gelişmesine zemin sağladı. Bu şirketler bugün Türk savunma sanayiinin belkemiğini oluşturuyorlar.

Yine offset tecrübesi Türkiye'yi savunma sanayii ihracatçısı haline getirdi. Geçen seneki sektör ihracatı bir milyar doları aştı. Zira offset anlaşmaları çerçevesinde gerçekleştirilen ilk nesil ürünlerin dahi ihraç pazarı hazır oluyor. Offset kapsamında üretim yapan şirket başarılıysa, offset sürecinde elde ettiği kabiliyeti daha sonra farklı ürünleri üretmek, geliştirmek ve ihraç etmekte kullanabiliyor.

Sivil offset'te neredeyiz?

Türkiye ve birçok diğer ülke offseti bir savunma sanayiinde kullanıyor. Ancak bu araç "sivil" sektörlerde de işe yarıyor. Buna "sanayi katılımı" adı veriliyor. Türkiye işte bu noktada oldukça geri. Aşağıdaki sektörlerde

milyarlarca dolarlık satın alma yapıyor Türkiye'de ve Türkiye bu satın almalarda basit bir pazar görünümünü aşamıyor:

Sağlık

Enerji

Çevre

Havacılık

Havacılık dışı ulaştırma

Bunlardan son ikisini ele alalım. Türkiye THY'nin hızlı büyümesine paralel olarak milyarlarca dolarlık yolcu uçağı satın alıyor. Ama sadece "pazar" durumunda kalıyor. Oysa bu alımlarda akıllı müzakereler yürütülürse Türk sanayiine yeni iş imkânları çıkacak ve dahası Türk sanayiinin havacılık gibi ileri bir alanda kabiliyeti artmış olacak.

Aynı durum raylı sistemlerde de var. Türkiye'nin birçok kenti raylı sistem inşa ediyor ya da bunu amaçlıyor. Kentlerimiz Polonya'dan Çek Cumhuriyeti'ne, Kore'den Kanada'ya uluslararası üreticilerin akınına uğruyor. Burada da "pazar" durumundayız. Zira yerel yönetimlerin her biri hem uluslararası müzakerelerde tecrübesiz hem de yerli sanayi geliştirme konusunda farkındalığa sahip olmadığı için küresel krizde istihdam, üretim ve yatırımı yurtdışına hediye etmiş oluyoruz.

Offset'in Türkçesi

Offset kelimesine Türkçe bir karşılık bulmak gerekiyor. En mantıklısı "tazmin" olabilir. Satıcı alıcının yapması gereken ödemenin bir kısmını ondan bir şeyler satın alarak tazmin oluyor. Daha iyi karşılıklar bulanları bu köşeden duyuracağım.

Mentor'un Türkçesi

Dedemizin yaş grubu demiryoluna "şimendifer" derdi. Şimendifer "chemins de fer" yani demiryolunun kelime kelime tercümesinin Türkçeleştirilmişinden oluşuyor. Batılılaşma döneminde diğer dilleri bilen kesimimizin düşünce çalışkanlığına bir örnek. Kelimeleri Türkçeleştirmek yerine sesleri ve yazımı Türkçeleştirmek. Bugünlerde "mentor" kelimesi oldukça gözde. Buna ne diyeceğiz. Gelin buna "ağabey" diyelim. Kelimenin içerdiği mananın daha geniş bir şekilde bizdeki şekliyle ağabeylik. Ağabeylik sadece erkeklere mahsus değil tabii.

Offset iyi bir şey mi?

Offset serbest ticaret prensiplerine uymuyor. Ancak iktisatta karşılığı var. Piyasaların tam olarak rekabetçi olmadığı alanlarda kamu müdahaleleri ulaşılan ekonomik sonucu müdahalesiz alternatife göre daha refahçı hale getiriyor. Ancak şunu da unutmayalım, offset anlaşmalarında satın alan taraf yeterince uyanık ve tecrübeli olmazsa hiçbir faydalı sonuç alınamıyor. Satıcı şirketler "bir yolunu" bularak offset şartlarını yerine getirilmiş gösterebiliyor. Bu konuda "danışmanlık" veren şirketler dahi var.

THY'den Türk sanayiine iş gelecek mi?

Habertürk'ten Guntay Şimşek Farnborough'da 100 milyar dolarlık satın alma anlaşması imzalandığını yazdı. THY'de yeni uçak satın alıyormuş. Bu satın almadan Türk sanayiine iş gelecek mi?

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Malezya'nın dönüşüm programı

Murat Yülek 2012.08.05

Giderek artan uluslararası rekabetten birçok ülke şikâyetçi. Malezya da bunlardan birisi.

Malezya, ekonomik performansına büyük katkılar sağlayacağını tahmin ettiği 12 stratejik alanı tespit ederek, bir ekonomik dönüşüm programı başlattı. Malezya'nın, ekonomik dönüşüm programı gibi bir sürece girmesinin ardında yatan en temel neden, giderek rekabete sahne olan küresel ekonomide, mevcut ülke şartlarının sürdürülmesi halinde, yüksek büyüme hızlarının yakalanamayacağını tespit edilmesi idi.

Dönüşüm programı Malezya'nın verimlilik seviyesini yükseltmeyi ve çalışanların niteliklerini genişletmeyi amaçlıyor. Malezya'nın dünya üretim yelpazesindeki yeri "net" değil. Ne alt gelir grubu ekonomilere düşük maliyetle üretim yapabiliyor, ne de gelişmiş ekonomilere yönelik üst seviyeli bir ürün gamı mevcut. "Ortada kalmış" durumda ve bu durumun uzun süre sürdürülebilmesi çok kolay değil. Mevcut durumu tanımlayan unsurlardan bir diğeri ise Malezya firmalarının, bölgesel ve küresel firmalar karşısında, gerek üretim ve gerekse hizmet sektöründe yetersiz kalmaları.

Malezya ekonomik dönüşüme, birbirinden son derece farklı ve teşvikler vasıtasıyla desteklenmek suretiyle, ciddi manada dönüştürülecek 12 adet farklı stratejik alan tespit etmekle başlamış. Her alana yönelik alınacak aksiyonlara ilişkin yol haritalarını ortaya koymak üzere, özel ve kamu temsilcilerinden oluşan platformlar kurmuş. Bunları birer "laboratuvar" ortamı olarak tasarlamış. Bu laboratuvarlarda, tasarlanan politikaların milli gelire etkisi hesaplanmaya çalışılmış.

12 Stratejik alan

İlk aşamada seçilen stratejik alanlardan bazıları Malezya'nın güçlü bir uluslararası iş ve finans merkezi olmasını kapsıyor. Şunlar olmuş. "Büyük Kuala Lumpur/Klang Vadisi (KL/KV) Projesi" çokuluslu şirketlerin bölgesel ya da ana merkezlerini KL/KV da tesis etmelerini, KL/KV'nin bölgenin lojistik üssü haline getirilmesini, şehir içi ulaşım imkânlarının geliştirilmesini, şehrin dünyanın en yaşanabilir kentlerinden birisi haline gelmesini hedefliyor. İkinci stratejik alan, Singapur, Hong Kong gibi uluslararası finans merkezleri arasında kalan Kuala Lumpur'un özellikle niş alanlarda güçlü bir merkez olmasını kapsıyor. Bu iki hedefi destekleyen üç diğer alan, iş hizmetleri, sağlık ve iletişim altyapısını kapsıyor.

Stratejik alanlar, Malezya'nın güçlü olduğu petrol/gaz, tarım, palmiye yağı ve turizmi de kapsıyor. Bu alanlarda güçlü kalınarak ekonomiye kaynak sağlanması hedefleniyor. Malezya'daki eğitim sisteminin ortaya çıkan iş imkânlarını besleyecek ölçüde mesleki ve teknik bilgiye sahip, yeterli nicelik ve nitelikte çalışan üretecek şekilde dizayn edilmesi hedefleniyor.

Elektronikte rekabet üstünlüğünün hedeflendiği beş özel alan seçilmiş: yarı iletkenler, güneş panelleri, LED'ler, sınai elektronik ve elektronik ev aletleri. Sektör, Çin, Tayvan, Singapur gibi ülkelerin rekabet üstünlükleri dolayısı ile büyümede ciddi zorluklar yaşıyor. 2020 yılına kadar, seçilen alanlarda sektörün ürettiği yüksek katma değerli ürünlerin hacminin artırılması hedefleniyor.

Bu stratejileri desteklemek amacıyla, eğitim ve sağlık sisteminin geliştirilerek insan kalitesinin yükseltilmesi hedefleniyor.

Esneklik

'Sektör seçimi' politikaları birçok haklı eleştiriye de konu olabiliyor. Malezya bu konuda esnek olmak istiyor. 12 alanın seçilmesi başka alanların yatırım programından tamamen çıkartıldığı manasına gelmiyor. Bu alanlar Malezya'nın ekonomik dönüşümünün önceliğini ve çekirdeğini oluşturuyor. Ancak zaman içinde ortaya çıkacak yeni şartlara göre bu alanların değiştirilebileceği öngörülmüş.

Seçilen sektörün önceliklendirilmesi, kaynakların bu alanlara kayması manasına geliyor. Bir alana kaynak aktarılması bir diğer alana daha az kaynak aktarılması manasına geldiği için milli gelire maksimum katkıyı verecek alanların doğru seçimi ve önceliklendirilmesinin önemli olduğunu biliyor Malezya hükümeti.

Hem kamu hem özel

Malezya, stratejik dönüşümün itici gücünün özel sektör olmasını istiyor. Kamu tarafı ise politika ve prosedürlerdeki kolaylaştırıcı ve destekleyici rolüyle olaya dahil olacak. Stratejik alanlar için 2010'dan 2020'ye kadar öngörülen yatırım yaklaşık olarak 450 milyar dolar. Toplam yatırımın % 92'sinin özel sektör, % 8'inin kamu tarafından gerçekleştirilmesi bekleniyor. Yani, özel sektörün yatırımlarda başı çekmesi öngörülüyor.

Özel sektörün yapılacak yatırımlardaki % 92'lik payı, kamunun ekonomide ağırlıklı düzenleyici role sahip olması hedefinin de gerçekleştirilmiş olması anlamına gelecek. Kamu tarafından gerçekleştirilecek % 8'lik yatırım, mevcut projeler içinde en fazla milli gelir etkisi sağlayacak projelere aktarılacak.

Hedefler

Ekonomik dönüşüm programı kapsamında 3,3 milyon yeni iş sahası üretilecek. Ekonomik dönüşüm programının Malezya'yı 2020 yılında 1,7 trilyon RM'lik (kabaca 550 milyar dolar) bir yıllık milli gelir seviyesine taşıması hedefleniyor. Bu, kişi başı milli gelirin 2009'dan 2020'ye 6 bin 700 dolardan, 15 bin dolara çıkması demek olacak. Bu da Dünya Bankası tanımlarına göre, yüksek gelirli ülke sınıfına girmek demek.

Program başarılı olursa, hizmet sektörünün milli gelir içerisindeki payı, 2010'da % 58 iken 2020'de % 65 olacak. Malezya'da kentleşme önceliklendirilecek. Doğal kaynaklar itici güç olarak alınsa da ekonominin çeşitli iç ve dış bağımlılıklarının azaltılması da hedefleniyor. Bu sayede sürdürülebilir büyüme sağlanmaya çalışılacak.

Başarılı olur mu?

Dönüşüm programları nihai tahlilde politik dokümanlar. İster hükümetler ister muhalefetler hazırlasın bu tür dokümanlar 'tribün' etkisini göz önüne alarak hazırlanıyor. Ancak Malezya'nın içinde olduğu bölgede bu tür dokümanların ve dönüşüm programlarının başarı oranının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğunu da not etmek gerekiyor.

Her halükarda, planlı başarısızlık tesadüfi başarıdan yeğdir.

Kamu kurumlarının yurtdışı eğitim programları

Murat Yülek 2012.08.12

Lisans ve lisansüstü eğitim görmek üzere Türkiye her yıl yurtdışına çok sayıda öğrenci gönderiyor. Bunların içinde hem kendi finansmanı ile gidenler hem de çeşitli kamu kurumları tarafından gönderilenler var.

Kamu tarafında, bu "yatırım" yıllardır devam ediyor ve kamu kurumları bu kalem için ciddi harcamalar yapıyor. Amaç, kamu çalışanlarının bilgi seviyesinin yükseltilerek kurumun verimlilik ve etkinliğinin artırılması. Gidenlerin sayısı ve harcanan meblağlar belli olduğu için "sonuçları" ya da "çıktıları" ölçebiliyoruz. Ancak şu ana kadar bir "etki değerlendirme" çalışması yapılmadığı için "etkiyi" ölçemiyoruz. Yani, devlet yatırdığı paraya karşılık ne kazandı bunu bilmiyoruz.

Prosedürleri oturmuş olsa da kamu kurumlarının yurtdışı eğitimler alanında sağladıkları destekler konusundaki sistemi güçlü değil. Amaçlar, sistemin performansının ölçümü, takibi, gözden geçirilmesi gibi temel unsurların sisteme eklenmesi gerekiyor.

Kamu kurumlarına girebilmek için aday elemanlar oldukça yoğun bir seçme sürecinden geçiyor. Dolayısıyla kamudaki insan kalitesi esasında oldukça yüksek ve giderek yükseliyor. Seçilmiş elemanların yurtdışına yüksek lisans eğitimi ya da daha kısa programlarla gönderilmesi, bu kaliteyi daha da artırarak kamu sektörünün hizmet arzının kalitesini yükseltir. Dolayısıyla yapılan şey doğru. Üniversite tarafından bir örnek verelim. Geçmiş yıllarda YÖK tarafından yurtdışında burslu okutulan doktora öğrencilerinin Türkiye'ye dönmesiyle Türkiye'nin uluslararası yayın sıralamasındaki yeri gün geçtikçe yükseliyor.

Ancak, acaba, yurtdışına insan göndermesi ve bunun için sarf edilen kaynaklar ülkemizde kamu sektörüne gereği kadar hizmet edebiliyor mu? Sistemde iyileştirmeler yapılırsa kamunun harcadığı paranın sosyal ya da kamusal fayda olarak geri dönüşü yükselir ve hızlanır mı? Kamu kesiminin bu soruları sorması ve cevaplar üzerinden harekete geçerek sistemi iyileştirmesi gerekiyor.

Sistemin topluca değerlendirilmesi gerekli ancak şu anda da rahatça görülebilen iyileştirme alanları mevcut. Gözümüze çarpan ve konuyla ilgili kişilerle tartışmalardan ortaya çıkan bazı fikirler şunlar:

- Kariyer planı: Kamu kurumunda çalışmaya başlayan gençlere yapılandırılmış bir kariyer planı verilmesi gerekiyor. Yurtdışı eğitim desteği veriliyorsa bu da kariyer planının önemli bir parçası. Dolayısıyla adayın daha işine başlarken yurtdışına gidiş planlarının yapılandırılması gerekiyor. Bu şu anda da bir ölçüde yapılıyor ancak daha iyi "yapılandırılması" ve belirsizliklerin azaltılması gerekiyor.
- Danışmanlık: Kurumun elemanlarına yurtdışındaki üniversite sistemleri hakkında destek verecek danışmanları olması gerekiyor. Elemanlar daha işe yeni girdiklerinde dahi kariyer planlarını yaparken bu danışmanlardan yurtdışındaki üniversite sistemleri, değişik alanlarda üniversite sıralamaları, başvuru şartları vs. konularında bilgi almaları gerekiyor. Bu yapılsa, gidilen üniversiteler tesadüfi olmaktan çıkabilir ve hem çalışanın kariyer planına hem de kurumun ihtiyaçlarına daha uygun kararlar verilir.
- Yönlendirme: Bir kurumda herkes işletme masteri mi yapmalı? Herkes aynı ülkede mi (örneğin Amerika) yüksek lisans çalışması yapmalı? Herkes aynı üniversitelere mi gitmeli? Gördüğüm kadarıyla şu anda en azından üniversite bazında çeşitlendirme kendiliğinden oluyor. Ancak eskiden bir kurum genellikle aynı üniversiteye eleman gönderirdi. Öte yandan Kore'den Japonya'ya değişik ülkelerin tecrübelerini Türkiye'ye kazandırmak için ayrı ayrı ülke kontenjanları koyulabilir.

- Esneklik: Yönlendirmeye birlikte belli bir esneklik de sistemin içinde olmalı. İşletmeden teknik alanlara kadar, adayın tercihleri, kariyer planı ve kurumun öncelikleri harmanlanmakla birlikte sistem olabildiğince esnek olmalı.
- Zamanlama ve prosedürler: Adaylar, daha kuruma başlarken danışmanlar vasıtasıyla bilinçlendirilmeli, yurtdışına çıkmadan en az bir sene öncesinde kendilerine bildirimde bulunarak hazırlık yapmaya başlamaları sağlanmalı. Aksi takdirde örneklerini gördüğümüz üzere adaylar, dönemin başlamasına üç ay kala akseptans verebilen üniversitelere mahkum oluyorlar.
- Üniversite kalitesi: Belli kalitenin altındaki üniversitelere eleman gönderilmemeli. Adayın kabul aldığı üniversitenin seviyesi her şeyden önce adayın özgeçmişi ile alakalı. Ancak yukarıda önerilenler uygulanmadığı zaman iyi üniversitelere kabul şansı azalıyor.
- Maliyetler: Türkiye yurtdışına çok sayıda kamu çalışanı gönderiyor. Üniversite ücretleri konusunda pazarlık gücü var.
- İlişki yönetimi: Kurumlardaki ilgili birimlerin yurtdışı üniversitelerle yakın ilişkide olması gerekiyor. Bunun için önce bu tür elemanların (danışmanlarla birlikte) yetiştirilmesi gerekiyor.
- İş tecrübesi: Yurtdışına gönderilen öğrencilerin bir süre çalışma tecrübesi alması teşvik edilmeli. Bazı ülkelerdeki öğrenci vizeleri bir yıl gibi süreler için buna izin veriyor. Tabii bir yıl gibi kısa süre için iş bulmak kolay değil. Ancak Türkiye en azından uluslararası kurumlarla anlaşarak kamu elemanlarının eğitim tecrübesini çalışma tecrübesiyle birleştirebilir.
- Yabancı dil seviyesi: Sadece öğrencilik yapmak, yabancı dil seviyesini her alanda (okuma, konuşma, yazma) eşit seviyede geliştiremiyor. Yurtdışına gönderilecek öğrencilerin tüm bu alanlarda yabancı dil yeteneklerinin yükseltilmesi gerekiyor.

Körfez bölgesi inşaat yatırımları

Körfez bölgesi krize rağmen bir şantiyeyi andırmaya devam ediyor. Yurtdışında yapılan çalışmalardan birisinden basına yansıdığına göre altı üyeli Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinde 2020 yılına kadar kamu ve özel kaynaklardan 4,3 trilyon dolarlık inşaat projesi gerçekleşecek. Bunun içinde altyapı, üstyapı ve üretim tesisleri var.

Suudi Arabistan'da Türk şirketlerinin etkinliği eskisine göre biraz daha yükselmiş. Ancak yine de istenen seviyede değil. Türk şirketleri diğer körfez ülkelerini (özellikle Katar) de tanımaya başladı. Bu arada Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkelerinde de yoğun inşaat projeleri gerçekleşiyor. Libya yeni dönemde belirsizlikler içinde olsa da ciddi bir talep oluşturacak. Fas da Türk inşaat şirketlerini bekliyor.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)

Raylı sistem yatırımlarında Hong Kong tecrübesi ne diyor?

50'ye yakın ülkeden konuşmacı ve katılımcının yer aldığı İstanbul Finans Zirvesi'nde birbirinden ilginç konuşma ve sunumlar yapıldı. Sermaye piyasaları oturumuna İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Başkanı Dr. İbrahim Turhan'ın dışında Frankfurt Borsası Başkanı, Nasdaq ve NYSE-Euronext Yönetim Kurulu üyeleri ve Abu Dhabi Borsası'nın da başkanı konuşmacı olarak katıldı.

Burada konuşulanlar menkul kıymetler borsaları arasındaki işbirliğinin ileride alacağı görünüm açısından önemliydi. İMKB Başkanı Dr. İbrahim Turhan'ın Nasdaq Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Sandy M. Frucher'dan aldığı övgüler, Dr. Turhan'ın uluslararası borsa yöneticileri arasında kısa zamanda tanınan ve sayılan bir sima olduğunu gösterdi.

İstanbul Finans Zirvesi'nin sermaye piyasaları konusundaki oturum ve konuşmacıları borsa yöneticileriyle sınırlı değildi. Sermaye piyasalarındaki likidite platformlarının teknik alanlardan başka bir özel davetli konuşmacının sunumu Türkiye açısından çok önemli bir içeriğe sahipti. Hong Kong kenti raylı sistem idaresi MTR Başkan Yardımcısı Lincoln Leung, MTR deneyimini anlattı. Anlatılanlar Türkiye, özellikle İstanbul için çok önemli tecrübe. Neden mi? Hong Kong Raylı Sistem İdaresi (MTR), 1979 yılından itibaren yaptığı raylı sistem yatırımlarıyla Hong Kong'un trafik problemini çözmüş ve ilk yatırım harcamasını da geri ödediği gibi ayrıca devletin kasasına 28 milyar dolarlık takviye yapmış.

MTR modeli

Önce MTR'a kısaca bakalım. MTR 1979 yılından beri Hong Kong'da değişik aşamalarda tamamladığı tren, hafif raylı sistem ve otobüs hattı projeleriyle toplam 218 kilometrelik hatta sahip. 182 kilometrelik tren yolları on ayrı hattan, 84 duraktan ve yaklaşık 2000 vagon ve çekiciden oluşuyor. On iki hatta sahip olan hafif raylı sistemin toplam hat uzunluğu 36 kilometre. Bir deposu, 68 durağı ve 141 aracı var. Otobüs sistemi metro sistemini beslemek üzere kurulmuş. On yedi hattı, 143 otobüsü var. MTR Hong Kong trafiğinde de yüzde 45'lik paya sahip. Günde 5 milyon kişiyi taşıyor. Yüzde 99,9 güvenilirliğe sahip ve mesafeye oranlı ortalama bilet ücreti 7,8 Hong Kong Doları (1 TL)

MTR, halka açık bir şirket. Hisselerinin toplam piyasa değeri 21 milyar dolar. Büyük ortağı, yüzde 77 payla Hong Kong hükümeti. 2011 yılı kârı 1,4 milyar dolar olmuş. Demiryolu yatırımlarının iki önemli özelliği var. Birincisi yüksek yatırım tutarları. İkincisi, gelirler ve giderler arasındaki büyüklük ilişkinin yatırımın geri dönüş süresini uzatması. Üçüncüsü ve en önemlisi, getirilerin önemli bir miktarının yatırımcı kuruluşun bilançosuna (ve gelir tablosuna) girmemesi. Bu üçüncünün üzerinde biraz duralım. Demiryolu yatırımlarının ticarî getirileri toplam (ekonomik) getirilerinin çok altında kalıyor. Buna en standart örnek olarak çevre kirlenmesini ya da zaman kazançlarını gösterebiliriz. Ancak bir başka getirisi daha var demiryolu (ve diğer ulaşım) yatırımlarının: Çevresine değer katıyor ve "rant kazandırıyor." Örneğin, bir mahalleyi metroyla kent merkezine bağladığınız zaman o mahalledeki emlak rayiç bedelleri yükseliyor, ticaret gelişiyor. İşte MTR bu son noktayı bir model haline getirmiş. MTR modelinde hükümet yaptığı yatırımın karşılığında MTR'a emlak geliştirme hakları tanıyor. Bir manada bizdeki TOKİ modeline benzetebilirsiniz. MTR devlet ile pazarlık yaparak trafik yoğunluğuna çözüm getirmek için yaptığı demiryolu yatırımlarını hat civarlarında emlak geliştirerek finanse ediyor. Nitekim, şirketin 2011 kârının (1,4 milyar dolar) yüzde 60'ı emlak gelirlerinden (emlak geliştirme ve kira) karşılanmış. Yüzde 20'si istasyonlardaki gelirlerden kalan yüzde 20 ise taşıma faaliyetlerinden gelmiş. Sonuçta, Hong Kong'un trafik problemini çözmek için gerekli yatırım, operatöre verilen rant ile sağlanıyor. Bir de halka yapılıncı sonuçta hem devlet ilk yatırımının üzerine para kazanmış hem de halk, operatörün sahipleri arasına girmiş. Bu modele devlet kapitalizmi demek doğru olur herhalde.

Akgiray: Bu kriz iyi bir kriz

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Başkanı Vedat Akgiray, İstanbul Finans Zirvesi'nde yaptığı konuşmada krizi "iyi bir kriz" olarak tanımladı. Akgiray, krizi özellikle Avrupa ekonomisi açısından bir "düzeltme fırsatı" olarak görüyor. Haklı. Ancak Avrupa bu fırsatı değerlendiremiyor. Değerlendirmesi de zor zira Avrupa siyasetçileri acı reçetelerle seçim kaybetmek istemiyor. Bu arada acı reçete olmayınca yine de seçim kaybediyorlar. Avrupa Merkez Bankası ile devam.

Neşet Ertaş'la birlikte Kırşehir'i de hatırlayalım

Neşet Ertaş rahmetli oldu. Ondan sonra değeri anlaşıldı. Hastalığında Türkiye'nin birçok ilinden insanların İzmir'e hastanede ziyaretine gittiğini biliyorum. Cenazesi de on binlerce insanın katıldığı bir törenle defnedildi. Neşet Ertaş, değeri bilinmeyen büyük bir değerdi. Değeri bilinmeyen bir başka değer ise Ertaş'ı çıkaran topraklar olan Kırşehir olsa gerek. Anadolu'ya Türklerin göçmeye başladığı 11. yüzyıldan itibaren önemli bir medeniyet merkezi oldu Kırşehir. Hacı Bektaş'tan Ahi Evran'a dünya değerleri olan önemli "medeniyet kurucularını" yetiştirdi. Hacı Bektaş bir ruh önderiydi. Benzeri olan Ahi Evran ise iktisatçıların hâlâ ciddi araştıramadığı bir ekonomik düzenin kurucusuydu.

Ancak Kırşehir başka alanlarda da önde gelen bir medeniyet merkeziydi. Tarihçi Aşık Paşa'yı hatırlayıp devlet adamı Cacabey'in de üzerinde duralım. Kırşehir Valisi Cacabey'in 13. yüzyılda kendi adıyla kurduğu astronomi ve matematik medresesi Kırşehir'in bir "tesadüf" olmadığını gösteriyor. O dönemde böyle bir "niş" üniversitenin bir devlet adamı tarafından düşünülmesi ulaşılmış olan seviyeyi gösteriyor; Oxford ya da Cambridge o dönemde bu tip bir koleje sahip olmaktan mutlu olurdu. Kırşehir'in yazılı olmayan kültürü de çok zengindi. Bugüne kalan kırıntıları Neşet Ertaş'ı yetiştirdi. Neşet Ertaş vasıtasıyla bir kültür deryası olan Kırşehir'i hatırlayalım. Anadolu'da daha nice Kırşehir olduğunu da unutmayalım.

Kaynak: zaman.com.tr, web.archive.org (arşiv bağlantısı)